HAZIRLAYANLAR
Alanur Çavlin, Filiz Kardam, Hanife Aliefendioğlu

Ailenin Karanlık Yüzü
Ensest

metis

Çavlin, Kardam ve Aliefendioğlu | Ailenin Karanlık Yüzü: Ensest

HAZIRLAYANLAR
Alanur Çavlin, Filiz Kardam ve
Hanife Aliefendioğlu

Ailenin Karanlık Yüzü: Ensest

Türkiye'den Araştırmalar, Saptamalar, Örnekler ve Öneriler

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Ailenin Karanlık Yüzü: Ensest
Türkiye'den Araştırmalar, Saptamalar,
Örnekler ve Öneriler

Hazırlayanlar:
Alanur Çavlin, Filiz Kardam
ve Hanife Aliefendioğlu

Derleme © Alanur Çavlin, Filiz Kardam
ve Hanife Aliefendioğlu, 2018
© Metis Yayınları, 2018
Yazıların yayım hakları her yazarın kendisine aittir.

İlk Basım: Haziran 2018

Yayıma Hazırlayan: Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Resmi:
Magdalena Abakanowicz, "Beyaz Rölyef", 1966.
Kapak Tasarımı: Emine Bora

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-605-316-134-9

Eserin bütünüyle ya da kısmen fotokopisinin çekilmesi, mekanik ya da elektronik araçlarla çoğaltılması, kopyalanarak internette ya da herhangi bir veri saklama cihazında bulundurulması, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturmaktadır.

HAZIRLAYANLAR
Alanur Çavlin, Filiz Kardam ve Hanife Aliefendioğlu

Ailenin Karanlık Yüzü Ensest

TÜRKİYE'DEN ARAŞTIRMALAR, SAPTAMALAR, ÖRNEKLER VE ÖNERİLER

metis

İçindekiler

Önsöz
Alanur Çavlin, Filiz Kardam, Hanife Aliefendioğlu 9

Giriş
Ailenin Karanlık Yüzü: Ensest
Alanur Çavlin, Filiz Kardam, Hanife Aliefendioğlu 11

Birinci Bölüm

ENSESTİ ANLAMAK:
MAĞDURLAR, FAİLLER VE DİĞERLERİ

1. Rakamlarla Ensest ve Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar
İlknur Yüksel-Kaptanoğlu 47

2. Uzmanların Görüş ve Deneyimleri Işığında Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak
Alanur Çavlin, Ece Koyuncu, Filiz Kardam, Altan Sungur..... 70

3. Enseste Yakından Bakmak: Bir Klinik Psikoloğun Biriktirdikleri
Ayşen Ufuk Sezgin..... 94

4. Çocuk Cinsel İstismarcıları ve Ensest Saldırganlarının Özellikleri
Zeynep Belma Gölge 112

5. Ensest Mağdurlarının Anneleri Olarak Kadınlar
Filiz Kardam, Emine Bademci 128

6. Çocuk Bedene Sığmayan Bebekler:
Ensest Gebeliği ve Travma Döngüsü
Gonca Çelik, Ayşe Avcı, Ayşegül Tahiroğlu 149

7. Ensest Vaka ve Suçlarının Medyada Temsil Edilme(me)si:
Eleştirel Bir Yeniden Okuma
Hanife Aliefendioğlu 170

İkinci Bölüm

ENSESTLE MÜCADELE: FARKLI ALANLAR

8. Ensest Olgularında Adli-Tıbbi Değerlendirme
ve Hekim Sorumluluğu
M. Şevki Sözen, Birgül Tüzün 199

9. Ensest Olgularına Bütüncül Yaklaşım: Hastane Temelli
Çocuk Koruma Merkezlerinin Rolü
Figen Şahin Dağlı, M. Ayşin Taşar 213

10. Yasalarda ve Uygulamada Cinsel İstismar: Tanıklıklar
Türkay Asma 227

Ensest Saldırılarında Başvuru Yolları
ve Başvurulacak Kurumlar 255

Kaynakça 265

Yazarların Biyografileri 281

Önsöz

BU KİTAP ensest konusunu bilimsel bir perspektifle anlamaya ve kamuoyunun gündemine getirmeye yönelik Nüfusbilim Derneği'ndeki meslektaşlarımızla 2006 yılında başladığımız yolculuğun ürünlerinden biri. Şiddetin farklı biçimleriyle mücadelenin olmazsa olmaz bir aracının da araştırmalar olduğunu savunan bir ekip olarak 2007-2009 yılları arasında yürüttüğümüz "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" başlıklı niteliksel araştırma, hepimiz için çok öğretici ancak çok zordu. Sevgili Ayşen Ufuk Sezgin'in görüşmeleri yaparken kendimizi korumamız için bize verdiği eğitime rağmen çok sorguladık, didikledik, tartıştık ve hırpalandık. Ancak araştırma raporu ortaya çıktığında, burada bir araya getirdiğimiz bilginin istismara karşı verilen mücadelede önemli bir adım olduğunu görerek güçlendik. Araştırma ekibimizdeki dernek üyesi sevgili dostlarımız Ece Koyuncu, Altan Sungur, Hacer Taşçene, Nihal Yolsay, Ömer Akınsoy, Danende Zeynep Alpar ve Emine Bademci'ye ve danışmanımız Ayşen Ufuk Sezgin'e bir kere daha teşekkür etmek isteriz.

Ensesti aile içi şiddetin bir biçimi, çocuk istismarının en ağır biçimi ve ataerkil ailenin sorgusuz kabulünün çocuğu ve kadını ikincilleştiren, şiddete karşı dezavantajlı pozisyona düşüren kanatları altında gerçekleşen bir saldırı olarak ele alıyoruz. Eleştirel feminist sosyolojinin dünyayı anlama çabası bu kitapta ele aldığımız her bir sorun alanını ensest sorunu bütünü içine yerleştirmemize olanak sağladı. Ancak sosyal sorunları tam olarak tarif etmekte ve bu so-

runlarla mücadelede tek bir disiplinin çabası yeterli olmuyor. Ensest ise diğer pek çok sosyal sorundan da ısrarlı bir şekilde, farklı mesleklerden uzmanların birikimine ve emeğine gereksinim duyulan bir problem. İşte tam bu nedenle bu kitapta adli tıp, demografi, eleştirel medya çalışmaları, hukuk, kadın çalışmaları, pediatri, psikiyatri, psikoloji ve sosyoloji alanlarından uzmanların araştırma, uygulama ve gözleme dayalı birikimlerini bir araya getirdik. Bu kitabın en büyük gücü kariyerinin önemli bir kısmını çocuk istismarını önlemek ve ortaya çıkarmak, çocukları sağaltmak ve saldırganların cezalandırılmasını sağlamak yolunda geçirmiş farklı mesleklerden uzmanların ortak ürünü olmasıdır. Çokdisiplinli ve çok yazarlı pek çok çalışma gibi bu kitap da uzun bir sürede son haline geldi. Kitaptaki katkılarının yanı sıra bu uzun süre boyunca bizlerle birlikte çalışmaya devam ettikleri için de tüm yazarlara ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.

Dostlarımız ve ailelerimiz yazma çabamızı sabırla destekledi. Birkaçını anmadan geçemeyeceğiz: Medya bölümünü okuyan ve önerilerini paylaşan Dr. Mazlum Doğan'a, Prof. Dr. Mesude Atay'a, yasa maddeleri konusundaki yardımları için Hasan B. Aliefendioğlu'na teşekkür etmek istiyoruz. Sevgili Özlem Akarsu Çelik kitabı henüz raflarda yer almadan tanıtmaya başladı ve bizi yüreklendirdi.

Kitabın gerçekten biteceğine redaksiyon sırasında inandık. Tüm bölümleri detaylı şekilde defalarca okuyarak sadece dil açısından değil içerik açısından da eleştirileri ve katkılarıyla bize destek olan sevgili Hülya Üstün'e ne kadar teşekkür etsek azdır. Böyle bir konuda kitap yazma çabamızın yerinde ve uygun zamanda olduğunu hissettiren Müge Gürsoy Sökmen'e, konuya titiz yaklaşımı ve yaptığı yerinde öneriler için çok teşekkür ederiz.

Alanur Çavlin, Filiz Kardam
Hanife Aliefendioğlu

Giriş
Ailenin Karanlık Yüzü: Ensest

Alanur Çavlin, Filiz Kardam
Hanife Aliefendioğlu

Bir padişah, bir karısı, bir de kızları varmış. Karı-koca konuşurlarken, kadın padişaha "Ben öldükten sonra evlenirsen, sandıkta bir pabucum var, o kime uyarsa onu al," der. Gel zaman git zaman, padişahın karısı ölür. Aradan bir vakit geçer, padişah kızına haber gönderir "Artık beni evlendirin!" diye. Bunun üzerine kız pabucu alır eline, çıkar kız aramaya. Kimin ayağına giydirdiyse pabuç olmaz. Eh sonunda kız artık bıkar, hizmetçilere "Bu nasıl bir pabuçmuş, kimsenin ayağına olmadı, getirin bakayım bir de ben giyeyim," der. Pabucu giyer, tıpa tıp olur ayağına. Bunu gören halayık "Padişahım, pabuç kimsenin ayağına olmadı, sultan hanımın ayağına oldu," der. O da tutar müftüye bir mektup yazar "Bahçemde bir elma ağacı dikmiştim, bir tek elma vermiş. Ben mi yiyeyim, halka mı yedireyim?" diye sorar. Müftüden "Niçin tek elmayı halka yedireceksin? Kendin ye," diye cevap gelir. Padişah, bunun üzerine tutar hazinenin anahtarını kızına gönderir. "Kızım çeyizlerini tedarik et, ben seni alacağım," diye haber gönderir... ("Ahu Melek" masalı, Pertev Naili Boratav, 2009)

ÇOCUKLARA anlatmak istemeyeceğimiz masallar vardır. Sadece korkutucu olduklarından değil; öyle olsa devlerin, ejderhaların, kötü büyücülerin masallarını da anlatmazdık çocuklara. Bu masallar korkunç oldukları kadar gerçek olduklarından da anlatılmaz. Çocuklara en güvenli yer diye öğretilen evlerin hiç güvenli olmayabileceğini, en kutsal bağ diye dikte edilen aile bağının sorgulanabileceğini gösterir bu masallar. Makbul olmayan masallardan biri olan ve yukarıda bir kısmına yer verdiğimiz "Ahu Melek" masalının so-

nunda, prenses, yaptırdığı altından öküz suretinin içine girip sarayın penceresinden denize atlayarak ya ölüme ya da babasının cinsel saldırısından kurtuluşa doğru adım atar, akıntıyla sürüklenir yeni yaşamına doğru...

Biz masallarda anlatmasak da cinsel istismarın en yıkıcı hali olan ensest saldırı varlığını sürdürüyor ve anlatılmadıkça gizlendiği yerde büyüyor. Ensest, çoğunlukla çocuğa yönelik bir saldırı olduğundan ve saldırgan, çocuğun ailesinden biri olduğundan açığa çıkarılması diğer şiddet türlerine göre daha zor. Devletin şiddetin faili olan (çoğunlukla) erkeklerle ve şiddete ortam hazırlayan ataerkil güç ilişkileriyle iç içe olduğu koşullarda, ensestle mücadele daha karmaşık bir hal alır. İşte bu nedenlerle günümüz Türkiyesi'nde, tecavüze uğrayan kız çocukların tecavüzcüyle evlendirilmesinden, boşanmanın koşula bağlanmasına ilişkin yasal düzenleme önerilerine,[1] kadın bedeni üzerine saldırgan birçok politik tasarrufa,[2] çocuk taciz ve tecavüzüne en yetkili kişiler tarafından göz yumulmasına,[3] öz kızına şehvet duyan baba hakkında dinde bir yaptırım ol-

1. "Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla" kurulan araştırma komisyonu raporundaki 6284 sayılı Şiddet Önleme Kanunu'nda yapılması istenen değişiklik önerilerine göre istismar mağduru çocukların tecavüzcüleri ile evlendirilmesinin yolu açılırken, boşanma davalarında ve şiddet durumunda uzlaşma ve arabuluculuk yöntemi kullanılması gündeme gelmişti (bkz. *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 2016).

2. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 4 Haziran 2011 tarihinde yaptığı bir konuşmada, Ankara'daki bir protesto gösterisi sırasında polis panzerine tırmanan Halkevleri Merkez Yürütme Kurulu Üyesi Dilşat Aktaş hakkında "Bir tane kız mıdır, kadın mıdır bilemem" ifadesini kullanmıştı.

28 Temmuz 2014'te Bursa Merinos parkındaki bayramlaşma töreninde dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, iffet konusunda konuşurken kadınların iffeti hakkında "Kadınsa o da iffetli olacak. Mahrem namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak, bütün hareketlerinde cazibedar olmayacak" ifadeleriyle kadın örgütlerinin ve kamuoyunun tepkisini çekmişti.

3. Karaman'da on erkek öğrenciye cinsel istismarda bulunduğu gerekçesiyle tutuklanan Muharrem B.'nin kurs verdiği evlerden ikisinin sahibinin Ensar Vakfı olduğu ortaya çıktığında, dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sema Ramazanoğlu'nun "Buna bir kere rastlanmış olması hizmetleri ile ön plana çıkmış bir

madığını belirten fetvalara[4] tanık olduğumuz bugünlerde ensest konusunun üzerine gitmek hem gerekli hem de çok zor.

Bizi bu kitabı derlemeye iten güç de tam bu gereklilik ve sorumluluk oldu. Bu kitap ensest saldırılarıyla mücadelede ve ensest mağdurlarının sağaltılmasında uzun yıllara yayılmış araştırma ve uygulama deneyimi olan araştırmacıların kendi uzmanlık alanlarından gelen gözlem, deneyim ve birikimlerini bir araya getiriyor. Ensest saldırı çocuğun cinsel istismarının özel bir şeklidir ve ağır ceza gerektiren bir suçtur. Türkiye'de çocukların cinsel istismarı konusunda çalışmalar, ağırlıklı olarak sağlık alanındaki araştırmacılardan gelmektedir. Buna bağlı olarak da ensest, çoğunlukla bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınmaktadır. Bu kitabın bir amacı, ensestin, pediatri, psikiyatri ve adli tıbbın yanı sıra psikoloji, sosyoloji, hukuk, ekonomi, sosyal hizmetler, eğitim, eleştirel medya çalışmaları ve feminist çalışmalar gibi alanların da ilgisini ve katkısını bekleyen disiplinlerarası bir konu olduğunun altını çizmektir. Bu derlemede yer alan tüm çalışmaların işaret ettiği, ensestin bir çocuk tacizi olduğu, ataerkil iktidarın kanatları altında ailenin mahremiyetini arkasına alarak gizlendiği ve devam ettiğidir. Aileler dışarıdan bağımsız bir "içeri"ye ihtiyaç duyar. İşte "derin aile" tam buradadır. Ensestin en yıkıcı yanı bizi dışarıdaki anonim kötülükten koruyacak ve bize güven verecek, merhametle saracak olduğu düşünülen aile ortamında gerçekleşiyor olmasıdır.

Ensesti de içerecek şekilde şiddet ve daha özelde kadına yönelik aile içi şiddet, yani erkek şiddeti sadece bir sağlık sorunu değil,

---

kurumumuzu karalamak için gerekçe olamaz. Biz Ensar Vakfı'nı da tanıyoruz, hizmetlerini de takdir ediyoruz" ifadesi, kamuoyunda ve sosyal medyada tepkiyle karşılanmıştı (bkz. *Demokrat Haber*, 22 Mart 2016, www.demokrathaber.org/siyaset/aile-bakani-ensar-vakfinin-hizmetlerini-takdir-ediyoruz-h64443.html).

4. Basına yansıyan bir habere göre Diyanet İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı fetva hattında, internet sitesine yöneltilen bir soruya yanıt olarak babanın öz kızına şehvet duymasını yasaklayan bir hüküm olmadığı açıklaması yapılmıştı (*Birgün*, 8 Ocak 2016, www.birgun.net/haber-detay/diyanet-ten-fetva-babanin-oz-kizina-sehvet-duymasi-haram-degil-100117.html).

önemli sağlık sorunlarına da neden olan bir toplumsal sorun ve suçtur. Bu kitap, şiddetin düzeyine, sıklığına ve kimden geldiğine odaklandığı kadar, hatta bunlardan da çok, bireye odaklanarak şiddetin varlığını, niteliğini ve anlamını, toplumsal cinsiyet bakış açısı ile aile içindeki iktidar ilişkilerini sorgulayarak merkeze almaktadır. Bu kitapta ensest konusunda farklı disiplinlerden çalışmaları bir araya getirirken, bir şiddet türü olan ensesti aile dinamikleri içinde anlamaya ve tartışmaya çalıştık. Görüyoruz ki, bireyi ailenin önüne koymadan ensest ile mücadele etmek mümkün değil. Bu nedenle de varlığı, içeriği ve değeri sorgulanamaz gibi resmedilmeye çalışılan ataerkil aileyi eleştirel biçimde ele almak ve çocuğun üstün yararını ön plana çıkarmak gerekir. Hedefi "her ne olursa olsun aileyi korumak" olan yaklaşımlar, ensest failini cezalandırma, mağduru ve mağdurla birlikte zarar gören diğer aile fertlerini sağaltma ve güçlendirme konularında tüm disiplinler için engel oluşturur. Oysa merkezine mağduru korumayı alan yaklaşımlar, failin dışında kaldığı yeni bir aile resmedebilir ve bu yeni ailenin üyeleri birbirini güçlendirebilir. Bu olanak, kitap boyunca farklı bölümlerde, başta anne olmak üzere saldırgan dışındaki aile üyelerinin, mağdurla dayanışmasının ve destek olan uzmanlarla işbirliğinin önemi çerçevesinde sıkça dile getirildi.

Biz ensest saldırılara bir hak ihlali olarak bakıyoruz. Ensesti çocukların hayatlarında derin yaralar açan, kendilerini gerçekleştirmelerine engel olan bir sorun olarak ele alıyoruz. Ensest saldırı, aile içerisinde ve ailenin mekânı olan "yuvada" gerçekleşir ve failler çoğunlukla mağdurlar tarafından sevilen ve güvenilen kişilerdir. Devleti ailenin babası ve aileyi toplumun mikrokozmosu olarak gören cinsiyetçi ve milliyetçi ideoloji, hegemonik söylemiyle ders kitaplarından haber diline, magazin programlarından parti seçim bildirilerine, romanlardan TV dizilerine her alana hâkimdir. Oysa biz, işte tam da bu nedenlerle, bu kitap boyunca aileyi ve yuvayı kutsal, temiz, mahrem ve dokunulmaz bir alan olarak değil, tam tersine yakından bakılması ve içinin açılması gereken bir kurum olarak ele aldık. İçini açıp toplumsal cinsiyet perspektifiyle baktığımızda, aile-

nin hiç de uyumlu ve eşitlikçi bir kurum olmadığını görmemiz mümkün olur. Aile içindeki çoğunlukla yaşa ve cinsiyete bağlı iktidar ilişkileri, ailenin uyum ve dayanışma içinde bir işbölümü üzerine kurulu olduğu önkabulünü zayıflatır. Aile içinde var olan güç ilişkileri, bazı üyelere, erkeklere ayrıcalık sağlar ve aileyi erkeklerin ve erkekliğin çıkarına hizmet eden bir kurum haline getirir.

Tıpkı tecavüz, "namus cinayetleri" ve "tutku cinayetleri" gibi, ensest de anlatılarda, ifadelerde, tanıklıklarda ve yasa metinlerinde hep bir tarafın perspektifinden aktarılmaktadır (Dobash ve Dobash 1998: 4). Başka bir deyişle failin dili anlatıların da dilidir; anlatılar ve tanıklıklar faili harekete geçiren faktörleri sıralar. Bu kitabın amaçlarından biri de her durumda mağduru merkeze almak; faili ve yasaları irdelerken de mağdurun anlatısının öne geçmesini sağlamaktır. Aile içi şiddet konusunun yasalarda devlet, toplum ve aile ekseninde ele alınarak toplumsal cinsiyet duyarlılığına kavuşması gerekir (Welchman ve Hossain 2005: 3). Aksi halde aile içi şiddet, çocuk tacizi ve ensest, bir toplumsal sorunun parçası olarak değil, tekil şiddet olayları olarak görülmeye devam edecektir.

Bu kitaptaki çalışmalar, sadece bilgi toplama ve değerlendirmeye yönelik olmayıp aynı zamanda mağdurlara hizmet verme alanındaki deneyimleri de aktarmaktadır. Bu anlamda çalışmamız, ensestin bütün boyutları ile ne ve nasıl olduğunu anlamakla sınırlı kalmayıp ensestin yol açtığı bireysel ve sosyal yaraların sarılması için sosyal adalet yönünde adım atılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktır.

Ensest Tanımı ve Yasal Çerçeve

Türkçeye Batı dillerinden geçen ensest sözcüğü, etimolojik olarak Latincedir. Latincede iffetsizlik, lekelemek, kirletmek anlamındaki ("in" olumsuzluk ön eki ile saflık anlamına gelen "caste"nin birleşmesinden oluşan) *incestus* sözcüğünden türemiştir. Ensest her zaman cinsel istismar ve şiddet içeren bir ilişki olarak tanımlanmamıştır. Aralarındaki cinsel ilişki kültürel veya dinsel olarak yasak-

lanmış akrabaların, birbiri ile şiddet içermeyen, karşılıklı rızaya dayalı cinsel ilişki kurması da ensesttir. İnsanlık tarihinde farklı kültürlerde ve özellikle kapalı toplumlarda varlığına izin verilen ensest, daha sonra yasaklanmış, tektanrılı dinler hangi akrabaların evliliklerinin yasaklandığını belirlemeye başlamıştır. Yasakların içeriği zaman içinde ve farklı kültürlerde değişiklikler göstermektedir.[5]

Ensest saldırı ise bir yandan antropolojik anlamda bir tabu olarak adlandırılsa da bir cinsel şiddet türü olarak toplumun her kesiminde görülebilen bir yaygınlıktadır. Cinsel taciz, ensest de dahil, ataerkinin bir dışavurumu, günümüz ataerkilliğinin görünen yüzlerinden biridir (Baker vd. 1999: 166). Kaynaklarda ensestin tek ve kesin bir tanımını bulmak mümkün değildir. Tanım zaman içerisinde, farklı kültürlerde ve farklı disiplinlerde değişim gösterir. Amerikan Sağlık, Eğitim ve Koruma Birimi'nin 1980'deki tanımına göre ensest, aile içinde ana-baba figürüne, gücüne ve otoritesine sahip kişilerin, çocuğu cinsel anlamda istismar etmesi olarak kabul edilmiştir. Günümüzde de üzerinde yaygın olarak birleşilen tanımlama, birbiriyle evli olanlar dışındaki aile üyeleri arasında sözlü-sözsüz, fiziksel, görsel her türlü erotik davranışın ensest olarak nitelendirilmesidir (Justice ve Justice 1979). Bu kitabın konusu ensestin özel bir alanını oluşturan, İngilizceden doğrudan çevrildiğinde "ensest saldırı" olarak ifade edilebilecek cinsel şiddet ve saldırı biçimidir. Ensest saldırı çoğunlukla çocuklara yöneliktir ve çoğunlukla çocuklukta başlayıp ergenlikte ve bazı durumlarda yetişkinlikte de daha önce kurulmuş otorite ilişkisine dayalı olarak devam eder. Saldırganın yakınlığı ve saldırı davranışı Justice ve Justice'in yukarıdaki tanımına uygun düşer.

Modern hukukta sadece kan bağı olan kişilerden değil, çocuğun bakımından birinci derecede sorumlu kişilerden gelen çocuğa yö-

5. Bu alanda sorun yaratan konulardan biri de cinsel ilişkileri sosyal tabu alanına giren iki yetişkin aile bireyinin rızaya dayalı ve cinsel saldırı suçu içermeyen ilişkileridir. Bu durum günümüzde kimi ülkelerde hukuksal alanda tartışmalara yol açsa da çoğu zaman böylesi durumlara nasıl yaklaşılacağını sosyal tabular belirlemektedir.

nelik cinsel saldırı da ensest saldırı olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde aralarında kan bağı olan ya da olmayan aileden kişiler arasında, sadece cinsel ilişkiyle sınırlı olmayan, yetişkine cinsel haz veren her türlü davranış ve zorlama da ensest olarak değerlendirilmektedir. İşlevselci aile perspektifinin ailede ensest gibi vakaları işlev bozukluğu olarak tanımlaması, günümüzde birçok bakımdan geçerliliğini ve açıklayıcı gücünü yitirmiştir. Bu soruna feminist bakış açısıyla yaklaşan Dinsmore'a (1991) göre, işlevselciliğin "anne, babanın cinsel ihtiyaçlarını karşılamadığı zaman baba çocuğa yönelebilir" anlayışı, erkek şiddetine ilişkin birçok durumda olduğu gibi kadını suçlamaya yönelik bir akıl yürütmedir.

Ensest, çokboyutlu bir aile içi şiddet türüdür. İlkkaracan ve çalışma arkadaşları (1999) diğer cinsel şiddet biçimleri gibi aile içerisindeki çocuğa yönelik cinsel istismar için de cinselleştirilmiş şiddet kavramını kullanmaktadır. Cockburn'a (2009) göre şiddetin fiziksel, kültürel, idari ve hukuki boyutlarının doğrudan ve açık olarak görülmediği hallerde bile ekonomik, sosyal ve politik baskılarla var olabilen ve sürekliliğini sağlayabilen boyutları vardır. Bu nedenle de enseste yönelik araştırma ya da sağaltma çabalarının çok farklı boyutları kapsayan biçimde planlanması gerekmektedir.

Çocuğun cinsel istismarının bir türü olarak ensestin açığa çıkmasındaki güçlüğün en önemli nedeni, saldırganın çoğunlukla mağdur bakımından sorumlu ve otorite figürü olan kişi olmasıdır (UNICEF 2009). Ensestin en yaygın tezahürü, yetişkin erkeklerin çocuklara saldırmalarıdır. Dolayısıyla ensest sadece toplumsal cinsiyete dayalı iktidarın değil aynı zamanda yaşa dayalı iktidarın da cinsel haz amacıyla kötüye kullanımıdır. Saldırgan, yaşın sağladığı iktidardan istismarı hem gerçekleştirmek hem de gizlemek amacıyla yararlanır.

Ünlü antropolog Claude Lévi-Strauss evlilik kurallarını açıklarken, evrensel ensest yasağının zorunlu kadın değiş tokuşu kuralıyla yakından ilişkili olduğunu belirtir (akt. Tillion 2006: 63). Bu argüman ahlakçılık ve temizlik ilkelerine dayalı açıklamaları dikkate almaz. Tillion, Paleolitik çağdan sonra nüfus artışıyla birlikte egzo-

gamiyi, yani dışardan evliliği bir çıkış yolu olarak bulan insan uygarlığının, Akdeniz kültürlerinde farklı yönelimlere girdiğine, Akdeniz'de ensestin sınırlarını zorlayan endogam (içerden) evliliklerin varlığına işaret eder (2006: 82). Bir antropolog olarak Tillion, çok dindar Yahudiler, Lübnanlı Müslümanlar arasında ve Tuaregler'de yeğenle evlilik örneklerine rastladığını belirtmektedir (92-93).[6] Ancak evlilik normlarındaki kültürel farklılıklar istismar tanımına giren davranışların evrensel sınırlarını değiştirmemektedir. Bu kitapta yer alan makaleler evlilik kurallarında kültürler arasında gözlemlenen farklılıklara odaklanmadan, önemli bir toplumsal sorun ve suç olan ensesti, bir taciz ve tecavüz biçimi olarak bu bölümün başında açıkladığımız kapsayıcı akraba ve hısım tanımına uygun biçimde ele almaktadır.

Evlilik normları da çocuklar açısından tehdit oluşturabilir. Örneğin, Türkiye'de yasalarda suç olarak tanımlanmasına rağmen çocuk yaşta evlilikler, özellikle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi toplum genelinde hissedilir bir yaygınlıktadır. Ayrıca akraba evliliği, özellikle de birinci ve ikinci derece kuzenler arasındaki evlilikler tüm evliliklerin beşte biri olacak sıklıktadır. Erken yaşta evlilikler çocuğun yetişkin yaşa ulaşmadan ve rızası dışında bir cinsel ilişkiye, akraba evlilikleri ise aileden bireyler arasındaki cinsel ilişkiye işaret etse de çocuğa yönelik ensest saldırı konusu çocuk yaşta evlilikler ve akraba evliliklerinden ayrı olarak ele alınmalıdır. Çocuk-aile-devlet arasındaki sorumluluk ve haklara yönelik hukuksal ve toplumsal kuralların çocuğu korumakta yetersiz kalışı, hatta bazı durumlarda çocuklara yönelik suçlara zemin hazırlayışı ensestte olduğu gibi, erken yaşta evlilikler ve rıza dışı akraba evliliklerinde de çocuk haklarına yönelik risk ve tehdittir. Yine de ensest

6. Tillion, II. Dünya Savaşı sonrası Fransası'nda Katolik kilisesi kayıtlarının 3.450.000 evlilikten 253'ünün amca-yeğen evliliği olduğunu gösterdiğini belirtir. Buradan yola çıkarak evlilik öncesi ensest ilişkilerin varlığını bilmenin güçlüğüne işaret eden Tillion, ceza mahkemelerinde baba-kız ensest vakalarının köylerde kurulan jürilerce, kentli jürilerden daha fazla esneklikle karşılandığını gözlemlemiştir (2006: 101).

saldırıların ele alınışında diğer suç ve sorunlarla arasına bir mesafe konularak ilerlenmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Türkiye'de çocuk, her türlü iyi halinden ailenin sorumlu olduğu bir vatandaştan ziyade aileye ait olan bir nevi aday vatandaş olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında aile hem toplum hem de devlet nezdinde çocuğun sahibi olarak algılanmaktadır. Bu durumda da devletin, aile içerisindeki ihmal ve istismara yönelik oynaması gereken denetleyici ve gerektiğince sahiplenici rol çok zayıf kalmaktadır. Ensest tüm toplumlarda çocuğun insan haklarına yönelik ağır bir saldırı olmakla birlikte ailenin çocuğun sahibi olarak görüldüğü Türkiye gibi toplumlarda ortaya çıkarılması, engellenmesi ve çocuğun desteklenmesi çok daha zor olmaktadır. Yine de çocuk istismarı suçunun diğer cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet biçimlerinden farklı algılandığını söylemek mümkündür. Örneğin kadına yönelik aile içi şiddet Türkiye'nin imzacı olduğu uluslararası sözleşmelere ve iç hukuka göre suçtur. Ancak aile için şiddet suçlusu oldukları mahkeme kararı ile tescil edilen ve hüküm giyen erkekler gerek cezaevi ortamında gerekse ceza süreleri bittikten sonra toplum genelinde yüz kızartıcı bir suç işlemiş olarak görülmemektedir. Oysa çocuk istismarı suçu ile cezaevlerinde olan faillerin cezaevi ortamında dışlandığı hatta diğer mahkûmlar tarafından öldürülmeye kadar gidebilen şekillerde cezalandırıldığı bilinmektedir. Çocuk istismarı ve ensest faillerinin suçları ispat edildiğinde dahi suçu reddetmeye yönelik tutumlarını sürdürmeleri bu suça yönelik toplum genelindeki ikiyüzlü tavrın devamı gibidir. Toplumsal normlar bir yandan çocuğu aile bireylerinin ve özellikle ailede iktidarı elinde tutan yetişkin erkeklerin her türlü istismarı karşısında korumasız bırakıp ailenin devamı adına çocuğun en temel insani hakları gözardı edilebilirken, fail de bu koşullarda aldığı cesaretle istismarını sürdürebilmekte, hatta savunabilmektedir. Diğer yandan suçun kesinleşmesi durumunda fail tekil bir sapığa dönüştürülerek cezalandırılabilmektedir.

Hukuk ve insan hakları açısından Türkiye'nin imzacı olduğu uluslararası sözleşmeler, ensesti tanımlama ve enseste karşı müca-

dele için dayanak oluşturmaktadır. Bu sözleşmelerden biri, Avrupa Konseyi'nin 2007 yılında, Türkiye'nin 2011 yılında onayladığı ve 2012 yılında yürürlüğe giren, Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'dir (Lanzarote Sözleşmesi). Daha yeni bir başka belge İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen ve 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi ise, özel olarak ev içi şiddete odaklandığı için ensest açısından önemlidir. Sözleşme, kız ve erkek çocukların ev içi cinsel şiddet mağduru olabileceğini söylerken, kız çocukların daha fazla risk altında olduğunu da vurgulamıştır. Türkiye'nin 2012 yılında onayladığı bu sözleşme, Ağustos 2014 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Sözleşme ile çocuğun her türlü şiddete karşı korunması, bireylerin çocukluklarında maruz kaldıkları şiddet nedenli travmalarının giderilmesi için reşit olduktan sonra da desteklenmesi, şikâyette bulunmak ve dava açmak için yeterli süre tanınması gibi ensestle mücadele açısından kıymetli maddeler içermektedir.

Türkiye'de ensest olaylarının yasal değerlendirilmesinde temel kaynak 26/9/2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'dur (TCK). Ensest bu kanunda özel olarak tanımlanmamış olmakla birlikte, mağdura yakınlığı tarif eden TCK'nın 102. maddesi ile ensest suçlusunun cezasının iki katına çıkarılması mümkündür. Ensestin yasada adı geçen ve açıkça tanımlanan bir suç olarak yer almaması, konunun yasalar açısından da satır arasında gizlendiğinin bir göstergesi olarak görüldü ve eleştirildi (KSGM 2012). Kamuoyu baskısı sonucunda 2014 yılında 6545 sayılı kanunda yapılan değişiklikle evlenme yasağı olan tüm yakınların çocuğa karşı işledikleri suçlar ağırlaştırılmış ceza kapsamına alındı. Ayrıca çocuğun vasisi, öğretmeni, bakıcısı ile sağlık ve koruma hizmeti vermekle yükümlü kişilerin işlediği suçlar da aynı kapsamda değerlendirilmeye başladı. Yasal değerlendirmede önemli bir diğer dayanak ise 3/7/2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'dur. Kanun, mağdur tanığın ifadesine ilişkin hususlar ile çocuğu koruyucu ve destekleyici ted-

birleri içermektedir. 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, İstanbul Sözleşmesi'ne dayalı olarak ev içi şiddetin ayrıntılı bir tanımını yapmakta, hâkimler ve polisler gibi ilgili uzmanların alacağı önlemler ile Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) kurulması, kurumlar arası koordinasyon ve eğitim gibi desteklere yer vermektedir. 2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ise çocukların haklarının korunması ve ayrımcılığa maruz kalmamaları için alınacak bakım ve koruma önlemlerine, çocuk mahkemelerinin kuruluş ve görevlerine ve sosyal inceleme yapacak uzmanların görevlerine yer vermektedir. Bu yasal düzenlemeler, ensestin adli değerlendirme süreçlerinde olduğu gibi bu değerlendirmeyi yapacak profesyonellerin eğitiminde de önemlidir. Ulusal ve uluslararası kanun ve yönetmeliklerdeki gelişmeler çocuğa yönelik cinsel suçlar üzerine literatüre de yansımış, son yıllarda bizzat hukukçuların konuya ilişkin değerlendirmelerini içeren kitaplar yayımlanmıştır (Aydın 2012, Ayral 2010, Gündel 2009, Savaşçı 2012). Çokdisiplinli bir anlayışla yaklaşılması gereken ensest saldırı sorunu bu alanda çalışanların müzakereleriyle yasal alandaki boşluğun doldurulması için de büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Ensestin Yaygınlığı ve Biçimleri Hakkında

Ensest, aile ortamında yani özel/mahrem alanda gerçekleştiği için mağdurda derin ve kalıcı yaralar bırakan bir saldırı türü olarak Türkiye'de ve dünyada cinsel suçlar içinde en az rapor edilenidir. Mağdurun kendisinin ve istismardan haberdar olan yakınlarının saldırının açığa çıkması durumunda olabileceklerden, özellikle de ailenin göreceği zarardan duydukları endişe, cinsel saldırı ve istismarın saklı kalmasının en temel nedenidir (Goodman-Brown vd. 2003, McElvaney 2013). Kısacası ensest saldırıları, ailenin ne pahasına olursa olsun korunması ve devamı için sadece mağdurlar tarafından değil tanıklar tarafından da gizli tutulmaktadır. Çekirdek aile içinde

yaşansa da ensest saldırılara ailenin itibarı için yaygın olan geniş aile ilişkileri tarafından müdahale edilmektedir. Cinsel istismarların büyük bir çoğunluğu, bildirilmeyip gizli kaldığı için kesin bir oran vermek mümkün olmamaktadır (UNICEF 2009). Ancak, Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization - WHO) tahminlerine göre dünya genelinde kız çocukların yüzde 20'si ve erkek çocukların yüzde 10'u, çocukluk döneminde cinsel ilişkiye zorlanmakta ya da diğer cinsel şiddet türlerine maruz kalmaktadır (WHO 2004: 11). Yine Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO 2016) verilerine göre, yetişkinlerin yüzde 25'i çocukluklarında fiziksel şiddete maruz kaldıklarını, her 5 kadından 1'i ve her 13 erkekten 1'i ise çocukken cinsel istismar ve saldırıya maruz kaldığını bildirmektedir. Bu tahminlerin işaret ettiği iki konu özellikle önemlidir. İlki gerçek istismar sayısından muhakkak daha az olan bu tahminlerin bile çok sayıda çocuğa karşılık geldiğidir. İkincisi ise erkek çocukların da ensest mağduru olabileceğinin, erkek çocuklar arasında cinsel istismarın varlığının asla gözardı edilmemesi gerekliliğidir.

Türkiye'de halen resmi kayıtlara dayanarak ensestin yaygınlığını tahmin etmemizi sağlayacak veri yoktur. Ancak, Adalet Bakanlığı adalet istatistikleri kapsamında, çocukların cinsel istismarı suçlarıyla ilgili olarak alınan mahkeme kararı sayısı ile bu suçlara bağlı mahkûmiyet sayısını yıllık olarak yayımlamaktadır. Bu sayılar incelenirken gerçekleşen vaka sayısına değil, mahkemeye intikal eden olay sayısına dayandıkları unutulmamalıdır. Bu istatistiklerin en günceline göre 2015 yılında 16.957 dava açılmış ve 13.968 kişi için mahkûmiyet kararı alınmıştır (Adalet Bakanlığı, 2016). Sayılardaki 2010 yılı sonrası göze çarpan artışın, ilgili suçların işlenmesindeki artıştan ziyade, yargıya intikal eden durumların az da olsa artmasından kaynaklanması muhtemeldir. Bu istatistikler arasında ensest saldırıları için açılan dava ya da ensest nedeniyle alınan mahkûmiyetler ayrı bir başlık altında sunulmamaktadır. Ancak, Türkiye'de yapılan güncel klinik çalışmalar, ensestin çocuğa yönelik cinsel istismar vakaları arasında önemli bir payı olduğunu göstermektedir (Gencer vd. 2016).

Ensestin yaygınlığına ilişkin Türkiye genelini temsil eden en yeni bilgi ise, toplum temelli hane halkı araştırması olan 2008 ve 2014 yıllarında yapılan "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları"ndan gelmektedir (Jansen vd. 2009, Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin 2015). 2008 araştırması bulgularına göre kadınların %7' si, 2014 araştırması bulgularına göre kadınların %9'u, 15 yaşından önce cinsel istismara maruz kalmıştır. 2014 araştırması bulgularına göre çocuğa yönelik cinsel istismarda saldırganların %40'ını aileden erkekler oluşturmaktadır (Jansen vd. 2009: 64-65; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin 2015: 114-15).

Türkiye'de ensest konusunda yapılmış tezler ve yayınlar özellikle psikiyatri, adli tıp ve hukuk alanları ile kadın ve çocuklarla çalışan STK'lardaki uzmanların vaka, olgu ve danışanlara dayalı çalışmalarıdır. Sezgin (1993) tarafından Türkiye'de yapılmış klinik çalışmanın bulgularına göre, ensest saldırganlarının %57'sini öz babalar, %4'ünü öz ağabeyler, %13'ünü yakın akrabalar, %26'sını ise ikinci dereceden akrabalar oluşturmaktadır. Yasal başvuruda bulunmuş, mahkemesi sonuçlanmış ya da süren vakalarda ise saldırganların %39'unu öz baba, %15'ini öz ağabey, %17'sini yakın akraba, %28'ini ise uzak akrabalar oluşturmaktadır. Sezgin (1998) doktora tez araştırmasında ise ensestin ortaya çıkarılmasında psikososyal değerlendirmenin rolünü incelemiştir.

Akademik dergilerde yayımlanan olgu sunumları, ensest vakalarının birbirinden farklılığını ve bu nedenle sağaltıcı ve hukuksal süreçlerde duyulan ihtiyaçların çeşitliliğini vurgulamaları nedeniyle özellikle önemlidir. Türkiye'de yürütülmüş çalışmalardan birkaç güncel örnek daha verecek olursak şu çalışmalar ilk sıralarda yer alır: Adli tıp alanından bir kardeş ensesti çalışması (Yıldırım ve Gümüş 2011); psikiyatri alanından, yeme bozukluğu ile ensest ilişkisini irdeleyen bir çalışma (Balkan ve Şahin 2016); pedofili ile ensest ilişkisi üzerine bir çalışma (Bulut 2016) ve cinsel istismarın cezalandırılmasında karşılaşılan istisnai durumlara bir örnek olan çokdisiplinli bir olgu çalışması (Aydoğdu vd. 2016).

Ensest vakaları ve mağdurlar hakkında bilgiye, kadına yönelik

şiddet konusunda çalışan sivil toplum örgütlerine başvuranlara ilişkin bilgilerden de dolaylı olarak ulaşılabilmektedir. Örneğin, KAMER'in "namus cinayeti" tehdidi altındaki kadınlarla ilgili raporunda, 2003-2010 yılları arasında kendilerine başvuran ve destek alan 750 kadından 414'ünün bilgileri değerlendirilmiştir. 414 kadının %63'ü cinsel şiddet yaşamış, cinsel şiddet yaşayanların %80,3'ünün tecavüz, %9,1'inin (24 kadın) ise ensest mağduru olduğu saptaması yapılmıştır (KAMER 2011: 34).

Ayrıca ensest mağdurları ve saldırganları ile çalışan uzmanların görüşleri ve deneyimlerine dayalı bilgi toplayan ve bu bilgileri yorumlayan araştırmalar vardır. Nüfusbilim Derneği'nin bu kitabın hazırlanmasına yol açan ve bazı bölümlerde bulgularını paylaştığımız 2008 tarihli niteliksel araştırması, Türkiye'nin farklı bölgelerinden ve farklı disiplinlerden uzmanların birikimini toplumsal ilişkiler ekseninde ele alan çalışmaların, güncelliğini koruyan bir örneğidir (Çavlin-Bozbeyoğlu, 2009). Uzmanlarla yapılan görüşmeler üzerine kurulu bir başka örnek de İnan Keser'in (2011) Diyarbakır' da yürütmüş olduğu çocuk istismarının boyutlarını anlamaya yönelik çalışmasıdır. Çalışma kapsamında istismar mağdurlarıyla karşılaşan uzmanlarla görüşülmüştür. Ensest konusunda okullarda yapılmış nicel ve nitel araştırmalar farklı yaşlarda kız ve erkek çocukların ensest saldırıya maruz kalma durumlarıyla ilgili ipuçları vermektedir. Ensest sıklığı hakkında genellenebilir bilgi eksikliği ve bilgi toplama güçlüğü nedeniyle bu küçük ölçekli araştırmalardan yola çıkarak sayısal tahminler yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, liseye giden kız öğrencilerle Alikâşifoğlu ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan bir çalışma ve üniversite öğrencileriyle Eskin ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan çalışmalar örnek verilebilir. Bu çalışmalardaki yaygınlık oranlarına bakıldığında cinsel istismar ortaokul öğrencilerinde %6,4, liseli kız öğrencilerde ise %2'si ensest olmak üzere %13,4 oranında görülmüştür. Üçüncü araştırmaya göre üniversite öğrencileri arasındaki cinsel istismar oranı %28' dir.[7] Türkiye'de yürütülmüş literatür çalışmaları (Öztürk 2009) ve klinik çalışmalar ensest mağdurlarının sağaltılmasında aileyle ça-

lışmanın yararını ve ensest mağdurları açısından aile bireylerinden alacakları desteğin istismarın travmatik sonuçlarını azaltma açısından önemini destekler niteliktedir.

Konuya olan ilginin artmasıyla özellikle sivil toplum kuruluşlarının toplantı ve çalıştayları aracılığı ile de gündem oluşturulmaktadır. 22-23 Kasım 2014 tarihleri arasında Kadın Dernekleri Federasyonu'nun konunun uzmanlarını bir araya getiren yuvarlak masa toplantısı bunun bir örneğidir. Toplantı, farklı uzman gruplarının bilgi ve deneyimlerini paylaşarak, Türkiye'de ensest vakalarında bütüncül bir müdahale ve yardım süreci oluşturulması kadar ensestin görünürlüğünün ve konuşulabilirliğinin artırılmasına yönelik stratejiler oluşturulmasını amaçlamıştır (Türkiye Ensest Atlası Projesi 2014: 4).

Kutsal Aile Yalanı: Aile Sırları ve Kolektif İnkârlar

Aile, çok çeşitli nedenlerden dolayı sosyal bilimlerde ve özellikle sosyolojide hem bir sosyal sorun alanı hem de analitik birim olarak temel alanlar içinde anılan bir kurumdur. Sosyoloji tarihinde özellikle işlevselcilere göre toplumun temeli olan ve endüstriyel toplumların temel gereksinimlerinin karşılanmasında önemli rol oynayan aile kurumu, toplumsal cinsiyet rollerini ve cinselliği kesin bir biçimde düzenlemektedir. Aile kurumuna yönelik köklü eleştirel yaklaşım 1960'lı yıllarda feminist hareket ve teoriyle gündeme gelmiştir. Aralarındaki yaklaşım farklılıklarına karşın, genel olarak fe-

7. Genel olarak alındığında yaygınlık oranlarındaki değişkenlik, uluslararası literatürde gözlenen ortak bir hususturdur (Pereda vd. 2009) ve bu durum çocuğun cinsel istismarının tanımındaki farklılıklara ve ölçümlerde farklı araçlara başvurulmasına da bağlanmaktadır. Örnek olarak, üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada (Eskin vd. 2005) psikometrik olarak sağlam bir araca, Çocukluk Travma Ölçeği'ne (Pennebaker ve Susman 1988) başvurulmuştur. Bu anket Çocuğun Cinsel İstismarı'nın (ÇCİ) değerlendirilmesine yönelik beş madde içermektedir. Buna karşın liseye giden kız öğrencilerle yapılan çalışmada ÇCİ'yi vücudun mahrem yerlerine dokunulması ve zorla ilişki şeklinde operasyonel olarak tanımlayan iki soru yöneltilmiştir (Alikâşifoğlu vd. 2006, Uslu ve Kapçı 2014: 21).

ministler, işlevselcilerin toplumsal cinsiyet rollerini değişmez olarak kabul etmelerini sorgulamış, aileyi bireyleri arasında eşitsizlikler barındıran ataerkil bir kurum olarak görmüştür. İşlevselci yaklaşımın kadına atfettiği ve bir o kadar da eleştirmeden kabul ettiği kadının bakım sorumlulukları, kadınlara ilişkin sosyal ve fiziksel mekânları da belirlemekte, kadını ev içine yerleştirirken, onu yeniden üretim faaliyetleriyle sınırlı rollere itmektedir. Bu anlamda özel-kamusal ikiliği aynı zamanda üretim ve yeniden üretim arasındaki farkla paralellik gösterir. Bu ayrıma göre erkek/koca evin dışında piyasaya uzanan üretim ilişkilerini yönetirken yeniden üretim alanındaki anne/eş ekonomik olarak güçsüzleşir, erkeğe bağımlı hale gelir

Feminist kuram ve aktivizm özel alana ilişkin birçok sorunun kamusal alanda tartışılmasının yolunu açmıştır. Aile mahkemeleri, sığınma evleri gibi yeni dönem sosyal politika ve düzenlemeler büyük ölçüde bu hareketin kazanımlarıdır (Boyd 1997: 12). İkinci dalga feminist hareketin sloganlarından biri olan "kişisel olan politiktir" kadınların (ve çocukların) özel alanda karşılaştıkları ihmal, istismar ve şiddetin gündeme alınması, bu konuda sosyal politikalar geliştirilmesi için bir çağrıdır. Ev içi şiddetin diğer türleri gibi ensest sorunsalını da kapsamaktadır. İkinci dalga feminizm, kadınların kişisel deneyimlerini paylaştıkları bilinç yükseltme çalışmaları/atölyeleri sırasında ortaya çıkan bireysel öykülerinin, aslında toplumsal bir soruna, ev içi şiddet, kadına yönelik şiddet, erkek şiddeti sorununa odaklanmaktadır. Modernleşmeyle birlikte birbirinden ayrılan özel ve kamusal alan, kadını özel alan içine hapsetmiş ve çekirdek aile içinde kadını yersiz-yurtsuzlaştırmıştır (Lamphere 1997). Kadından/anneden, hane halkını bir aile anlamına büründürmesi, aileyi bir araya getirmesi ve ailenin sınırlarını diğer kurumlarla karışmayacak şekilde belirlemesi beklenir (McCarthy vd. 2012: 29). Kadınlara ailenin birleştiricisi rolü yüklendiğinden ve aile ile toplum arasındaki bağı kadınların sağlaması beklendiğinden, ailede yaşanan her türlü dağılmışlıktan en çok endişe ve rahatsızlık duyanlar ve bu durumlar nedeniyle suçlananlar kadınlardır.

Aile kurumu ancak toplumsal cinsiyet bakış açısı ve feminist bir perspektiften sorgulanabilmiştir. Connell'in değindiği gibi "1960'ların sonunda yeni feminizm ortaya çıkana dek de toplumsal cinsiyete yönelik daha kapsamlı bir ilgi uyanmadı" (2003: 59). Feminist yaklaşım aile kurumuna, sadece cinsler arasında kurduğu iktidar ilişkileri nedeniyle değil, her tür toplumsal iktidar ilişkisini doğallaştıran bir modelleme yarattığı için de karşı çıkar (Sancar 2012: 198). Yukarıda da değindiğimiz gibi farklı feminist bakış açıları ve yaklaşımları olmakla birlikte, feminist eleştirinin temel argümanları, ev içi işbölümünün, eşitsiz güç ilişkilerinin ve kadınların bakım hizmetlerinin vurgulanmasına yöneliktir. Eşitsiz iktidar ilişkilerinin sonucu olarak, ev içi şiddet ve taciz, aile hayatının bir parçası haline gelmiştir ve çoğunlukla hukukçular, politikacılar ve hatta akademisyenler tarafından görmezden gelinmiştir. Aile içindeki iktidar ilişkileri sadece kadın ve erkek arasında değil kuşaklar arasında da geçerlidir. Kaba kuvvet, aile içinde sıkça başvurulan bir araç olarak kullanılır (Connell 2003: 169-70). Ailede cinsiyet ve yaşa dayalı eşitsiz güç ilişkileri, fiziksel şiddette olduğu gibi hatta daha da güçlü şekilde cinsel şiddette önümüze çıkmaktadır.

Evi bir yuva yapan dinamikler akrabalık, evlilik, cinsellik gibi aile üyelerince deneyimlenen ilişkiler ve ilişkiselliklerdir (McDowell 1999: 92). Bu anlamıyla evin ya da yuvanın toplumsal cinsiyetli bir yer olduğunu görmek zor değildir (93). Ailenin evi yuva yapan dinamiklerinin içine büyük ölçüde iktidar ilişkileri sinmiştir. Buna göre mekân, sınırları belirleyen ve dolayısıyla bu sınırların içine aldıklarını ve dışarda bıraktıklarını da belirleyen bir iktidar ilişkisi üzerine kuruludur (4).

Hiç kuşkusuz McDowell'in Bachelard'dan alıntılayarak tanımladığı gibi ev, bizim aidiyetimizi ve kimliğimizi belirleyen bir mekân ve ilişkiler bütünüdür (McDowell 1999: 72). Birçok feminist araştırmacının da öne sürdüğü gibi aile ve aile içindeki erkek iktidarı ev/yuvayı kadınlar için korku ve taciz tuzağı haline getirebilmektedir (88). Duyvendak'ın (2011: 20) not ettiği gibi feminist eleştirel çalışmalar göstermiştir ki, ev/yuva ya da özel alanın koruyucu

ve güvenli olduğu düşünülen niteliği hızla yok olmaktadır.

Ensest saldırı vakalarıyla ilgili yaygın tartışmalardan biri de, annenin ensest vakalarındaki sessizliğidir. UNICEF, bu suç karşısında sessiz kalan ve çocuğa yardım etmeyen yetişkinlerin masum olamayacağını belirtir (2009). 1950'li yıllardan itibaren Batı ülkelerinde (özellikle ABD'de) yapılan çalışmalarda, ailede yaşanan ensest şiddeti karşısında anneyi, suskun ve pasif davrandığı için suçlama, hatta onu işbirlikçi olarak görme eğilimi hâkim olmuştur. Ataerkil kültürün bir parçası olarak dayatılan annelik rolü, çocukların bakımını, korunmasını, onlarla ilgili her problemin çözümünü anneden beklediğinden, bunu yapamadığı için anneyi suçlu ya da suç ortağı olarak değerlendirmektedir. Empatik olmayan bu yaklaşımlarda annenin ataerkil sistem içindeki eşitsiz konumu, yaşadığı ayrımcılıklar, kendisinin de maruz kalmış olabileceği şiddet sorgulanmamaktadır. Annenin konumunu empatik bir yaklaşımla ele alan, onun suskun davranışını eşitsiz güç ilişkileri içindeki toplumsal konumuna bağlayan yaklaşımlar 80'li-90'lı yıllarda ortaya çıkmış, bu gelişmede feminist perspektifle yapılan araştırmaların rolü olmuştur.[8] Şunu belirtmek gerekir ki Batı ülkelerinde yapılan ve anneleri "sorunlu bir kesim" olarak değerlendiren çalışmalar daha çok kanaate dayalı ve sınırlı sayıda kişiyle yapılan çalışmalardır. Bilimsel yöntemlerle yapılan ve karşılaştırmalı örnekleri içeren araştırmaların sayısı arttıkça annelerin koşullarını ve birbirlerinden farklılıklarını daha iyi tanımlayabilmek mümkün olacaktır.

Türkiye'de 2000'li yıllarda yapılmış ensest çalışmalarında annenin konumuna değinilse de bizatihi annelerin ele alındığı çalışmalara gereksinim vardır. Anneler konusundaki bilgiyi, onların rolleri ve davranışları konusunda belli önkabulleri olan, dolayısıyla da onları daha baştan çocuğuna karşı görevini yerine getirmemekle suçlayabilen, çoğu kez onların kırılganlığını cinsiyet eşitsizlikleri içeren ataerkil sistemin sonucu olarak değerlendirmeyen uzmanların

8. Bu kitabın içinde yer alan "Ensest Mağdurlarının Anneleri Olarak Kadınlar" makalesinde konu daha ayrıntılı ele alınmıştır.

pratiğinden elde etmek yerine bizatihi kendilerinden öğrenmeyi hedefleyebiliriz.[9]

Anneyi hemen damgalayıp, onun "suç ortağı" olduğu noktasından hareket etmemek önem taşıyor. Ancak, anneye empatik yaklaşırken, annenin olayları bildiği koşulda mutlaka çocuğunu koruyacağı beklentisi yerine, onun çocuğunu korumadığı ya da koruyamadığı koşulların nasıl oluştuğunu anlamaya çalışmak bize annenin nasıl güçlendirilebileceği konusunda da daha fazla bilgi verecektir. Annelerin tek bir model olmadığı, içinde yaşadıkları toplumun koşullarının onları farklı biçimlerde güçlü ya da güçsüz kıldığı, yaşadıkları travmanın da onları değişik biçimlerde etkileyebileceği bu kitapta yer alan çalışmalarda da görülmektedir. Yine bu çalışmalarda, annelerin aile birliğine öncelikli önem veren bir kültürel arka planı olduğu da yansımaktadır. Bu kültürde ailenin sürdürülmesi görevi esas olarak kadınlara aittir; kadının da bu görevini, dışarda çalışsa bile anneliğini ve ev kadınlığını uygun biçimde yerine getirerek gerçekleştirmesi beklenir. Bu konuda, sosyalizasyon sürecinde ve çeşitli etkiler altında edinilen değerler kadınlar tarafından içselleştirildiğinde kadın için "aileyi korumak" ve toplum içinde küçük düşmemek, kendisinin ve/veya çocuğunun yaşadığı şiddetten

9. Ayrıca, araştırmalarda bilgi kaynağı olan uzmanların çoğunun kamu kurumlarında çalışan kişiler oldukları ve karşılaştıkları annelerin çoğunlukla alt sosyoekonomik katmanlardan olduğunu, dolayısıyla da onların gözlemlerinin çoğu kez ekonomik olarak güçsüz, eğitimi az ve işsiz kadınlarla ilgili bilgi ve gözlemler olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra, Türkiye'de kadınların ekonomik ve sosyal açıdan erkeklerle eşitsiz konumunun da uzmanların annelerle ilgili algılarını ve beklentilerini olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülebilir. Türkiye'de, 2015 yılında 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen nüfus oranı %5,4 iken, bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda %9'dur. Erkeklerde lise mezunu oranı %23,5, kadınlarda %15,6; yüksekokul mezunu oranı erkeklerde %17,9, kadınlarda %13,1'dir. Yine 2015'te, işgücüne katılım oranı 15+ yaş nüfusta erkeklerde %71,6, kadınlarda %31,5'tir. Aile Yapısı 2016 sonuçlarına göre evde sürekliliği olan işlerin hepsini kadınlar yapmaktadır (TÜİK 2016). Yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete uğrayan kadınların oranı %35,5, cinsel şiddete uğrayanların oranı %12, duygusal şiddet yaşayanların oranı %43,9, ekonomik şiddet yaşayanların oranı %30'dur (KSGM 2015).

daha önemli hale gelebilir. Bu durumda da ensest yaşanan ailedeki anne, bizatihi suçu paylaşmasa da aileyi koruma adına saldırganı ele vermeyebilir, mağdur durumda olan çocuğuna gereken desteği vermeyebilir, göz yumabilir veya ensest olayının devam etmemesi için kendi çapında önlemler almaya çalışabilir. Öte yandan, Türkiye'de çekirdek aile hâkim biçim olmakla birlikte akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinin de belli ölçüde sürmesi, kadınların kendi iradeleriyle hareket edebilmelerini daha da zorlaştıran ve üzerlerindeki baskıyı artıran bir unsurdur. Geniş aile ilişkileri içinde yaşayan kadınlar sadece kendi çekirdek ailelerinin bireylerine karşı değil, akrabalarına karşı da sorumluluk taşımakta, bazı durumlarda da onların etkisi altında hareket edebilmektedir. 2002 yılında yaptığı araştırmada Çiğdem Kâğıtçıbaşı, ailelerin küçülmesinin, aile bireylerinin maddi açıdan bağımlılığını azaltırken psikolojik karşılıklı dayanışma bağlarının devam ettiğinden, yakın ilişkiler ve kolektif bir aile kültüründen söz etmenin mümkün olabileceğinden söz etmiştir. Bu geniş aile bağları kimi örneklerde görüldüğü gibi mağdurun yanında durmaya değil onu sessiz kalmaya zorlayabilir. Tüm bu sosyal gerçeklikler göz önünde tutularak anneden ne kahramanlık bekleyen ne de anneye melek rolü yükleyen çalışmalar son derece kıymetlidir.

Ensest şiddeti yaşanan ailelerde kadınların sessizliğinin Deniz Kandiyoti'nin (1988) saptadığı "ataerkil pazarlık" kavramını hatırlattığı da söylenebilir. Kadınlar ataerkillikle ve erkeklikle çeşitli durumlarda pazarlık ederek kendileri için en uygun konumu korumaya çalışırlar. Kandiyoti kadınların korunma, anne olma gibi değer verilen rollere karşılık, özgürlüklerinden vazgeçerek patriyarkal sözleşmenin altına imza attığını belirtir. Bu sözleşmenin şartları ve kadınların üzerindeki baskı o kadar zorlayıcıdır ki, çocuklarının beden ve ruh bütünlüğünü ve yetişkin hayatını tehdit eden ensest gibi durumlarda bile sözleşmeyi feshedemeyebilirler. Kandiyoti'ye göre bu durum kadınların varolan sistemi bir kez daha içselleştirip sürdürmelerine yarasa da, kadının bir manevra alanının mevcut olduğuna ve boyun eğmediğine işaret etmektedir. Ancak böyle bir pazarlıkta temel hedefin çocuğun yararı değil ataerkillik içerisinde bir

biçimde ayakta kalabilmek olduğu gözardı edilmemelidir. Bu açıdan bakıldığında ensest durumunda bu pazarlığı yapan annenin aileyi bir arada tutabilme, olayı arkada bırakma, varlığını yine o ailenin muteber üyesi olarak sürdürme gücünü hedeflediğini söyleyebiliriz.

Modernitedeki kamusal-özel ikiliği, özel olanı aile ve ev işiyle sınırlamış, başka bir deyişle özel olanı evin içine hapsetmiştir. Kadınlar ve çocuklar da evin içindekiler olarak kamusala erişimi olan erkeğin tasarrufuna terk edilmiştir (Lamoureux 2004: 245). Aileyi, kamusal olanın dışında bir toplumsal olgu olarak görme, ona duygu dünyasının bir parçası olarak bakma, ailenin mahremiyetin alanına girmesi (Sancar 2012: 198) kamusal-özel ayrımının ortaya çıkardığı bir durumdur. Bu yaygın görüş, aile içerisindeki problemleri görmememize, aile dışındakilerden gizlememize ya da farklı bir boyutta değerlendirmemize gerekçe oluşturarak ailenin karanlık yüzü olan ensestin açığa çıkmasını engeller.

Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Rejimi ve Aile

Türkiye'de sosyal devletin gelişememesi veya gelişiminin ketlenmesi, etkin sosyal politikaların olmaması, özel alan dayanışmalarını sonlandırmamış hatta kriz dönemleri başta olmak üzere artırmıştır. Ailenin maddi ve manevi aktarım işlevi, modernleşme, uluslaşma, kapitalistleşme dönemlerinde olduğu gibi neoliberal kapitalist dönemde de önemini kaybetmemiştir. Türkiye'de ailenin güçlü bir kurum olmasında etkili olan tarihsel gelişime ve ideolojik yapıya, feminist bir bakış açısıyla bakmakta yarar vardır. Tarihsel olarak modernizmi inşa sürecinde rol oynayan ve çeşitli dönemlerde farklı siyasi yaklaşımların üzerinde uzlaştıkları bir kurum olan aile, bazı değişikliklere uğrasa da temel olarak varlığını ve toplumun en önemli kurumlarından biri olma özelliğini koruyor. Dolayısıyla ailenin bekası, devletin bekası kadar önemli olmuştur.

Serpil Sancar Osmanlı-Türk modernleşmesinin cinsiyet rejiminin bugüne nasıl bir miras bıraktığını, "aile odaklı modernleşme"

anlayışını irdeleyerek ortaya koyarken, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki modernleşme projesinin "erkeklerin modern bir ulus-devlet, kadınların modern aileler/yuvalar kurmak ve modern nesiller yetiştirmek için seferber oldukları bir modernlik anlayışını" benimsediğini anlatır. Böylece, "ulus-devlet kurma aşamasındaki toplumsal cinsiyet rejiminde erkekler ve kadınlar için farklı görevler tanımlanmakta, siyaset erkeklere, sosyal ve kültürel işler kadınlara bırakılmaktadır" (Sancar 2012: 192). Başka bir deyişle bu modernleşme projesi özel alanı kamusal alandan tamamen ayırarak kadınlara ve erkeklere atfedilen toplumsal rolleri belirlemiştir.

Türkiye'de aile bütün sosyal politikaların referansı durumundadır. Modern ulus-devletin kuruluşunda tanımlanan "milli aile" resmi söylemi halen geçerliliğini korumaktadır (210). Feminist çalışmalar ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında üretilmiş, kadının aile içinde ve kamusal alandaki konumunu irdeleyen geniş bir literatüre erişilebilir. Bu alanda ders kitapları ve eğitim materyallerinde toplumsal cinsiyetin ve ailenin temsili (bkz. Gümüşoğlu-Helvacıoğlu 2016, Altan-Arslan 2000, Kancı 2015), kız öğrencilere özel alanda bakım rollerini önceleyen bir eğitim veren kurumlar (bkz. Akşit 2015), vatandaşlık, ulusun inşasında ve sürdürülmesinde ve aile içinde kadının rolü (bkz. Altınay 2000, Üstel 2004), üzerine çalışmalar dikkat çekmektedir.[10]

Bu noktada, Türkiye'de aile kurumunun sosyal politika planlamasındaki önemine de değinmek yerinde olacaktır. "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı"nda (DPT 1985-89) ilk kez aile konusuna yer veren 7. bölüm, "Milli Kültür" olarak adlandırılmıştır. "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı"nda (1990-94) sosyal hedefler ve politikalar bölümünde, beşeri kaynaklar altbaşlığı altında aile, kadın ve çocuk başlığı yer almıştır. "Milli ve manevi değerlerin korunmasında ve

10. Kadın, toplumsal cinsiyet ve feminist çalışmalar alanında geniş kapsamlı okumalar için bkz. *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (Tekeli 1995); *Yerli Bir Feminizme Doğru* (İlyasoğlu ve Akgökçe 2001); *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (Kolektif 1998); *İradenin İyimserliği* (Bora 2015); *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (Saygılıgil 2016).

geliştirilmesinde, dolayısıyla milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde temel unsur olan aile müessesesinin her bakımdan güçlendirilmesi..." ifadesine yer verilmiştir (287). Bir sonraki planda ("Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" 1996-2000) "Türk toplumunun temel taşı olan ailenin korunması ve desteklenmesi temel ilkedir" ifadesi yer almaktadır. Bu plan, ayrıca kadın ve çocuk altbaşlıklarının da yer aldığı bir plan olarak dikkat çekmektedir (38). "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı"nda (2001-2005) ise "ailenin güçlü sosyal güvenlik işlevine destek olarak, toplumsal değişmeye eşlik etmek" ifadesi öne çıkmıştır. "Dokuzuncu Kalkınma Planı" (2007-2013) içinde ise sosyal politikalara ilişkin bağımsız bir alt alan yerine "Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi" yer almakta ve bu bölümde eğitim, sosyal güvenlik, gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele alanlarında kadın-erkek eşitliğine değinilmektedir. 2013-18 arası dönemi kapsayan "Onuncu Kalkınma Planı"nda Aile ve Kadın; Çocuk ve Gençlik altbaşlıkları yer almaktadır. Plan'da "kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi" için "aile yardımlarının geliştirilmesi" ve "sosyal yardım ve hizmetlerin aile temelli sunulması", "boşanmaların azaltılması", "aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması" gibi alanlara yönelik sosyal ve ekonomik politikaların yanı sıra görsel, işitsel ve sosyal medyanın ve internetin aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik önlemler yer almıştır. Bu çerçevede 1989 yılından bu yana hizmet veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Aile ve Toplumsal Hizmetler Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. 2004 tarihinde başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük olarak yeniden yapılandırılmış ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü adını almıştır.[11] Kurum, 1990 yılından bu yana aile konusunda üniversiteler, gönüllü kuru-

11. 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın adında kadınlara ilişkin bir gönderme yoktur; kurum kadınları bir kez daha aile içinde değerlendiren sosyal politikaları öne çıkarmıştır: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHG).

luşlar, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının katılımıyla "milli bir aile politikası oluşturmak" hedefiyle aile şuralarını gerçekleştirmektedir.[12]

Türkiye'de aile kurumuna ilişkin çalışmalar daha çok ailenin kuruluşunu, yapısını ve özelliklerini incelemeye odaklanmıştır. Örneğin Türkiye aile yıllıkları hane büyüklükleri, evlenme yaşı, çocuk sayısı, kır ve kent ailelerindeki farklılıklar gibi konuların tespitine ağırlık vermektedir. Aile içi şiddetin varlığına, kadınların eğitimlerinin desteklenmesine yer verse de ne yazık ki bu çalışmalar aile içi cinsel istismarı bir konu olarak ele almamıştır. Türkiye'de Aile Yapısı Araştırmaları, bir dizi yayın olarak en son 2013 yılında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca farklı kurumların ve bağımsız araştırmacıların çalışmaları da vardır.[13] Güncel araştırmaların sonuçlarına göre, Türkiye'de ailede kadının temel rol ve işlevi çocuk yetiştirmek olarak tanımlanmakta ve kadının ev dışında bir işte çalışmasından tüm ailenin zarar göreceği fikri halen yaygınlığını korumaktadır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu 2013). Araştırmalar, Türkiye ve dünyadaki sosyoekonomik dalgalanma ortamında aile kurumunun gücünü yitirmeden sürdüğü, anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailenin norm olarak kabul gördüğü fikrini pekiştirmektedir.

Konunun bir diğer boyutu da aileyi merkeze alan yaklaşımın ensesti bir "aile namusu" sorunu olarak kabul etmesidir. "Namus, kişilerin cinsiyeti, yaşı, yaşamını geçirdiği yer, aşiret-akraba ilişkileri

12. 1994 yılının Uluslararası Aile Yılı olarak kabul edilmesinin ardından, Kasım 1994'te "Değişim Sürecinde Aile, Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler" konulu Aile Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Üçüncü Aile Şurası, Mayıs 1998'de, yoksullukla mücadele temalı dördüncü şura, Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Kasım 2008'de aile şuralarının beşincisi "Aile Destek Hizmetleri" ana teması ile ve Altıncı Aile Şurası, Mayıs 2014'te Aile Merkezli Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmetler temasıyla gerçekleştirilmiştir (AAK 1990).

13. Bu konuda geriye dönük daha ayrıntılı bir okuma için bkz. Aile Şurası Kararları (AAK 1990); Timur (1972), DPT (1990-1994), TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011, 2013, 2016), TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu Genel Müdürlüğü (2006), Kongar (1972), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE 1968, 1973, 1978, 1980, 1983, 1988), Duben ve Behar (2014), Özbay (2016).

gibi pek çok faktörden etkilenerek, anlamı ve algılanışı değişse de esas olarak kadın bedeni ve cinselliği ile ilişkilendirilmekte ve kontrolü erkeklere devredilmektedir. Kadınların gözetimi ve denetimi sadece eşleri, babaları, ağabeyleri tarafından değil, aynı zamanda yakın çevredeki erkekler tarafından da yapılmaktadır" (Kardam 2005). Namus kavramı genellikle kadının bedeninin ve cinselliğinin kontrol edilmesini, kadınların çevrelerinin ve toplumun beklentilerine uygun hareket etmelerini içermektedir. Kadınlar üzerinde her koşulda ailenin istediği gibi hareket etme, aile dirliğini koruma baskısı, erkekler üzerinde de kadınların namusunu gereken biçimde korumadıkları zaman toplumdan dışlanacakları baskısı olduğu söylenebilir. Hiç kuşkusuz bu baskıdan kız ve erkek çocuklar da payını fazlasıyla alır. Daha önce de andığımız gibi cinsiyet hiyerarşisinin yaş hiyerarşisi ile güçlenmesi, çocukları, özellikle de kız çocukları cinsel saldırılarda ailenin en korunmasız alanına hapsedebilmektedir.

Ataerkil toplumlarda babanın kız çocuğuna ve onu kontrol etmesi için eşine, yani çocuğun annesine verdiği en önemli görev namusunu korumasıdır (Blank 2007: 371). Kandiyoti ise görücü usulü evlilikler düşünüldüğünde, kız çocuğunun, "bedeninin kendine değil topluma ait olduğunu" çok erken çağlarda içselleştirdiğini belirtir (1988: 77). Bu yaklaşım, ensest saldırılarının ortaya çıkarılması ve saldırganla mücadele edilmesi konularında gözlemlenen pasif tavırda da kendisini gösterir.

Kadın intiharı ve "namus cinayeti" olarak bilinen birçok ölüm vakasının içinde, ensest ilişkiler olduğunu düşünmemiz için çok geçerli nedenler var. Birçok kız çocuğu ve kadın bir seferde öldürülmeseler de sonunda ölüme giden bir dizi şiddetle yaşamaktadırlar. Tutku suçları olarak da bilinen saldırı ve cinayetlerin, kan bağı olan erkek kardeş ve baba gibi failler tarafından işlenen "namus cinayetlerinin" ve birçok kayda geçmiş ve geçmemiş kadın cinayetinin sebebinin de ensest ilişkiler olduğunu, ensestin faili olan kişinin ya da kişilerin cinayetin de faili olduğunu söyleyebiliriz (Kardam 2005, KAMER 2011, Ertürk 2015). Bu nedenle de ensest, Türkiye'de en

çok adli vakalarla ortaya çıkmaya devam etmektedir. Bu kitapta yer alan bölümlerin bazıları bu adli vakalar sonucu açığa çıkmış ensest mağdurlarının tedavi ve rehabilitasyonlarına dair birikimi yansıtmaktadır. Bunlar ensest gebelikleri gibi ensestin en ağır sonuçlarının gözlemlendiği örneklerdir. Ensest saldırıların geneli için mağdurlarının da faillerinin de her türlü toplumsal gruptan olabileceğini vurgulamıştık. Ancak özellikle tedavi merkezlerindeki gözlemlerin yoksulluk, kalabalık ailelerden gelmek, aile içi fiziksel şiddet ve ebeveynin alkol bağımlılığı gibi diğer toplumsal dezavantajlarla birleştiği görülmüştür. Bu durum çoklu dezavantajların olduğu koşullarda, başka bir deyişle mağdur çocuğa istismarcı dışındaki diğer aile fertlerinin destek olmasının neredeyse mümkün olmadığı durumlarda çocukların ancak kamu kurumları tarafından sahiplenilerek korunabildiğini yansıtmaktadır.

Feminist Bakış Açısının, Ensesti Tanımlamak ve Onunla Mücadele Etmekteki Önemi

Ensest saldırıların ortaya çıkarılabilmesi ve ensest mağdurlarının desteklenebilmesi için aileye aidiyetin ve ailenin dokunulmazlığının sorgulanabilmesi zorunludur. Eğer saldırganın aileye aidiyeti sorgusuz şekilde devam ederse, ensesti önlemeye yönelik adım atmak mümkün değildir.

1960'larda başlayan feminist terapi akımı, psikiyatride akıl ve ruh sağlığı anlayışına bir eleştiri getirirken, yenilikçi tedavi formlarını da geliştirmiştir. Ensest mağdurlarına yönelik feminist terapi yöntemini uygulayan Dinsmore'a göre ensest saldırılar konusunda feminist olmayan bir analiz ve yaklaşım erkek şiddetini mitlerin arkasına saklayacaktır (1991). Psikiyatrik tanıların cinsiyetçi, heteroseksist, homofobik ve ırkçı olduğundan hareket eden bu yaklaşım, klinik teorilerin, kadının özel alan sorumluluklarını sorgulamadığını, anneleri suçladığını ve erkeklerin üstünlüğünü, cinsel dürtülerini ve erkek şiddetini meşru hale getirdiğini belirtir (Marecek'ten akt. Code 2002: 473-74).

Yazarlardan ve Bölümlerden...

Bu kitap, zenginliğini cinsel istismar ve ensest konusunda farklı uzmanlık alanlarındaki deneyim ve gözlemlerini bir araya getiren yazarlardan ve onların yaklaşımlarından alıyor. Ensesti ele alış biçimimizi aktardığımız bu giriş bölümünde, çok kısaca kitapta yer alan yazarların yazılarından da bahsetmek istiyoruz. Kitabın ilk kısmında, ensest saldırısını daha iyi anlamaya yönelik farklı disiplinlerin birikimiyle kaleme alınmış yedi yazıya yer verdik. İkinci kısımda ise ensestle mücadelenin farklı alanlarından üç yazı yer alıyor.

Kitaba, ensestin yaygınlığının zor da olsa tahmin edilebilir olduğunu ve bu bilginin kıymetini bize gösteren bir bölümle başlamak istedik. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu, "Rakamlarla Ensest ve Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar" başlıklı yazısında, cinsel şiddeti görünür kılmak için iki araştırmanın, 2008 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları"nın verilerine dayanarak çocuk yaşta karşılaşılan cinsel şiddet ve ensest konusunda tahmin ve değerlendirmeler yapıyor. Aile içi şiddet konusunda çalışmalarıyla tanıdığımız Yüksel-Kaptanoğlu'nun yazısında çocukluk döneminde cinsel istismarın ve ensestin yaygınlığına ilişkin gözlemler ile, çocukluk döneminde cinsel istismar ve ensest mağduru olan kadınların yetişkinlik döneminde maruz kaldıkları farklı şiddet biçimleri hakkında analizler bulacaksınız.

İkinci bölüm, bu kitabın ortaya çıkmasında itici gücümüz olan "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" başlıklı araştırmanın bulgularını özetliyor. Araştırma ekibinden Alanur Çavlin, Filiz Kardam, Ece Koyuncu ve Altan Sungur'un kaleme aldığı "Uzmanların Görüş ve Deneyimleri Işığında Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" başlıklı yazı, ensest olayları ile meslekleri gereği karşılaşan farklı disiplinlerden 98 uzmanla yapılan görüşmelere dayanarak ensest mağdurlarının, saldırganların, ensestin ortaya çıkması önündeki engellerin ve ensesti ortaya çıkarıp önleyebilecek mekanizmala-

rın bir değerlendirmesini yapıyor. Yazıda, çocuklara ulaşabilme özelliklerinden ötürü ensestin ortaya çıkarılmasında önemli olduğu belirtilen okulların ve öğretmenlerin rolüne özellikle değiniliyor.

Kitabın üçüncü bölümünde yer verdiğimiz Ayşen Ufuk Sezgin'in "Enseste Yakından Bakmak: Bir Klinik Psikoloğun Biriktirdikleri" başlıklı yazısı, kendisiyle yapılmış bir söyleşiden derlendi. Sezgin, uzun yıllardır ensest mağdurları ve aileleri ile birebir çalışmış bir klinik psikolog olarak ensest saldırılarına yakından bakıyor ve biriktirdiklerini bizimle paylaşıyor. Sezgin, mağdurların çoğunun kız çocuğu olduğunu, ilk saldırıların 2,5-3 yaşlarında başlayabildiğini, saldırganların en çok sırasıyla baba, erkek kardeş, amca, dede ve dayı olduğunu belirtiyor. Türkiye'deki aile dinamiklerinin mağdurların ilgili merkezlere başvurmasına izin vermediğinin de altını çiziyor. Sezgin, saldırganlar fiziksel iz bırakmadıklarından ensestin belgelenmesinin ruhsal delillerin ortaya çıkması ile mümkün olduğunu ve dolayısıyla sürecin çok uzun olduğunu belirtiyor.

Bir sonraki bölümde, saldırganlara yakından bakmak istedik. Adli psikolog Zeynep Belma Gölge, çocuk cinsel istismarcıları ve ensest saldırganları ile cezaevlerinde gerçekleştirdiği araştırmasında, 52'si çocuklara cinsel istismarda bulunan toplam 102 erkek hükümlü ile görüşmüş. Gölge, araştırmasında bilgi topladığı ensest saldırganlarının yarıya yakınının öz babalar olduğunu, ardından erkek kardeşler ve üvey babaların geldiğini saptıyor. Türkiye'de ve dünyada cinsel saldırıların ve saldırganların sınıflandırılması literatürünü aktaran Gölge, çocuklara yönelik cinsel saldırıda bulunan tutuklular için Dietz'in geliştirdiği "durumsal regrese" (cinsel tercihleri her zaman çocuklar olmayan) kategorisinin ağırlıkta olduğunu belirtiyor. Çocuklara yönelik cinsel saldırılar büyük ölçüde gizli kaldığından, saldırganlara yönelik profil çıkarılmasının çok zor olduğunu belirten Gölge, çalışmasında ensest saldırganlarında geçmişteki olumsuz yaşantıların payı olduğunu not ediyor.

Ensest saldırının olduğu evlerde en çok merak edilen konulardan biri ensest mağduru çocuğun annesinin tutumuna ilişkin. Sosyolog Filiz Kardam ve Emine Bademci "Ensest Mağdurlarının An-

neleri Olarak Kadınlar" başlıklı yazılarında, ensest mağdurlarının annelerine yönelik farklı teorik bakış açılarının değerlendirmesini yaparak, anneyi evde yaşanan tüm sorunların sorumlusu ve suçlusu olarak gören ataerkil aile ve annelik anlayışına, eleştirel bir bakışla yaklaşıyorlar. Uzmanların aktardığı ensest vakalarından çıkarak, annelerin tepkilerinin ve sınırlılıklarının arkasında yatan sebeplere odaklanıyor, kadını güçlendirmeye yönelik ihtiyacın altını çiziyorlar. Uzmanların ensesti açığa çıkarma ve mağdura destek verme açısından işbirliğine en çok önem verdiği aile bireyi olarak annelerin kendilerinin de yaşanan travma içinde zarar gören bir taraf olarak algılanması ve güçlendirilmesinin gereğini vurguluyorlar.

"Çocuk Bedene Sığmayan Bebekler: Ensest Gebeliği ve Travma Döngüsü" başlıklı yazı ise, çocuk ve ergen psikiyatrı Gonca Çelik ve çalışma arkadaşları Ayşe Avcı ve Ayşegül Tahiroğlu'nun cinsel taciz mağduru çocukları tedavi eden merkezdeki mesleki deneyimlerine dayanıyor. İstismara uğrayan çocuğun yaşam güvenliğini sağlamanın önceliğini vurgulayan bu yazıda, gebelik nedeniyle istismarın ruhsal ve fiziksel etkisinden uzun süre uzaklaşamayan hatta doğumla birlikte istismarın olumsuz sonuçlarını ikinci kuşağa aktaran çocuk ve ergenlerin gerçek öykülerinden yola çıkarak, tedavi için gerekli hizmetlere odaklanılıyor.

Ensest sorununa değinen birçok rapor, sonuç kısmında, medyada temsilin nasıl olması gerektiğine ilişkin bir dizi öneri sıralar. İlk kısmın "Ensest Vaka ve Suçlarının Medyada Temsil Edilme(me)si: Eleştirel Bir Yeniden Okuma" başlıklı son yazısında feminist medya eleştirisi alanında çalışan Hanife Aliefendioğlu, Ocak 2012 ve Ekim 2013 tarihleri arasında *Hürriyet* ve *Habertürk* gibi yüksek tirajlı gazetelerin, ensest içerikli haber metinlerinde bu temsilin izini sürüyor. Aliefendioğlu, feminist eleştirinin etkisi ile ev içi şiddet ve kadına yönelik şiddet haberlerinde göreli bir duyarlılığın oluştuğunu ve bu durumun ensest konusunun gündeme gelmesinde ve gelmemesinde bir katkısı olduğunu not ediyor. Haberlerde ensest bir sözcük olarak geçmiyor, kullanılan sözcük tecavüz. Ensest söz konusu olduğunda medya söylemi, baskın ataerkil ideolojinin üretici-

si, milli ve manevi değerlerin koruyucusu olarak konumlanıyor. Haber başlıkları, içerikleri ve görsellerinin analiz edildiği yazıda, kadın hakları ve insan hakları odaklı bir barış gazeteciliği perspektifi ve pratiği öneriliyor. Bu yazı, medyanın haberlerde ailenin "dokunulmaz ve sorgulanmaz kutsallığına", ensest olayının "sıradışılığına" ve "sapık, kötü, hasta erkek aile üyelerine" vurgu yaparak sorunu ve çözümü ötelediğini gösteriyor.

Kitabın ikinci kısmındaki ilk yazı olan adli tıp uzmanları Şevki Sözen ve Birgül Tüzün'ün "Ensest Olgularında Adli-Tıbbi Değerlendirme ve Hekim Sorumluluğu" başlıklı yazısı, öncelikle ensest mağduru çocuklarda tıbbi delil niteliği taşıyan her verinin en kısa sürede toplanarak, mağdurun korunmasına odaklanıyor. Yazıda mağdurun korunması ve saldırganın bulunması için adli muayenenin talep edilmesine bağlı olarak muayene koşullarının sağlanması ve çocuğun izninin alınması, öykünün alınması, fiziki muayene, muayene sonrası rapor ve tanı gibi bir dizi iç içe geçmiş sürecin ayrıntılarına değiniliyor. Cinsel istismara uğrayan çocuğun muayene ve adli-tıbbi raporlandırma sürecinde ailenin öncelikle izleyeceği yolu gösteriyor ve istismar olasılığı bulunan koşulları sıralıyor. Son olarak da istismar olasılığının bulunduğu durumlarda yapılacakları listeliyor.

Ensest sonrası tedavi ve rehabilitasyon sürecinin olmazsa olmaz koşulu olarak çokdisiplinli bir ekip çalışmasının gerekliliği konuyla ilgili birçok çalışmada vurgulanıyor. Ensestle mücadele başlığı altındaki ikinci yazı da çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı Figen Şahin Dağlı ve Medine Ayşin Taşar'ın Türkiye'de çokdisiplinli olarak hizmet veren kurumlara odaklanan "Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezlerinin Rolü" başlıklı çalışmaları. İstismara maruz kalmış çocuğun bütüncül bir yaklaşımla ve daha fazla zarar görmesinin önüne geçilerek ele alınmasının gerekliliğine odaklanan bu yazıda, Türkiye'nin bu alandaki güncel durumu ve ideal bir uygulama için gereklilikler vurgulanıyor.

Kitabın son bölümünde avukat, insan ve çocuk hakları savunucusu olan Türkay Asma, "Yasalarda ve Uygulamada Cinsel İstis-

mar: Tanıklıklar" başlıklı yazısında, hukuk sisteminin cinsel istismar mağduru çocuğu nasıl ele aldığını, eski ve yeni ceza yasalarındaki hükümleri karşılaştırarak ve gelişmeleri göstererek aktarıyor. Sorunu, uygulama açısından, adli makamlarda, güvenlikte ve mahkemelerdeki pratikler bakımından ele alırken, çocuk hakları açısından bizzat izlediği vakaları ve örnekleri paylaşıyor. Bunu yaparken bizi Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümleri, adli makamlar ve mahkeme salonları arasında gezdiriyor. Tanıklıklardan bir kez daha anlıyoruz ki, cinsel istismara maruz kalan çocukların beyanını ciddiye almak bir gereklilik.

Nasıl Yapmalı?

"Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" araştırmasının Türkiye'de ensest sorununun boyutlarının saptanması için geliştirdiği dört temel noktayı burada hatırlatmakta yarar görüyoruz. Bunlar, rehber öğretmenlerin eğitimi, hukukçuların farkındalığının artırılması, ruhsal değerlendirmelerin alanında uzman kişiler tarafından yapılması, sağlık kuruluşlarında çocuk sağlığı uzmanı, çocuk ruh sağlığı uzmanı, adli tıp uzmanı ve sosyal hizmet uzmanının birlikte çalıştığı çokdisiplinli merkezlerin oluşturulması olarak sıralanabilir.

Var olan şartlarda elimizdeki kısıtlı bilgiyle sorunun çok azını kayıtlara geçirebildiğimiz aşikârdır. Sorunu tamamıyla anlamak ve bütüncül bir resmini çekmek için elimizde bazı üniversitelerin çocuk koruma merkezleri veya adli tıp anabilim dalları ya da Sağlık Bakanlığı'na bağlı çeşitli adli tabiplik uygulamaları dışında, kurumsallaşmış bir mekanizmalar ağı yok. Bu yazının başında merkezine mağduru korumayı alan yaklaşımlarla, failin dışında kaldığı daha güçlü yeni bir ailenin ortaya çıkabileceğini söylemiştik. Kitap boyunca bu olanağın nasıl hayata geçirilebileceği konusunda en önemli aktörlerin başta anne ve diğer aile üyeleri olmak üzere, mağdura destek olacak uzmanlar olduğunu gördük. Bunlar, anaokulu ve ilkokul öğretmenleri, sınıf öğretmenleri, psikolojik danışma ve reh-

berlik uzmanları, psikologlar ve daha önemlisi de bunlar arasındaki işbirliğinden ve takım çalışmasından doğacak güçtür. Yukarıda verilerini paylaştığımız okullarda yürütülen çalışmalar çoğunluğu sürmekte olan cinsel saldırıların mağdurlarına ulaşma olanağı taşımaktadır. Aynı zamanda bu araştırmalar etik ve güvenlik kurallarına uygun şekilde tasarlandıkları durumda, çocuk ve gençlerin istismar konusunda farkındalık kazanmalarına yardımcı olabilir.

Sandra Harding (2004) tarafından önerilen, Smith (2005), Hartsock (2004) ve Haraway (2004) gibi birçok diğer feminist düşünür tarafından kullanılan feminist bakış açısı teorisine göre biliminsanları erkek merkezli ve cinsiyetçi metotlarını bilimin tarafsızlık yani nötr olma iddiası arkasında gizlemektedir. Feminist bakış açısı teorisinin, kadınların ve marjinal grupların deneyimlerinden de yola çıkarak daha eleştirel, kolay anlaşılır, biçimlendirilmiş bir bilgi üretimine el vereceği söylenmektedir. Örneğin Haraway bilginin her zaman bir yerden geldiğini ve ezilenlerin perspektifinin "dünya meselelerini dönüştürmede daha fazla adalet, süreklilik ve tarafsızlık" vaat ettiğini hatırlatır.

Stratejiler geliştirilirken, aktivistlere, akademisyenlere, avukatlara, sosyal hizmet çalışanlarına, politika yapanlara ve bu sorunu önlemeye önem veren, bu konuda çalışan herkesin katkısına ihtiyaç var. Bugüne dek mağdurlarla çalışan uzmanlardan gelen bilgiler bu soruna yönelik atılacak adımları da içinde barındırmaktadır. Kamusal yüzlere ve otoritelere erişimin önemli olduğu ensest konusu eylem yönelimli araştırmalarla ortaya çıkarılabilecek ve çocukların güvenli şekilde yaşamlarını sürdürmeleri sağlanabilecektir. Hiç kuşkusuz mağdurların ve tanıkların ve hatta saldırganların ulaşacağı mekanizmaların olması gereklidir. Türkiye'de böyle mekanizmalar yoktur, kurulmaya çalışılanlar daha çok sağlık kuruluşlarının içinde olan, büyük kentlerde odaklanmış sayıca yetersiz ve güçlendirilmesine ihtiyaç olan merkezlerdir.[14] Dileriz bu derleme, Türki-

14. Sadece İngiltere ve İskoçya'da var olan ulusal ve yerel yardım ve danışmanlık kuruluşları için bkz. Rape Crisis Scotland National Helpline www.rapec-

ye'de daha ziyade sağlık kuruluşlarının içinde ve yalnızca büyük kentlerde bulunan merkezlerin sayı ve içerik olarak acilen güçlendirilmesi ve daha küçük yerleşim yerlerini de içerecek biçimde yaygınlaşması için bir fırsat olur.

Bitirirken...

Bu yazının başındaki masala dönecek olursak; bu masallar bize öncelikle ensestin toplumdaki varlığını gösteriyor. Anadolu masallarında olduğu gibi dünya masallarındaki örneklerde de ensest konusuna rastlıyoruz.[15] Üstelik benzer bir şekilde tüm örneklerde anneyi eşinin kendinden sonra seçeceği eş için bazı kriterler koyarak dolaylı şekilde suç ortağı etme, dini liderlere yoruma açık biçimlerde danışarak, dini otoriteyi arkasına alma gibi gerçek yaşamda karşımıza çıkan meşrulaştırma yöntemlerini görüyoruz. Cinsel istismarda çocuğunu dallarından meyvelerini toplayabileceği bir ağaç ile özdeşleştiren ve babalık otoritesinin bu hakkı kendisine tanıdığına inanan bir ebeveynlik anlayışı yaşamın başka alanlarında olduğun-

---

risisscotland.org.uk; Glasgow Rape Crisis www.rapecrisiscentre-glasgow.co.uk/; National Association for People Abused in Childhood www.napac.org.uk; Survivor Scotland www.survivorscotland.org.uk; Survivors UK www.survivorsuk.org; Childline www.childline.org.uk; Scottish Child Law Centre www.sclc.org.uk; Victim Support Scotland www.victimsupportsco.org.uk; Breathing Space www.breathingspacescotland.co.uk; Bristol Crisis Service For Women www.users.zetnet.co.uk/bcsw; SAY Women www.say-women.co.uk.

15. Tillion'un (2006) aktardığına göre, 1925'te Cezayir'in Maskara şehrindeki şeyhe danışmaya gelen bir dürzi, şeyhe "Dine göre kendi diktiğin bir ağacın elmalarını yemek caiz midir?" diye soracak ve evet yanıtını aldıktan sonra kendi kızıyla evlenecektir. Ashliman'ın (2004) belirttiği gibi Hint-Avrupa masallarında, daha özelde Grimm Kardeşler masallarında işlenen ortak baba-kız ensest motifine göre anne (kraliçe) genellikle ölüm döşeğinde eşine (kral) kendisinin ardından bazı kriterlere uyan bir kadınla evlenmesi için izin verir, ancak bu kriterlere sadece kızları uyar. Bu teklif ve olasılık karşısında kız dehşete düşer ve babayı eleyip bir prensle evlenir (akt. Kulish ve Holtzman 2008: 32). Tatar (2003) içinde cinsel taciz, çocuk tacizi ve ensest ilişkiler geçen masalların Grimm Kardeşler tarafından veya sonradan çekirdek aileye uyarlandığını belirtir.

dan daha da yakıcı şekilde çocukların yaşamlarına ket vuruyor.[16] Ancak masallarla gerçek yaşam arasında önemli bir fark var. Gerçek yaşamda gençler kendilerini kuleden akıntıya attıklarında karşılarına masal kahramanı beyaz atlı prensler çıkmıyor! Aslında neredeyse masaldaki gibi her şeyi ve tehlikelere açık bir yolu göze alarak evini terk eden ensest mağduru çocuklar var. Bu çocuklar çok sayıda tehlikeye ve farklı istismarlara açık bir yaşama sürükleniyorlar. Gerçek yaşamda çocukların güvenli şekilde istismardan uzaklaşabilecekleri olanakların sağlanması, bu olanakların kendileri ve istismarcı dışındaki aile bireyleri için sürdürülebilir olması gerekiyor. Ensest sorununun Türkiye'deki boyutlarını anlayabilmek ve önleyebilmek için daha çok araştırmaya ihtiyaç var. İnanıyoruz ki, bu konudaki her adım ve her katkı, Türkiye'de yaşanan ensest vakalarının ortaya çıkarılarak son bulmasına, saldırganların cezalandırılmasına ve mağdura yönelik yardım süreçlerine olumlu yönde etki edecektir. Bütün yazarların da ortaklaştığı gibi bu konuda aile bireylerinin, akrabaların, öğretmenlerin, sağlık personelinin, avukatların, hâkimlerin, savcıların, medya çalışanlarının, sivil toplum kuruluşlarının, ensest olayının çeşitli aşamalarında yer alan kişilerin ve özellikle kamu otoritesinin yükümlülükleri olduğunu bir kez daha vurgulayarak geçelim ilk makalemize...

16. Örneğin Türkay Asma'nın Türkiye'de yaşanan gerçek bir olaydan aktarımı şöyle: "Gözaltındaki baba, kızının anlattıklarını doğruladığı gibi kızının yaz tatillerinde babaannesinin yanına köye gönderildiğinde oğlunu da taciz ettiğini anlattı. Kızının çok güzel olduğunu, onun tadına başkasının bakmasına tahammül edemeyeceğini, zira onun kendi çocuğu olduğunu, başkalarının bu işe karışmaması gerektiğini söyleyerek kendini savundu. Ancak tutuklanıp cezaevine girdikten sonra polisin bu ifadeyi baskı ve işkence altında aldığını belirterek önceki ifadelerini inkâr etti" (bkz. bu kitapta, "Yasalarda ve Uygulamada Cinsel İstismar", s. 242).

Birinci Bölüm

ENSESTİ ANLAMAK

MAĞDURLAR, FAİLLER VE DİĞERLERİ

1

Rakamlarla Ensest ve Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu

Cinsel Şiddeti Görünür Kılmak

Bu yazıda, konuşulması zor konu başlıklarından biri olan ensestin, ülke içindeki yaygınlığı hakkında bilgi vermeyi hedefliyorum. Ensest ve çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismar, özellikle son dönemde hemen her gün güncel basına yansıyan ve kamuoyunda belirli bir duyarlılığın oluştuğunu söyleyebileceğimiz konular arasında yer alıyor. Bu duyarlılığa rağmen, konunun konuşulması halen zor. Ensest ve cinsel istismar ile mücadele etmenin ilk koşullarından birinin, konuyu gündemde tutmak ve konuşulması için zemin yaratmak olduğuna inandığımdan, bu yazıda, enseste ilişkin rakamları gündeme getirmeyi amaçlıyorum.

Maruz kalınan şiddeti düşünmek, başkalarına anlatmak ve bu konuda yardım istemek, şiddete maruz kalanlar açısından kolay değil. Yaşanan olumsuz duyguların anlatılması utanç, korku, sosyal açıdan damgalanma gibi kaygı verici birçok duygunun aynı anda yaşanması anlamına geliyor. Bu nedenle, şiddetin görünürlüğünün sağlanması için atılan her adım, şiddet mağdurlarını psikolojik olarak yıprattığı gibi aile hayatlarını ve toplumsal hayatlarını değiştirme riskini de barındırıyor. Şiddetin tüm biçimlerinden söz etmek her zaman kolay olmasa da cinsel şiddet söz konusu olduğunda daha da zorlaşıyor. Bu konuda en yaygın araştırma alanlarından olan kadına yönelik şiddet araştırmaları, kadınların, eşleri ya da erkek

arkadaşları gibi sevgi ilişkisiyle bağlı oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları cinsel şiddeti daha az aktardıklarını gösteriyor. Araştırmaların gösterdiği bu sonuç ışığında, çocukların, güvendikleri aile bireyleri tarafından enseste maruz bırakıldıklarında, yetişkinlerden daha az konuşmaları anlaşılır bir sonuç. Genel olarak cinsel şiddetin, çocuklukta maruz kalınan cinsel istismarın ve ensestin diğer şiddet biçimlerinden daha az dile getirilmesi, araştırmaların ortak bulguları arasında yer alıyor.

Gloria Gonzalez-Lopez'in, Meksika'da yaptığı çalışmasındaki ensest tanımı "geleneksel olarak sessizlik içinde yaşanan, özel ve bireysel şiddet", ensestin birçok toplumda nasıl sır biçiminde yaşandığına dikkat çekiyor (2015). Bu sessizliğin bozulmasında, kadına yönelik şiddet araştırmalarının kuşkusuz önemli bir etkisi var. Bugün, kadına yönelik şiddetin, devletlerin görmezden gel(e)mediği toplumsal bir sorun olarak algılanması, şiddetin yaygınlığını belirlemeyi hedefleyen araştırmalarla birlikte arttı. İlk araştırmalar –özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde– tecavüz, partner şiddeti ve ensest gibi şiddet biçimlerini ceza ve adalet yaklaşımı ile ele alıyordu. Bu bakış açısı ile şiddet uygulayan kişi, katil, fiziksel saldırgan, cinsel tacizci biçiminde tanımlanırken, şiddet uygulayan ile uygulanan arasındaki ilişki gözardı ediliyordu. Araştırmalardaki yaklaşım, halk sağlığı çalışanlarının kadın ölümleri ve hastalıklarında şiddetin etkisini gündeme getirmeleriyle değişti. Böylece, şiddet uygulayan kişilerin partner, tanıdık ya da yabancı biçiminde ayrılması söz konusu olmaya başladı. Uluslararası toplantılar[1] bu yaklaşımların tartışılmasına zemin yaratırken, çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerden gelen katılımcılar, ceza ve halk sağlığı bakış açıları yerine insan hakları perspektifini öne çıkardılar. İnsan hakları perspektifiyle kadına yönelik şiddetin tanımı genişledi. Aile içinde partnerler, aile üyeleri, tanıdıklar ve yabancılardan kadınlara yöne-

1. 1993 yılında Viyana'da gerçekleştirilen Dünya İnsan Hakları Konferansı, 1994 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı ve 1995 yılında Pekin'de gerçekleşen 4. Dünya Kadın Konferansı, 1990'lı yıllarda kadınların insan haklarının gündeme gelmesi konusundaki öncelikli konferanslardır.

len şiddetin yanı sıra savaşlar ve iç çatışmalarda, şiddetin askerler tarafından kullanılması; mülteci kamplarında kadınlara diğer sığınmacılar, polis ve askeri personel tarafından tecavüz edilmesi; kadınların cinsel olarak sömürülmesinin kadın ticareti ile yapılması ve zorla evlendirme, kadın sünneti, "namus cinayetleri" gibi konular da kadına yönelik şiddet kapsamında ele alınmaya başladı (Human Rights Watch 1999, BM 1979 ve Resmi Gazete 2002).

Uluslararası alanda kadına yönelik şiddetin öncelikli sorunlardan biri haline gelmesi, araştırma sayılarının artmasını, içerik ve nitelik açısından da zenginleşmesini sağladı. Bu zenginleşen içerik, kadınların çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismar konusunda da bilgi elde edilmesinin yolunu açtı. Araştırmalar, kadınların doğum öncesi de dahil olmak üzere çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleri boyunca farklı şiddet biçimlerine maruz kaldıklarını ve şiddetin daha çok yakın ilişki içinde oldukları kişilerden kadınlara yöneldiğini ortaya koydu (Heise 1994). Çocukluk dönemindeki cinsel istismar konusu, hassas bir konu olmanın ötesinde, yetişkin kadınlarla yapılan araştırmalar açısından yaşanan olayın üzerinden uzun bir zaman geçmesi nedeniyle de zor konu başlıklarından biri olarak araştırmalara dahil edildi. Dünya Sağlık Örgütü'nün, hassas konularda yürütülen araştırmalar için geliştirdiği etik ve güvenlik önerileri, araştırmaların kadınların güvenliğini ve kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortamların yaratılmasını öncelikleri arasına almalarını önerdi. Konunun hassasiyetini gözetecek farklı yöntemlerin kullanıldığı araştırmalar aracılığıyla, ensest de dahil olacak biçimde, çocukluk dönemindeki cinsel istismar konusunda bilgi elde edilmesine katkıda bulunuldu (WHO 1999; Garcia-Moreno vd. 2005).

Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar

Yetişkinler ve daha büyük yaştaki çocuklar tarafından çocuklara yönelen, cinsel haz için yapılan her türlü davranış, çocukluk dönemindeki cinsel istismar olarak tanımlanıyor. Cinsel istismarın bi-

çimlerine odaklanan çalışmalar, temas içermeyen,[2] temas içeren[3] ya da cinsel ilişki içeren[4] cinsel istismar gibi farklı biçimlere de vurgu yapıyor. Andrews ve çalışma arkadaşlarının (2004) çocukların farklı biçimlerde cinsel olarak istismar edilmesine yönelik olarak, 1980 ile 2000 yılları arasındaki araştırmalar temelinde yaptıkları küresel tahminler,[5] kız çocukların her tür cinsel istismar biçimine erkek çocuklardan daha fazla maruz kaldıklarını gösteriyor. Bu tahminlere göre, temas olmayan cinsel istismar, erkek çocuklarda yüzde 3,1 oranında, kız çocuklarda ise yüzde 6,8 düzeyinde yaşanıyor. Temas olan cinsel istismara erkek çocukların yüzde 3,7'si, kız çocukların ise yüzde 13,2'si maruz kalıyor. Kız çocukların yüzde 5,3'ü, erkek çocukların ise yüzde 1,9'u cinsel ilişki biçiminde gerçekleşen istismara maruz kalıyor. Çocukluk dönemindeki herhangi bir cinsel istismara da yine kız çocukları (yüzde 25,3), erkek çocuklarından (yüzde 8,7) daha fazla maruz kalıyor (Andrews vd. 2004).

Kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet konusundaki araştırma sayılarının, dünya genelinde artmasına paralel biçimde, Türkiye'de de bu konuları ele alan çalışma ve araştırmaların sayısı 2000'li yıllarla birlikte arttı. Çocuğa yönelik şiddet konusunda yapılan araştırmaların bazılarında, cinsel şiddete sınırlı biçimde yer verilirken, bu alanda hizmet sunan meslek profesyonellerinin çalıştıkları grupların sorunlarını öne çıkardıkları çalışmalar ise, daha küçük gruplarla yapıldı. Bu yazıda, çocuğa yönelik cinsel istismar ve ensest konularında ülke geneline ilişkin güvenilir bilgi sunabilecek niteliğe sahip, iki nicel araştırma verisinden sonuçlar aktararak, bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlıyorum. Çalışmada, 2008

2. Masum biçimde açılma ya da istenmeyen, uygun olmayan cinsel ilişkiye davet etme.

3. Cinselleştirilmiş öpücük, dokunma ya da okşama ama cinsel ilişkinin gerçekleşmemesi.

4. Oral, anal ya da vajinal cinsel ilişki ya da ilişkiye yeltenme.

5. Çocukluk dönemindeki cinsel istismarı, sağlık açısından önemli bir risk faktörü olarak ele alan bu çalışmada, çocukluktaki cinsel istismar düzeyi ve buna bağlı ruhsal bozukluklar arasındaki ilişki, farklı ülkelerde yapılan araştırma ve tahminler temel alınarak, oldukça kapsamlı bir veri sunmaktadır.

ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen, "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"[6] adıyla yürütülmüş olan hane halkı örneklem araştırmaları verilerini kullandım. Araştırmalar, özel olarak kadına yönelik şiddet konusunun hassasiyetini dikkate alarak ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) düzenlediği araştırmalar temel alınarak yürütüldü. Bu araştırmalar, soruların adapte edilmesi/oluşturulması aşamalarından başlayarak eğitim, saha çalışması, veri girişi ve analiz gibi tüm aşamalarında uluslararası alanda kabul edilen etik ve güvenlik kuralları dikkate alındığı için ensest ve cinsel istismar konusunda da güvenilir veri kaynağı durumunda. Ancak, araştırmaların hedef kitlesini kadınlar oluşturduğu için, cinsel istismar ve enseste ilişkin bilgi sadece kadınların çocukluk döneminde maruz kaldıkları istismar ile sınırlı.

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları: 2008 ve 2014

Kadına yönelik aile içi şiddet konusunda ülke genelini temsil eden en kapsamlı ilk araştırma,[7] 2008 yılında aile içi şiddetin hassasiyetini dikkate alacak biçimde tasarlanan, "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"dır. Aynı metodoloji ve isimle 2014 yılında tekrarlanan genişletilmiş ve güncellenmiş ikinci araştırma ise, ilk araştırmanın takip araştırması niteliğindedir.

6. İlk araştırma, 2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün (KSGM) yararlanıcı kurum olduğu araştırmadır. Araştırma, üçlü bir konsorsiyum (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, BNB Danışmanlık ve ICON) tarafından yürütüldü. İkinci araştırma ise, 2014 yılında genişletilerek takip araştırması niteliğinde yenilenen araştırmadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün finansal ve teknik desteği ile Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütüldü.

7. Daha önce bu konuda yapılan iki araştırma da ülke genelinde temsil niteliği taşıyor, ancak, örneklem büyüklüğü ve içerik açısından Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları daha kapsamlı araştırmalar. Bu araştırmalardan ilki 1994 yılında Aile Araştırma Kurumu tarafından, diğeri ise Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat tarafından 2008 yılında yürütülen araştırma (AAK 1995; Altınay ve Arat 2008).

"Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"nın ilkinde, DSÖ'nün 12 ülkede yürütmüş olduğu kadına yönelik şiddet[8] araştırmalarında kullandığı soru kâğıdı temel alındı. Araştırma soruları Türkçeye ve Türkiye koşullarına göre adapte edildi. İkinci araştırmada ise, 2008 araştırmasında kullanılan soru kâğıdı, yasal düzenlemeleri dikkate alacak biçimde güncellenerek genişletildi. Araştırmalarda aynı metodoloji kullanıldığı gibi, DSÖ'nün kadına yönelik şiddet araştırmaları konusunda önerdiği etik ve güvenlik ile ilgili kurallar, araştırmaların her aşamasında dikkatle uygulandı. Hane halkı örneklemi temelinde yürütülen araştırmalarda, 15-59 yaş grubundaki kadınlar ile yüz yüze görüşmeler yapıldı. Etik ve güvenlik kurallarına uygun biçimde, her haneden sadece bir kadın ile görüşülen araştırmalarda, eş ve eş dışından kadınlara yönelen farklı şiddet biçimleri, şiddetin etkileri ve şiddet ile mücadele yöntemlerinin yanı sıra kadınlara ilişkin temel bilgiler de elde edildi. Araştırmalarda, kadınların birlikte oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları fiziksel[9] ve cinsel[10] şiddet ile duygusal ve ekonomik şiddet/istismar düzeyleri, farklı sayıdaki eylemlerin yaşanıp yaşanmadığına göre belirlendi. Sadece ülke geneli için değil, kentsel ve kırsal yerleşim yerleri ile bölge düzeyinde de güvenilir tahminler üreten araştırmaların ilkinde 12.795, ikincisinde ise 7462 kadın, araştırma sorularını cevapladı.

8. Garcia-Moreno vd. 2005.

9. Fiziksel şiddet, tanımlanan altı eylemin kadınlara birlikte oldukları erkekler tarafından yaşamlarının herhangi bir döneminde ya da araştırmadan önceki son 12 ay içinde uygulanmasına ilişkin sorularla ölçüldü. Bu eylemler, *tokat atma ya da bir şey fırlatma, itme, tartaklama ya da saç çekme, yumrukla ya da bir cisimle vurma, tekmeleme, sürükleme ya da dövme, boğazını sıkma ya da bir yerini yakma ve bıçak, silah gibi aletlerle tehdit etme ya da bunları kullanma*'dır.

10. Cinsel şiddet, üç eylem ile ölçülmüştür; *cinsel ilişkiye zorlama, kadının yapacaklarından korktuğu için istemediği halde cinsel ilişkiye girmesi, cinsel olarak aşağılayıcı şeyler yapmaya zorlama ya da aşağılama.* Bu eylemlerin, kadınlara, birlikte oldukları erkekler tarafından yaşamlarının herhangi bir döneminde ya da araştırmadan önceki son 12 ay içinde yapılıp yapılmadığı sorulmuştur.

Araştırmalardan Elde Edilen Çocuklukta Cinsel İstismar Bilgisi

Dünya Sağlık Örgütü'nün araştırmalarında, kadınların, yaşamlarının her aşamasında maruz kaldıkları şiddet biçimlerine yönelik bilgi üretilmesi hedefleniyor. Çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismar da bunlardan biri. Cinsel şiddetin açıklanmasına benzer biçimde, oldukça hassas olan çocukluktaki cinsel istismar düzeyini daha doğru tahmin edebilmek için iki farklı yöntem kullanılması tercih edildi; soru ve kapalı zarf. Birçok ülkede uygulanan bu iki yöntemi bir arada kullanmak, cinsel istismar düzeyini daha iyi ölçmenin yanı sıra çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismarın açıklanmasındaki zorluk düzeyini de ortaya koyuyor. İlk yöntemde, kadınlara direkt olarak çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalıp kalmadıkları sorusu yöneltiliyor. İkinci yöntemde ise, soruya verdikleri cevap dikkate alınmaksızın, resimli bir kart kullanılarak, kadınlara aynı soru yöneltiliyor ve cevapların görüşmeci tarafından görülmemesi sağlanıyor (Garcia-Moreno vd. 2005).

"Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları"nın her ikisinde de, kadınlara "*15 yaşınızdan önce ailenizden ya da akrabalarınızdan birinin, size istemediğiniz bir cinsel davranışta bulunduğunu ya da cinsel olarak rahatsız edecek şekilde size dokunduğunu hatırlıyor musunuz?*" sorusu yöneltildi. Bu soruya "evet" cevabı verenlere, cinsel istismarı yapanın kim olduğu; kim olduğunu belirtenlere ise "*başka biri olup olmadığı, okuldan kişiler, arkadaş ya da komşu, yabancı biri?*" sorularıyla irdelenerek, aile dışındaki kişiler tarafından maruz bırakılan cinsel istismar düzeyi belirlenmeye çalışıldı. 2008 araştırmasında, istismar eden kişi kategorilerinde baba, anne, üvey baba, erkek kardeş, ağabey, erkek akraba, kadın akraba, erkek arkadaş, öğretmen, yabancı ve diğer kategorilerine yer verildi. 2014 araştırmasında bu kategoriler biraz daha detaylandırıldı.[11] Çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldı-

11. Örneğin, erkek akrabalar dede, amca, dayı ve diğer akrabalar biçiminde

ğını belirten kadınlara, maruz kaldıkları her cinsel istismar davranışını yaşadığında kaç yaşında oldukları, istismarda bulunan kişinin kaç yaşında olduğu ve bu olayın kaç kez tekrarladığı[12] soruları da sorularak, istismar hakkında daha detaylı bilgi elde edilmeye çalışıldı (Jansen vd. 2009, Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin 2015).

Görüşmenin sonlandırılması aşamasında, resimdeki[13] kart gösterilerek, görüşülen kadınlara aşağıdaki ifadeler okundu: "*Şimdi size üzerinde iki resim olan bir kart vereceğim. Birinci resimde üzgün, ikincisinde mutlu bir yüz var. 15 yaşınızdan önce biri size istemediğiniz bir cinsel davranışta bulunduysa ya da cinsel olarak rahatsız edecek şekilde size dokunduysa, üzgün yüz resminin altına bir işaret koymanızı istiyorum. Böyle bir şey olmamışsa gülen yüz resminin altını işaretlemenizi istiyorum. Kartı işaretledikten sonra katlayıp zarfın içine koyun ve zarfı kapatın. Bu, cevabınızın benim tarafımdan bilinmeyeceğinin teminatı olacaktır.*"[14]

Her iki araştırmada da çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel istismar düzeyine ilişkin bilgi, iki yöntemin sonucu değerlendirilerek hesaplandı ve araştırma raporlarında bu bilgi yer aldı (KSGM 2009 ve 2015). Kart aracılığıyla elde edilen bilgi, sadece çocuklukta cinsel istismar yaygınlığı konusunda bilgi verirken; soru aracılığıyla elde edilen bilgi, istismarda bulunan kişiye ve istismar sık-

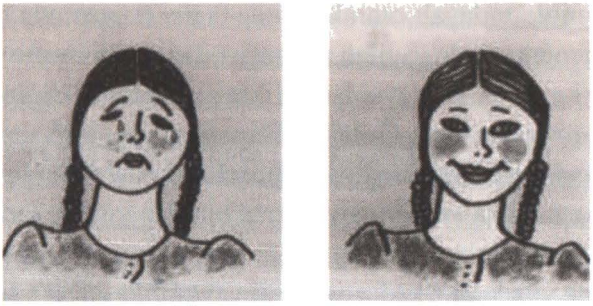
---

ayrıştırılmıştır. Yabancı kategorisi, 2008 araştırmasında daha geniş bir grup için kullanılırken, 2014 araştırmasında yabancı ve tanıdık olmak üzere iki ayrı kategori oluşturuldu. Kadının hiç tanımadığı kişiler yabancı; komşu, bakkal, aileden bir kişinin arkadaşı gibi kadının yakın ilişkide olmadığı kişiler ise tanıdık olarak tanımlandı. Cinsiyeti belirtilmeyen ya da akraba, arkadaş gibi kim olduğu belli olmayan kişiler ise diğer kategorisinde yer aldı.

12. 2014 araştırmasında seçenekler bir kez, iki kez, birkaç kez, çok kez biçiminde kodlandı. 2008 araştırmasında ise seçenekler bir-iki kez, birkaç kez ve çok kez biçiminde kodlandı. Çok kez, beş ve üzeri için kullanıldı.

13. Her iki araştırmada da kullanılan resimdeki ağlayan ve gülen kız çocuğu resimleri, Prof. Dr. Sunday Üner tarafından çizildi.

14. Cevaplayıcının kartı katlayıp zarfa koymasının ardından, görüşmeci zarfın üzerine görüşmenin yapıldığı hane ve küme numarasını yazarak soru kâğıdı ile birlikte kartı da teslim ediyor. Karta verilen cevaplar, veri girişi sırasında aynı kişinin soru kâğıdına aktarılıyor.

Görüşmelerde kullanılan resimli kart

lığına ilişkin detaylar içeriyor. Ensest konusunda araştırma raporlarında yer almayan ve kadınların 15 yaşından önce maruz kaldıkları ensest yaygınlığı konusunda bilgi veren bu yazıda, ensestten söz ederken, çocukluk dönemindeki cinsel istismarı da dahil etmeyi tercih ettim. Enseste ilişkin betimsel analizlerde, çocukluk dönemindeki cinsel istismar gibi sadece yüz yüze görüşmelerde, çocukluğunda cinsel istismara maruz kaldığını belirten kadınların bilgisine yer verdim. Bu çalışmada, ensesti, 15 yaşından önce baba, üvey baba, ağabey, erkek kardeş, amca, dayı, dede, erkek ve kadın akrabalar tarafından maruz bırakılan cinsel istismar olarak tanımlıyorum. Soru kâğıdında, anne[15] ve üvey anne seçenekleri olmasına rağmen, bu kişilerden kadınlara yönelik bir cinsel istismar bildirilmediği için tanıma dahil etmediğimi belirtmek isterim.

Çocuklukta Cinsel İstismar Düzeyi

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2000 ile 2003 yılları arasında, 10 ülkenin 15 farklı yerleşim yerinde yaptığı kadına yönelik şiddet araştırmalarının sonuçlarına göre, 15 yaşından küçük kız çocukların cinsel istismara maruz kalma yaygınlığı, kent merkezi ve il düzeyinde ya-

15. 2008 araştırmasında annesinden cinsel istismara maruz kaldığını belirten sadece 1 kadın var.

pılan tahminlere dayalı olarak, yüzde 3 ile 21 arasında değişiyor. Peru kent merkezinde yapılan araştırma dışındaki araştırmalarda,[16] soruya ve karta verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, cinsel istismar yüzdesi artıyor. Örneğin, Etiyopya'da sadece soru ile elde edilen çocukluk dönemine ilişkin cinsel istismar düzeyi yüzde 1'in altında iken, karta verilen cevaplarla birlikte yüzde 7'ye çıkıyor. Namibya kent merkezinde yapılan araştırmada ise bu fark, yüzde 5 düzeyinden yüzde 21'e kadar artan bir yaygınlığa işaret ediyor (Garcia-Moreno vd. 2005).

Türkiye'de de çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismar düzeyi, sadece soru aracılığıyla daha az belirtilirken, karta verilen cevaplarla birlikte ele alındığında artıyor. 2008 araştırmasında soruya verilen cevaplarda yüzde 4,4 olarak belirtilen cinsel istismar yaygınlığı, ortak cevaplar ile yüzde 7,2'ye yükseliyor. 2014 araştırmasında ise, soruya evet cevabını verenlerin oranı yüzde 5,3'ten, kartla birlikte ele alındığında yüzde 8,9'a yükseliyor. İlk araştırma kapsamında görüşülen 12.795 kadının yüzde 3,5'i, ikinci araştırmada ise 7462 kadının yüzde 4,2'si hem soruya hem de karta 15 yaşından önce cinsel istismara maruz kaldıklarını belirtmiş. Araştırmaların sonuçları, kadınların çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismarın, karta verilen yanıtlarla birlikte arttığını, dolayısıyla kadınların bu konuda yüz yüze konuşmaktan, iki araştırmada da çekindiklerini gösteriyor (Jansen vd. 2009, Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin 2015).

16. Çocukluk döneminde cinsel istismar, soruya verilen cevaplar ile soru ve karta verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde, sırasıyla şöyledir (sorulardan gelen yüzde; soru ve kart birlikte yüzde): Bangladeş Dhaka kent merkezi (yüzde 7; -), Bangladeş Matlab ili (yüzde 1; -), Brezilya Sao Paolo kent merkezi (yüzde 8; 12), Brezilya Mata de Pernambuco ili (yüzde 6; 9), Etiyopya Butajira ili (yüzde 0,2; 7), Japonya Yokohama kent merkezi (yüzde 10; 14), Namibya Windhoek kent merkezi (yüzde 5; 21), Peru Lima kent merkezi (yüzde 20; 19), Peru Cusco bölgesi (yüzde 8; 18), Samoa (yüzde 2; -), Sırbistan-Karadağ Belgrad kent merkezi (yüzde 2; 4), Tayland Bangkok kent merkezi (yüzde 8; 9), Tayland Nakhonsawan ili (yüzde 5; 5), Tanzanya Dar es Salaam kent merkezi (yüzde 4; 11), Tanzanya Mbeya ili (yüzde 4; 9).

Kadınların, bazı özelliklerine göre çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismarı, araştırmalar kapsamında dile getirmeleri değişebiliyor. Cinsel istismarın dile getirilmesinde kadınların yaşı, eğitim düzeyleri, yaşadıkları hanelerin refah düzeyi, medeni durumları, yaşadıkları yerleşim yeri ve bölge açısından farklılıklar söz konusu oluyor. Örneğin, kırsal alanlara oranla kentsel alanda yaşayan kadınlar, maruz kaldıkları cinsel istismardan daha fazla söz ediyor. Çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismarı genç kadınlar daha çok dile getiriyor. Bu farklılıklar, konuşulması oldukça zor bir konu olması nedeniyle, çocukluktaki cinsel istismar konusundan söz etmekte kadınların koşullarının belirleyici olduğunu düşündürüyor. Örneğin, yaşın ilerlemesiyle birlikte kadınların geçmiş dönemdeki olayları daha az hatırlamaları/hatırlamak istememekte daha başarılı olmaları biçiminde yorumlanabileceği gibi, genç kadınların bu sorunu dile getirme konusunda kendilerine daha çok güvenmeleri, mücadele etme konusunda daha bilinçli ve istekli olmaları biçiminde de yorumlanabilir. Eğitim düzeyindeki artış da çocukluktaki cinsel istismarın daha çok dile getirilmesini sağlıyor. Her iki araştırmada da ortaokul mezuniyetinden itibaren kadınların eğitim düzeylerindeki artış, daha düşük eğitim kategorilerine göre daha fazla cinsel istismar bildirilmesine karşılık geliyor. Hane halkının araştırma sırasındaki refah düzeyinin yüksek olması bile, kadınların çocukluktaki cinsel istismardan söz etmeleri konusunda etkili görünüyor. Kentsel ve kırsal alanlarda olduğu gibi, bölgeler arasında da çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldığını araştırma sırasında anlatma konusunda, farklılık söz konusu. Batı bölgesinde yaşayan kadınlar, iki araştırmada da çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismarı, diğer bölgelere oranla daha fazla dile getiriyor. Kadınların birlikte oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddet biçimlerine benzer biçimde, araştırmalar sırasında bir birlikteliği olmayan bekâr kadınlar ile boşanmış/ayrı yaşayan kadınlar, yaşamında bir erkek olan kadınlara oranla, daha fazla çocukluk dönemine ilişkin cinsel istismardan söz edebiliyor. Bu sonuçları, araştırmalar[17] sırasında hayatında herhangi bir erkek

olmayan kadınların, şiddetten daha rahat bahsedilebildikleri biçiminde yorumlamak da mümkün.

Çocukluk Döneminde Cinsel İstismarda Bulunan Kişiler

Çocukluk döneminde cinsel istismar uygulayanlar, sözlü soruya yanıt olarak 2008 yılında yapılan araştırmada cinsel istismara uğradığını belirten 516 kadının; 2014 araştırmasında ise 317 kadının bilgilerine dayanıyor. Her iki araştırmanın sonuçları,[18] ensest dahil, çocukluk döneminde cinsel istismar uygulayanlar arasında en çok yabancıların ve erkek akrabaların olduğunu gösteriyor. Araştırmalarda, yabancı tanımında bir farklılık olmakla birlikte, ilk araştırmada kadınların yüzde 42'si, yabancı[19] birisinin 15 yaşından önce kendisine cinsel istismarda bulunduğunu belirtiyor. İkinci araştırmada, kadınların yüzde 38'i, yabancılar tarafından; yüzde 15'i ise tanıdıkları tarafından cinsel olarak istismara maruz kaldığını söylüyor. Diğer grupların yanı sıra yabancılar tarafından maruz kalınan cinsel istismar, her iki araştırmada da daha çok dile getiriliyor. Bu sonuçları yorumlarken, yabancılar tarafından maruz bırakılan cinsel istismardan konuşmanın, aile bireylerinin ya da akrabaların uyguladığı cinsel istismara oranla daha rahat olabileceğini unutmamak gerekiyor. Cinsel istismarda bulunan kişiler olarak yabancıların çok daha rahat ifade edilebilmesi, sadece şiddete maruz kalanlar açısından değil, toplum tarafından da şiddetin varlığının daha rahat kabullenebilmesiyle ilişkili görünüyor.

Kadınların, çocukluk dönemlerinde en çok cinsel istismara maruz bırakıldıklarını belirttikleri diğer grup ise erkek akrabalar. Erkek akrabalar kategorisinde, baba, üvey baba, erkek kardeş, ağabey,

17. Çocukluktaki cinsel istismar yüzdelerine ilişkin detaylar için her iki araştırma sonucunun raporlarına bakılabilir (KSGM 2009, 2015).

18. Yüzde dağılımı yansıtmayan bu rakamlar, birden fazla kişi tarafından cinsel istismar olabildiği düşünülerek değerlendirilmelidir.

19. 2008 araştırmasında yabancı kategorisi daha genel bir kategori iken, 2014 araştırmasında yabancı ve tanıdık ayrı kategoriler olarak tanımlandı.

TABLO 1. ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE CİNSEL İSTİSMAR UYGULAYAN KİŞİLER* (2008 VE 2014 ARAŞTIRMALARI)

	2008		2014	
Kişiler	Yüzde**	Gözlem sayısı	Yüzde	Gözlem sayısı
Baba		10		2
Üvey baba		2		2
Anne		1		
Erkek kardeş		2		2
Ağabey		7		5
Erkek akrabalar***	29,7	171		
Dede				2
Amca				8
Dayı				11
Diğer erkek akraba			29,2	97
Erkek arkadaş	(6,3)	25		14
Öğretmen		15	(7,6)	24
Yabancı	41,6	206	37,7	112
Tanıdık			15,0	
Diğer		17		12
Cevaplayan kadın sayısı	12.795	516	7456	317

* Aynı kadın birden fazla kişi tarafından cinsel istismara maruz kalabileceğinden, dağılım yüzde olarak düşünülmemelidir.

** Gözlem sayısı 25'ten az olduğunda yüzde hesaplanmamıştır. Gözlem sayısı 25-50 arasında olduğunda yüzde parantez içinde sunulmuştur.

*** 2008 araştırmasında erkek akrabalar olarak işaretlenen bu cevap kategorisi, 2014 araştırmasında dede, amca, dayı ve diğer akrabalar biçiminde ayrıştırılmıştır.

kayınpeder, kayınbirader dışında kan bağı olsun ya da olmasın aileden erkekler ile dede, amca ve dayı yer alıyor. İlk araştırmada, kadınların yüzde 29,7'si, ikinci araştırmada ise yüzde 36'sı, kendilerine çocuklukta cinsel istismar uygulayanlar arasında erkek akrabaların olduğunu belirtiyor. Erkek akrabalardan sonra en fazla cinsel

istismar uygulayanlar ise erkek arkadaşlar ile öğretmenler. İki araştırmada da yabancılar ve erkek akrabalar dışında dile getirilen cinsel istismar uygulayıcılarına dair yüzdeler ile konuşmak yanıltıcı olabilecek kadar az sayıda. Bu nedenle, tek tek çekirdek aile üyelerinden, erkek arkadaşlardan ya da öğretmenlerden kadınlara çocukluk dönemlerinde yönelmiş olan cinsel istismar konusunda, yüzdeleri yorumlamak yerine sadece istismar uygulayanların sayıları üzerinden konuşmak daha uygun. Sayıların çok yüksek olmamasına rağmen, iki araştırma arasında göze çarpan en önemli fark, 2014 araştırmasında öğretmenlerden kız çocuklarına yönelen cinsel istismar sayısına ilişkin bildirimlerin ilk araştırmaya oranla daha fazla olması. Yüzdeler üzerinden konuş(a)masak da bu sonuç, kadınların okullarda cinsel istismara maruz kalmalarının arttığını ya da daha çok dile getirildiğini düşündürüyor (Tablo 1).

Kadınların çocukluk döneminde ilk cinsel istismara maruz kalma yaşları oldukça erken yaşlara gidiyor; her iki araştırmada da ilk kez 3 yaşında istismara maruz kalmış olanlar var. Cinsel istismar uygulayan kişiler ile istismara maruz kalanlar arasındaki yaş farkı ise oldukça geniş. Yaş aralığı ilk araştırmada 2-88 yaş, ikinci araştırmada ise 1-91 yaş arasında değişiyor. Cinsel istismarda bulunan erkeklerin yaş aralığının bu kadar geniş olması, her yaş grubundan erkeğin kendi cinsel hazzı öncelikli olmak üzere, birçok nedenden dolayı 15 yaşından küçük kız çocuklarını cinsel olarak istismar ettiğini gösteriyor. Cinsel istismarın yabancı kişiler tarafından gerçekleşmesi durumunda, istismar sıklığı daha çok *bir* ya da *birkaç kez* olarak belirtiliyor. Öte yandan, erkek akrabaların cinsel istismar uygulama sıklığına bakıldığında, *çok kez* seçeneği daha fazla gündeme geliyor. Bu sonuçlar, ensest mağdurlarının maruz kaldıkları cinsel istismarın sürekliliğine dikkat çekmek açısından önemli (Tablo 2).

Ensest Düzeyi

Bu çalışmada, ensest, çekirdek aile üyeleriyle sınırlanmayarak, kan bağı olsun ya da olmasın erkeklerden veya kadınlardan herhangi bi-

rinin dahil olduğu geniş aile üyelerinin uyguladığı cinsel istismar olarak geniş tutuldu. Her iki araştırmada da 15 yaşından önce kadınların geniş aile üyelerinden herhangi biri tarafından cinsel olarak rahatsız edilmesi, ensest olarak tanımlandı. Bu tanıma göre, Türkiye genelinde, 15-59 yaş grubundaki kadınların enseste maruz kalma oranı sadece sorulara verilen cevaplar üzerinden 2008 araştırmasında yüzde 1,5; 2014 araştırmasında ise yüzde 2,1 olarak saptandı. Araştırma sonuçları, çocukluğunda cinsel istismara maruz kalan kadınların üçte birinden fazlasının ensest mağduru olduğunu gösterdi.[20] Ancak, cinsel istismara maruz kaldığını kart aracılığıyla belirten kadınların ne kadarının enseste maruz kaldıklarını bilemiyoruz. Bu sonuçlar, bizi, çocukluk dönemindeki cinsel istismar uygulayanlar arasında en çok yabancıların dile getirilmesine benzer şekilde, cinsel şiddeti uygulayan kişiyle yakınlık derecesinin artmasıyla bu konudan söz etmenin azaldığı yorumuna götürüyor.

15 yaşından önce enseste maruz kalan kadınların temel özellikleri, çocukluk döneminde cinsel istismara ve/veya enseste maruz kalanlar açısından farklılaşmıyor. Ancak, çocukluk döneminde cinsel istismara ve/veya enseste maruz kalmak, kadınların yaşamlarının sonraki aşamalarında farklı şiddet mağduriyetlerine daha açık olmalarını etkiliyor. Bu nedenle, kadınların yetişkinlik döneminde özellikle birlikte oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları fiziksel ve/veya cinsel şiddet ile çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismar ve ensest düzeylerine bakmak önemli görünüyor.

Çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalma ile yetişkinlik döneminde fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma arasındaki ilişkiye bakıldığında, sonuçlar yaklaşık altı yıl içinde çok önemli bir değişim olmadığına işaret ediyor. 2008 ve 2014 yılında yapılan araştırmalarda, yaşamının herhangi bir döneminde hiç fiziksel veya

20. 2008 araştırmasında, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kaldığını soru aracılığıyla belirten kadınların yüzdesi 4,4'tür. Çocukluğunda cinsel istismar mağduru olan bu kadınların yüzde 34,1'i için ensest mağduriyeti söz konusu. 2014 araştırmasında ise, çocukluk dönemindeki cinsel istismar düzeyi yüzde 5,3 ve bu kadınların da yüzde 39,6'sı ensest mağdurudur.

TABLO 2.

2008 VE 2014 ARAŞTIRMALARINDA ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE CİNSEL İSTİSMARA İLİŞKİN BİLGİLER

İstismar eden sayısı, kadının yaşı, yaş farkı, cinsel istismar sıklığının sayıları

	En küçük istismar yaşı	
	2008	2014
Baba	8	9
Üvey baba	7	8
Erkek kardeş	8	3
Ağabey	3	5
Dede		10
Amca		5
Dayı		4
Erkek akrabalar*	4	5
Kadın akrabalar	12	
Erkek arkadaş	6	6
Öğretmen	7	6
Yabancı	4	4
Tanıdık		
Diğer	9	5

* 2008 araştırmasında erkek akrabalar olarak işaretlenen bu cevap kategorisi, 2014 araştırmasında dede, amca, dayı ve diğer akrabalar biçiminde ayrıştırılmıştır.

cinsel şiddete maruz kalmadığını belirten kadınların oranı, çocukluklarında cinsel istismar ve ensest mağduriyeti yaşayanlar arasında daha az. Başka bir ifadeyle, her iki araştırmada da araştırmaya katılan her 10 kadından 4'ü, fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldığını belirtirken, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan her 10 kadından 5'i; enseste maruz kalan her 10 kadından 6'sı, yetişkinlik döneminde fiziksel veya cinsel şiddetten en az birine maruz kaldığını söylüyor.

Diğer şiddet biçimleri arasında öne çıkan fiziksel ve cinsel şiddetin, genellikle bir arada yaşandığı, özellikle cinsel şiddete maruz kalan kadınların büyük çoğunluğunun fiziksel şiddet de yaşadığı, birçok araştırmanın önemli bulguları arasında yer alıyor. 2008 ve

Bir kez	İki kez	Birkaç kez		Çok kez		Yaş farkı aralığı	
2014	2014	2008	2014	2008	2014	2008	2014
–	–	4	–	2	2	19-38	–
–	1	–	–	–	1	34-53	38-52
1	–	1	1	–	–	2-4	2-20
1	–	3	–	1	4	1-19	3-11
2	–		–		–		60
3	–		2		3		7-36
4	2		1		4		1-38
35	5	38	28	18	11	aynı yaş 84	2-59
		–		1		23	–
8	1	6	5	2	–	aynı yaş 84	aynı yaş 7
13	4	1	2	2	3	10-36	7-49
80	6	29	7	10	4	aynı yaş 88	3-90
54	7	3	19	5	7	aynı yaş 36	1-91

2014 yıllarında gerçekleştirilen araştırmalarda, kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalmaları sırasıyla yüzde 36 ve 33 iken, cinsel şiddete maruz kalmaları yüzde 14 ve 11 düzeyinde hesaplanıyor. Yaşamın herhangi bir dönemi gibi oldukça geniş bir zaman aralığına karşılık, daha yakın dönemi yansıtan, araştırmadan önceki son 12 ay açısından da durum farklı değil. Kadınların, çocukluk döneminde cinsel istismara ve enseste maruz kalmaları ise hem yaşamları boyunca hem de yakın dönemde daha fazla fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmalarını etkiliyor. Örneğin, kadınların yaşam boyu fiziksel şiddete maruz kalmaları, 2008 araştırmasında tüm kadınlar için yüzde 36 iken, çocukluğunda cinsel istismara maruz kalan kadınlarda yüzde 47, enseste maruz kalanlarda

TABLO 3.

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE CİNSEL İSTİSMARA, ENSESTE MARUZ KALAN KADINLAR İLE ARAŞTIRMAYA KATILAN TÜM KADINLARIN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE MARUZ KALDIKLARI FARKLI ŞİDDET BİÇİMLERİ

Şiddet biçimleri	
Fiziksel şiddet	
Cinsel şiddet	
Fiziksel ve cinsel şiddet birlikte	
Hiç fiziksel veya cinsel şiddet yok	
Fiziksel şiddet yaşam boyu	Evet
	Hayır
Fiziksel şiddet son 12 ay	Evet
	Hayır
Cinsel şiddet yaşam boyu	Evet
	Hayır
Cinsel şiddet son 12 ay	Evet
	Hayır
Fiziksel veya cinsel şiddet yaşam boyu	Evet
	Hayır
Fiziksel veya cinsel şiddet son 12 ay	Evet
	Hayır
Annenin şiddete maruz kalması	Evet
	Hayır
	Uygun değil
	Bilmiyor
İlk cinsel ilişki deneyiminin nasıl yaşandığı	İstedi
	İstemedi ama bir şekilde ol
	İstemeden oldu
Annenin şiddetine tanıklık etme durumu	Evet
	Hayır
	Bilmiyor
Kadın sayısı	

Araştırmaya katılan tüm kadınlar		Ensest dahil istismara maruz kalmış kadınlar		Enseste maruz kalmış kadınlar	
2008	2014	2008	2014	2008	2014
24,5	24,0	24,6	28,5	25,3	25,6
2,4	1,9	2,3	4,3	2,3	6,0
11,5	9,4	22,5	22,0	30,8	28,1
61,6	64,8	50,3	45,3	41,6	40,4
36,0	33,4	47,1	50,5	58,4	53,6
64,0	66,6	52,9	49,5	41,6	46,4
9,3	7,9	16,2	19,9	22,1	18,3
90,7	92,1	83,8	80,1	77,9	81,7
13,9	11,2	24,8	26,3	33,1	34,1
86,1	88,8	75,2	73,7	66,9	65,9
6,3	5,0	13,6	13,6	22,4	18,1
93,7	95,0	86,4	86,4	77,6	81,9
36,0	35,3	47,1	54,8	56,1	59,6
64,0	64,7	52,9	45,2	43,9	40,4
12,6	10,6	49,4	25,9	30,1	26,7
87,4	89,4	50,6	74,1	69,9	73,3
25,3	26,0	41,9	42,2	51,3	54,6
69,4	68,7	53,0	51,9	45,9	38,8
1,5	1,7	1,1	2,9	0,9	4,4
3,8	3,5	4,0	3,0	1,8	2,1
73,1	73,6	63,4	60,0	54,4	59,5
22,9	23,1	27,9	28,0	39,0	25,3
3,3	3,6	8,5	11,3	7,6	15,2
87,9	88,6	91,0	89,9	96,6	89,6
11,8	11,4	(9,0)	10,1	3,4	10,4
0.3					
?.795	7462	516	607	192	127

yüzde 58'e yükseliyor. Yaşam boyu cinsel şiddete maruz kalma oranı da ilk araştırmada tüm kadınlar için yüzde 14, çocukluğunda cinsel istismar mağduru olan kadınlar için yüzde 25, ensest mağduru kadınlar için ise yüzde 33 düzeyinde. İkinci araştırmanın sonuçları da çok benzer (sırasıyla yüzde 11, yüzde 26 ve yüzde 34). Yetişkin kadınlar açısından, söz edilmesi daha zor olan cinsel şiddet mağduriyeti, çocukluk döneminde cinsel istismar yaşamış olan kadınlar için daha yüksek düzeyde görünüyor. Bu rakamlar, çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel istismar ve ensest ile ileride yaşanan şiddet biçimleri arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu çok net biçimde gözler önüne seriyor (Tablo 3).

Çocukların yetiştiği ortamda şiddetin normal bir durum olarak algılanması, aile bireyleri arasında fiziksel şiddetin gündelik yaşam içinde yer alması, yetişkinlik döneminde şiddete yaklaşımı etkiliyor. Birçok çalışma, çocukların şiddete tanıklık etmelerinin kadınları ve erkekleri farklı biçimlerde etkilediğini göstermekle birlikte, temel olarak şiddetin normalleştirilmesine katkıda bulunduğuna vurgu yapıyor. Kadınların annelerinin fiziksel şiddete maruz kalmalarının kadınlar tarafından bilinmesi, bazen kadınların şiddetle mücadele etmek için kullandıkları bir yol, birçok kadının maruz kaldığı bir durum olarak kadınlar açısından şiddetin normalleştirilmesine neden olabiliyor. Kadınların annelerinin fiziksel şiddete uğramaları ve kendilerinin çocukluk döneminde cinsel istismar ve/veya enseste maruz kalmaları rakamlara dönüştürüldüğünde, annesi fiziksel şiddete maruz kalan kadınların, çocukluk döneminde daha fazla cinsel istismar ve enseste maruz kaldıkları görülüyor. Her iki araştırmada da her 10 kadından 3'ü annesinin fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtirken, çocuklukta cinsel şiddete maruz kalan her 10 kadının 4'ü; ensest mağduru olan her 10 kadının ise 5'i annesinin birlikte olduğu erkek tarafından fiziksel şiddete maruz bırakıldığını belirtiyor.

Ayrıca, kadınların cinsel olarak maruz kaldıkları bu travmatik olaylar, onların cinselliğe bakış açılarını da belirli bir düzeyde etkiliyor. Bu yazı, kadınların, çocuklukta cinsel istismar ve ensest sonucunda meydana gelen travmaların cinsel yaşamlarına nasıl bir et-

ki yarattığı konusunda konuşamasa da cinsellikle tanışmanın istismar biçiminde olması ve kadınların güvendikleri aile üyeleri tarafından istismar edilmelerinin, ileride yaşadığı ilk cinsel ilişkiyi etkilediğine dair ipuçları sunuyor. Araştırmalarda kadınlara yöneltilen, ilk cinsel ilişkiniz nasıl oldu sorusuna verilen cevaplar, 2008 ve 2014 yıllarında sırasıyla yüzde 73 ve 74 düzeyinde ilk cinsel ilişkinin isteyerek yaşandığını gösteriyor. Çocuklukta cinsel istismara ve enseste maruz kalan kadınların ise, doğrudan bu istismar ve ensest ile ilişkilendirilmese bile cinsel ilişkinin isteyerek yaşanma düzeyini azaltıyor. 2008 araştırmasında, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan kadınların yüzde 63'ü, ensest mağdurlarının ise yüzde 54'ü isteyerek cinsel ilişki yaşadığını belirtiyor. 2014 araştırmasında, cinsel istismar ve ensest mağdurlarının isteyerek cinsel ilişki yaşama oranları yüzde 60 düzeyinde görünüyor. 2008 yılında enseste maruz kalan kadınların yüzde 8'inin ilk cinsel ilişkilerinin kendi istekleri dışında gerçekleştiğini belirtmesine rağmen, bu oranın 2014 araştırmasında yüzde 15 düzeyine kadar çıkması, ilk cinsel ilişkinin istemeden gerçekleşmesi konusunda iki araştırma arasında göze çarpan önemli farklardan biri olarak karşımıza çıkıyor (Tablo 3).

Değerlendirme

Aile içinde gerçekleşen ve aile mahremiyeti çerçevesinde algılanan ensest, her şeye rağmen ailenin bir arada olmasının önemine inanan toplumsal yapı ve bunu destekleyen politik argümanların baskın olduğu Türkiye toplumunda, az değinilen toplumsal sorunlar sıralamasında belki de ilk sırada yer alıyor. Aile mahremiyetinin korunması adına ensestin saklanması beklenen bir durum. Bu yazı, ensestin ortadan kaldırılabilmesi için önce sorunun tespit edilmesinden hareket ederek, ülke genelini temsil edecek nitelikteki iki araştırma sonucunu kullanarak, çocukluk döneminde cinsel istismar ve ensest yaygınlığı hakkında ilk[21] kez temsil edici düzeyde bilgi sunarak, bu alandaki çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlıyor. Bu kapsamda,

kadına yönelik aile içi şiddet araştırmaları, kadınların özel alanda, evlerinde yaşadıkları şiddetin kamusal alanda görünürlüğü için bir kapı açarken, çocukluk dönemindeki cinsel istismar ve ensestin de aynı kapı aracılığıyla kamusal alana geçmesini destekliyor.

Aile içinde yaşanan her türlü şiddet biçiminde, statüsü daha yüksek olan aile bireyleri diğerlerine şiddet uygularken, bundan en çok etkilenenler kadınlar ve çocuklar oluyor; ataerkil aile yapısının yaygın olduğu birçok ailede hiyerarşinin en alt basamağında ise, kız çocukları yer alıyor. Disipline etmek için çocukların dövülebileceğini düşünen, gündelik yaşam içinde şiddeti bir iletişim biçimi ya da sorun çözmek için bir strateji olarak kullanan, şiddeti gündelik yaşam içinde meşrulaştıran, cinselliği doğal ve rahat yaşayamayan bir toplumun bireyleri olarak, yetişkinlerin bile şiddetten söz etmeleri şiddetle baş etmeleri zor iken, bunun çocuklar tarafından ortaya çıkarılmasının çok zor olduğu ortada. Üstelik, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalma ve bu istismarın çocukların güvendiği kişiler tarafından gerçekleşmesi, çocuklarda yaşamları boyunca etkisi azalmayacak izler bırakabileceği biliniyor. Bu nedenle, ensest ile mücadele edebilmenin ilk koşulu, ensestin ve çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismarın görünürlüğünün sağlanmasından geçiyor. Ensest ve cinsel istismar mağduriyetini sadece buna maruz kalanların ve ailelerinin sorumluluğu olarak görmenin ötesine geçerek, yaşananları ortaya çıkaracak farklı mekanizmaların geliştirilmesi önemli hale geliyor. Burada sonuçlarını paylaştığım, "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları"nda kullanılan resimli kartların, belirtilen cinsel istismar düzeylerinin yükselmesindeki etkisi dikkate alındığında, farklı yöntemlerin işlevselliği net bir biçimde ortaya çıkıyor.

Araştırmaların betimsel analiz sonuçları, ensestin, çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel istismardan daha az dile getirildiğini

21. Çalışmanın yayımlandığı sırada ensest ya da çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel istismar konularında ülke genelini temsil eden bir araştırmaya rastlamadım. Rastladığım çalışmalar, daha küçük ölçekli çalışmalar ya da tedavi vakalarına dayalı çalışmalar ile sınırlı.

ortaya koyuyor. Çocukluk dönemindeki cinsel istismar da dahil olacak şekilde ensestin halen aile için bir sorun olarak algılanmaya devam ettiğine ve bunun çok az değiştiğine dikkat çekiyor. Sonuçlar, ayrıca, çocukluk döneminde cinsel istismara ve enseste maruz kalan kadınların, sonraki yaşamlarında şiddetle daha fazla karşılaştıklarını da gösteriyor.

Çocukların bedensel bütünlüklerini bozan, yaşamlarına önemli etkisi olan cinsel istismar ve ensestin önlenebilmesi için öncelikle bunun çocuk hakları ihlali ve bir suç olduğunun dile getirilmesi, bir çocuğun bile enseste ya da cinsel istismara maruz kalmasının kabul edilemeyeceğinin savunulmasının gerekli olduğu aşikâr. Aile kurumu dışındaki kurumlarla ortaklaşa olarak yürütülmesi gereken bu mücadele alanında, kurumların işbirliğini yürütebilecek donanıma ve duyarlılığa sahip çalışanlara sahip olmaları ve konunun üzerine gitmekten çekinmeyecek bakış açısını benimsemeleri gerekli görünüyor. Son dönemde sık duymaya başladığımız "veriye dayalı politika" söyleminin bu anlamda hayata geçirilmesinin ve bunu yaparken araştırma sonuçlarının hak ettiği şekilde değerlendirilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yürütülecek politikaların, çocukların evlerde yaşadıklarının sesi olmayı hedefleyen; çocukları, aileyi ve toplumu bu konuları tartışmaktan kaçınmayan biçimde yönlendirmesi için umut olmasını diliyorum.

2

Uzmanların Görüş ve Deneyimleri Işığında Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak[1]

Alanur Çavlin, Ece Koyuncu
Filiz Kardam, Altan Sungur

ÇOCUK İSTİSMARI büyük bir toplumsal sorundur. Çocukluk dönemi cinsel istismarlarının büyük bir kısmını, çocuğun aile içindeki cinsel istismarı olan ensest oluşturmaktadır (WHO 2003: 84). Dünyanın başka ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de ensest olaylarının çoğunluğu gizli kalmaktadır. Çocuğa yönelik cinsel saldırı olarak ensestin varlığını kabul etmek, ensest karşısında iyi işleyen bir mücadele sisteminin geliştirilebilmesi bir gerekliliktir.

Bu yazıya temel oluşturan bulgular, Ocak 2008 ve Haziran 2009 arasında gerçekleştirilmiş "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" isimli araştırmanın sonuçlarına dayanmaktadır (Çavlin-Bozbeyoğlu 2009).[2] Araştırmanın amacı, Türkiye'de ensestin görünürlüğünü artırmak, ensestle mücadele için gereken sistemi ve halihazırdaki

1. Bu yazı, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 2010 Bahar sayısında yayımlanan "Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye'de Ensest" başlıklı makale temel alınarak yeniden düzenlenmiştir.

2. Yazarlar olarak, araştırmanın gerçekleşmesi için sağladığı maddi destekten dolayı Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na (UNFPA), kurumsal altyapı için Nüfusbilim Derneği'ne, araştırma danışmanı ve alan uzmanı olarak katkıları için Doç. Dr. Ayşen Ufuk Sezgin'e, saha çalışmasında görev alan Hacer Taşçen, Nihal Yolsay, Ömer Altınsoy, Zeynep Alpar ve Emine Bademci'ye ve saha çalışmasında görüş ve deneyimlerini araştırma ekibi ile paylaşan farklı mesleklerden uzmanlara teşekkür ederiz.

uygulamaların aksayan yönlerini, ensest olaylarıyla karşılaşan ya da karşılaşma ihtimali olan uzmanların görüş ve deneyimleriyle anlamaya ve aktarmaya çalışmaktır. Araştırmada olduğu gibi bu yazıda da ensestle ilgili niceliksel veri üretme ve genellemelere gitme amacı yoktur. Ancak, ensestin yaşandığı koşulları ve ensestle mücadelede işleyen sistemin sorunlarını derinlemesine izlemek ve anlamak istenmektedir. Araştırmada bu hedefe uygun olarak, niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmış ve bu yöntemlere uygun örnek seçimi yapılmıştır. Saha çalışması Adana, Ankara, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul ve Kocaeli illerinde gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasının farklı illerde yapılması, araştırma sonuçlarının, farklı coğrafi bölgelerden uzmanların bilgi ve deneyimlerine dayandırılarak zenginleştirilmesi amacına yöneliktir. Bu nedenle, bu iller bulundukları bölgeler için çekim merkezi olan iller arasından seçilmiştir.

Araştırmanın amacı, mağdurun karşı karşıya kaldığı sistemi anlamak olduğundan, araştırmada görüşülecek kişiler, ensest vakalarının ulaştığı ya da ulaşma ihtimalinin yüksek olduğu kurumlarda çalışan uzmanlar arasından seçilmiştir. Saha çalışmasında ensest yaşayanların ulaştığı ya da ulaşabileceği kurumlarda çalışan farklı mesleklerden 98 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Biri görüşmeci, diğeri gözlemci olan iki araştırmacının yer aldığı görüşmelerin 87'sinde ses kaydı yapılmış ve görüşme sonrası çözümlenmiştir. Kurumların ya da ilgili uzmanın ses kaydı alınmasını onaylamadığı görüşmelerde ise, gözlemci tarafından ayrıntılı not tutulmuştur. Görüşme yapılan kişiler, öğretmen (rehber öğretmen ve sınıf öğretmeni), hekim (psikiyatr, çocuk doktoru, çocuk cerrahı, adli tıp uzmanı ve halk sağlığı uzmanı), ebe, polis, hâkim, savcı, avukat, psikolog (çocuk ve yetişkin psikoloğu), sosyal hizmet uzmanı, sosyolog ve sivil toplum kurumu çalışanlarından oluşmaktadır.

Görüşmeler sırasında ensestin nasıl yaşandığı, neden açığa çıkmadığı, nasıl açığa çıkarıldığı, mağdurların görüştüğümüz uzmanlara hangi yollarla ulaştığı, mağdurun ve saldırganın olayın açığa çıkmasının ardından hukuksal, psikolojik, sosyal, tıbbi ne tür destekler aldığını saptamaya yönelik sorular sorulmuştur. Görüşülen

kişilerin ve bu kişilerin çalıştığı kurumların, konunun ele alınışı sırasındaki işleyişe dair sorunlarının saptanmasına ve bunların çözümüne ilişkin nasıl bir fonksiyonu olduğuna dair bilgi toplanmıştır. Saha araştırmasında, ayrıca, uzmanların ve kurumların fonksiyonlarını daha iyi yerine getirmeleri ve kurumsal/mesleki işbirliğinin önünün açılması için görüşülen kişilerin önerileri de saptanmıştır.

Bu yazıda, araştırma bulgularına dayanarak öncelikle, ensest vakalarının genel özelliklerine, ensest mağdurunun kim olduğuna, ensest yaşanan evde diğer çocukların durumuna, hangi davranışın istismar olduğuna, ensest saldırganının kim olduğuna, ensestin yaşandığı aile ortamına ilişkin gözlemlere yer verilmiştir. Ardından, ensestin neden ortaya çıkmadığına dair saptamalar aktarılmaya çalışılmıştır. Son olarak da ensestin önlenmesi ve ortaya çıkması açılarından en önemli fırsat olarak gördüğümüz kurum olan okul ve ensest mağduru çocukların iletişim içerisinde olduğu öğretmenlere ilişkin araştırma bulguları ve literatüre dayalı tespitlerimiz paylaşılmıştır.

Ensest Mağduru Kimdir?

Ensest olaylarında, her yaştan kız ve erkek çocuk taciz ve tecavüze maruz kalabilmektedir. Daha önce yapılmış çalışmaları destekleyecek şekilde, bu araştırmada da aktarılan ensest vakaları arasında mağdurun kız çocuk olduğu olaylar daha fazladır (WHO 2003: 18, Çavlin-Bozbeyoğlu 2009).

Bize aktarılan en küçük yaştaki mağdur, 8 aylıkken babası tarafından cinsel organına parmakla dokunularak ve sürtünülerek taciz edilen bir bebektir. Ancak aşağıdaki olayda da olduğu gibi görüştüğümüz uzmanların karşılaştıkları vakalarda cinsel saldırı çoğunlukla çocukluk ve ergenlik yaşlarında başlamaktadır.

16-17 yaşında. Bize olayı okul müdürü getirdi, kıza babası şey yapıyormuş falan diye. Kız ürkekti tabii, fazla bir şey sormadım. Adli tıp raporu kötü gelince konuştuk. 10-11 yaşlarında sarkıntılık başlamış, sonra tecavüze kadar varmış olay... (Aktaran: Çocuk psikiyatrı)

Araştırma sonuçlarına göre, ileri yaşlarda ortaya çıkan ensest vakaları, çoğunlukla küçük yaşlarda başlamış saldırıların devamı niteliğindedir. Ancak, az sayıda da olsa ilk kez yetişkin yaşlarında gerçekleşen ensest vakalarına rastlanmaktadır.

Ensest Yaşanan Evde Diğer Çocukların Durumu

Aynı evde birden çok kız ve erkek çocuk, aynı zamanda ya da farklı zamanlarda istismar edilebilmektedir. Saldırgan kişi, çocuklar büyüdükçe, büyük çocuktan küçüğüne yönelerek, cinsel istismarın uzun yıllar gizli kalmasını sağlayabilmektedir. Bu duruma örnek olabilecek bir vakayı görüşme yaptığımız bir savcı şu sözlerle aktarmıştır:

... Şahsın 5 kızı var. Her bir kızını, 3 veya 4 yaşından itibaren istismara başlıyor. Bu çocukları 9-10, yani, cinsel anlayışa yakın veya bilinçli, o anlamda bilgi sahibi olmaya geldiği noktada bırakıyor, bir diğerine başlıyor. Ve bu şekilde 5 çocuğunu da ayrı ayrı taciz etmiş.

Bazı durumlarda saldırının ikinci çocuğa da yönelmesi, olayın ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir. Böyle durumlarda, bir çocuk doktorunun bize aktardığı vakadaki gibi, anne olayı tek başına çözemeyeceğini fark edip harekete geçebilir. Aktarılan olayda kızının baba tarafından istismar edildiğini fark etmesine rağmen, yasal yollara başvuramamış bir anne, çözüm olarak kızıyla birlikte uyumaya başlamıştır. Bir süre sonra anne, oğlunun da baba tarafından istismar edildiğini fark edince, ilgili bir merkeze danışarak yasal yollara başvurmuştur.

Hangi Davranış İstismardır?

Ensestte istismar genellikle dokunma, okşama gibi tacizlerle başlamaktadır. Bazı vakalar uzun süre bu şekildeki tacizlerle devam ederken, bazılarında taciz artarak devam etmekte, anal ve vajinal tecavüze varabilmektedir. Kimi vakalarda ise, cinsel saldırının doğ-

rudan tecavüzle başladığı görülmektedir. Saldırganlar, genellikle, mağdurun direncini ortadan kaldırmak için ödüllendirme ya da tehdit yollarını kullanmaktadır. Ensestin devam etmesi için verilen ödüller, çocuğa sevgi göstermek veya küçük hediyeler almaktan, mağdurun yaşının daha büyük olduğu durumlarda evin tapusunu mağdurun üzerine yapmayı teklif etmeye kadar varan farklı biçimlerde olmaktadır. Korkutmak için kullanılan yollar ise, fiziksel şiddet kullanmaktan, kendisini ya da sevdiklerini öldürme tehdidine kadar varabilmektedir.

Bir psikoloğun kendisine danışan bir kişi ile ilgili aktardıkları, dokunma ile başlayarak uzun yıllar içerisinde tecavüze varan baba ensestinin örneklerinden biridir:

... Kız 16 yaşında geliyor buraya ama olayı 4 yaşındayken yaşamış. O anda bunu anlamıyor, fark etmiyor, oyun gibi geliyor, bilmiyor ama sonra düşündükçe kendini suçluyor, öfke nöbeti geçiriyor vesaire, bunu birisiyle paylaşma ihtiyacı duyuyor ve burada bize açılıyor... Babası zamanında ona ilgi duymuş, okşamış, fiiliyatta bulunmuş...

Ensest Saldırganı Kimdir?

Ensestten bahsedildiğinde görüştüğümüz uzmanlar, verdikleri örneklerde saldırgan olarak öncelikle baba, ardından dede, ağabey, amca, dayı, gibi erkek akrabaları sıralamaktadır. Saldırganlar çoğunlukla otorite sahibi erkeklerdir. Araştırmamız sırasında her yaşta ve farklı sosyoekonomik özelliklere sahip saldırganın, her yaştan kız ve erkek çocuğa taciz ve tecavüzüne dair örneklere rastlanmıştır. Araştırma sonuçlarının da gösterdiği üzere ensest saldırganları, sosyolojik olarak belirli kategorilerde kişiler değildir. Görüştüğümüz uzmanlar, saldırganların, gündelik hayatlarını devam etmelerini engelleyen psikolojik problemleri olmadığını, gerçeklikle ilişkilerinin doğru ve yanlışı ayırt edebilecek durumda olduğunu, alkolik ya da devamlı işsiz olmadıklarını belirtmişlerdir. Kısacası, araştırma sonuçlarına göre, ensestte bir tacizci prototipinin olmadığını söylemek gerekmektedir.

En sık yaşanan baba-kız ve baba-oğul arasındaki istismar ilişkisidir. Bu babalar, dışarıdan bakıldığında birbirlerine benzer özelliklere sahip değillerdir. Görüştüğümüz bir avukat kızını, oğlunu ve baldızını istismar eden saldırganla ilgili olarak şu sözleri söylemiştir:

Bunu yapan baba öğretmen. Anne de öğretmen. Böyle bir şeyin içinde eğitimin bir önemi olmadığını söylemek için söylüyorum.

Bir hâkim ise, 3-4 yaşındaki çocuğu taciz ettiği gerekçesiyle, eşi tarafından şikâyet edilen babayı "... namazında, niyazında" diye tarif etmiştir. Bir avukat ise, bir babanın, her iki evliliğinden doğan çocuklarını taciz etmesini şu sözlerle aktarmıştır:

... Bir erkek çocuğuna babası cinsel tacizde bulunuyor. Anne bu çocukla ilgili başvuruda bulunduğunda ortaya çıktı ki, bu annenin yetiştirdiği iki abla var, babanın önceki eşinden olan... Baba çok küçük yaşlardan itibaren onlara cinsel tacizde bulunmuş... O kızlar da çok erken yaşta evlenerek kurtulmaya çalışmışlar.

Ensestin Yaşandığı Aile Ortamı

Uzmanlarca bize aktarılan olaylar, ensest yaşanan ailelerin pek çoğunun, çekirdek aile formunu taşıdığını; öte yandan geniş ailelerden tek ebeveynli ya da ebeveynlerin her ikisinin de olmadığı ailelere dek her çeşit aile yapısında, ensestin yaşanabildiğini göstermiştir.

Ensestin yaşandığı ortamla ilgili bir başka önemli soru da bu durumun sınıfsal konumla ilişkisidir. Uzmanlar, enseste tüm sosyoekonomik gruplardan ailelerde rastlanabileceği görüşündedir. Her ne kadar kendilerinin rastladıkları ve bize aktardıkları örneklerde, düşük gelir düzeyindeki aileler daha çok temsil ediliyor olsa da bu durumun çeşitli açıklamalarını yapmak mümkündür. Öncelikle göz önünde tutulması gereken, düşük gelir gruplarından ailelerin toplumun genelinde daha fazla sayıda olmasıdır. Bu nedenle de Türkiye genelinde çocukların büyük çoğunluğu düşük gelir gruplarındadır. Sadece bu durum bile mağdurlar arasında düşük sosyoekonomik

gruplardan çocukların sayısının daha fazla olmasını beklenilir kılmaktadır. Ayrıca, bazı uzmanlar, ekonomik gücün ensestin gizlenmesine neden olabileceğini belirtmiştir. Bu görüşe göre, ensestin duyulmasının neden olacağı bazı kayıplar, yüksek gelir düzeyindeki aileler için daha zor göze alınır. Mağdur çocuğa destek olan başta anne olmak üzere aile fertlerinin ücretsiz sağlık hizmeti, hukuksal ve psikolojik destek gibi devlet kurumları tarafından sağlanan ve kayıtları resmi olarak tutulan hizmetlere başvurmak yerine özel sektörün sağladığı ve çoğu durumda resmi olarak kayıt altına alınmayan hizmetleri seçmeleri yüksek sosyoekonomik gruplarda karşılaşılan ensest vakalarını daha gizli kalmasına neden olabilir. Bu ailelerde ensest fark edildiği zaman, yargıya yansıtılmadan sorunun ailenin kendi olanaklarıyla örtbas edilmesi daha olasıdır. Örneğin görüştüğümüz uzmanlar istismarcı babanın evden uzaklaştırılması için "geçimsizlik" gibi genel bir gerekçe ile boşanma gibi yolların tercih edildiğini gözlemlemişlerdir. Bu konuda daha güvenilir sonuçlar ancak toplumun genelini temsil eden hane halkı temelli araştırmalar ile elde edilebilir. Yüksel-Kaptanoğlu'nun önceki bölümde "Türkiye'de Aile İçi Şiddet Araştırması" sonuçlarına dayalı olarak sunduğu bilgiler refah düzeyi arttığında ensestin azalmadığı konusunda bize ipucu vermektedir.

Enseste her ortamda rastlanabileceğini, ancak, ailenin içinde olduğu bazı olumsuz koşulların, cinsel istismar olasılığını artırdığını söyleyen psikiyatr bu koşulları şöyle sıralamıştır:

... Çocuğun eğer eğitimi, temel bakımı, duygusal gereksinimleri ihmale uğradıysa, aile ekonomik krizdeyse, ailede yüksek oranda suç işleme varsa ve yine cinsiyet ayrımcılığı çok belirginse ev içinde...

Kızların son derece kapatıldığı ve erkeklerin eğitim ve temel bakım gereksinimlerinin ön planda tutulduğu aileler, göç edenler, ekonomik krize uğramış aileler, işsizlik sorunu olanlar ve özellikle annenin fiziksel ya da ruhsal bir rahatsızlığı varsa, yani anne, koruyucu görevlerini tam olarak yerine getiremiyorsa, ihmal ve istismar riski artıyor. Ve baba alkolikse... Çoğu birbiriyle iç içe. Aile içi şiddet varsa özellikle... anne ya da baba, anneye ya da çocuğa şiddet kullanıyorsa...

Ensest yaşanan ailelerden bazılarının aşırı içe kapanmış aileler olduğu gözlemlenmiştir:

... Aile bir şekilde izoleydi, diğer insanlarla karışmıyordu, sanki köyle sorunları var gibiydi; denizin ortasında bir ada gibiydi bu aile... (Aktaran: Savcı)

Görüşmelerde anne ile babanın boşanmış oldukları ailelerden de olaylar aktarılmıştır:

... boşanmış bir karı kocaydı, tekrar evlenmişlerdi. Üvey kardeşler arasında cinsel istismar olmuştu. Aile büyükleri işte, geri gelmemek üzere gönderdiler çocuğu. Ancak, tabii bizim kültürel özelliklerimiz nedeniyle işte bayramlar, özel günler vs. bir yıl kadar sonra, tekrar bu kardeşler yeniden bir araya geldiler ve tekrar bir cinsel istismara maruz kaldı küçük kardeş... (Aktaran: Psikiyatr)

Aile içi cinsel istismar davalarını takip etmiş olan bir avukat, kendi deneyimlerine dayanarak, ensest yaşanan ailelerde annenin ve saldırgan babanın özelliklerini "... Üniversite mezunu anne, baba da vardı... Hatta tanınan biri, mahkemenin filan bile 'bu adam yaptı dedirtemezsiniz' diyeceği biri de vardı... bir bekçi ailesi de vardı. Dolayısıyla da hani, bence hiçbir şekilde genellenemez..." şeklinde tanımlamaya çalışmıştır.

Ensest, her türden ailede görülse de aile bireyleri arasında iletişimin güçlü olduğu durumlarda, ensestin açığa çıkarılması daha kolay olabilir. Aşağıdaki durum bu tür olaylar için bir örnek teşkil etmektedir:

10 yaşlarındaki iki amca çocuğunu, diğer amcalarının 17-18 yaşındaki iki çocuğu taciz etmiş... İki çocuğu okuduğu ilkokuldan, kapıdan alıyorlar, lokantaya ya da bakkala götürülüyorlar, ne istenirse alınıyor çikolata, bisküvi şudur budur, ondan sonra da o kişilerin evlerine götürülüyor... İki çocuktan bir tanesi atak, hani başına bir şey gelse çok rahat söyleyebilecek, buna hayır diyebilecek bir çocuk... O, hayır demeyi bilecek diye düşündüğüm çocuk, sonuçta bir gün dayanamıyor ve annesine anlatıyor. Tabii annesi de babasına söylüyor ve polise gidiyorlar... (Aktaran: Sosyal hizmet uzmanı)

Görüştüğümüz kişiler, ensestin yaşandığı ailelerde annenin tutumuna ilişkin gözlemlerini aktarıp saptamalar yapmışlardır. Araştırmanın bize gösterdiği, toplumun genelinde var olan "ailedeki sorunları annenin çözmesi gerektiğine" ilişkin tutumun, görüştüğümüz kişilerin çoğunun ensest konusundaki değerlendirmeleri için de geçerli olduğudur.

Ensest Neden Açığa Çıkmıyor?

Ensest vakalarının çok büyük bir bölümünün saklı kaldığı konusunda bir fikir birliği vardır. Ensestle mücadelenin en temel noktası, ensesti ortaya çıkarabilmektir. Fakat "Ensest neden açığa çıkmıyor?" sorusunun nedenlerini iyice saptamadan, açığa çıkarmak için yapılanlar yetersiz kalacaktır. Ensest vakalarının uzun süre saklı kalması hatta hiç ortaya çıkmıyor olması pek çok nedene bağlıdır. Ensest saldırganının çocuğun güvendiği bir yakını olması ve olayın genellikle çocuğun kendini güvende hissetmesi beklenen evinde –hatta kendi yatağında– yaşanması, mağdurun istismarı ifade etmesini zorlaştıran bir durumdur. Mağdurun bu çemberden çıkması için kendisini güvende hissedeceği başka ilişkilere ya da ortamlara ihtiyacı vardır.

Çocuğun anlatamama nedenleri

Çocukların mağduriyetinin ortaya çıkarılmasının önünde iç içe geçen ve birbirini güçlendiren engeller bulunmaktadır. Bu engelleri araştırma bulgularından yararlanarak aşağıdaki başlıklarda topladık.

Normalleştirme

Çocuk, yaşadığı ilişkiden rahatsız da olsa, yaşadıklarının yanlışlığını bilemeyecek ve bunu ifade edemeyecek kadar küçük bir yaşta olabilir. Erken yaşta başlayan taciz ve tecavüz, çocuğun babayla, ağabeyle, dedeyle normalde yaşanan ilişkinin böyle olduğunu zannedecek bir algı oluşturmasına neden olabilir. Babası tarafından ta-

ciz edilen 8 yaşındaki erkek çocuğunun görüştüğümüz uzmana aktarmış olduğu ifadeler, çocuğun yaşadığını nasıl normalleştirdiğini göstermesi açısından çok aydınlatıcıdır:

"Ne yapıyorsunuz, nasıl oyun oynuyorsunuz babanla birliktey-ken " dedim. "Babam beni gıdıklıyor" dedi. "Önce soyunuyoruz, sonra o beni gıdıklıyor, ben onu gıdıklıyorum; sonra ben yazüstü yatıyorum, sonra babam beni koltuk altımdan gıdıklıyor" dedi. "Peki" dedim, "poponu da gıdıklıyor mu " "Oha!" dedi. "Peki, sonra ne yapıyorsunuz?" dedim. "Popoma pipisini sokuyor" dedi. (Aktaran: Adli tıp uzmanı)

Bu örnek olayda, çocuğun güvenli ve güvensiz dokunuş algıları bozulmuş, babanın saldırı davranışı normalleştirilmiştir. Bu durum da ensestin çocuk tarafından açığa çıkarılmasını geciktirmekte ya da engellemektedir.

Çocuğun kendisini olayın suçlusu olarak görmesi

Olayın mağdur çocuk tarafından ifade edilememesinin önemli bir nedeni, çocuğun kendisini suçlaması, bu durumun sadece kendisinin başına geldiğini sanması ve bu sorun karşısında kendisini yalnız ve çaresiz hissetmesidir. Mağdurların kendilerini suç ortağı olarak görmeleri, olayı ifade ettiklerinde ise taciz eden kişinin başına gelecekler için kendilerini suçlu hissetmeleri, çoğu kez onların olayı açığa çıkarmasına engel olmaktadır.

Taciz edenin uyguladığı baskı ve tehdit

Taciz edenin nasıl bir baskı yöntemi sürdürdüğü, tehditkâr mı, duygu sömürüsüne ya da sırdaşlık üzerine mi kurulmuş bir taciz yolunu kullandığı, mağdurun ve saldırganın kişilik özellikleriyle ilgilidir. Saldırganların, mağdurları, diğer yakınlarına özellikle de annelerine ve kardeşlerine zarar vermekle tehdit ettikleri görüştüğümüz kişilerce aktarılmıştır. Saldırganlar, mağdurun sessizliğini korumak için her yolu deneyebiliyor. Örneğin, bir babanın, taciz ve tecavüzünün ortaya çıkmaması için ne gibi yolları denediği şöyle aktarılmıştır:

... Kız evli, boşanıyor, ailesinin yanına sığınıyor evliyken. Evlenip ayrılmış ama resmi nikâhı yok. Baba, kızı evine döndüğü zaman, baba işte kızına silah zoruyla bir sefer tecavüz ediyor ve eğer söylersen anneni de öldürürüm, seni de öldürürüm şeklinde baskı altına alıyor... Sürekli sözlü, bakış filan, işte gel seninle dışarda konuşalım, evlilik üzerine konuşalım, bundan sonraki hayatın üzerine konuşalım şeklinde zorla dışarı çıkarıyor... (Aktaran: Psikolog)

Bir başka olayda ise, halasını başka bir kentteki evinde ziyaret ettiği sırada, halasının kocası tarafından tecavüze uğrayan lise öğrencisi bir kız çocuğu, saldırgan tarafından olayı açığa çıkardığı takdirde öldürülmekle tehdit edilmektedir. Ancak, mağdurun üzerinde bu tehdidin yarattığı baskının yanı sıra güçlü bir toplumsal baskı vardır. Mağdur, saldırıdan bir başkasına bahsetmesi durumunda, halasının "yuvasının yıkılmasına" neden olmaktan çekinmektir. Ne türden şiddet yaşanırsa yaşansın evliliğin sürdürülmesi yönündeki toplumsal baskı, bu örnekteki gibi, bazı durumlarda diğer baskı türlerinin önüne geçebilmektedir.

Saldırganın otoritesi

Saldırganların ailede sahip oldukları otorite de ensestin uzun süre ortaya çıkmamasının nedenlerinden biridir. Bu ailelerde diğer şiddet biçimlerine de rastlanabilmektedir.

Mesela bu evlerde şiddet oluyor çoğunlukla. Bu adamlar evin içinde çok fazla güç sahibi oluyor, bu insanlar aileyi izole ediyor. Bunlar hem eşlerini hem çocuklarını son derece kontrol eden insanlar. Yani nereye gitti hepsini adım adım izliyorlar. Daha kontrolcü, daha baskıcı, fiziksel ya da ekonomik ya da psikolojik şiddet bu ailelerde bu kişi tarafından sıklıkla görülüyor... (Aktaran: Psikolog)

Çocukların yetiştiriliş biçimi ve eğitim sistemi

Çocuğa birey olarak bakılmayan, çocuğun ailenin malı olarak kabul edildiği, çocukların büyüklerine koşulsuz saygı ve itaat kabulüyle yetiştirildiği yaklaşımların hâkim olduğu ortamlarda, çocuğun istismarı ifade etmesi zorlaşmaktadır. Yaşamın diğer alanlarında gördü-

ğü kötü muamelelere hayır dememek üzere yetiştirilen çocukların, cinsel istismar karşısında da sessizliklerini daha uzun süre korumaları olasıdır.

Eğitim sistemi içerisindeki yapının, çocuğa kendini ifade etmesi ve bedenini koruması için yapması gerekenleri öğretmek amacını taşımadığı koşulda, çocuk istismar karşısında güçsüzleşir. Bu durum, çocuğun hem ailede hem okulda istismar olaylarını aktarmasını zorlaştıran bir nedendir. Rehberlik uzmanı bir öğretmen bunu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Bizim eğitim programlarımızda matematiği iyi öğretebiliyoruz, fen bilgisini işte, coğrafyayı belki iyi öğretiyoruz ama yaşama hazırlama konusunda çok büyük eksiklik var. Çocuğun kendisini ifade etmesi, kendisi bir zarara uğradığı zaman nasıl tepki koyacağı, nerelerden yardım alacağı, bunlar yok...

Aile bireylerinin çıkış yolu bulamaması

Mağdur, dolaylı ya da doğrudan tacizi dışa vurduğunda, olayın açığa çıkması için yardım istediği kişilerin tavrı önem taşımaktadır. Ensestin ortaya çıkmasını güçleştiren diğer durum ise, aile bireylerinin mağdura ihtiyacı olan desteği verememesi ya da bu desteğin gecikmesidir. Aile bireyleri olayı hiç fark etmeyebilirler ya da mağdurun söylediklerine inanmayabilirler. Mağdura inansalar ya da olaya şahit olsalar bile ensesti açığa çıkaramayabilir ya da gizli tutabilirler. Bu durumda çocukların mağduriyeti yıllar boyunca artarak sürebilir.

Namus anlayışı ve toplumsal baskı

Yaygın namus anlayışının kız ve erkek çocuklar ve aileleri üzerinde yarattığı baskı, bazı durumlarda, aileler ensesti fark etseler de harekete geçmelerine engel olmaktadır. Toplumun gözünde ensest, cinsel saldırının ötesinde, mağdur ve ailesinin namusunun kirlenmesi olarak algılanmaktadır. Ancak, saldırganlar da olayın açığa çıkmasını önlemek için toplumun namus anlayışı içinde gizlenme yoluna giderek, bekâreti bozma, gebe bırakma gibi durumlardan

kaçınmaya çalışmaktadır. Görüştüğümüz bir çocuk psikiyatrı saldırganların stratejisini şöyle açıklamıştır:

... Daha çok anal ilişkiyi tercih ediyorlar. Çünkü bulmak, tespit etmek daha zor. Çok hızlı toparlanıyor çünkü insan vücudu. Ama kızlık zarı bozulduğunda bozuluyor. Onun düzelme ihtimali yok. Kendini riske atmıyor aslında istismarcı bir anlamda ve aynı zamanda da hamilelik işte gebelik vs. onları da engellemiş olduğunu düşünüyor.

Bir başka olayda ise, 19 yaşındaki dayının, 5 yaşındaki kız yeğenini kullanarak mastürbasyon yaptığını fark eden ve kızını bu konuda donanımlı bir kurumdan destek almaya götüren bir annenin "Hiçbir şekilde kardeşimi bir daha eve sokmam, ne yaparsa yapsın, ben çocuğumu korurum ama bu işte mahkemeye gidilirse, bütün konu komşu duyacak, o zaman çocuğum etkilenir" (aktaran: çocuk doktoru) sözleri, olayı yaşayanlar için olayın bilinmesinin neden olacağı sosyal baskının, taciz eden kişinin cezasız kalmasına göz yummalarına neden olduklarını düşündürmektedir.

Olayın ortaya çıkmasının kendisi ve ailesi üzerinde oluşturacağı toplumsal baskı, mağdur çocukların sessiz kalmalarına neden olmaktadır. Çeşitli tehditlerle ağabeyi tarafından iki yıl boyunca tecavüz edilen ve gebelik ortaya çıkana kadar sessizliğini koruyan 16 yaşındaki mağdur, olayı gizlemesinin nedenlerini şöyle dile getirmiştir:

"Tehditten gerçekten çok mu korktun?" diye sorduğumda, aslında tehditten çok korkmamıştı, kirli kız olmaktan korktuğunu fark ediyorsunuz. Hani bunu söylersem kim bana inanır ya da işte nasıl algılarlar beni, korkusuyla; yoksa hani beni döver diye ya da annem, babama söyler gibi bir korku değil de o kirlenmişlik duygusu nedeniyle muhtemelen saklama eğilimindeydi... (Aktaran: Psikolog)

Ensestin, mağdurun kendisi ve ailesi tarafından açığa çıkarılmasının önemli engeli olan toplumsal baskı, yalnızca aile ve yakın çevreden değil, resmi kurumlardan da gelebilmektedir. Ensestin mağdurun suçu olduğuna, saldırganı kışkırtmış olduğuna, mağdurun kirlenmiş olduğuna dair saptama ve sorguların, kolluk kuvvet-

leri ve yargı mensupları tarafından dahi yapılabildiğini gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Annelerin ve diğer aile bireylerinin desteği önündeki engeller

Saldırganlar çoğu kez, olayı gizlemek için yaptıkları baskının yanı sıra son derece planlı davranmakta, evde kimsenin olmadığı zamanlar yaratmakta, böylece aile bireylerinin olayı fark etmesini engellemektedirler. Ensestin varlığının kabul edilmesi, diğer aile bireyleri için de kolay olmamaktadır. Bazı durumlarda ailenin diğer üyelerinin ensesti ortaya çıkarmada mağdura destek olmamasına hatta dile getirildiğinde kabul etmemelerine rastlanmaktadır. Görüştüğümüz bir psikiyatr, baba tacizi nedeniyle izlediği bir çocuğun ailesinin tavrını şöyle anlatmıştır:

> O çok erken dönemde başlayan, üstelik kalabalık bir ailede, babaanne evde. Babaannenin kesin gördüğünü düşünüyor, hatta bir kez abinin de gördüğünü düşünüyor. Muhtemelen de görmüşler, çünkü uygunsuz bir saatte birden abi işten döndüğünde yatak odasında onları (baba ve kızı) gördüğüne emin kendisi aslında. Ama evde de herkesin böyle bilmezden geldiği bir şey bu. Bize başvurduğunda da ergendi artık. Bir şekilde yine öğretmeniyle dayanamayıp konuştuktan sonra bu süreç başladı. Sonra sosyal hizmetlere, işte burada anneyle çalışılmaya çalışıldı ama anne çalışılması çok zor bir anne. Kendi istemiştir, nasıl bunu yaptın diye kızını suçlayan ya da bu olmamıştır diye kocası için başlatılan mahkemeyi durdurmaya çalışan...

Bazı anneler çocuklarının söylediklerine gerçekten inanamamaktadır. Annelerin tavırlarında böyle bir olayı inanılmaz bulmak kadar, olayın olması durumunda yaşadıkları rol çatışmasının da payı vardır. Ayrıca çocuğun düşüncelerini yaşamın başka alanlarında da önemsememeye dayalı ebeveynlik anlayışı, çocukların istismar hakkında söylediklerinin görmezden gelinmesine neden olabilmektedir. Farklı ülkelerde yapılan çalışmalar, annenin istismarı fark etmesi, öğrenmesi ve kabul etmesinin anlık bir olaydan ziyade bir süreç içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir (Kardam ve Bademci 2013, Plummer 2006: 1228, 1232). Bir avukatın, boşanma talebiyle

gelen bir kadının boşanma nedenini sorgularken öğrendiği öykü, bazı annelerin baba istismarına inanmak için bu olayı gözleriyle görmeleri gerektiğine bir örnek olabilecek niteliktedir. 16-17 yaşlarındaki kızın annesi olayı şu şekilde anlatmış:

"Anne bana sarkıntılık ediyor..." diyordu. Ben inanmadım kızımı tersledim, bir sürü hakarette bulundum, kızım sürekli söyledi, ben sürekli tersledim. Bir gün bana dedi ki "Anne sen bana inanmıyorsun, sen işe gidiyor gibi yap, evde kal, bak babam bana neler yapıyor." Ben işe gidiyorum dedim; kapıyı açtım, kapattım, ayakkabılarımı aldım, saklandım, evde bir yere saklandım...

Annenin ensesti ortaya çıkarmakta başarılı olamadığı durumlar, bir yandan kabul edilemez bulunurken, bir yandan da annenin içinde bulunduğu koşullarda neden bu şekilde davranmak zorunda kaldığını anlamaya çalışan bir yaklaşımla karşılaştığımızı belirtmemiz gerekir. Yaşanan travmatik durumdan dolayı annenin ruhsal dengesinin, dolayısıyla da tepkilerinin de bozulmuş olabileceği uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Annenin içinde olduğu karmaşık durumu bir çocuk cerrahının ağzından şu şekilde aktarabiliriz:

... Babadan korkuyordur, şiddet var işin içinde, çocuğuna onu yapan muhtemelen karısını da dövüyordur; içiyordur, yani, başka bir problem daha vardır. Evde zaten, bu belki ikincil problemdir. Artı, kadının ekonomik özgürlüğü yok, anası-babası sırt çevirmiş çok büyük bir ihtimalle. Anası, belki kendi anası belki zaten başlık parasıyla göndermiş öbür tarafa, para almış karşılığında, geri alır mı? Yani kadının çocuklarıyla beraber gidebileceği bir yer yok ama tabii bunların hepsinin altında aslında kadının özgüveni yok... Belki kendi babası, kendi annesi, kendi abileri tarafından ezilmiş kadın...

Saldırganın baba olduğu durumlarda ensestin ortaya çıkması, ailenin yeni bir yapılanma ile tekrar kurulması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Bu durumda ailenin diğer bireylerinin, özellikle de annenin sorumlulukları artmakta, bazen bu yeni yapılanmayı sağlaması mümkün olmamaktadır. Görüştüğümüz bir psikiyatrın aktardığı olay, annenin ensesti ortaya çıkarma kararlılığıyla yüklen-

diği duygusal ve fiziksel sorumluluklarla nasıl baş etmeye çalıştığını göstermektedir:

Bir kamyoncu, bir ebeveyn, iki erkek çocuğunu yolculuğa götüreceğim diye alıyor yaz tatillerinde ve tekrarlayan şekilde anal istismara uğratıyordu. Annenin başvurusu üzerine bu ortaya çıktı. Çocuk anneye anlatıyor, babam işte bizi kucağına oturtuyor, çok algılayamamışlar çünkü 10 yaşından küçük iki çocuktu ve anne bunun üzerine başvurmuştu. Tabii baba bu arada tutuklanamadı süreç başlamadığı için, önce bize başvurmuşlardı ve annenin buraya başvurduğunu öğrenince de anneye ciddi olarak fiziksel istismarda bulundu, yani darp etti. Onun üzerine adli süreç başladı. Anne baktı ki, hani baş edilecek gibi değil ama ondan sonra tutukluluk sürecinde çocukları suçlayıcı tavırları da oldu annenin, çünkü çok zor bir süreçti tabii. Siz babanıza gitmeseydiniz, kucağına oturmasaydınız bunlar olmazdı hani sanki çocuklar onu... ancak yine de davasından vazgeçmedi. Biz bunun doğru olmadığını, onun yaşadığı zorlukla ilgili böyle bir algısının olabileceğini anneye anlatmaya çalıştık ve kabul etti. Yani o kadar zorlanıyordu ki, iki küçük çocukla baş başa kaldı çünkü. Yeniden bir aile kurmaya çalışıyor, o aileyi kotarmaya çalışıyordu. Çalışmaya başladı, hiç alışık olmadığı bir yaşam tarzına geçmişti... (Aktaran: Psikiyatr)

Yine de pek çok ensest olayında, başta anne olmak üzere diğer aile bireyleri mağdura yardım etmek ve cinsel saldırılara engel olmak istemektedirler. Saldırgana karşı koyabilecek güçlerinin olmadığı durumlarda olayın ortaya çıkarılması hiç kolay olmamaktadır. Ailede farklı şiddet ve istismar çeşitleri bir arada olduğunda, anne olayı açığa çıkarmak için gereken gücü gösterememektedir:

İki kız kardeşe baba tarafından ensest ilişki olmuştu. Baba, oldukça olumsuzlukları olan bir babaydı. İşte madde kullanımı, alkol kullanımı düzenli olarak her ikisini de kullandığı işte, hani beyaz kadın ticareti derler... Birçok kirli işe karıştığına dair daha sonrasında aileden biz bilgi aldık... Her iki gence de koruma kararı çıkarıldı... Anne de baba tarafından sürekli istismara uğrayan özellikle fiziksel istismara uğrayan bir anneydi. İşte o Rusya'dan getirilen kadınlar evde barındırılıyor, babanın muhtemelen onlarla da ilişkileri var, anne bunlara şahit oluyor ve çocuklarının da istismarını gördüğü halde herhangi bir eylemi olamadı. Çünkü

baba muhtemelen öldürmekle tehdit ediyordu anneyi, kız kardeşlere bunu söylüyordu "eğer söylerseniz öldürürüm" diye... Anne inkâr etti, görüşmelere gelmedi, mahkemeye çağrıldığında "böyle bir şey yok" dedi. ... Özellikle büyük aileden çok tehdit geldi, babanın kardeşlerinden anneye. Öldürmekle tehdit etmek, eğer suçlamaları geri almazlarsa işte kız kardeşleri öldürmek, yani hani bir namus cinayetine dönüştürme eğilimindelerdi... Şimdi küçük kız kardeş de yuvadan kaçtı ama ne olduğunu bilmiyoruz, bulunamadı.

Ses çıkartmamalarının sebebi: Kadınlar adım atarken bugünü düşünmezler, ölene kadar olan bütün süreci düşünürler. Boşansa adamdan mali gücü yok, adam çocukları ona bırakıp gidecek, maddi güçlükler olacak. Onun için de belki geçer, bu düzelir diye bekliyor. Zaten inanamıyor da tam olarak, "bu bir rüyadır" diyor, "kız yanlış anlamıştır" diyor. Döven anne bile var "sen ne biçim konuşuyorsun" diye... (Aktaran: Çocuk psikiyatrı)

Bazı annelerin kendilerinin de hem ailelerindeki erkeklerden hem eşlerinden fiziksel ve cinsel şiddet gördüğü bilinmektedir. Bu durum anneyi ve enseste maruz kalan çocuğu daha da çaresizleştirmektedir. Annenin ensesti engellemeye çalışması da doğrudan şiddet görmesine neden olabilmektedir. Öte yandan, annelerin destek verdiği durumlarda ensest daha kolay açığa çıkabilmekte, ensestle mücadele süreci daha hızlı işleyebilmekte ve olumsuz etkiler daha kolay hafifletilebilmektedir. Cinsel istismar kardeşler arasında olduğu durumlarda, ebeveynler hem mağdurun hem saldırganın kendi çocukları olması nedeniyle ikilem yaşayabilirler. Ebeveynin saldırgan çocuğunu korumaya yönelik davranışı, bazı durumlarda cinsel saldırının ortaya çıkmasına engel olabilir. Görüştüğümüz kişilerin kardeş istismarına ilişkin aktardıkları olaylarda, ebeveynlerin tacizi kabul edilebilir bir hale büründürmek (ergenlik merakı gibi), bir ruhsal sıkıntının sonucu olduğuna inanmak ve inandırmak istedikleri gözlemlenmiştir. Hatta bazı aileler ensestin fiziksel bulgularına rağmen istismarı kabul etmemekte ve mağduru suçlayabilmektedirler:

... DNA testinde ensest ürünü gebeliği vardı, doğum yaptı ve DNA testi sonucu abiden olduğu anlaşıldı. Buna rağmen, ailenin takındığı şey

"Hayır bu test yanlış, biz bu kızı öldüreceğiz!" diye bir tutum içerisine girdiler ve o çocuğu biz korumakta çok zorlandık. (Aktaran: Psikiyatr)

Ayrıca aşağıdaki örnekteki gibi taciz eden erkek çocuğun aileye gelir sağlayan ya da sağlaması beklenen kişi olarak görüldüğü, aileyi bir arada tutacak erkek olarak kabul edildiği durumlar da annenin mağdur çocuktan yana tavır almasını zorlaşmaktadır.

... Babası yoktu, 4 kardeşlerdi, bir abisi vardı, iki tane de kendinden küçük kardeşi vardı... Abisi, 4 yıldır ona tacizde bulunuyormuş... Annesine söylemiş, annesi tokat atmış... Yok saymaya çalışıyor, çünkü bu oğul evin geçim kapısı olacak, okusa da okumasa da bir yerde işe girince o onlara bakacak, yani onları koruyacak olan o. Dul bir kadın, genç bir kızı var, çevreye karşı bütün baskılardan korumak zorunda olduğu kendisi ve bir ailesi var... (Aktaran: Rehber öğretmen)

Ensest karşısında annenin ve diğer aile bireylerinin yüz yüze olduğu sorunlar yumağı, saldırının ortaya çıkışını, yargıya yansıması durumundan sonra dahi engelleyebilmektedir. Türkiye'deki geleneksel yargı anlayışının, bireyden ziyade aileyi korumaya odaklı oluşu, mağdur ve ailesinin çelişkilerini pekiştirebilmektedir. Mağdurun kendisinin ya da annesinin yaşamakta olduğu ikilemi "Bir kadın eşini veya bir çocuk anasını, babasını bu şekilde şikâyet ederse ne olur? Aile bağı kopar. Daha büyük şeylere girebilir. O şeyi göze alabilen insan ancak şikâyet edebilir" şeklinde açıklayan bir hâkim, bu durumun göze alınamayıp şikâyetin geri alındığı haller içinse şunları söylemiş:

... Kadın geldi sonra şikâyetinden vazgeçti... Çocuklarla beraber ortada kalacak... Bu tür iddialar kişinin beyanına dayalıdır. Geri aldığı takdirde doğru mudur, değil midir diyemezsin. Dava düşmez ama tabii iddianın üzerine gidebilmek için yani sabit kabul edebilmek için gene delil gerekiyor. Yani kuşkulu hale geliyor. İnandırıcılığını kaybediyor bir iddia. Biraz da aileye zarar vermeme şeyi var. Yani aileyi koruma esastır. Ufak bir şeyde de ailenin temelini ortadan kaldırırsan, bütün aileyi tamamen yok etmiş olursun. Yani böyle bir olayda, "lanet olsun" dedik, mademki aile düzenini sürdürecekler, iddiayı soyut kabul edelim dedik.

Eğitim Kurumlarının ve Öğretmenlerin Rolü

Cinsel istismarın varlığı, farklı şekillerle mağdurun aile çevresi dışına çıkarak, çeşitli kurumlarda ilişkiye geçtiği uzmanlara yansıyabilir. Mağdur, doğrudan ensest şikâyetiyle okula, sağlık kuruluşlarına, kolluk kuvvetlerine, savcılığa ya da Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne başvurabileceği gibi farklı nedenlerle bu kurumlarda bulunduğu sırada ensest ortaya çıkarılabilir. Mağdurun ensestle ilgili olsun olmasın bu kurumlara başvurduğunda olayın ne şekilde seyredeceği, mağdurla ilk karşılaşan uzmanın tabloyu nasıl değerlendirdiğine bağlıdır. Uzmanın değerlendirmesinin yanı sıra mağdurun ve/veya mağdurun yanında olan yakınının tavrı da olayın seyri için önem taşımaktadır. Yazının bu bölümünde çocukların hizmet aldığı temel kamu kurumu olan eğitim kurumlarının ve çocukların aile dışındaki ilk bağımsız ilişki kurdukları kişi olan öğretmenlerin rolüne ve bu alanda yaşanan sorunlarına yer vereceğiz.

Çocukların hemen hepsi okula devam ettiğinden, okul hem ensest mağduru çocuğun kendisinin istismarı anlatabileceği hem de öğretmenlerin istismarı fark edebileceği en önemli kurumdur. Ayrıca okul, sadece ensestin ortaya çıkması için değil, ensestin önlenmesi için de önemli bir olanak sağlar. Bu olanak, temel olarak okul öncesi eğitim kurumlarından başlanılarak, çocuklara bedenini tanımaya ve korumaya yönelik eğitimlerle mümkün olabilmektedir. Çocuklara cinsel istismar konusunda eğitim verilmesi yoluyla hem cinsel istismara karşı kendilerini koruma becerilerini geliştirmek hem de istismar durumunda yardım istemeleri için çocukları cesaretlendirmek çok önemli bir kazanımdır. Okul öncesi kurumlardan başlanılarak, çocuklara, bedenlerinin sadece kendilerine ait olduğunun öğretilmesi, iyi dokunuş ile kötü dokunuşu ayırt etme konusunda bilgilendirilmeleri, ensesti hem önleyici hem de ortaya çıkarıcı bir eğitimdir. Bu eğitimler sadece mağdur çocuğun kendisi için değil, genel olarak toplum düzeyinde çocuk istismarına karşı bir farkındalık sağlaması açısından da işlevseldir. Bu farkındalığa sahip

çocukların, ileride farkındalığa sahip yetişkinler olarak, toplum yaşamında çocuk istismarına tanık oldukları durumlarda, istismara tolerans göstermeyecek bireyler olmaları daha mümkün olacaktır.

Türkiye'de eğitim müfredatı, genel olarak çocuk hakları konusunda bilgilendirme ve özel olarak da çocuğa bedeni ve bedenine ilişkin hakları öğretme konularında yetersizdir. Ayrıca, öğretmenlerin çalışma koşullarının elverişsizliği ve donanımlarının eksikliği, bu olanağın çocuğun yararına kullanılabilmesine engel olabilir. Araştırmamızın bulguları, okullarda istismar karşısında sistemli bir uygulama olmadığından, aileler gibi öğretmenlerin de ensesti fark edemeyebileceklerini, fark ettiklerinde ne yapacaklarını bilemeyeceklerini ve hatta çocuğun yararına olabileceğini düşünerek oluşturdukları bazı stratejilerin, çocuğa zarar verebileceğini göstermiştir. Öğretmenlerin mesleki gelişimleri, sadece ensest konusunda değil, genel olarak çocuk ihmal ve istismarıyla ilgili uyanık olmak konusunda sistemli olarak desteklenmediğinden, özellikle meslek hayatlarının ilk yıllarında bu sorunu fark etme ve çözüm için yönlendirme konusunda zorluk yaşamaktadırlar. Bu durumda öğretmenlerin ensest mağduru çocukla kurdukları diyaloğun her aşamasında attığı adımların doğruluğu, kendi duyarlılıkları ve çalıştıkları kurumun donanımına bağlı olarak değişmektedir.

Bir savcının okul kanalıyla kendilerine ulaşmış bir vakaya ilişkin aktarımı şöyledir:

> ... Öğretmenine anlatmıştı o, yargılamada bir olay. Öğretmeni inanmamıştı, tekrar bir başka öğretmeni, bir başka öğretmeni. Derken bir kurul halinde öğretmenler bu işin yalan olmadığı, doğru olduğu kanaatine varıp, olayı intikal ettirdiler resmi mercilere, o şekilde baba tutuklandı.

Bu olayda olduğu gibi mağdurun öğretmenlerce defalarca sorgulanması çocuğu yıpratmıştır. Ayrıca böyle durumlar, çocuğun korkarak ve kendisine inanılmadığını düşünerek olayı gizlemesine de neden olabilmektedir.

Bir rehber öğretmen ise, meslektaşının kendisine anlattığı bir olayda, ensest mağduru bir öğrencisini yönlendirmede nasıl zayıf

kaldığını şu sözlerle anlatmıştır:

... Sekizinci sınıfta bir öğrencisiydi... Görüşmeler ilerledikçe altından böyle bir vaka çıktığını anlattı. Bunu babasının yaptığını anlattı. Babasının çok baskıcı, otoriter, kesinlikle ama kesinlikle ortaya çıkarsa çocuğu öldürebilecek yapıda falan olduğundan bahsetmişti. Kendisini çaresiz hissettiğini, bir yere yönlendiremediğini ve böyle bir durumla kendi başına mücadele etmek durumunda kalışından bahsetmişti. Onu dinleyerek, en azından biraz katkı sağlamaya çalışıyorum falan demişti.

Öğretmenlerin çocuğun ve kendilerinin güvenliğinin tehdit altında olduğuna inandıkları durumlarda verdikleri rehberlik hizmeti, olayı açığa çıkarmak yönünde adım atmak, çocuğu ve aileyi bu yönde adım atmaya yönlendirmek yerine, çocuğa dert ortağı olmakla sınırlı kalabilmektedir. Aile dışından biriyle paylaşılmasına rağmen istismar olayının devam etmesi, saldırganın cesaretini, mağdurun ise çaresizlik hissini artıran bir durumdur. Öğretmenler, olayın açığa çıkmasının yaratacağı tepkiden de kaygı duyabilmektedirler.

... Ben bunları, yavaş yavaş, sindire sindire ailenin haberdar olmasının daha doğru olacağını düşündüm... Annenin haberdar olması, teyzenin haberdar olması, hani daha güvenilir insanların bilmesi. Çünkü birden bir polis falan gelirse o zaman bir şok, bir şey yaşayabilirler... (Aktaran: Rehber öğretmen)

Öğretmenler, ensesti açığa çıkarmanın kendileri için de bir risk olabileceğinden kaygılanmaktadırlar. Kaygılarının yersiz olmadığını, ensesti bildiren bir öğretmenin başına gelenler göstermektedir.

Mesela bir tane kızcağız vardı, bir okulun rehber öğretmeni. Bir vaka bildirdiydi. Kızcağız, taşınmak zorunda kaldı, okulunu değiştirmek zorunda kaldı. Bütün köy düşman oldu. Bir de müdür arkasında durmadı. (Aktaran: Rehber öğretmen)

Bu tür durumlarda öğretmenin yalnız bırakılmaması, öncelikle okul yöneticileri tarafından desteklenmesi önemlidir. Ancak, toplumsal baskının izleri okulda da gözlemlenebilir. Nasıl aile, cinsel istismarın ortaya çıkmasını "aile namusunun lekelenmesi" olarak algılıyorsa, aynı zihniyetteki okul yöneticisi de okulunda ensest

mağduru bir öğrencinin olduğunun ortaya çıkmasını "okulun namusunun lekelenmesi" olarak algılayabilir ve gizlemeyi seçebilir. Ya da böyle bir durumda ailelerin nasıl davranacaklarını bildiği için kendisine yönelik baskı ve tehditlerden çekinebilir.

Sonuç

Ensest, varlığının kabul edilmesi ve gizli kalmasının önüne geçilmesi gerekli bir toplumsal sorundur. Ayrıca aile içi şiddetin ve çocuk istismarının önemli bir boyutudur. Bu yazıda vurgulamış olduğumuz gibi, farklı toplumsal kesimlerden kız ve erkek çocuklar ensest saldırılarına maruz kalabilmektedir. Bireyden ziyade aileyi korumayı öne çıkaran toplumsal ve hukuksal kurallar, yaygın namus anlayışının özellikle kadın ve çocukların üzerinde yarattığı baskı ve bu baskıyı güçlendiren her türlü kurumsal yaklaşım, ensestin gizli kalmasına, açığa çıkabildiği ender durumlarda ise mağdurların yeni istismar ve ayrımcılıklara maruz kalmalarına ortam hazırlamaktadır.

Ensest, her türlü toplumsal yapıda karşılaşılan bir sorundur. Sorunun en önemli kısmı şüphesiz gizli kalması, bu nedenle de çocuk ve gencin istismarının yıllar boyunca devam etmesidir. Cinsel istismarla mücadele konusunda iyi destek sistemlerine sahip olan Kanada gibi ülkelerde dahi toplum merkezli çalışmalar, istismar yaşayan gençlerin önemli bir bölümünün istismarı açığa çıkaramadığını göstermektedir (Ungar vd. 2009: 702). Ancak, sorunun aile içerisinde yaşanıyor olması, aile merkezli toplumlarda, çocuğun ve ona destek olmak isteyen yakınlarının ensesti dile getirmesini daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin de içinde olduğu aile merkezli toplumlarda, ensesti ortaya çıkarmak aile bütünlüğüne müdahale etmek gibi görülmekte, bu durum hem ensestin açığa çıkmasına hem de açığa çıkması ardından mağdur çocuğun rehabilitasyonuna engel olabilmektedir (Baker ve Dwairy 2003: 110-11). Filistin için ensestle mücadele modeli önerdikleri çalışmalarında, kapalı ve otoriter toplumsal yapılarda ensestin ortaya çıkarılmasının daha da zor

olduğunun ve saldırganın cezalandırılmasının tek başına yeterli olmadığı gibi gerekli ardıl tedbirlerin alınmaması durumunda çocuğun farklı istismarlara açık hale geldiğinin üzerinde durmuşlardır. Pek çok çalışma ve uzman görüşünde istismarın ortaya çıkarılmasında ve rehabilitasyon sürecinde annenin rolü üzerinde durulmuştur (Plummer 2006, Baker ve Dwairy 2003: 116). Araştırma sonuçları da annenin rolünün önemini doğrular niteliktedir. Ancak annenin rolü değerlendirilirken, mağdur çocuğun annesi olma rolü yanında saldırganın eşi ya da annesi olması gibi bir gerçeğin kadın üzerinde yarattığı rol çatışmaları, saldırganın anne üzerinde yarattığı fiziksel ve duygusal baskı ve annenin aileyi ya da toplumu karşısına almak konusunda yeterli güç ve donanıma sahip olmaması gibi gerçeklerin göz önünde tutulması gerekmektedir (DeYoung 1994). Aile içi şiddetin diğer türlerinde olduğu gibi çocuğun aile içi cinsel istismarında da kadının şiddetin sona erdirilmesi yönünde tavır alabilmesi, bireysel olarak kendisinin olduğu kadar toplumsal olarak kadının toplum içerisindeki gücünün artırılacağı süreçler içerisinde mümkün olabilmektedir.

Ensest mağdurunun ve saldırganının farklı toplumsal kesimlerden olabileceği bulgusuna dayanarak, tüm çocukları korumaya yönelik sistemin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu koruma, hem gizli kalan ensest vakalarını ortaya çıkarmaya hem de ortaya çıkan vakalarda ensest mağdurlarına yardım etmekle görevli kurumların doğru yaklaşım biçimlerini geliştirmesi ile mümkündür. Çocukların her türlü şiddetten korunmasına dair uluslararası belge olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye imza atmış olan Türkiye' de, devlet, çocukların korunmasına dair temel sorumluluğu üzerine almıştır. Uluslararası anlaşmalar yanında, Türkiye'deki ulusal yasal çerçeve Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlara yönelik altıncı bölümünün çocuk istismarıyla ilgili 103. maddesi, 3/7/2005 tarih 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 24/05/1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile istismara ilişkin yasal çerçeve ve devletin çocuğu korumaktaki rolü tarif edilmiştir. Ancak, uygulamada yaşa-

nan sorunlar, ilgili tüm kurum ve kuruluşların işbirliğine olan gereksinimi açıkça ortaya koymaktadır. Ensestin beraberinde getirdiği sorun alanlarının genişliği, bu konuda mücadeleyi de disiplinler arası işbirliğini gerektirmektedir. Araştırma sonuçları ve Türkiye'de ve farklı ülkelerdeki uygulamalar, ensest vakalarını ele almak ve gerekli desteği vermek için çokdisiplinli merkezlere olan ihtiyacı göstermektedir (Ağırtan vd. 2009, Trute vd. 1992: 359, Baker vd. 1999, Wagner 1987).

3

Enseste Yakından Bakmak: Bir Klinik Psikoloğun Biriktirdikleri[1]

Ayşen Ufuk Sezgin

Kitabın bu bölümü, Klinik Psikolog Ayşen Ufuk Sezgin ile Alanur Çavlin ve Ece Koyuncu'nun 9 Nisan 2008 tarihinde yaptığı bir görüşmenin notlarından derlendi. Bu görüşmeyi kitap için derleyerek, alanda çalışan bir ruh sağlığı profesyonelinin birikimini kitaba taşımak istedik. Görüşmenin akışından da anlaşılacağı gibi Ufuk Sezgin'in konu hakkındaki birikimi, neredeyse bizim soru sormamıza gerek duymayan bir akıcılıkla bize aktarılmaktadır.

Sizi ve çalışmalarınızı biraz tanıyabilir miyiz?

Uzmanlık alanım travma, özellikle cinsel travmalar, ensest. Master tezim, Türkiye'de ensest konusunda yazılmış ilk tezdir: "Ensestin Psikososyal ve Adli Yönden İncelenmesi, 1993". İkinci tez de doktora tezim "Ensestin Ruhsal Değerlendirilmesinde Uzman Tanıklık, 1998". Bu alanda çalışıyor olmamdan dolayı, bu konuda birikimim çok, duygularım çeşitli ve yoğun.

1. Ayşen Ufuk Sezgin, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir. Görüşmenin yapıldığı dönemde ise öğretim üyesi olduğu Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü Ruhsal Travma Birimi'nde ve daha önce çalıştığı İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'ndeki deneyimlerine dayalı olarak "içeriden/alandan" bir uzman olarak görüş ve deneyimlerini paylaşmıştır.

Ayşen Ufuk Sezgin, öncelikle, ensest mağdurlarının hangi uzmanlara başvurduğunu, farklı mesleklerden uzmanların nerelerde ensest mağdurları ile karşılaştığını anlatıyor bize.

Okullarda rehber öğretmen olarak çalışan psikologlar, psikolojik danışmanlar, sınıf veya branş öğretmenleri var; bu konuda çocuk tarafından bilgilendiriliyorlar. Onların bilgilenmeleri, doğrudan ensest mağduru olan genç kızlar ile karşılaşmalarıyla oluyor diyelim, çünkü, çoğunlukla kız çocuğu bunlar biliyorsunuz. Kadın nüfusunun başına daha çok geliyor; erkek çocuklar da var ama daha çok kız çocuklardan danışmanlara çok fazla bilgi aktarılıyor. Onlara nasıl aktarılıyor bilgi? Öğrencinin okul başarısızlığı olabiliyor, bu nedenle onlarla görüşürken "hocam şöyle bir şey var" diye bilgi aktarımı olabiliyor. Dolayısıyla, birincil grup bu aslında. İkinci grup ise, psikiyatri klinikleri. Aslında, kliniklere doğrudan ensest diye gelen insanların sayıları çok fazla değildir. Fakat, bölge bölge bu da değişebiliyor. Nasıl, şöyle bir şey: Psikiyatriye depresyon, anksiyete bozukluğu, cinsel sorunlar, kimi diğer sıkıntılar, intihar düşünceleri veya girişimleri gibi farklı ruhsal problemler nedeniyle başvurabiliyor.

Geliyor hastaneye ya da getiriliyor bir şekilde. Orada, eğer onunla görüşme yapan kişi, konuya karşı bilgili ve duyarlıysa, "Ensest mi?" diye kimse sormaz ama, "Başınızdan böyle bir şey geçti mi?" diye sorar ya da anlattığı öykülerden yorumlayabilir. Örneğin, biz şimdi genç asistanlara süpervizyon yaparken, onların göremediği bir sürü şeyi dinlerken "ihtimal var" diye düşünüyoruz ve "bunu sorabilirsin" dediğimizde çıkıyor mesela bunlar. Sorulması gereken ve hassasiyetin olması gereken bir alan bu. Farklı kentlerde farklı şekillerde ortaya çıkabiliyor.

Ben, İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği'nde 12 sene çalıştım. Oraya gelen ensest olgularıyla, Kocaeli Tıp Fakültesi'nde gördüğüm ensest olgular arasında fark var. Türkiye'de hiçbir cinsel taciz olgusunu, bırakın ensest, diğer cinsel taciz olgularını da kolay ele almak mümkün değil. Dünya genelinde de bu böyle. Kocaeli

mesela, çok şaşırarak izliyorum ki, yetişkin de bu insanlar; 18 yaşında, 19 yaşında ve sürüyor ensest, durdurulamıyor çünkü. Devam ediyor ve hatta daha da geriye dönüp baktığınızda, kendi kız kardeşine, kız kardeşinin çocuklarına yapmış olan insanlar var. Bunu aileler biliyorlar ve ne yazık ki susup saklıyorlar. İşin acıklı tarafı ve bizi daha da zorda bırakan tarafı bu.

Biliyorsunuz ensest hep şöyle tarif edilir: Buzdağının en tepesindedir bu görünenler. Aslında, onun altı çok doludur. Amerika'da bile cinsel tacizlerin bildirilme oranı, yüzde 17'lerde yüzde 19'larda. Cinsel taciz dedim, ensest demiyorum bakın. Örneğin, Amerika, sosyal desteği sağlayan sistemleri çok daha yerleşmiş olan, insanların kendilerini daha güvende hissedebileceği ya da yasaların sistemin arkasında olduğu bir yer, Türkiye'yle kıyasladığımızda. Türkiye'de bu bildirilme oranı çok daha düşük. Nasıl insanlarla karşılaşıyoruz, nasıl oluyor? Mesela benim karşılaştığım en küçük ensest olgusu, 2,5-3 yaşındaki bir kız çocuğuydu. İstismar eden baba, öz baba. Türkiye'de saldırganlar arasında yüksek oranda, yüzde 50, öz baba görülür. Bu olayda da istismarcı öz babasıydı ve annesi ilk başlarda bir türlü kabul etmiyordu ve bize gelip görüş istemişti mesela. Uzun yıllar izledim bu çocuğu. Yıllar geçti. Şimdi kız 13-14 yaşına geldi. 2,5 yaşında babası ona tacizde bulunmaya başlıyor. En küçüğü buydu. En büyüğüne dönüp bakarsak, 40 küsur yaşında bir kadın geldi ve çocukluk çağında yaşadığı cinsel taciz, ensest, baba ensesti olgusunu anlattı. Hâlâ bunun izlerini yaşadığını, hâlâ bunun hayatında çok önemli olduğuna dair bilgiler verdi. Yani, eğer aralığa bakacak olursak, bunu özellikle söylüyorum, kalitatif olarak, böyle bir aralık benim görebildiğim.

Çok geniş bir aralık. Ama yoğunluk 11,5 yaşlarında. Adli tıpçılar bunu 9,5, 10, 12,5 civarında görür; o zaman zaten yasal olgu olmuştur, yargıya aksetmiştir. Onların gördüğü de gene çok küçük bir gruptur. Onların arasında erkek çocuklar da vardır. Ama bizim kliniklerde gördüğümüz ya da yani diyelim ki "Bu konuda böyle biri var," diyerek, gelip danışan gruba bakacak olursak, oradaki oran 11'li yaşlarda başlıyor. Aslında başlıyor demeyeyim, 11'li yaşlarda

artabiliyor. Çok erken yaşlarda başlayabilir, 5 yaşında, 6 yaşında; çocuğun anlam veremediği bir şekilde. Neler bunlar? Diyelim ki, kucağına alıyor ama öyle tuhaf seviyor ki, severken emiyor. Kulağını emiyor, ağzını emiyor, yüzünü emiyor, dilini emiyor, sonra dokunmalara başlıyor. Aslında genital olarak uyarma uyarılma biçiminde başlamayabiliyor. Böyle yaklaşıyorlar. Öpme biçimi bir babanın, bir amcanın, bir abinin öpmeyeceği şekilde. Yani çocuğu biraz tedirgin eden farklı bir öpme, farklı bir dokunma, memelerine dokunma, kalçasına dokunma ama sıradan dokunmaktan farklı okşama biçiminde. Yani çocuk, aslında dönüp baktığınız zaman, daha ileriki dönemlerde –çocukluk çağı tacizi yaşayan kişilerden söz ediyoruz– bunlar aktarılıyor. "Ben o zaman aslında tuhaf bir şey olduğunu fark ediyor ama anlam veremiyordum," diyor. Bunu yapan çok yakını olduğu için, çok güvenmesi, çok sevilmesi gerektiği için, sevdiği, onun tarafından sevilmek istediği birileri olduğu için ve erişkin cinselliğini bilmediği için o ayrımı yapamayabiliyor çocuk. Yani rahatsız oluyor ama uzak kalamıyor. Dolayısıyla, o zaman başlıyor, bu tarz dokunmalar, emmeler, öpmeler biçiminde. Sonra sürtünmeler devreye giriyor. İşte kucağına aldığında sürtünme, çocuğun bacaklarına, genital bölgesine dokunma, memelerine dokunma. Gece yatarken çoğunlukla. Aile içinde yaşanan bu olayların çoğu, çocuğun kendi yatağında gerçekleşiyor. Yani gece çocuk yatarken ya da akşamüstü yatarken ya da çocuğu bir şekilde "Gel benim sırtımı ov" ya da "Bacağım ağrıyor, gel bacağımı ov" diye babası veya kimiyse o çağırıyor. Babalar var, ağabeyler ikinci sırada, benim tanıklıklarımda amcalar var üçüncü sırada, dedeler var, dayılar daha beşinci sıraya düşüyor. Baktığınız zaman böyle bir yayılım var. Dokunmalar, sonra genital sürtünmeler var. Mesela çocuğun üzerine boşalıyor bu insanlar. Elbiselerini çoğunlukla soyuyorlar, kendileri de çoğunlukla soyunuk olabiliyorlar, kendi cinsel organlarını elletiyorlar bu çocuklara veya gençlere. Onun ötesinde, biraz daha sonra ya da bazen o dönemlerde giriş olabiliyor. Tabii çok küçük çocukta giriş çok kolay olmaz, yani o genelde ortaya çıkabilen bir şey olur, adli tıp uzmanları anlatmıştır size, parçalanır yani kü-

çük çocuk, yetişkin tarafından eğer böyle bir şey olursa.

Mesela benim bir hastamın söylediği "Ben annemin kuması gibiyim," diyor. Ne kadar ağır bir şey biliyor musunuz? Ben annemin kuması gibiyim; yani babası, kızını, eşi gibi kullanıyor. Her türlü genital giriş, eğer genital yapmıyorsa –bazen bekâreti koruyorlar biliyorsunuz– o zaman da anal girişlerin olduğu, oral girişlerin olduğu, her türlü davranış biçiminin, her türlü dokunuş, her türlü sevişmenin yaşandığı bir durum. Ve çocuk orada kendini kaybediyor: "Ben kimim şimdi, ben onun çocuğu muyum, ben onun karısı mıyım, nesiyim?" O kadar dinamik, öylesine ağır bir içeriği var ki, onu kabul etmesi, hangi toplumda olursa olsun, çocuğun bunu kabul etmesi kolay bir şey değil. Reddetmesi de aynı şekilde zor olabiliyor. O da çok sıkıştırıyor insanı ve çocukların çoğu da "Babalar çocuklarını böyle seviyor demek ki" diye düşünüyorlar. Bilmiyor ki, başka türlü nasıl sevildiğini. Ne zaman görüyor; etrafına bakıyor, okula başlıyor, işte diğer arkadaşların baba-aile ilişkilerini görüyor, öyle olmadığını gördüğünde "ya burada bir tuhaflık var, demek ki bu böyle olmamalı" diyor.

Hamilelikler görünüyor ileriki yaşlarda. Ve bu babalar, şimdilerde ne yazık ki, şunu da öğrenmiş durumdalar; bu ertesi gün ilaçları çıktı ya, çocuğuna ertesi gün ilaçları veren babalar var ya da gebe olduğunu öğrenince, kendi çocuğunu götürüp kürtaj yaptıranlar var.

Çapa psikiyatride, "travma programında" bu olgularla karşılaştığımızda nasıl baş ediyorduk? Bize çeşitli yerlerden gelir bu olgular. Bir grup, psikiyatri kliniklerine farklı şikâyetlerle başvuran olgular olabilir; yani her çeşit psikiyatrik şikâyet yanında, birtakım psikosomatik şikâyetler de olabilir. Mesela, şimdilerde izlediğim, yetişkin bir olgum var. Kadın, fibromiyalji adlı fiziksel rahatsızlıkla gelen genç bir kadın ve fizik tedavi kliniklerinde uzun uzun yatan biri. Geliyor yatıyor, tedavi ediyorlar, her türlü ilacı veriyorlar, biraz toparlıyor, sonra gene geliyor. Ama bu arada konuşmalar arasında psikiyatriden konsültasyon istiyorlar. Ortaya çıkıyor ki, bu kadın baba ensesti mağduru ve hâlâ babayla aynı evde oturuyor. Koca kadın bu sözünü ettiğim, boşanmış bir kadın, bir kız çocuğu var. Ken-

disinin enseste maruz kaldığı yaşlarda şu anda çocuğu, o da onlarla birlikte. Evin içinde dolaşırken, mutfağa geçerken bile hâlâ babasının kalçasına dokunduğunu söylüyor. Kadının iyileşmesi mümkün değil ki o ortamda; şikâyet bile edemiyor. Dolayısıyla, dönüp baktığınızda, farklı nedenlerle bu insanlar hastanelere başvuruyor ve doktorlardan tedavi talep ediyor.

Bir kısmı, hastanelerin diğer bölümlerine başvurduğunda, bazen orada yakalanıyor ya da konsültasyonlarda ortaya çıkıyor. Bir başka şekilde, psikiyatriye doğrudan psikiyatrik yakınmalarla başvurabiliyorlar ya da doğrudan ensest yakınmasıyla ya da cinsel taciz yakınmasıyla başvuranlar da var. Ama bunun oranı çok yüksek değil ve sayı vermek zor.

Bir başka başvuru şekli, kadın merkezlerinden geliyorlar. Yani bunlar kadın merkezlerine başvuran kadınlar olabiliyor. Bu vakalar çoğunlukla hâlâ süren vakalar; bitmiş, çok eskiden bitmiş olanlar gitmiyor. Sürmekte olanlar daha çok kadın merkezlerine başvurabiliyor.

Kadın merkezlerine çocukları için de gidebiliyorlar, kendileri için de; 17 yaşında, 16 yaşında bir genç kız da başvurabiliyor oraya, 18 yaşında biri de, fark etmiyor. Türkiye'nin aile dinamiklerine baktığınız zaman, aileler, geniş aileler şeklinde. Kız çocuklar, ailenin içinde evlenene kadar; bırakın evlenene kadar olmasını, boşandıysa bile yine aile içinde yaşamak zorunda bırakılmakta. Evlendiğinde de gene geniş aileler içinde. Türkiye'nin genelinden, bütününden söz ediyorum; orta ve orta-üst sınıf geniş ailede yaşamıyor artık ama Türkiye genelinde etkili geniş aile yapısı. Orta-üst sınıfta ensest yok anlamına gelmiyor tabii bu ama genel aile dinamiklerine baktığınız zaman, ailenin baskısı, geniş ailenin birlikte yaşadığı durumlarda çok fazla. O nedenle de kendilerinin ensest için kliniklere ya da yargıya başvurmaları kolay olamıyor.

Kadın merkezlerine bir şekilde bir yardım için başvurabiliyorlar. TV'deki kadın programlarının bazıları, kadına yönelik şiddet konusunda kadınların biraz daha bilgilenmelerini, farkında olmalarını sağladı. Biraz daha konuşabilir olmalarını artırdı gibi. Dolayı-

sıyla, kadın merkezlerine başvurabiliyorlar ve oradan da bize geliyor. Mesela Çapa'ya Mor Çatı'dan çok bağlantımız vardı. Kocaeli'nde kadın merkezleriyle gene işbirliği yapıldı. Bunu her zaman yapmaya çalışıyoruz, çünkü ben buna çok inanıyorum.

Nereden geliyor; okul öğretmenlerinden geliyor. İlk öğretmenine söylemiş oluyor, o ne yapacağını bilemiyor, bize telefon ediyor "Böyle bir öğrenci var, ailesine söyleyemiyor, ben ne yapayım?" diyor. Biz "Öğrenciyi al getir," diyoruz, hocası tutuyor getiriyor ki, çok ciddi bir sorumluluktur onu yapabilmesi, öğretmenler çok büyük özveriyle çocuklara yardım etmek için çabalıyorlar.

Okullardan ve kadın merkezlerinden gelebiliyor. Yasal yolla başvuracak, diyelim ki, adli tıp anabilim dalına başvurmuş oluyor, adli tıp bir şekilde konsültasyon istiyor ya da çok nadiren mahkemelerden gelebiliyor. Kimi zaman baronun kadın ve/veya çocuk merkezinden de yönlendirilenler olabiliyor.

Ensestin aslında ortaya çıkabileceği alanlar var ama bu alanlardaki kişilerin, bunları fark edebilir ve fark ettiğinde de yardım isteyebilir durumda olması lazım. Çünkü sonuçta iki aşaması var bunun. Bu olgularla, bizim gibi ruh sağlığı profesyonellerinin çalışıyor olması önemli. Ruh sağlığı profesyonelleriyle karşılaşmalarının iki önemli sonucu ortaya çıkıyor:

a) Çok büyük ihtimalle, yaşanan ensest, kişinin üzerinde ağır ruhsal hasarlar bırakabiliyor. Geleceğe ait ağır ruhsal hasarları olabiliyor. Bununla baş etmesi, bu hasarların üstesinden gelebilmesi için bu konuyu çalışabilme becerisine ve kadına duyarlı bakış açısına sahip olan uzmanlar tarafından değerlendirildiğinde tabii daha faydalı olabiliyor.

b) Adli vaka olduğunda, fiziki delil çok az olabiliyor, bazen hiç olmuyor; çok büyük çoğunlukla, hiç fiziki iz olmuyor. Saldırganlar, iz bırakmadan nasıl yapacaklarını çok iyi biliyorlar. Yani tesadüfen olmuş bir şey değil. Çünkü ensest yaşatan insanların büyük bir çoğunluğu (tabii enseste maruz kalan kişilerden ve ailelerinden aldığımız bilgiler, saldırganların kendileriyle görüşmüyoruz) çok az çıkarlar ortaya. Ne zaman çıkarlar? Eylemleri ortaya çıkmıştır, yaka-

lanmıştır, hastayım ben demiştir; bu hastalığını belgelettirmek için gelmiş olabilirler. O kadar az olur ki, uzun yıllardır bu alanda çalışıyorum, o zamandan bu zamana gördüğüm sayılı erkek geldi bunu yapan, uygulayanlar açısından 3'ü, 5'i geçmez. Ama aldığımız bilgilere göre, bunların çoğu bir çocuğuna başlıyor ve sırayla diğer çocuklarına ensest uygulayabiliyor. Bütün çocuklarına aşağı yukarı aynı yaşlarda başlıyor. Erken yaşta başlayan istismar, çocuk ergen olduğunda, durumu fark ettiğinde veya engel olabildiği durumlarda sonlanabiliyor ama çoğunlukla engel olunamıyor. Yetişkinlik döneminde de sürüyor. Böyle fiziksel delillerin gizlendiği bir saldırı türü ile karşı karşıya olunduğundan, ruhsal delillerin toplanması fazlasıyla önemlidir.

Mağdurların psikiyatri servislerine hangi durumlarda ve nasıl geldiklerini ise şöyle anlattı:

Şimdi birkaç şekilde gelebiliyor; mahkemeden geldiyse zaten yasal bir başvuru vardır. Ruh sağlığı çalışanlarına başvuran mağdurların bir kısmının ruhsal zorlukları, psikiyatrik bir tedavi gerektirecek düzeyde yüksek. Doğrudan psikoloğa başvurulduysa, bu durumda psikiyatrik tedavinin de olması için psikiyatriyle birlikte çalışmak gerekiyor. Ensestin belgelenmesi, failler fiziksel delil bırakmadıklarından, ruhsal delillerin ortaya çıkması ile mümkün oluyor. Psikiyatrinin ve birlikte çalışılan ekibin, kişinin yaşadığı ensest olayının ruhsal etkilerini raporlayabilme şansı var. Mahkemeler artık bunu öğrendiler, dolayısıyla bunu talep edebiliyorlar. Uzman görüşleri veya bilirkişi görüşlerini içeren raporlar, hâkimin takdirinde etkili olabiliyor. Dolayısıyla, ruh sağlığı profesyonellerinin konuyu ele almasının, biri tedavi, biri de belgelemek konusunda önem kazanıyor. Avukatlar da o yüzden çoğunlukla bizlere gönderiyor. Doğrudan tedavi için değil, yaşatılan durumun belgelenip mahkemeye sunulabilmesi için. Bu arada avukatlar derken, kadın merkezleriyle çalışan avukatlar, konuyla ilgili bilgi birikimleri ve duyarlılıkları açısından diğer avukatlardan daha farklıdırlar, onların böyle vaka-

ları vardır. Başarılı olunan pek çok durumlar da var.

Neden bu tacizciler çoğunlukla baba ya da baba otoritesine sahip kişiler? Yani şöyle bakalım, bir cinsel taciz söz konusu olduğunda, dünyaya baktığınız zaman, yapılan farklı çalışmalara göre farklı sonuçlar olsa da cinsel taciz saldırganlarının yüzde 80 ile 99 arasında erkek olduğu görülmekte. Çünkü, aktif olarak bu tür davranışlarda bulunabilen grup, erkek grubu. Bu sadece enseste özgü bir şey değil. Kadın tacizci yok mu derseniz, ben bir tane rastladım diyelim. Kadının bir kız çocuğuna, bir erkek çocuğuna bu biçimiyle aktif davranabilmesi erkeğe oranla daha zor. Anne ensestini baba ensestine kıyaslayacak olursak, anne ensesti diye düşünülebilecek olan durum, aktif bir zorlama olmadığında daha kaygan/belirsiz bir zeminde gerçekleşir. Doğrudan dokunması değil ama o erkek çocuğuyla kurduğu ilişki bağımlı bir başka tür ilişki olabilir. Görmüyoruz bunu çok, çok görülür bir şey değil. Daha saldırgan değil yani. Erkeğinki daha saldırgan oluyor daha ortaya çıkan yani, genel cinsel tacizler için bu böyle. Evin içine dönüp geldiğimizde, ensest konusuna geldiğimizde de daha aktif ve saldırgan olanlar erkekler oluyor. Uluslararası çalışmalarda üvey babalar da çok sık görülebiliyor ama bizde üvey babalar kavramı daha farklı, vaka görece daha az; öz babalar daha yüksek oranda. Aileye yakınlık mesela Türkiye'de kuzen evliliklerini ensest diye saymayabiliyorlar. Halbuki bizim tanımımızda erişkinin çocuğun üzerindeki hâkimiyeti, çocuğun ona bağımlılığıdır. Yani ensestin kim tarafından gerçekleştirildiği, biraz daha farklı özellik getirebilir ama abi yerine, baba yerine koyduğu diyelim ki enişte var evin içinde, baba yok, enişte var veya bir kuzen var evde aileyle yaşıyor. Türkiye'den konuşuyoruz biz. Baba gibidir o. Her şeye hâkimdir, her şeyi kontrol ediyordur. Çocuğun güvenebileceği, baba yerine koyduğu insanlara olan güvenin sarsılmasıdır önemli olan. Yoksa kuzeni olup da yine aynı şeyi yapıyor olabilir. Kardeştir, abi dediği insandan söz ediyoruz. Çok güvendiği o insandan söz ediyoruz. Güvenin yıkılması, aradaki kan bağından çok, olayın çocuk üzerindeki güven ilişkisini bozmasıdır. Anne-baba hâkimiyetine sahip insanların bunu yapıyor olması önemli. Bu-

rada erişkin ensestinden de söz edebiliriz, aynı durum, kayınpederi tarafından cinsel tacize uğrayan gelin için de söz konusudur.

Türkiye'de dayı çocukları, teyze çocukları bunların hepsi evleniyorlar. Tamam, bunlar birbirlerini hiç tanımıyorlarsa bir derece ama birlikte büyüyorlar kardeş gibi, kardeş evlilikleri gibi adeta. Bunu aileler de kabul ediyorlar. Böyle bakınca da erkekler zaten saldırgan grubun içinde. Yani benim burada feminist olmam, ki öyleyim, bunu değiştirmiyor. Erkeklere özel bir düşmanlığımız yok ama bu bir gerçek durum, o nedenle saldırganların tamama yakını erkekler demek zorundayız.

Benim izlediğim vakalar arasında, yaptığı işin farkında olmayacak kadar akıl hastası olan bir kişi var. Hakikaten hiç bilmiyor ki ne yaptığını, bilerek yapmıyor. Böyle olan sadece bir saldırgan biliyorum. Zihinsel engelli olanlar vardır ki, onlar da farkında değillerdir yaptıkları şeylerin, zekâlarının sınırlı olması nedeniyle. Mesela böyle sadece bir olgum vardı; erkek kardeşi kadına tacizde bulunuyordu. Bu adamlar güçlüdürler tutar bunu yapar, bir de ev içinde olduğu için bir sürü insan ne yapacağını bilemeyebilir.

Saldırganla ilgili bilgileri, görüştüğümüz mağdurlara sorarak ediniyoruz. Saldırgan kim, ne iş yapar, kaç yaşındadır, şu anda neyle meşguldür, alkol kullanır mı? Çünkü bilir insanlar bunu, herhangi bir madde kullanıyor mu, herhangi bir uyuşturucunun etkisinde mi diye. İnsanlarla ilişkisi nasıldır, toplum içinde nasıldır? Böyle baktığınız zaman çok büyük bir çoğunluğu, sokakta gördüğünüz insanlardan farklı değildir.

Alkolik değiller ama zaman zaman alkol kullananlar var, bazen çok nadiren madde kullananlar var ama şimdi şunu da ayırt etmek lazım, alkol kullanmak buna sebep olamaz. Alkol zihninde olanın baskılanmasını engeller. Zaten vardır, zihninde yoksa zorla zihinde alkol etkisiyle bu düşünce eyleme dönüşmez. Yani alkolün etkisiyle gidip birine saldırmaz adam. Varsa zihninde, bu onu baskılıyorsa alkolsüzken, alkol bu baskıyı ortadan kaldırdığı için gider onu eyleme geçirir. Yani bu insanlar yaptıkları işi bilerek, isteyerek, sistemli yapıyorlar.

Bekâreti kaybettirmemek de sistemli bir saldırı olduğunun göstergelerinden.

Bekâreti kaybettirmemek sistemin içinde. Hatta bakın şöyle şeyler var, diyelim ki kız kapıyı kilitliyor arkasından, adam gündüzden gelip kilidin vidalarını söküyor ki gece yüklendiğinde içeri girebilsin. Gayet sistemli, gayet planlı. Evdeki insanları dışarıya gönderiyor, çeşitli nedenlerle gerekirse döverek, evdeki eşini diğer çocuklarını gönderiyor; birtakım bahaneler buluyor. Öteki çocuğu içerde tutuyor, kime uygulayacaksa, gayet sistemli yapıyor. Bu nedenle bu bir sağlıklı davranış mıdır diye bakarsak; elbette sağlıklı bir davranış olmadığı çok açık. Yaptığı davranışın farkında olmayacak kadar ağır bir akıl hastası mıdır bu insan diye baktığımızda, çok büyük oranda hayır. Büyük ihtimalle bunların birtakım kişilik bozuklukları vardır ama bunlar da yaptığı işin farkında olmayacak bir hastalık düzeyi değildir. Bilip yapıyorlar, çok sistemli. Çoğunluğu da toplum tarafından çok sayılan, sevilen kişilerdir; mesela "Asla böyle bir şey yapmaz bu adam" denebilecek kişilerdir. Dolayısıyla bu kişilerin güçleri de var. Bir kısmı işsiz olabilir ama eğer oranlarsam, kendi bildiğim, ilgilendiğim grubun yüzde 20'sinden fazla değildir işsiz olanlar. Bu erkeklerin arasında çok yüksek bürokrasiden gelenler var, profesyonel mesleklerden gelenler var, maddi olarak, sosyokültürel olarak yüksek düzeyde olanlar var. Ama bize gelenlerin ortalamasına bakacak olursak, bizim karşılaştığımız grup daha orta düzey işçi ya da memur. Daha varlıklı grup özel kliniklere gider. Gözükmeden, kayıtlara geçmeden yardım alabileceği kanallara yönelir. Çoğunlukla mahkemeye vermez, yani adli vaka olmaz, çünkü kayıpları daha büyük olacaktır. Gebelik oluştuğunda bunu ortadan kaldırabilme olanakları yani saklayabilme konusunda imkânları daha fazladır.

Saldırganlarla ilgili daha detaylı bilgileri eğer eşlerin ağzından alırsak, bazılarının geçmiş yaşantılarında zor bir çocukluk yaşadıklarını biliyoruz. Ağır şiddet yaşamış olabilirler, kendi evlerinde böyle bir duruma maruz kalmış olma ihtimalleri var. Literatürler

–eğer sorulursa, ki biz ele geçiremediğimiz için soramıyoruz– saldırganların, çocukluklarında cinsel taciz yaşamış olma ihtimallerinin yüksek olduğunu söylüyor. Doğrudan bu grupta çalışmalar yapmadığım için o konuda, "kişilik örüntüleri de şöyledir" demek bana sağlıklı gelmiyor.

Taciz yapanlara dönük araştırmalar, bu alanda çalışan uzmanlar var. Çocuk tacizcilerinin bir kısmının, daha çok yetişkin insanlarla ilişki kurma zorluğu olan, kişilik örüntülerinde kendilerine daha güvensiz kişiler olduğu görülüyor. Ensest failleri, genelde yetişkinlere değil çocuklara saldırıyor; çocukları daha kolay manipüle edebiliyorlar.

Mağdurlar hakkında şunu söyleyebilirim: Şurada eşik, sınır diye bakacak olursak biz eğer, buz dağının tepesi batıda 5 oranındaysa, bizde buz dağının tepesi 2 oranındadır. Ben Türkiye için konuşuyorum. Batı ülkelerine gidin, geçmişe dönük birçok ensest kaynağı var. Yeni kaynaklara çok rastlayamıyoruz. Çünkü artık onlar konuyu kabul ettiler. Biz daha anlamaya ve kabul etmeye çalışıyoruz. Batı ülkelerinde bir sistem kurdular, ensest bitti mi, hayır bitmedi. Ama onların bir sistemleri var, artık tartışacak bir şey yok onlar için bu konuda. Biz olayın başındayız, daha ne yapacağımızı bilmiyoruz. Bu konuda çok bilgimiz yok, olan bilgiyi kabul etmiyoruz ya da reddediyoruz, belki kendi kaygılarımız yüzünden. O nedenle bunu değerlendirebilmek için Türkiye'deki aile dinamiklerine eğilmek lazım. Bizim en zorlandığımız alan bu psikiyatri kliniklerine nasıl geliyorlar, bize nasıl geliyorlar? Baktığımızda artık dayanamayan, yani artık ruhsal zorluklarıyla baş edemeyen; artık o yükü, sırrı, acıyı taşıyamayan, yaşatılanın etkisinin yaşamının pek çok alanında etkili olduğunu fark eden ve bunu değiştirmek isteyen geliyor. Yardım istemek için geliyor. Kendine zarar verme davranışı çok yüksek, intihar oranları çok yüksek.

Başvurular farklı zamanlarda olabiliyor. Bir kısmı akut, yani ensest hâlâ sürmekteyken geliyor. Diğer bir kısmı yeni sonlanmış ya da sonlandıktan bir süre sonra geliyor. Bazı mağdurlar ise konu adli vaka haline geldiğinde karşımıza çıkıyorlar. Erişkin, çocukken ma-

ruz kalmış, şu anda sürmüyor ama etkileri sürdüğü için tedavi olma amacıyla gelenler de var ki, bu grup bizim vakalarımızın çoğunluğunu oluşturuyor.

Dolayısıyla şöyle bir üç grubumuz var elimizde: Akut durumda gelenler, baş edemiyor. Öldürmeye çalışıyor kendini, çünkü çok büyük bir oranda baş edemediği için, çaresiz kaldığı için, ne yapacağını bilemediği için, acısını sıkıntısını durdurmada en iyi çarenin yok olmak olduğunu düşünüp, "öleyim kurtulayım" diyerek ölüp kurtulmaya çalışıyor. Ölemiyor ya da bu kurtuluş bazen bize başvurmak oluyor; yani yardım arama isteğiyle. Bunu yapabilmek çok güç olmakla birlikte, kişinin gücünü de gösteriyor. Bir kısmı bunu da yapamıyor; o arada kalan grup.

Diğer ikinci grup, birileri ona yardım ederse, yasal bir olgu olduğu için, o zaman kendi istemese de geliyor, öyle ortaya çıkıyor. Ensestin adli vaka haline gelebiliyor olması çok zor Türkiye'de. Çünkü aileler buna izin vermiyor. En acıklı, beni en fazla üzen, acıtan, en fazla öfkelendiren taraf bu. Çünkü böyle olgular var ve bunlar yetişkin insanlar. Mesela, 17 yaşında kız annesi ama hâlâ sürüyor ensest. Babaannesi, amcaları herkes biliyor ve bu işi engellemiyor veya engelleyemiyor. Ailenin bir kısmı bu durumun gerçekleştiğini kabul ediyor; bir kısmı kabul etmiyor, "o yapmaz" diyor; bir kısmı biliyor yaptığını gene de reddedebiliyor. Çünkü ucu kendine de dokunacak, kendisi de başkaları tarafından ayıplanacak, ailenin düzeni bozulacak, bu adam eve para getiriyorsa, o gidecek. Kızlara "Eğer bunu söylerseniz, kimse sizi beğenmez, herkes size kötü der, namussuz der," deniyor. O adama değil yani, bunu yapan insana değil.

Sonuçta elbirliğiyle bastırıyorlar, olay sürüyor. Durdurmuyorlar. Yani bizi en çok zorlayan taraf bu. Şimdi böyle olduğunda, bu aile örüntülerine dönüp baktığımızda, bir şey tutuyor çocukları. Zannediyorlar ki, anneleri duyarsa çok üzülecek, kendisini öldürecek, gidecek babasını öldürecek; böyle olacak zannediyorlar. Bir türlü konuşamıyorlar. Hani sordunuz ya başvuramayanlar diye, şöyle düşünüyorlar: "Nasıl söyleyeyim ben bunu çünkü beni suçlayacaklar."

Çünkü o da kendini suçluyor. "Ben engelleyemedim, niye ben diğer çocuklar gibi değilim?" diyor, aslında bütün kardeşlere olmuş olabilir ama konuşulan bir konu değil ki bu. "Niye ben, demek ki ben bir şey yaptım, suç bende, ben yetersizim, ben kötüyüm, ben pisim ki bunu yapıyor," diye kendine suç bindirdiği için konuşamıyor. Bir kısmı ise, bir biçimde zaten konuşuyor, ortaya çıkarıyor, söylüyor. Annesine gidiyor, birine, bir şekilde güvendiği birine çıtlatıyor ama duymuyor kimse. Duysa da duymuyor. "Baba böyle sever" ya da gidip söylediğinde kimse bir şey yapmıyor, tam tersine onu suçluyor, dolayısıyla susup oturuyor. Ortaya çıkardığı zaman yasal süreç öyle ağır işliyor ki, kimi hâkim ve savcılara bu konuyu da kapsayan eğitimler verildi.

Mahkemeye başvurduklarında, mahkemeler bitmiyor, yıllarca sürebiliyor. Yani her mahkeme sürecinde, bize de "lanet olsun" dedirtecek kadar örseleyebiliyorlar mağduru. İnsanların o sistem içinde güçlü hissedebileceği sosyal servisler yok; bir kişi, iki kişi inanıyor, benim yanımdaki inanıyor ama başkaları inanmıyor. Durduramadığı için ya da sürdüğü için ya da bunlar olduğu için onu suçluyor. 17 yaşında kız, konuştuğunuzda her şeyi biliyor, itiraz edebiliyor gibi görünse de babasının bu davranışına nasıl engel olmaz diye düşünülebiliyor dışarıdan bakınca. Bunu anlayamıyor bu insanlar. "Kendi istiyor demek ki, onun seçimi," diyor. Hangi kız çocuğu babasıyla böyle bir ilişki ister. Buradaki dinamikler nasıl çalışıyor? Bu durum, çocuk çok küçükken başlıyor çoğunlukla. Çocuklar, sevgiyi kaybetme korkusu yaşayabiliyor, daha fazla sevilme isteği duyabiliyor, olaya anlam verdikten sonra bile "Hâlâ seviyorum babamı," diyebiliyor; "Ama o benim babam, nasıl ona zarar verebilirim," diyebiliyor ya da çok öfkeleniyor. Bir yandan da hangimiz isteriz ki babamıza "Benim babam bir ahlaksızdı," demek, hangimiz babamızın hapse girmesini kabul ederiz, o kadar ağır bir yük ki. Dolayısıyla bu insanlar susuyorlar.

Yetişkin mağdurlar ile çocuk mağdurlarla çalışmak arasında şöyle farklar var. Genelde çocuksa mağdur ya da ergense aileden birilerini de alıyoruz. Çünkü anne bunu öğrendiğinde onun için de

çok kolay değil ama çoğu zaman anneler de çok güçsüz kalıyorlar. Mesela bu evlerde şiddet oluyor çoğunlukla. Bu adamlar demin sözünü ettiğimiz bu adamlar, evin içinde çok fazla güç sahibi oluyor, aileyi izole ediyor; bunlar hem eşlerini hem çocuklarını etrafa karşı son derece kontrol eden insanlar. Yani hepsini adım adım izliyorlar. Daha kontrolcü, daha baskıcı. Fiziksel, ekonomik ya da psikolojik şiddet bu ailelerde sıklıkla görülüyor. Çocukların annelerini ya da yakın birilerini alıyoruz işbirliği içine. Akut dediğimiz durum eğer sürüyorsa, birinci hedefimiz bu olayı durdurmak. Çapa'da çalışırken, genellikle buna başvururduk. Aileden bir yetişkini, ev içinde söz sahibi olabilecek –o bir yenge olabilir, abla olabilir– çocuğa destek olan birini mutlaka içeri alıyoruz ve işbirliği yapıyoruz. Anneler birdenbire gidip boşanmıyorlar. İnsanların çoğu bu boşanmayı kabul edemiyorlar. Hazır olamıyorlar. İnanamıyorlar. O kadar zor bir süreç ki bu. O arada, çocuğun en azından bu durumun durması konusunda destek alabileceği insanları devreye sokuyoruz. Ne oluyor işte, babadan korkuyorlar diyelim ki, dolayısıyla susabiliyorlar ama anne eğer inandıysa, çocukları yanına alıyor, korumaya alıyor, onları hiç yalnız bırakmıyor mesela. Böylece de en azından birinci aşamada olay durdurulmuş oluyor.

İkinci aşamada, eğer bu kadar inandıysa bu adamla birlikte yaşamayabiliyor. Eğer evin içinde inananlar olmuyorsa, yenge, abla gibi birileri olaya sahip çıkıp koruyabiliyor. Bu tarafa gelip baktığımızda, buralarda karşılaştığımız tablo beni daha çok şaşırtıyor. Daha ileri yaşlardaki insanları görüyorum ve aileyi, anneyi çağırmamıza rağmen bazen çok inanıyor, tamam çok haklı diyor, yapmış bunu kocam. Lakin her iki çocuğuna da yapmış ve daha önce bilgiler gelmiş, adam yeğenine de yapmış ama o kadar inanmamış ki herkes. Yeğen kendi suçlandığı için "Tamam ben yalan söyledim, iftira ettim," deyip geri çekiyor suçlamasını. Kadın çocuğuna sahip çıkmıyor. Biraz yatağını kocasından ayırıyor diyelim ki, ondan sonra duyuyoruz ki tekrar yatağını birleştirmiş.

Biz doğrudan şikâyetle de giremiyoruz. Girdiğimiz zaman aile çok perişan oluyor ve bize hasta olarak gelen kişi beş beter hasta-

lanabiliyor. Bu sistemi iyi kurmamız gerekiyor. Yani bütün aile, mesela bu sözünü ettiğim, annenin de olayı bildiği, büyük kızına bu adam bunu yapmış, kendi yeğenine bunu yapmış, kendi kız kardeşine bunu yapmış ve artık bunu herkes konuşuyor. Hastane yatışında annesine, babasıyla görüşmeyecek, babasını sokmayacağız diye söylüyoruz, kadın neden diye bile sormuyor. Nedenini söylediğimiz zaman, kadın çocuğuna inanıyor. Bazı örneklerde, böyle bir şey olduğu halde yine de ilişkiyi sürdürüyor böyle bir adamla. Ama pek çok örnekte, zor da olsa anne çocuğunun yanında yer alıyor ve evliliğini sonlandırabiliyor. Çocukların zannettiği gibi anne hemen gidip adamı öldürmüyor. Belki yok sayıyorlar. Ben kendi vakalarımda kimsenin kimseyi öldürdüğüne tanık olmadım. Öldürülenler çocuklar, bu durumu yaşayanlar kendilerini öldürüyorlar. Sistem çok bozulmuyor, çünkü sistem bu adamları koruyor.

Mağdurlardan saldırganı öldüreni de kendini öldüreni de ne mutlu ki görmedim ama öldürmek arzusu içinde olan ama gerçekte uygulayamayacak bir sürü insan var. Baş etme sistemleri böyle. Yani ya kendilerine zarar vermek ya olayı yok sayıyormuş gibi olmak ya da kapatıp üstünü, yıllar sonra tekrar aynı şeyi yaşamak gibi. Erkeklere karşı iki şey olabiliyor ruhsal olarak; ya erkeklerle ilişkileri çoğul, seçimsiz, çok kontrolsüz olabiliyor ya da erkeklere düşman olabiliyor bu kişiler. Cinsel hayatları bundan çok büyük oranda etkilenebiliyor yetişkinliklerinde. Eğer çocuklukta başladıysa, kişilik örüntüleri, kişilik yapısı farklılaşabiliyor; daha çekingen, daha içine dönük ya da daha saldırgan, tahammülsüz insanlar olabiliyorlar. Suçluluk duyguları çok ağır olabiliyor bu insanların. Kendilerine yönelik değersizlik duyguları çok fazla olabiliyor, pislenmişlik duyguları çok fazla olabiliyor. Dediğim gibi, bu tür yaşantılara maruz kalmış kişilerin ortaya çıkabilmesi ve bu durumu durdurabilmesi ve kurtulabilmesi bir sistem gerektiriyor.

Yasalarımızda ensest saldırı adı ile özel bir suç tanımı yok. Cinsel saldırı durumunda saldırganın çocuğun yakını olması cezayı artırıyor ancak yine de özel bir tanım olmaması önemli bir eksik. Çünkü zihinler, ailede böyle bir şey olabileceğini reddediyor. Aile

mahkemesi hâkimleri, çok aydın olanlar bile "Nasıl yani, yok canım o kadar da değildir," diyebiliyorlar ve bütün bunlar da olayın daha fazla kapanması, üstünün örtülmesine sebep olabiliyor. Ailenin sistemini koruyor, sistem aileyi koruyor, bireyi değil. Yasa hep suçlunun ya da failin suçsuzluğu üzerine kurulu; mağduru koruyan bir sistem değil. Mağdur, yaşadığını ispat etmek zorunda, fail yapmadığını değil adeta. Buna zorluyor ve bütün bunlar da olayla baş etmemizi çok zorlaştırıyor. Bizim tedavimizi de çok zorlaştırıyor. Bizi de zaman zaman çaresiz bırakıyor. İhbar etsek her şey birbirine karışabiliyor, temkinli ve dikkatli gitmek zorundayız Türkiye'de, çünkü arkası yok, koruyucu sistemi yok. Bizi de yok.

Uzun yıllar takip ettiğim vakalarda gözlemlediğim, önceki aile ilişkisinin devam etmediği. Mesela anne eşinden boşandı fakat çocuk çok küçük olduğu için (yıpranmasın diye) ensestten bir suçlama olmadı. Yani ceza davası açılmadı bununla ilgili. İstemiyor çünkü aileler bunları. Ensesti dile getirmediler, boşanmayla işi bitirdiler. O zaman da ne oldu, çocuk çok küçüktü ve baba da çocuğu görmek istiyordu, çocuğun da babaya ihtiyacı vardı yani çok ayırt edebilecek durumda değildi. Görüşmesine izin verildi ama annenin kontrolünde. Anne hiç bırakmadı çocuğunu, diyelim ki altı ayda bir, üç ayda bir babayla çocuk bir araya geldi. Anne başında ve hiç ellemesine izin vermeksizin. Zor süreçler bunlar. Çocuk büyüdü, en ufak bir değişiklik olduğunda anne o bağlantıyı hiç kesmedi bizimle o süreçte de.

Böyle küçük yaşta unutturuluyor mu çocuğa yaşadıkları?

Küçük çocuk, 2,5 yaşından 4,5 yaşına kadar bir şeyden söz ediyoruz. Gelişimi çok iyi olduğu için babasının ne yaptığını ifade edebildi. Dolayısıyla, ortaya çıktı ama yaşlar çok küçük olduğu için bunun da çocuğun beyninde yer etmesini istemiyoruz. Unutmaz bunu ama en azından baş edebilir. Ne olduğunu o kadar ayıramayabilir, o yüzden uzun vadede izliyoruz. Yetişkinleşmeye başladıkça, ergenlik döneminde cinsel dürtüleri ortaya çıkmaya başladıkça bunu

fark edebilir ve çok rahatsızlık yaratabilir. Babasının yaptığını bilmez, zihninde bu olaya karşı bir belirsiz farkındalık, bilinçaltı bir belirsizlik ama rahatsızlık ortaya çıkabilir, onun için izliyoruz.

Eğer istismar çok erken bir yaşta olduysa, sağlıklı bir biçimde ele alındıysa, bunun etkileri ortadan kalkabiliyor; daha farkındayken de ruhsal etkilerini ortadan kaldırabiliyoruz. En fazla cinsel alanda ve erkeklerle olan ilişkilerinde kendine yönelik bu suçluluk, değersizlik, pislenmişlik duyguları ile ortaya çıkıyor. Bunların üzerinde çalışabiliyoruz, ayırt edebiliyoruz. Çocukların kendileri de o gizli sınır içinde bunun farkındalar, rahatsızlık duyduğu dokunmaların olduğunun farkındalar, yani babasının bir rahatsızlık verdiğinin farkındalar.

Uzun vadede aile bunun farkındaysa, çocukla bizim temasımızı kesmiyor; o orda yetişiyor büyüyor. Ben çoğunlukla çocuk görmüyorum ama sadece cinsel taciz ya da ensest ile karşılaşan çocukların ilk değerlendirmelerini yapıp, sonra çocuk psikiyatristleriyle işbirliğine giriyorum. Mesela bunun ötesinde bir sürü benim izlediğim böyle vakalar olmuştur. Daha çok mağdurların yetişkinlik döneminde ortaya çıkan zorlukları, bizim ruhsal anlamda yaklaşımlarımızla tedavi edebilme şansımız olabiliyor.

4

Çocuk Cinsel İstismarcıları ve Ensest Saldırganlarının Özellikleri

Zeynep Belma Gölge

ÇOCUK CİNSEL İSTİSMARI, bireyde bıraktığı kalıcı izler ve oluşturduğu ciddi sorunlar göz önüne alındığında, tüm dünyada toplum için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Bu durum, araştırmacıların dikkatinin, suç önleme çalışmaları üzerine yönelmesine neden olmuştur. Son yıllarda, suç önleme çalışmaları kapsamında, çocuk cinsel istismarında risk faktörlerinin belirlenmesi, ebeveyn ve mağdur eğitimi, ilgili kurum ve uzmanların eğitimi gibi çalışmaların yanı sıra saldırganın tedavisine ve saldırganın bilişsel, duygusal ve kişilik özelliklerini ortaya koymaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. Suç önleme ve erken müdahale programlarının diğer bir kritik konusu, çocuk istismarcılarının sınıflandırılmasıdır. Cinsel saldırganın sınıflandırılması, saldırganın davranışlarını anlamada, bir sonraki suç davranışını öngörmede ve onu yakalamada yardımcı olmakta ve bunun geri dönüşü olarak, problemin gerçek boyutlarına ışık tutmaktadır. Sınıflandırma yapılmasının bir diğer faydası, saldırganın içinde bulunduğu psikolojik durumu anlamada ve yeni öneriler getirmede yardımcı olmasıdır. Sınıflandırma mağdurun özellikleri, olayın temel karakteristiği, saldırı metodu ve suç motivasyonu dikkate alınarak yapılmaktadır.

Suç önleme ve erken müdahale programlarının diğer bir basamağını da cinsel saldırganın profillendirilmesi oluşturmaktadır. Profillendirme ile failin demografik ve fiziksel özellikleri, davranış alışkanlıkları ve saldırganın bilişsel, duygusal ve kişilik özelliklerinin ortaya konması, bu suçtan hüküm giymiş kişilerin rehabilitasyonu açısından önemlidir.

Bu bölümde, çocuk cinsel istismarcılarının sınıflandırılması ve profillendirilmesinden yola çıkarak, ensest saldırganları incelenecektir. İncelemede hem ikincil kaynaklara dayalı olarak yurtdışında yapılmış araştırma sonuçlarına yer verilecek hem de Türkiye için son derece özgün bir çalışma olan 2005 yılında Marmara Bölgesi'ndeki yedi ayrı cezaevinde bulunan hükümlülerle yapmış olduğum kapsamlı görüşmelerime dayalı yürüttüğüm doktora çalışmamın bulgularına yer verilecektir. Bu çalışmada, 50'si yetişkinlere yönelik cinsel saldırıda bulunan, 52'si çocuklara cinsel istismarda bulunan toplam 102 erkek hükümlüyle görüşülmüştür.

Çocuk Cinsel İstismarcılarının Sınıflandırılması

Bugün, çocuklara yönelik cinsel saldırıda bulunan kişileri sınıflandırma girişimlerinden hiçbiri yeterli değildir. İlgili yazında birçok sınıflandırma yer almaktadır. İçlerinde en ayrıntılı sınıflandırma Dietz'in 1983 yılında yaptığı sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma, durumsal ve tercihsel olarak iki geniş kategoriyi içerir (Goldstein 1987, Lanning 1992, 1995). Bu çalışmada büyük ölçüde Goldstein ile Lanning'in eserlerinden yararlanılmış ve Dietz sınıflandırması kullanılmıştır.

a) Durumsal çocuk istismarcıları

Bunların gerçek cinsel tercihi çocuklar değildir. Fakat bazı zamanlar karmaşık nedenlerle ve değişiklik için çocuklarla seks ilgilerini çeker. Bu kişiler için çocuklarla seks yapmak, hayatlarında bir kez gerçekleşen bir eylemden uzun süreli örüntüye kadar değişebilir. Genellikle sayısal olarak az çocukla birlikte olurlar. Çocukların dı-

DURUMSAL ÇOCUK İSTİSMARCILARI
(Goldstein 1987, Lanning 1992 ve 1995)

	Regrese olanlar (Gerileyip istismarda bulunanlar)	Ahlaken fark gözetmeyenler	Cinsellikte fark gözetmeyenler	Yetersiz olanlar
Temel karakteristiği	Başa çıkma yeteneği zayıf	Herkesi kullanır	Cinsel deneyim	Sosyal olarak uyumsuzluk
Motivasyon	Bir başkasının yerine koyma	Niçin olmasın?	Heyecan arama	Güvensizlik ve merak
Mağdur kriteri	Kolay ulaşılır olması	Mağdurun güçsüz olması ve fırsatçılık	Yeni ve farklı	Tehdit edici olmaması
Saldırı metodu	Zorlama	Tuzak, güç ve manipülasyon	Var olan bir aktiviteye dahil etme*	Fiziksel güç avantajlarını kullanır
Pornografi koleksiyonu	Mümkün	Sadomazoşistik; polisiye dergiler	Yüksek olasılıkla; farklı yapılarda	Muhtemel

* Yaşamış olduğu cinsel aktiviteyi farklı kılmak için çocuğu da dahil etmek kastediliyor. Örneğin, cinsel fantezileri içerisine dahil etme, grup sekse dahil etme, çocuğu farklı gruplara sunma vb.

şında yaşça daha büyük hasta veya özürlü bireyler de bu kişiler tarafından saldırıya uğrayabilirler. Bu temel kategoriye dört alt grup dahildir:

Regrese olanlar (Gerileyip istismarda bulunanlar): Bunlar normal cinsel yaşantısı ve yaşına uygun erişkin partnerler ile iletişimi olan bireylerdir. Ancak özgüveninin tehdit edildiği stres dönemleri, evlilik sorunlarının olduğu veya normal cinsel boşalımda güçlüklerin olduğu, aşırı alkol ve madde kullanımı gibi durumlarda regrese bireyler, dürtüsel (impulsif) şekilde cinsel olarak çocuğa yönelirler (Walker ve Kaufman 1988). Bu saldırganların temel karakteristiği, zayıf başa çıkma yeteneği ve düşük özgüvendir. Bu alt grupların mağdur seçimindeki temel kriterleri uygunluktur. Uygun ortamda buldukları çocukları seçerler. Kendi öz çocuklarını da taciz ederler. Temel saldırı metotları, çocuğu cinsel ilişkiye zorlamadır.

Ahlaken fark gözetmeyenler: Bu kişiler için çocuk cinsel istismarı, yaşamlarındaki genel istismar örüntüsünün basit bir parçasıdır. Uygun buldukları herkesi istismar eder ve kullanırlar. Eşlerini, arkadaşlarını, patronlarını, iş ortaklarını istismar ederler. Yalan söyler, aldatır, çalarlar. Çocuklara basit bir nedenle saldırırlar: "Niçin olmasın?" Öncelikli mağdur kriterleri fırsatçılık ve mağdurun güçsüz olmasıdır. Mağduru elde etmek için tuzak kurabilir, güç kullanabilir veya manipüle ederler. Sıklıkla, mağdur, yabancı veya tanıdık olmasına rağmen kendi öz çocukları da olabilir. Çoğunlukla sadomazoşistik türde yetişkin pornografisi veya dedektif dergileri izlerler. Bazen özellikle puberte (ön ergenlik) dönemindeki çocukları gösteren çocuk pornografisi toplarlar.

Cinsellikte fark gözetmeyenler: Cinsellik konusunda hiçbir ayrım yapmayan bir tiptir. Cinsellikle ilgili her şeyi denemeye istekli davranışları, daha çok tercihsel çocuk istismarcılarına benzer. Ancak cinsel sapmaları olsa da özellikle çocuklara yönelik bir tercihleri yoktur. Temel karakteristikleri cinsel deneyim üzerine kurulmuştur. Çocuklarla birlikte olmaları heyecan arayışından kaynaklanır. Çocuğa yönelmelerinin temel nedeni yeni ve farklı olmasıdır. Kendi çocuklarını diğer erişkinlere garip ve satanistik törenler veya grup seks içerisine dahil ederek sunarlar. Pornografik yayın koleksiyonları vardır. Ancak çocuk pornografisi bunun içinde çok küçük bir yer tutar.

Yetersiz olanlar: Bu davranış kalıbını tanımlamak zordur. Psikiyatrik bozukluklar, kişilik bozuklukları, zekâ geriliği ve yaşlılık gibi sorunlar içerir. Bu bir sosyal uyumsuzluktur. Bu kişiler yaşıt arkadaşı olmayan ergenler, ailesi ile yaşayan ya da garip yalnız kişiler olabilir. Bu kişilerin çoğu zararsız ve suç işlememiş kişiler olmalarına rağmen, bazıları çocuk istismarcısı, çok azı da çocuk katili olabilir. Bu grup, çocuk istismarcıların stereotipinde karakteristik olarak kullanılır–örneğin; uzun yağmurluklu pis yaşlı adam– fakat son yıllarda bu düşünce pek çok aksi örnekle değişmiştir. Ancak yaygın bir tip olmamasına rağmen bu saldırgan tipi de vardır.

Bu kişiler, merak ve güvensizlikten kaynaklanan nedenlerle ço-

cuklarla birlikte olurlar; çocukları, cinsel dürtülerini gerçekleştirebileceği tehdit edici olmayan objeler olarak görürler. Çocuklarla yaşadıkları cinsel saldırı, birikmiş dürtülerin sonucudur. Zihinsel ve duygusal sorunlarından dolayı bazıları hayal kırıklıklarının acısını, çocuklara cinsel işkence yaparak çıkarabilir. Kızgınlık ve öfke gibi duygularını gösteremez ve bu nedenle mağdura yöneltirler. Mağdur, 9 yaşındaki bir kız çocuğu olduğu gibi rahatlıkla 79 yaşındaki bir kadın da olabilir. Her biri tehdit edici olmayan bir vajinayı temsil eder. Bu saldırgan pornografi koleksiyonu yapabilir. Olasılıkla erişkin pornografisi biriktirir.

b) Tercihsel çocuk istismarcıları (İstismarcı pedofiller)

Bu grubun cinsel tercihi çocuklardır. Eşit koşullarda, cinsel partner olarak bir çocuk ve bir erişkin arasında seçim yapmaları gerektiğinde, çocuğu tercih ederler. Onların cinsel fantezileri ve erotik hayalleri çocuklar üzerine odaklanır. Çocukları tercih etmelerinin nedeni, durumsal stres veya güvensizlik değildir; çocuklardan etkilendikleri için onları tercih ederler.

Karakter özellikleri geniş alanda bir farklılık gösterse de en belirgin özellikleri cinsel davranışlarında ortaya çıkar. Onlar durumsal çocuk istismarcılarından sayıca daha az olmalarına rağmen, her biri çok fazla sayıda mağduru istismar etme potansiyeline sahiptir. Onların problemi yalnızca cinsel dürtülerinin kalitesi değil (çocukları cezbedici bulmak), aynı zamanda cinsel dürtülerinin miktarıdır (çocuklar ile sık sık ve tekrarlayıcı sekse ihtiyaç duyarlar). Üç alt grubu içerir:

Baştan çıkarıcı olanlar: Bu grup, çocukları baştan çıkararak, onları istismar eden saldırganları tanımlar. Yetişkinlerin birbirlerini baştan çıkarmak için kullandıkları ilgi, iltifat etme, hediyeler gibi benzer yöntemleri kullanarak çocukları baştan çıkarırlar. Çocukların cinselliğe karşı koyma direncini ortadan kaldırana kadar belirli bir süre baştan çıkarma yöntemlerini sürdürürler.

Çocuklarla nasıl iletişim kurması, onları nasıl dinlemesi gerektiğini bilirler. Erişkin otoritesi, çocukları cezbetmek için önemli bir

TERCİHSEL ÇOCUK İSTİSMARCILARI
(Goldstein 1987, Lanning 1992 ve 1995)

	Baştan çıkarıcı	İçe dönük	Sadistik
Temel karakteristiği	Cinsel olarak çocukları tercih ederler Çocuk pornografisi ve erotik yayın koleksiyonu vardır		
Motivasyon	Özdeşleşme	İletişim korkusu	Acı verme ihtiyacı
Mağdur kriteri	Yaş ve cinsiyet tercihi	Yabancı veya çok küçük	Yaş ve cinsiyet tercihi
Saldırı metodu	Baştan çıkarma yöntemleri	Sözel olmayan cinsel temas	Tuzak veya güç

parçadır. Duygusal veya fiziksel olarak ihmal edilmiş çocukları mağdur olarak seçerler. Bu saldırganların çoğu pek çok mağdurla birlikte olur. Mağdurlar aynı sınıftan, aynı mahalleden, aynı okul grubundan çocuklar olabilir.

İçe dönük olanlar: Çocukları tercih ederler fakat onları cezbedecek özelliklere sahip değildirler. Bu nedenle çocuklarla fazla iletişime girmeden cinsel istismarda bulunurlar. Çok sınırlı olarak sözel iletişim kurarlar. Genellikle yabancı ve küçük çocukları tercih ederler. Oyun parklarında çocukları seyreden saldırgan stereotipine benzer. Çocuklara teşhircilik ya da müstehcen telefon konuşması yapabilirler. Çocukları cinsel açıdan istismar etmeye aracılık eden kanalları kullanırlar. Kendilerini gizlemek, daha çok çocuğa ulaşmak için evlenip çocuk sahibi olabilirler. Sıklıkla kendi öz çocuklarını bebeklikten itibaren istismar edebilirler. Daha önce tarif edilen durumsal çocuk istismarcılarından yetersiz olanlarla benzerlik gösterir ancak bunun belirgin farkı, çocukları tercih etmeleridir.

Sadistik olanlar: Bu kişilerin uyarılmaları için çocuğa acı veya ağrı çektirmeleri gerekir. Mağdura tuzak kurarlar, şiddet kullanırlar, hatta öldürürler. Bazen baştan çıkarıcı istismarcılar, sadistik istismarcı olabilir. Sayıca az olmaları bir tesellidir.

Tercihsel çocuk istismarcı tanımı, klasik tanımlamada pedofiliyi karşılamaktadır. Ancak pedofili yerine böyle bir gruplandırmaya

gidilmiştir. Çünkü pedofili klinik bir tanımlamadır ve aynı zamanda pedofillerin hepsi çocuk istismarcısı değildir. Bir kısmı hiçbir zaman çocuğa saldırıda bulunmaz. Oysa tercihsel çocuk istismarcıları, pedofillerin saldırıda bulunan grubunu oluşturur. Aşağıda yer alan ve Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından geliştirilen DSM V'in (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel Elkitabı) pedofili tanı kriterlerinden[1] biri olan "cinsel etkinlikte bulunmayla ilgili yoğun, cinsel yönden uyarıcı fantezilerinin, cinsel dürtülerinin ya da davranışlarının yineleyici bir biçimde ortaya çıkması" kriterinde yineleyici fantezi, dürtü ya da davranıştan bahsedilmektedir. Yani kişide ortaya çıkan bu durum, ergenlik dönemine girmemiş bir çocukla cinsel etkinlikte bulunmayla ilgili yoğun yineleyici biçimde fantezi ya da dürtü boyutunda kalabilir ve hiçbir zaman davranışa dönüşmeyebilir.

Durumsal ve Tercihsel Çocuk İstismarcıları Arasındaki Farklar

Durumsal ve tercihsel çocuk istismarcılarının her ikisi de çocuk yaştaki seks işçileriyle birlikte olurken, çocuk pornografisini ağırlıklı olarak tercihsel çocuk istismarcıları kullanır. Tercihsel çocuk istismarcıları (istismarcı pedofiller) öncelikle çocukları cinsel olarak istismar ederler.

1. DSM V Pedofili Tanı Kriterleri:

1) En az 6 aylık bir süre boyunca, kişinin ergenlik dönemine girmemiş bir çocukla ya da çocuklarla (genellikle 13 yaşlarında ya da altında olanlarla) cinsel etkinlikte bulunma ile ilgili yoğun, cinsel yönden uyarıcı fantezilerinin, cinsel dürtülerinin ya da davranışlarının yineleyici bir biçimde ortaya çıkmasıdır.

2) Kişi, bu cinsel dürtülere göre davranmaktadır ya da bu kişinin cinsel dürtüleri ya da düşlemleri (fantezileri) belirgin bir sıkıntıya ya da kişiler arası sorunlara neden olmaktadır.

3) Bu kişi en az 16 yaşındadır ve A Tanı Ölçütü'ndeki çocuk ya da çocuklardan en az 5 yaş daha büyüktür.

Not: 12-13 yaşlarında biriyle süregiden cinsel ilişkisi olan geç ergenlik evresindeki bir kişi, bu kapsamda değerlendirilmez.

Durumsal çocuk istismarcıları tercihsel çocuk istismarcılarından sayıca çoktur, ancak yaşamları boyunca birkaç çocuğa istismarda bulunur. Oysa bir tercihsel çocuk istismarcısı yaşamı boyunca on, elli, yüz veya bin çocuğu istismar edebilir. Abel ve çalışma arkadaşları (1988) 561 pedofille yaptıkları çalışmada, evin dışındaki genç erkek çocukları hedef alan pedofillerin çok yüksek oranda suç işlediklerini bulmuştur (ortalama partner sayısı 150,2; ortalama eylem sayısı 287,7). Aile içinde kızları hedef alanların ortalama partner sayısı 1,8, ortalama eylem sayısı 81,3 olarak saptanmıştır. Çalışmada 561 saldırganın %23,3'ü hem aile hem aile dışı hedeflere yönelik saldırıda bulunmuştur.

Tercihsel çocuk istismarcıları çok büyük oranda değişiklik göstermelerine rağmen, onların cinsel davranışları tekrarlayıcı ve yüksek bir oranda kestirilebilinirdir.

Tercihsel çocuk istismarcılarının dört temel karakteristiği tanımlanmıştır: 1. Uzun süreli ve devamlı bir davranış örüntüsü 2. Cinsel saldırının nesnesi olarak çocukları tercih etme 3. Mağdurları elde etmek için çok iyi geliştirilmiş teknikler kullanma 4. Cinsel fantezilerin çocuklar üzerine odaklanması.

Ensest İlişkide Bulunanların Yukarıdaki Sınıflandırmaya Göre Değerlendirilmesi

Genel olarak ensest babaların, tipik olarak regrese ve sadece öz çocuklarını istismar eden, çocuk pornografisi kullanmayan ve tedavi programlarından yarar gören çocuk istismarcıları olduğu kabul edilmektedir. Ancak ensest saldırıda bulunanlar arasında baştan çıkarıcı veya içe dönük tercihsel çocuk istismarcıları da (istismarcı pedofil) vardır. Bunlar çocuklara rahat ulaşabilmek için evlenirler. Birçoğu diğer çocuklara ya da eşinin daha önceki evliliğinden olan çocuklarına da istismarda bulunurlar.

Bu kişiler, sıklıkla yaş ve cinsiyet tercihlerine uygun çocukları bulunan kadınları tercih ederler. Eğer saldırgan 13-16 yaş arasındaki bir kızı tercih ediyorsa, boşanmış, 6-9-13 yaşlarında üç çocuğu

olan bir kadın onun için uygun eş adayıdır. Aile içine girince en büyük çocuktan başlayıp, çocuk yaş sınırını geçince, bir küçüğünü tercih edecektir. Bazı durumlarda kadın için romantik bir eş olmaktan ziyade ideal bir baba figürü oluşturmaya çalışırlar. Bir başka tercih edilen metot, evlenip evlat edinmektir; en az tercih edilen metot ise, çocuk sahibi olmak için evlenmektir. Bu metodun en az tercih edilmesinin nedeni, karısıyla cinsel ilişkide bulunmak zorunda kalması, diğer bir nedeni ise doğacak çocuğun tercih ettiği cinsiyette doğmama ihtimalidir.

Karısıyla cinsel ilişkiye girebilmesi için fantezi yaratması şarttır, bu fantezileri yaratması için eşlerini çocuk gibi giydirip konuştururlar. Tercih edilen cinsiyette bir bebeğin doğumundan sonra, eşleriyle cinsel ilişkilerini sonlandırırlar veya çok aza indirirler. Bazı vakalarda bu durum ortaya çıktığında, eşi boşanıp rezalet çıkmasın diye olayı gizler, bu nedenle çok sayıda evlilik yaptıkları gözlenir.

Ahlaki olarak fark gözetmeyenler de ensest saldırıda bulunanların bir diğer tipidir. Bunlar kurnaz ve manipülatif tiplerdir. Haklarındaki iddiaları ikna edici şekilde reddederler, eğer deliller çok belirginse, sorunları için yardıma ihtiyacı olduklarını belirtirler. Kişilik bozuklukları, pedofiliden daha belirgin ve ciddidir. Tedavi olmaları zordur.

Çocuk Cinsel İstismarcılarının Profili

Cinsel istismarın ve özellikle ensest olgularının çok büyük bir oranının gizli kalması nedeniyle, çocuk cinsel istismarcılarının genel özelliklerini saptamak zordur. Araştırmalar, istismarcılara ilişkin eldeki bilgilerin yetersiz olduğunu ve cinsel istismar ve saldırının büyük ölçüde gizli kaldığını, ensest olgularının ise yalnızca %10'unun bildirildiğini göstermiştir (Magalhães vd. 1998). Çocuğun ensest saldırısını anlamlandıramaması, normalleştirmesi, duygu sömürüsü, sırdaşlık, tehdit, korkutma vb. baskı unsurlarının çocuk üzerinde kolay uygulanır olmasıyla birlikte, toplum içerisinde failin yanı sıra mağdurun ve ailenin suçlanması, damgalanması gibi kor-

kular istismarın ortaya çıkmasını engellemektedir. Cezaevinde görüştüğüm cinsel saldırganlardan biri, iki kızına yönelik cinsel istismar eylemini anlatırken, toplumun mağdura yönelik tutumunu çok iyi ifade etmektedir.

Saldırgan ilk önce 10 yaşındaki küçük kızına evlerinde, yıllar sonra da 18 yaşındaki büyük kızına, bir akşam konser dönüşü motosikletle surlara götürüp cinsel saldırıda bulunmuştur. Bu saldırının ardından bir süre sonra, kızı Kırklareli'ne iş görüşmesine giderken kendisi de onunla giderek, bir otelde çift kişilik bir oda tutmuş, resepsiyondaki görevli evlilik cüzdanlarını isteyince kızı olduğunu söyleyerek odaya yerleşmişlerdir. Gece kızına tekrar cinsel saldırıda bulunmuş, bunun üzerine mağdur gece oteli terk etmiştir. Her iki mağdur da olayı yıllarca açıklayamamışlardır.

Mağdurlardan biri evlendiğinde bakire olmadığı için eşiyle sorun yaşamış ve uzun bir süre direndikten sonra sonunda eşine babası tarafından cinsel saldırıya maruz kaldığını açıklamak zorunda kalmıştır. Diğer mağdur ise, bir süre evli kaldıktan sonra boşanıp çocuğunu alarak saldırganın evine dönmek zorunda kalmıştır. Ancak baba mağduru uzun süre çocuğuna zarar vermekle tehdit ederek, beraber olmak için zorlamış ve bir gün zorlama sırasında annesi olaya şahit olunca, mağdur, çocuğunu alarak kız kardeşinin evine kaçmak zorunda kalmıştır. Mağdur, kız kardeşinin evinde olayı anlatırken enişte konuşmaları dinleyip artık babanın cezalandırılması gerektiğini söyleyerek kız kardeşleri cesaretlendirmiştir. Olay bu suretle adli makamlara intikal etmiş, mağdurların ve annenin şahitliği ile mağdurun saldırıya uğradığı oteldeki kayıt defterinin incelenmesi ve resepsiyonda görevli kişinin şahitliği ile baba suçlu bulunmuştur. Eski suç dosyası incelendiğinde, zamanında öz kız kardeşine cinsel saldırıda bulunduğu suçlamasıyla yargılandığı, mağdurun soyut beyanından başka delil olmadığı ve mağdurun akıl hastası olması gerekçesiyle, beyanının geçersiz kılındığı ve saldırganın beraat ettiği anlaşılmaktadır. Saldırgan, Gaziantep'ten Edirne'ye taşınmış olduklarını, Gaziantep'te böyle bir olay duyulduğunda kızlarının ikisinin de öldürüleceklerinden korkup suçlamada bu-

lunamadığını, oysa Edirne yeni bir yer olduğu için kızının bundan cesaret alıp suçlamada bulunabildiğini ifade etmiştir (Gölge 2005).

Cinsel istismarcıların çoğunluğunu tanıdıklar, arkadaşlar, güçlü ve güven oluşturan kişiler oluşturmaktadır (Gölge 2005, Gudjonsson ve Sigurdsson 2000, Jewkes vd. 2002, Gallegher ve Pease 2002). Türkiye'de yürüttüğüm cezaevi araştırmasında, cinsel saldırıların çoğunluğunun tanıdıklar tarafından işlendiği, ensest saldırıların oranının ise %17,5 olduğu bulunmuştur ve tüm cinsel saldırıların yaklaşık 1/6'sını oluşturmaktadır (Gölge 2005). Çeşitli klinik çalışmalarında ve anket çalışmalarında bu oran %21-25 arasındadır (Finkelhor vd. 1990, Oaksford ve Frude 2001, Saunders vd. 1989). Cezaevi popülasyonuyla yapılan çalışmalarda ensest oranı, diğer cinsel saldırı çalışmalarına göre daha düşük bulunmaktadır.

Ensest saldırılarında mağdur, genellikle kız çocuklarıdır. Öz baba-kız ensesti en sık görülen ensest tipi olarak bilinmektedir (Bushnell, Wells ve Oakley-Browne 1992). Çocuk cinsel istismarında saldırının baba veya erkek aile üyelerinden biri tarafından gerçekleştirilmesi oldukça yaygındır (Finkelhor 1994a, Rudd ve Herzberger 1999, Shaw vd. 2001, Watts ve Zimmerman 2002). Glasser ve arkadaşlarının (2001) çalışmasında, ensest vakalarının %21,5'inde saldırgan, baba; tüm çocuk cinsel istismar vakalarının %45,3'ünde saldırgan, aile üyelerinden biri olarak bulunmuştur. Cezaevi araştırmamda ise ensest vakalarının %42,8'inde saldırgan, öz baba; %19'unda erkek kardeş; %14,3'ünde üvey baba olarak belirlenmiştir (Gölge 2005). Anne-oğul/kız ensest tipi ise en az bilinendir. Anne-oğul/kız ensesti, ensestin bir alt tipi olarak neredeyse "düşünülemez". İlgili yazında ensest saldırganlar arasında anne neredeyse yok denecek kadar az yer almaktadır. Sariola ve Uutela (1996) çalışmasında, baba-kız ensestinin en yaygın olduğunu ve onu sırasıyla ağabey-kız kardeş, kız kardeş-kız kardeş ve anne-oğul ensestinin takip ettiğini belirtir. Kadınlar tarafından gerçekleştirilen cinsel istismarın, çoğunlukla kadının bakım verici rolünün ardına gizlendiği ve bildirilenlerden çok daha yüksek oranda olduğu tahmin edilmektedir (Ferguson ve Meehan 2005).

Çocuk cinsel istismarı ile yetişkine yönelik cinsel saldırılar arasında mağduru zorlama şekli, şiddet türleri ve fiziksel şiddet kullanımı arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu, çocuk istismarının daha az saldırganlık içerdiği; yetişkine yönelik saldırıda bulunanlarda, saldırganlığın daha yoğun olduğu görülmektedir. Saldırganlık, cinsel saldırganlarda yıkıcı saldırganlık; istismarcılarda, edilgen saldırganlık şeklinde görülmektedir (Gölge 2005). Salter (1988), yetişkine yönelik cinsel saldırıda bulunanların, çocuk istismarcılarına nazaran daha çok öfke problemleri olduğunu belirtmektedir. Görüştüğüm ensest saldırganlardan biri anneannesine cinsel saldırıda bulunurken zarar vermek maksadıyla yoğun şiddet kullanmıştır.

42 yaşındaki saldırgan, kendisini büyüten ve birlikte yaşadığı 95 yaşındaki anneannesine farklı tarihlerde iki kez cinsel saldırıda bulunmuştur. İkinci saldırıda anneannesinin cinsel organına demir parçası sokarak ağır yaralanmasına neden olmuş, komşuların hastaneye kaldırmasıyla olay ortaya çıkmıştır. Saldırgan, anneannesinin evini kendi üzerine değil de kızının üzerine yapmak istediği için tartışmalı olduklarını, teyzesinin de evi alabilmek için kendisine iftira attığını belirtmiştir (Gölge 2005).

Çocuğa yönelik cinsel saldırıların cinsellik (Malcolm, Andrews ve Quinsey 1993), yetişkine yönelik cinsel saldırının ise güç, şiddet, düşmanlık ve öfke motivasyonuyla işlendiği ileri sürülmektedir (Barbaree ve Seto 1994, Gudjonsson ve Sigurdsson 2000).

Finkelhor'a göre (1984), ensest saldırılarında cinsel uyarılma, suçlunun motivasyonunda önemli bir yere sahiptir. Örnek olarak, yetişkin partnerleriyle olan yetersiz cinselliği, motivasyonlarının bir parçası olduğunu düşünen katılımcılara "Eğer yeterli derecede seks yapsalardı ya da yetişkin partnerlerle ilişkilerinde yeterli cinsel hazza sahip olsalardı yine de kızlarıyla cinsel bir yakınlaşma ararlar mıydı?" sorusu sorulmuştur. Bu soruyu cevaplayan tüm katılımcılar, eğer yetişkinlerle düzenli ve tatmin edici cinsel ilişkileri olsaydı, kızlarıyla ilişkiye girmeyeceklerini iddia etmiştir. Ancak, kızlarıyla ve hayatlarındaki yetişkin kadınlarla olan cinsel uyarılma ya da hazzın nasıl olduğu sorusu sorulduğunda, katılımcılar, kızlarıyla

yetişkin kadınlarla olduğundan daha farklı bir haz tanımlamışlardır. Katılımcılar, çoğunlukla, çocukla cinsel teması cinsel anlamda oldukça uyarıcı ve tatmin edici olarak tanımlamışlardır.

Marshall ve arkadaşlarının (1997) çalışmasında, katılımcılar, yetişkin bir kadınla seks yapmak için çok çabalamaları gerektiğini ve bu çabalamanın yetişkinle yapılan seksi çocukla olan cinsel temasa göre daha az tatmin edici hale getirdiğini belirtmişlerdir. Böylelikle, çocukla yapılan seks daha fazla haz sağlamaktadır, çünkü kendileri açısından daha az çaba gerektirmektedir. Ensest saldırıda bulunanlar aynı zamanda eşleri tarafından bazen reddedildiklerini belirtmişlerdir. Çocuk daha az reddedici olarak algılanmakta, böylece kişi çocuktan yakınlık kazanma çabasında daha az kırılgan hissetmektedir (Hartley 2001).

Ancak çocuğa yönelik ensest saldırıları da kimi zaman öfke ve intikam motivasyonuyla gerçekleşmekte ve yoğun şiddet içerebilmektedir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi ölümle sonuçlanan, öfke ve intikam duygusuyla gerçekleşen ensest saldırıları görülmektedir.

25 yaşındaki saldırgan, 5 yaşındaki yeğenini "Gel seni anneannene götüreceğim" diye kandırıp evine götürmüştür. Mağdur nefessiz kalana kadar, bir eliyle mağdurun boğazını sıkıp diğer eliyle ağzını kapatmış inilti halinde nefes alır duruma geldiğinde, anal ve vajinal yoldan cinsel saldırıda bulunmuştur. Saldırı sonrasında ölene kadar mağduru tokatlamış, öldüğünden emin olduktan sonra çalılıkların arasına saklamaya götürürken, komşular tarafından görülerek yakalanmıştır. Saldırgan, eniştesi olan mağdurun babasının kullandığı arabanın kaza yaptığını, o esnada arabada hamile karısının da bulunduğunu ve kaza nedeniyle bebeğini düşürdüğünü, bebeğinin ölümünden eniştesini sorumlu tuttuğunu belirtmiştir. Bebeğinin ölümünden duyduğu acının benzerini eniştesine de yaşatmak ve ondan intikam almak için yeğenini öldürmüştür. Saldırgan, saldırıyı cinsel haz amacıyla yapmadığı için cinsel istismar olarak değerlendirmediğini ifade etmiştir (Gölge 2005).

Bir başka olayda ise, 6 yaşındaki mağdurun annesi, kızının,

üvey babası tarafından cinsel saldırıya maruz kaldığından şüphelenerek şikâyette bulunmuş ve muayenede hymenin zarar görmediğini öğrenmiştir. 33 yaşındaki saldırgan, şikâyette bulunulduğunu öğrendiğinde "Sen benim adımı çıkarttın" diyerek anneyi korkutup, tehdit ederek gözünün önünde çocuğa cinsel saldırıda bulunmuştur. Daha sonra da "Diktiririz olay kapanır, birilerine söylersen seni öldürürüm" diyerek tehdit etmiş ve saldırgan şehirden uzaklaşınca anne şikâyette bulunmuştur (Gölge 2005).

Ensest üzerine yapılan deneysel çalışmaların, ensest uygulayanların genel özelliklerini saptayamadığı ve çalışmalarda bunların tek bir profile sahip olmadığı görülmektedir (Williams ve Finkelhor 1990). Ancak yapılan çalışmalar, çocuk istismarcılarının ve ensest suçlularının bazı ortak özellikleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuk cinsel istismarcıları, daha az olgunlaşmış savunma mekanizmaları kullanmaktadır. Hoş olmayan güdü, duygu ve arzuları mantığa büründürdükleri, inkâr ettikleri görülmektedir. Örneğin, çocuğu arzulayan bir fail, çocuğun baştan çıkarıcı davrandığını, çocuğun da gerçekten bir yetişkinle seks yapmak istediğini ve bu durumda suçunun sadece çocuğa istediğini vermek olduğunu anlatır. Bir başka fail, eylemini, "O bana sarıldı ve bana sürtünmeye başladı ve bir sonraki aşama giysilerimizi çıkartmamız ve onu yapmamızdı; bunun hakkında düşünmeye zamanım yoktu" şeklinde tanımlar (Miller 2013). Çocuk istismarcılarının, eylemlerini çocuğa cinselliği öğretmek ve şefkat göstermek olarak tanımladıkları ve çocukların büyüklerle oynanan cinsel içerikli oyunlardan keyif aldığını düşündükleri belirtilmektedir (Hanson, Gizzarelli ve Scott 1994).

Cinsel istismarcılar, çocukluk çağında aile içi fiziksel ve duygusal istismara maruz kaldıklarını (Hartley 2001), ebeveynleri tarafından ihmal edildiklerini (Lu ve Lung 2012) çocukluklarında babalarından dayak yediklerini (Gölge 2005), özellikle babaları tarafından reddedildiklerini (Hartley 2001) belirtmekte ve annelerine nazaran babaları ile olan ilişkilerini mesafeli olarak tanımlamaktadırlar (Gölge 2005). Bazı çalışmalarda ise, özellikle ensest saldırganların annelerinin sevgisiz, tutarsız ve istismarcı tutumuna maruz kaldık-

ları görülmektedir (Smallbone ve Dadds 1998). Smith ve Israel'in (1987) çalışmasında kardeş ensesti görülen 25 ailenin %76'sında annelerin ulaşılmaz ve mesafeli olduğu belirtilmektedir. Genellikle anneleriyle olması gereken karşılıklı ilişkiden çok bağımlı bir ilişki içerisindedirler (McCormack 2002). Ebeveynleriyle zayıf ve güvensiz bağlanmanın istismarcılarda daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir (Smallbone ve Dadds 1998).

Pasif, bağımlı, özgüveni düşük, dürtüsel (impulsif) (Hartley 2001), daha az dışadönük, soyut düşünce yeteneği bozuk (Lu ve Lung 2012), sosyal becerileri düşük bireylerdir ve yaygın bir şekilde anksiyete ve depresyon şikâyetleri vardır (Gudjonsson ve Sigurdsson 2000). Yalnızlık düzeyleri daha yüksek, dostluk kurmada (Burk ve Burkhart 2003, Marshall ve Serran 2000) özellikle pedofillerin akranlarıyla ilişki kurmada daha yetersiz (Johnston ve Johnston 1997) oldukları saptanmıştır. Ensest uygulayan babalar, istismar davranışlarına evlilikte tatminsizlik, cinsel tatminsizlik ve uyarılma problemleri, eşleriyle zayıf ilişkiler ve eşleri tarafından karşılanmayan ihtiyaçlar gibi ortak gerekçeler göstermektedirler (Hartley 2001).

Cinsel istismarcıların daha ağır patolojilerinin olduğu, yetişkinlere yönelik suç işleyenlerin duygusal olarak daha fazla sınırlandırılmış ve antisosyal olduğu görülmektedir (Kalichman 1991). Kanada'da gerçekleştirilen bir araştırmada, psikopati tanısı konan saldırganların %38,9'unun yalnızca yetişkin mağdura, %16,8'inin yetişkin ve çocuğa, %4,2'sinin yalnızca ensest, %3,2'sinin aile dışından çocuklara, %1,1'inin hem aile içi hem de aile dışından çocuklara saldırıda bulunduğu saptanmıştır (Porter vd. 2000). Seto ve Barbaree'nin (1999) çalışmasında da yetişkine yönelik cinsel saldırıda bulunanlar, ensest saldırıda bulunan ve aile dışı saldırıda bulunan çocuk istismarcıları arasında psikopati skorları açısından anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Yetişkine yönelik cinsel saldırıda bulunanların %9'unun, ensest ve aile dışı saldırıda bulunan her iki grup çocuk istismarcılarının %3'ünün psikopati skorları yüksek bulunmuştur. Sanılanın aksine ensest uygulayanlarda psikopati oranı diğer

suçlu gruplara nazaran oldukça düşüktür.

Sonuç olarak ensest uygulayanlarda, geçmişteki olumsuz yaşam deneyimlerinin, suçu işlemeye yönelik motivasyonlarının temelini oluşturduğu düşünülmektedir. Bu kişiler, çocukluktaki ihtiyaçlarının sağlıklı ve geliştiren/besleyen yollarla karşılandığına dair çok az deneyim sunmuşlardır. İstismar ve bakım eksikliği, yetişkinlikte ihtiyaçların sağlıksız ya da işlevsel olmayan yollardan karşılanmasına yönelik kırılganlığa ya da eğilimlere neden olabilmektedir (Hartley 2001). Yürüttüğüm cezaevi araştırması sonuçları da çocuk istismarcılarının, çocukluk çağı olumsuz yaşam deneyimlerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk istismarcıları çocukken daha çok babaları ile sorun yaşadıklarını belirtmişler ve babaları ile mesafelerini "uzak" olarak tanımlamışlardır. Yarıya yakını küçük yaşta (ortalama 11,65 yaş) çalışmak için veya aile geçimsizliği nedeniyle aileden ayrılıp korunmasız yerlerde yaşadıklarını, yarıdan fazlası aile içi şiddete tanıklık ettiklerini, tamamına yakını çocukken dayak yediklerini ve bunların çoğunluğu babaları tarafından dövüldüğünü ve yaklaşık yarısı bu şiddetin yaralanmayla sonuçlandığını ifade etmiştir (Gölge 2005). Yetersiz aile bağları (Smallbone ve Dadds 1998) ve çocukluk çağında yaşanan cinsel, fiziksel, duygusal istismar, davranış problemleri ve etkin olmayan aileye sahip olma, cinsel suçta gelişimsel risk faktörleridir (Lee vd. 2002).

5

Ensest Mağdurlarının Anneleri Olarak Kadınlar[1]

Filiz Kardam, Emine Bademci

CİNSEL İSTİSMAR ve ensest, dünyadaki önemli sorunlardan biri olmakla birlikte, ensest vakalarının çoğu zaman gizlenmesi, yaygınlıklarıyla ilgili istatistik elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Yine de elimizdeki veriler, sorunun dünya çapındaki yaygınlığını yansıtmak açısından yeterlidir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre (WHO 2004), 2002 yılında 150 milyon kadın ve 73 milyon erkek, 18 yaşına basmadan önce farklı türlerde cinsel istismara maruz kalmıştır. Dahası, birbirinden farklı kültürel ve kırsal-kentsel özelliklere sahip 10 ülkede, kadın sağlığı ve kadına karşı şiddet konusunda yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen en iyi tahminlere göre 15 yaşından önce maruz kalınan cinsel istismarın yaygınlığı, %1 ile %21 arasında değişmektedir (WHO 2005). En sık sözü edilen failler ise baba, üvey baba veya ailenin bunların dışındaki erkek üyeleridir.

Türkiye'de ise, cinsel istismarın yaygınlığına dair en güncel istatistik, kadınlara karşı ev içi şiddet hakkında yapılmış ulusal bir araştırmada elde edilmiş olup (KSGM 2015), kadınların %9'unun 15 yaşından önce cinsel istismara uğradığını ortaya koymaktadır.

1. Bu yazı *Journal of Family Violence* dergisinde yayımlanmış olan "Mothers in Cases of Incest in Turkey: Views and Experiences of Professionals" başlıklı makale temel alınarak yeniden düzenlenmiştir (Kardam ve Bademci 2013). Yazarlar çeviri aşamasındaki desteği için Erkal Ünal'a teşekkür ederler.

Bu vakaların %29'unda ise fail erkek akrabalardır.[2]

Türkiye'de ensest vakalarına dair son zamanlarda yapılan çalışmalar ise daha çok mahkeme dosyalarının ve adli kanıtların nicel analizine dayalı araştırmalar, cinsel istismar vakalarının klinik incelemeleri ve bu tür vakalardaki tıbbi soruşturmaların prosedürleri üzerine incelemelerdir (Atılmış vd. 2008, Aydın ve Çolak 2004, Cantürk ve Cantürk 2006, Demirci vd. 2008, Gündüz vd. 2011). Çalışmalar arasında, ensestin yaşandığı ailelerde annelerin rolünü özel olarak ele alan araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu konu özelinde daha sonra yapılabilecek kapsamlı bir araştırmanın ilk adımı olarak düşünülebilecek bu çalışmada, Türkiye'de meslekleri gereği bir biçimde ensest vakaları ile ilgilenen/uğraşan uzmanların, ensest vakası yaşanan ailelerdeki anneleri nasıl değerlendirdiklerine odaklanılmaktadır. Bu makalenin temel veri kaynağı 2008 yılında gerçekleştirilmiş *Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak* isimli araştırmadır (Çavlin-Bozbeyoğlu 2009).[3] Bu araştırmada niteliksel araştırma yöntemleri kullanılarak farklı mesleklerden uzmanlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Uzmanların annelere yaklaşımı, onları değerlendirme ve destekleme tarzları, annelerin ensestin ortaya çıkarılması ve ele alınmasındaki rolünü kayda değer bir biçimde şekillendirebilir ve böylece onların enseste karşı mücadele sisteminde önemli bir paydaş haline gelmesini sağlayabilir. Annelerin oynadığı rolde yaşanabilecek bu tür bir gelişme de ensest mağdurlarının yaşamlarında bir değişime kapı aralayabilir.

Makale, bu konudaki çalışmaların kısa bir değerlendirmesiyle başlıyor. Ardından, araştırmanın bulguları sunulup tartışılıyor. Son olarak ise araştırmanın olası sonuçları ve bazı öneriler ortaya konuluyor.

2. Bu araştırmaya dayalı detaylı sonuçlar İlknur Yüksel-Kaptanoğlu'nun bu kitaptaki "Rakamlarla Ensest ve Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar" başlıklı yazısında yer almaktadır (s. 47-69).

3. Araştırmayla ilgili detaylı bilgi bu kitaptaki "Uzmanların Görüş ve Deneyimleri Işığında Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" başlıklı bölümde yer almaktadır (s. 70-93).

İlgili Alan Yazınının Değerlendirmesi

Ensest vakalarında saldırgan konumunda olmayan annelerin (*non-offending mothers*) rolü her zaman büyük ilgi çekmiştir. Araştırmalara göre, ensesti gerçekleştiren kişinin mağdurun annesi olması durumuna çok ender rastlansa da (Kim vd. 2007), ensest açığa çıktıktan sonra dikkatleri üzerine çeken kişi genelde anne olur (Tamraz 1997). Anne hem çocuklarını koruyamadığı, suçluyu dizginleyemediği ve ailesine kol kanat geremediği için suçlanır hem de mağdurun kurtarılması ve aile ocağının devam etmesi açısından yine ona umut bağlanır (*a.g.y.*).

İlgili yazında, annelerin rolü konusundaki yaklaşımlarda aşama aşama belirgin bir geçiş yaşandığı söylenebilir. Bu geçiş hem teorik, hem de metodolojiktir. Önceleri, anneler suçlanırdı, şimdi ise onlar ikincil mağdurlar olarak değerlendirilmektedir (Lafleur 2009); başlangıçta empatiden yoksun yaklaşımlar alana hâkimdi, şimdi ise yaklaşımlar daha fazla empati taşıyor (Womack vd. 1999); önceleri kanaate dayalı bilgi baskındı, şimdi ise araştırmaya dayalı bilgi öne çıkıyor (Tamraz 1997). Empatisiz ya da suçlayıcı yaklaşımlarda, genellikle, az sayıda anneyi içeren küçük örneklemlerden hareket edilmekte ve başka gruplarla karşılaştırma yapılmamaktaydı. Basit teorik modellere başvurarak ve yeterli veri olmadan, annelerin bireysel patolojisi ve bunun cinsel istismarın kökeni ve sürdürülmesindeki payına dair açıklamalarda bulunulurdu (Womack vd. 1999).

Suçlayıcı ya da empatisiz yaklaşımlarda, annelerin ensestin gerçekleşmesinde payı olduğu, hatta suç ortağı olduğu iddia edilir. Ailesel işlev bozukluğu yaklaşımında (*family dysfunction approach*), ensestin açığa çıkmasından önceki aşamada, anne, çocuklarına bakma becerisinden ya da bu doğrultuda sorumluluk duymaktan yoksun ve kendine ait gerekçelerden ötürü kocasıyla cinsellik yaşamaya gönülsüz biri olarak tanımlanır (Jacobs 1990: 502). Bunun sonucunda babanın yüzünü kız ya da erkek çocuğuna çevirmesi durumunda da anne, ensest ilişkiden ötürü suçlu addedilir. Suçlayıcı

yaklaşım, babanın fiillerinden ötürü annenin bir bakıma sorumlu olduğu görüşünü desteklemektedir.

Empatik yaklaşımlarda ise, yöntem ve perspektif açısından belirgin bir değişim söz konusudur. Bu yaklaşımda, annelerin bireysel psikopatolojisine odaklanmak yerine, onların rolünün, toplumlarda ataerkilliğin egemenliği ve erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsiz güç ilişkileri gibi yapısal dinamiklere büyük ölçüde vurgu yapan, feminist bir perspektif bağlamında incelenmesi gerektiği belirtilir. Buna bağlı olarak da annelerin, ensestin kaynağı ya da suç ortağı olmadıkları, tam tersine, söz konusu istismarın genelde farkına varmadıkları anlatılır. Ensesti fark ettikleri zaman ise çocuklarını –sorunun onlarda yarattığı duygu karmaşası nedeniyle farklı derecelerde de olsa– aktif bir biçimde desteklemeye yöneldikleri ileri sürülmektedir. Annelerin damgalanmasında olumsuz etkisi olan "suç ortaklığı" ya da "işbirlikçilik" kavramına karşı bir alternatif olarak Joyce (1997: 90), bazı annelerin davranışını betimlemek amacıyla, "suç ortaklığı"nın ima ettiği ahlaki yargıyı içermeyen "azalmış koruma kapasitesi" terimini önerir. Tamraz'ın (1997) bu konudaki literatürle ilgili değerlendirmesinde, annelere ilişkin bilginin ezici bir çoğunlukla kanaate dayalı olduğu ve onların anne olmaktan kaynaklı sorumluluklarını yerine getirmekten aciz, sorunlu bir kesim olarak nitelendirildiği belirtilmiştir. Ancak bu alanda bilimsel araştırmaların artmasıyla anneler daha nesnel bir biçimde tanımlanmakta, onların ensest vakalarındaki rolleri, davranışları ve tepkilerinin birbirinden farklılıkları da görülebilmektedir.

Ailedeki güç ilişkilerini, ekonomik üretim tarzını ve ataerkilliği merkeze alarak değerlendiren feminist analizlerde de ailenin işlevsizliği üzerinde durulmaktadır. Ne var ki, bu işlev bozukluğunun kaynağı bizatihi anne değil, anneyi güçsüz ve kırılgan bir konuma getiren yapısal düzenlemeler ve eşitsiz güç ilişkileridir (Jacobs 1990).

Briere ve Elliot (1993) tarafından ortaya konulan bir başka yaklaşımda ise, nedensellik ilişkisi tersine çevrilmekte, ensestin ailenin patolojisinden kaynaklanmadığı, tam tersine ensestin yaşanmasının

ailede patolojiye neden olduğu ileri sürülmektedir.

Enseste dayalı istismar olaylarına müdahale etmek durumunda kalan uzmanlar; öğretmenler, sosyal hizmet görevlileri, çocuk doktorları, polisler, avukatlar, yargıçlar, savcılar, adli tıp uzmanları, terapistler, psikologlar ve psikiyatristler gibi görevleri gereği ensest olaylarıyla karşı karşıya gelebilecek mesleklerden kişilerdir. Crawford'a göre (1999), ilgili literatürde annelerle ilgili oluşturulan teorik imaj, uzmanları büyük ölçüde etkilemekte ve performanslarında çarpıcı bir değişime yol açmaktadır. Ancak, anneyi suçlayıcı olmayan araştırmaların ve literatürün gelişmesi, ensest sorunuyla uğraşan uzmanların pratiğine ve performansına katkı sağlamıştır; artık "suç ortaklığı" kavramı kullanılmamaktadır (Joyce 2007). Ayrıca, kadınları birbirinden farklı, oldukça karmaşık ve çokboyutlu yaşamları olan kişilerden oluşan ve buna göre davranan özel bir grup olarak ele almak konusunda gitgide ikna oldukları da söylenebilir (Alaggia 2002: 42-43).

Ensest, çocuğu cinsel açıdan istismar etmenin özel olarak ciddi bir türüdür ve kültürleri aşan bir norm ihlalini temsil eder (Koverola 2007: 141). Ancak, enseste müdahale, farklı ortamlara göre değişkenlik gösterir ve henüz kültürleri aşan bir müdahale modeli yoktur. Bazı toplumlarda devlet, mağduru korumak ve terapi sağlamak üzere yasalar yoluyla müdahale eder (Baker ve Dwairy 2003). Başka bazı toplumlarda ise, çeşitli nedenlere bağlı olarak, çocukların korunması ve can güvenliği için sorumluluk üstlenen ya da üstlenmesi beklenen kurum devlet değil ailedir. Aile bireylerinin kolektif bir benlik taşıdığı ve içine doğdukları aileden ayrışıp kendi başlarına birer birey haline gelmedikleri düşünülür (s. 110). Ailenin kolektif bir benlik olarak düşünülmesinden ötürü de ensest gibi olaylar, ailenin tümü için bir utanç kaynağı addedilir ve ensestin aile içinde bir sır olarak kalması yönünde çaba sarf edilir. İşte bu yüzden sosyokültürel çevre, yani aileyi kuşatan topluluğun niteliği ile akrabalar ve tanıdıklarla olan bağların özellikleri, ensestin açığa çıkarılması konusunda annelerin nasıl davranacağını etkileyen kritik bir etmendir.

Kültür, annelerin cinsel istismarı nasıl anlamlandırdıklarını ve ona karşı alacakları tavırları etkiler. Alaggia (2002), katı ataerkil normların pratiklerine inanan ve uyan ailelerden gelen annelerin, aile bağlarını koruma konusunda çoğu kez ciddi değer çatışmaları yaşayacağı yargısına varmıştır. Bu gibi anneler, saldırgan ile mağdur arasındaki bağlar konusunda değer çatışmaları yaşayacaktır. Daha önemlisi, ailelerinden, akrabalarından ve mensubu oldukları etnik gruptan tecrit edilmekten ciddi biçimde korkacaklardır. Alaggia'nın çalışmasında kültür, din ve ailenin birliğinin korunması konusundaki kültürel inançların, annelerin istismarı algılama ve ensestin çocuk tarafından ifşa edilmesinin ardından davranış biçimlerini etkilediği de belirtilmiştir (s. 42).

Ensest mağdurlarının annelerini pasif ve zayıf olarak tanımlayan başlangıçtaki literatürün aksine, daha sonraki yıllarda yapılan bazı araştırmalar ise, annelerin çoğu zaman pasif ve zayıf davranmadığı, ensestin gerçekleştiğini kabul ettikleri ve aile içinde cinsel istismar olduğu çocukları tarafından açığa çıkarıldığında onları desteklediği sonucuna varmıştır (Goretsky ve Smith 1992). Crawford (1999), cinsel istismarın yaşandığı ailelerdeki anneler hakkında yapılan incelemeleri gözden geçirdiği çalışmasında, bazı önemli bulgulara değinmiştir: Birincisi, incelemelere katılan birçok annenin ifşa sırasında ve sonrasında çocuklarını destekledikleri ve kişilikleriyle ilgili sorunlar açısından da normal sınırlar içinde oldukları görülmüştür. İkincisi, anne desteği ve/veya anne-çocuk ilişkisi, cinsel istismara uğramış çocuk için gerçekleştirilecek kısa vadeli düzenlemeyi ve bu düzenlemenin sonucunu kestirmek bakımından yaşamsaldır. Üçüncüsü, gerek anne-çocuk ilişkisi gerekse de annenin destekleyici olma yeteneği, ensestin ifşa olmasından sonra çocukların yaşadığı sıkıntı düzeyini ve psikososyal işlevselliklerini etkilemektedir (s. 67). Dolayısıyla, ensestin ifşa olmasından sonraki aşamada, annenin çocuğa destek olma sürecine katılımının sağlanamaması durumunda, çocuğun kendisini toparlama süreci nitelik ve süre olarak etkilenecektir (Breckenridge ve Baldry 1997: 76).

Sonuçlar

Bu araştırmada ele alınan ensest vakaları, birbirinden farklı oldukları gibi, onları aktaran/değerlendiren uzmanlar da farklı disiplinlerden kişilerdir. Durum böyle olunca, uzmanların ensest mağdurlarının anneleriyle ilgili olarak gözlemledikleri ve aktardıkları, genelde, uzmanlık alanlarındaki bilgi ve deneyimleri ve kendilerinden ne gibi bir iş ve hizmet beklendiğiyle sınırlanmıştır. Aşağıdaki bulgular, uzmanların ensest vakalarındaki annelerle ilgili izlenim ve görüşleri ile değerlendirmelerinin temelindeki bakış açılarını yansıtmaktadır.

Anneleri Suçlamak

Yakından takip ettikleri ensest vakalarını değerlendiren uzmanlar genellikle, anneleri, ensesti açıklamadıkları (ya da istismar, mağdur tarafından ortaya çıkarıldığında, olan biteni inanıp kabul etmedikleri) ve çocuklarının daha fazla zarar görmesinin önüne geçemedikleri için suçladılar. Ancak, bu koşullarda ensest konusunda anneden çok fazla şey beklenemeyeceğini de ifade ettiler. Gerçi, anneleri "suç ortağı" olarak yaftalamayacak kadar dikkatliydiler ama yine de onların evde olup biten ve çocuklarının başına gelen her şeyden genelde haberdar olduklarına (yani ensest söz konusu ise bundan da mutlaka haberdar olacaklarına), sorunu ele alıp harekete geçmekten kaçındıkları için hatalı olduklarına inanmaktaydılar.

Bazı uzmanlar, resmi yetkililere haber verilmeyen vakalarda annelerin ciddi bir rolü olduğunu iddia etmekte, annenin zayıf olduğunu ve çocuğu koruyabilecek bir konumda olmadığını vurgulamaktaydılar. Bir sosyolog, annelerin durumunu "Anneler bütün vakalarda bilir. Benim karşılaştığım 116 vaka var, işte 116 vakada da anne biliyor. Yani çocuk genellikle ilk anneye gider zaten," diye tanımlıyordu. Bir psikolog ise, annenin çocuktaki istismar belirtilerini fark etmemesinin hayli olanaksız olduğunun altını çiziyordu:

[Olay] çoğu zaman anne uyurken gerçekleşiyor. ... Çocuğundaki değişiklikler, ya da babanın uzun süre onun odasında kalıp da ayrılmaması ya da çocuğu zaten her şekilde, yıkarken, küçükse altını açarken, temizliğini yaparken mutlaka o tepkileri çocuk veriyor. Çünkü onda psikolojik birtakım hasarlar oluşturmaması mümkün değil; annenin bunları değerlendirmemesi çok mümkün değil.

Başka örneklerde, uzmanlardan bazıları, annelerin aile içinde geleneksel olarak tanımlanmış rollerinin altını çizdiler; onların aile bireyleri arasında (ev içi şiddet de dahil olmak üzere) her türden anlaşmazlığı çözen ya da çözmesi beklenen kişi olma rolüne işaret ettiler. Annenin pasifliğini bu açıdan açıklamaya çalışan bir rehberlik uzmanı, onun konumunu, ailedeki mevcut koşulları kontrol altında tutmaya çalışma olarak tanımlamıştı:

Anne donuktu, olayı reddediyordu. Şimdi istismar vakalarında da aile içinde şiddette de... Böyle durumlarda genellikle anneler idareci durumdadır. İdare etmek isterler ... yani oraya da bir şey olmasın, oraya da bir şey olmasın, oraya da bir şey olmasın, yuvam dağılmasın ve genellikle buradan hep zararlı çıkan, bir şekilde şiddete ya da istismara maruz kalan çocuk olur. Onun susması, konuşmaması, onun bu olayı kapatması istenir. Çünkü o kapatırsa kimse açmayacaktır. Annenin yaklaşımı böyleydi yani.

Annenin Sosyoekonomik Zayıflıkları

Uzmanların çoğu, annelerin ensestin ifşa edilmesinde aktif olamamalarını açıklayan bir etken olarak, onların, sosyoekonomik koşullarının altını çizdi. Ensestle yüzleşmenin sonraki aşamalarında, annelerin çocuklarını yeterince destekleyememelerinin temelinde de yine bu koşulların yattığına değindiler. Annelerin kocalarına ya da (büyük oğulları da dahil olmak üzere) ailenin diğer güçlü erkek üyelerine, özellikle de ekonomik açıdan bağımlı olduğunu vurguladılar. Öne çıkarılan temel sorunlar şunlar oldu: Yoksulluk, eğitimsizlik, ev içi iş yükü, ev içinde şiddete maruz kalma ve kocalardan duyulan korku.

Uzmanlar, kadınların durumunu şu ifadelerle anlattılar: "Ne yapacaklarını bilmiyorlar", "Gidecekleri bir yer yok", "Sosyal güvenceleri yok", "Onlara katlanıyorlar", "Sosyal ve kültürel açıdan kapana kısılmış durumdalar", "Baba hapse düşerse, aileye kim bakacak diye endişe ediyorlar", "Bağımlı birer bireyler", "Baskı ve tehdit altındalar", "Şiddete maruz kalıp zulüm görmüşler" ve "Hayatta kalabilmek için kocalarına muhtaçlar."

Annenin ekonomik zayıflığına ve hiçbir geliri olmadığına işaret eden bir avukat, bu durumun anneyi suskun kalmaya ve bir bakıma söz konusu olayda işbirliği yapmaya yönelttiğini söyleyerek, ailenin finansal açıdan desteklenmesinin önemine parmak basmıştı:

Bir de özellikle gelir düzeyi düşük ailelerde böyle bir şey gerçekleştiği zaman ailenin de yapısı bozuluyor. O aileyi de koruyacak bir şey yapmanız gerekiyor. Babayı hapse gönderdiğinizde, o annenin de geçinmesini sağlayacak bir sistem kurmalısınız ki, anne rahatlıkla şikâyet edebilsin, delil sunabilsin, göz yummasın; yani böyle bir şey. Şimdi anne de aç kalmaktan korkuyor. Hani bir anne nasıl katlanır diyorsunuz ama yani öyle bir çaresizlik içinde kalıyor ki, gidecek bir yeri yok, çocuğunu götürebileceği bir yeri yok, ne yapacağını bilmiyor, o zaman göz yumuyor anne de. Anne de istismara ortaklık etmiş oluyor; görmezlikten gelerek.

Uzmanlar, annenin zayıf, korumasız ve kolay incinir durumda olmasının tek nedeninin ekonomik bağımlılık olmadığını, kendisinin de şiddete maruz kalmasının bunda payı olduğunu ifade ettiler. Bunun sonucunda da anneler, gücünü büsbütün yitirip, hepten çaresiz kalmaktaydılar. Bir sosyal hizmetler uzmanı izlediği ensest vakalarının birindeki annenin davranışını şöyle ifade etmekteydi:

Okuldaki öğretmene [söylemiş], annesiyle de paylaşmış. Ama annesi istismar olarak düşünmemiş tabii. Çok zayıf, güçsüz bir kadındı. Yani fark etse de ses çıkaramazdı, çünkü şiddet vardı aile içerisinde, yoğun bir fiziksel şiddet. Öğretmeniyle paylaşmıştı, bize okul aracılığıyla geldi.

Ailenin Birliğini Korumak

Görüşme yapılan kişilerden çoğu, annelerin, ensesti bir sır gibi saklamak suretiyle ailelerinin birliğini koruduklarını düşündüğünü belirtti. Anneler, bu sayede çocuklarına da daha az zarar geleceğini varsayıyorlardı. Kocalarına zaten ekonomik açıdan bağımlı olan anneler, toplumun gözünde "evliliklerini ve yuvalarını bozan kadın" olarak görülmek de istemiyorlardı. Görüşülen uzmanlar, aile dışında gerçekleşenlerle kıyaslandığında, aile içindeki cinsel istismar vakalarının açığa çıkarılmasının daha az muhtemel olduğunu, çünkü kadınların ailelerinin dağılmamasına öncelik verdiğini ileri sürdüler.

Uzmanlardan bazıları, Türkiye'de ailenin toplumsal önemine işaret ederek, aileye öncelik vermenin kültürel bir özellik olduğunu belirttiler. Aşağıdaki alıntılar, görüşülen kişilerden bazılarının (bir avukat ve bir rehberlik uzmanı) ensest vakalarında ailenin rolünü nasıl yorumladığını yansıtıyor.

... anne hiç bunu duymak istemiyor, hani o gerçekten kaçıyor diyeyim. Hani duyarsam aile birliğim bozulur, hani bir şekilde mahallede kötü bakarlar falan diye... Anneler, benim rastladıklarımda, bir inkâr şeyine gidiyorlar; hani olay kapansın, bir şekilde duyulmasın, o şekilde gitsin diye, bilinçli yaklaşmıyorlar. Hani çocuğu korumaktan ziyade aileyi koruma, işte namusu koruma, ismi koruma gibi şey yapıyorlar.

Çok basit, bizim toplumdaki kadınların amaçları, yuvalarının birliğini, bütünlüğünü korumaktır. Kendilerine yapıldığında da şiddet, oturuyorlar sonuç olarak. Çocuklarına yapılıyor şiddet, oturuyorlar ve biraz daha ötesi bu zaten. Buna da susuyorlar, oturuyorlar yani. O yuvayı korumanın, kollamanın, birlikte tutmanın her şeyden daha önemli olduğunu düşünüyorlar bence. Bizim Türk kadınının böyle bir yapısı var.

Bunların yanı sıra, bir de ensestin faillerinin ailenin erkek çocukları olduğu vakalarda, gerek annelerin gerekse de ailenin diğer üyelerinin, olayı örtbas etmek için daha fazla çaba sarf ettiği noktası üzerinde duruldu. Olanı biteni gizleyemedikleri durumda ise,

en azından resmi yasal işlemlerin başlamaması için ellerinden geleni yaptıkları belirtildi. Ailenin soyadını devam ettirecek kişiler olarak oğulların namusu, ensest mağduru diğer çocuklara (genelde kız çocuklarına) verilen zarardan daha önemli görülebilmekteydi.

Annelerin, ailenin namusunu ve birliğini koruma çabası, sosyal çevreleri tarafından da genelde desteklenmekteydi. Akrabaların yaptığı baskı yüzünden, kadınlar bazen kararlarını değiştirmekte ve ensest vakalarına ilişkin ifadelerini geri çekmekteydiler. Bir psikoloğun aktardığı vaka, akrabaların, annenin davranışını nasıl etkileyebileceğine dair çarpıcı bir örnek oluşturuyor:

...bir kız, üniversite öğrencisiydi. Daha lise son sınıftayken, babasının tacizlerinin sonucunda gece kız uyanıyor, baba kızın üstüne boşalıyor. Kız o haldeyken fırlıyor anneye anlatıyor; anne zaten evin içinde şiddet var bilmem ne var falan kabul ediyor ve kız o halde pijamalarla karakola gidiyor, "Babam bunları bunları yaptı" diyor. Bunun üzerine hemen baba tutuklanıyor. Gayet iyi buraya kadar. Aile eğitimli, bir abi tıp fakültesi öğrencisi falan. Fakat bir süre sonra anne, ailenin, amcaların ve yengelerin zoruyla babayı ziyarete gitmeye başlıyor; ki kızına çok inanmış ve her şey çok ispatlıydı. Sonra kıza, aile, amcalar "Sülalemiz rezil oldu" deyip baskıyla şikâyeti geri aldırıyor. Kız üniversiteyi kazanıyor, üniversite öğrencisi oluyor başka bir ilde. Geldiği zaman gene baba aynı şeyi yapıyor. Bunun üzerine artık anne diyor ki "Çeneni kapayacaksın", ikinci defa olmasına rağmen. Amcalar, yengeler hepsi eve geliyorlar "Sen bütün bu sülaleyi mahvettin" diye ve kız bunun üzerine gene gidiyor karakola şikâyet ediyor ve evden kaçıyor; şikâyetini geri almamak için evden kaçıyor. Çünkü gene şikâyetini geri aldırtacaklar...

Annenin Faile ve Ensest Mağduruna Karşı Duyguları

Uzmanlar, özellikle de psikologlar ve psikiyatristler tarafından belirtilen bir başka husus ise, annenin faile ve istismara uğrayan çocuğa yönelik duygularının yol açtığı sonuçlardır. Eğer anne, faile duygusal açıdan güçlü bir şekilde bağlıysa ve onu idealleştirme eğilimindeyse, bu durum, onun mağdurun istismar konusunda söyle-

diklerini pek önemsememesine neden olup, bu konuda harekete geçmesini zorlaştırabilir.

Öte yandan, görüşülen psikiyatrist ve psikologların bazıları da kimi annelerin çocuklarıyla iletişim kurma bakımından zayıf duygusal bağları, olumsuz ilişkileri ya da sorunları olduğunu belirtmektedirler. Bu durumda bazen anne, saldırganı koruyup mağduru suçlayabilme noktasına gelebilmektedir. Ancak, böyle bir durum, görüşme yapılan diğer uzmanlar tarafından gündeme getirilmemiştir. Elimizdeki verilerle, annelerin bu tür davranışlarının ne denli yaygın olduğuna dair yorumda bulunmak olanaklı değildir. İki psikiyatrist bu doğrultudaki gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

Ben İstanbul'da karşılaştığım bir vakadan hareketle anlatmak istiyorum. Bir kız çocuğu, 16-17 yaşlarında getirildi... Olay ensest ve davranışların birçoğu annenin gözü önünde gerçekleşip bitiyor, cinsel ilişki dahil. Baba-kız. Ve anne kıza şunu kabul ettirmeye çalışıyor, anne kızı için şunu söylüyor: "Her şey bunun yüzünden oluyor" diyor kızını göstererek. Neden onun yüzünden olduğunu şöyle açıklıyor: "Çünkü bu, benim kocamın kendisini kaybetmesine neden oluyor." Adam öyle açıklamış, "Ben bunu görünce kendimi kaybediyorum, ne yaptığımı bilemiyorum" demiş. Ve kadın buna inanıyor.

"Oturamadığım için yarı şöyle, yumularak otururdum yemek masasında. Annem beni azarlardı" diyor. "Bir defasında doktora götürdüler, bacaklarımın arası morarmıştı ama doktor ve annem bana kimbilir ne haltlar karıştırdın gibi laflar ettiler" diyor. Sekiz yaşında bu çocuk. Anneler mesela şöyle savunuyor: "Bu çocuk zaten" diyor, mesela "cinsel yönden çok şeydi, çok şey bilmişti" diyor. "Babasını o baştan çıkardı" diyor.

Bazı uzmanlar, annelerin kendi çocukluklarındaki cinsel istismar öyküsünün de enseste yönelik tavırlarını etkileyen bir unsur olduğunu söylemişlerdir. Görüşmelerde, kendi çocukluklarında ensesti bizzat yaşadığını söyleyen annelerin sayısı hayli az olsa da uzmanların bu vakalara ilişkin saptamaları, bu tür bir istismara maruz kalan annelerin, ensest karşısında daha pasif bir tavır benimsediğini, olayı gözardı ettiğini ve kendilerine duygusal ızdırap veren bir

durumdan kaçmaya çalıştıklarını ortaya koyuyor. Bu tür vakalar hakkında görüş bildiren uzmanlar, annelerin çocukluklarında istismara uğramış olmasının, kendi çocuğunun maruz kaldığı ensestin ortaya çıkarılmasında olumsuz etkisi olabileceğini belirtmişlerdir.

Ensest, Kadınların Kendi Hatası Olabilir mi?

Görüşülen uzmanlardan biri, ensestin bazı anneler açısından taşıdığı anlama dair farklı bir bakış açısı sunmuştur. Kadınların, toplumdaki konumlarından ve kendilerinden genel olarak beklenen "edepli" cinsel davranıştan yola çıkarak, kızlarının yaşadığı ensest vakalarını, kimi zaman "kadınların hatası" olarak değerlendirebildiğini ifade etmiştir. Kadınlar, cinsel saldırı/istismar vakalarında (kadınların rolüne dair toplumdaki baskın değerleri içselleştirdikleri takdirde), kadınların bizzat kışkırtan olabileceğini düşünüyorlar ve bu nedenle de kendi kızlarını mağdur olarak değil, failleri ayartıp kışkırtan ve dolayısıyla uygunsuz davranıştan en azından kısmen sorumlu olan kişiler olarak görme eğiliminde olabiliyorlar. Söz konusu uzman (bir rehber öğretmen) bu kadınların duygularını şu ifadelerle betimlemeye çalışmıştır:

> ... Bu bir kadınlık suçu gibi görülüyor, yani kadınlar bunu böyle, sırtlarına yapışmış bir şey gibi görüyorlar. Hani, laf atılsa bile mesela, ya işte, bayan olduğu için hak ediyormuş gibi bir suçluluk duygusu vardır ya yerleşmiş olan, bununla bağlantılı diye düşünüyorum ben açıkçası. Sanki daha çok bundan gibi.

Annelerin Çelişik Duyguları ve Desteğe Olan İhtiyaçları

Görüşme yapılan kişilerin anlattığı vakalara bakıldığında, ensestin yaşandığı ailelerdeki annelerin, ensest ne gibi koşullarda gerçekleşmiş olursa olsun, cinsel istismarın farkına vardıkları ya da en azından şüphelendikleri andan itibaren, çelişik duyguların içine girdiğini, birçok ikilem yaşadığını görüyoruz. Genelde anneler, olayı tümüyle reddedip gözardı etmekten; kabullenip harekete geçme ve

mağdura fiilen destek olma arasında değişen kararlar ve eylemler arasında gidip geliyorlar. Kendi durumları da hele ki onlara destek olacak birinin var olmadığı koşulda, çoğu zaman ciddi bir travmaya dönüşüyor. Uzmanlara göre anneler çelişik duygular yaşıyorlar; bir yanda suçluluk duyuyor, diğer yanda ise özel olarak çocuklarına, genel olarak da tüm aileye karşı sorumluluk hissediyorlar. Bir avukat, annelerden birinin deneyimlerini "uzun süreli ve stresli bir kararsızlık hali" olarak tanımlıyor; anne, birçok durumda, çocuğunu (mağduru) koruma isteği ile ailesini çökmekten kurtarmaya çalışmak arasında "gel git"ler yaşamaktadır:

Ben, gördüğüm bütün vakalarda, kadınların yaşadıkları şeyleri, böyle bir savrulma halinde buluyorum. "Ben bu işi sonuna kadar götüreceğim, çocuğuma bunu yapmasına izin vermeyeceğim," diyorlar. Üç gün geçiyor, "Aa ama işte ailenin dağılmaması lazım, tek çocuk olduğunu da düşünmem lazım, bu sürecin düzgün işlemesi lazım," diyor, "maddi şey elinde" diyor. Sonra, iki gün geçiyor, "Evet ama benim sağlam olmam lazım," diyor. Bunlar, yani o süreçte, benim gördüğüm kadarıyla çok savruluyorlar. O sırada çünkü yanlarında destek olacak kimse de olmuyor ve tehdit filan da alabiliyorlar, işte babanın akrabaları tarafından filan. Kendi çocukları tarafından da çocukların bir kısmı çok üzülüyor, suçluyor filan. Kadınlar çok savruluyorlar. Kendileri zaten kararsız oluyorlar, ondan sonra hayatlarını nasıl sürdürecekleri konusunda. Bu her seviyede böyle. Eğitimli ve meslek sahibi olan kadınlarda da farklı değil. Onlarda da aynı şey var.

Uzmanlar, annelerin bir taraftan hukuki yollara başvurmak ve hukuki süreç başlatmak konusunda kararsız ve ikircikli olduğunu, aileleri rezil olmasın diye olayı gizli tutmaya çabaladığını; öte taraftan, kendi kendilerine geliştirdikleri stratejilerle çocuklarını evde saldırgana karşı korumaya da çalıştıklarını anlattılar. Hatta, bazı annelerin boşanıp çocuklarını evden başka bir yere götürme yoluna giderek, taciz edilmelerinin önüne geçmeye çalıştığını da belirttiler. Boşanamadıkları durumlarda ise, saldırgan evde olduğu sırada çocuklarını evde yalnız bırakmama, onlarla beraber uyuma ya da geceleri çocuğun yatak odasının kapısını kilitleme gibi yollar bulma-

ya çalıştıklarına değindiler. Bir kadın sivil toplum kuruluşu aktivisti, bu gibi kadınların deneyimlerini anlatırken, korkularına ve yaşadıkları açmazlara karşın, çocuklarını ellerinden geldiği şekilde korumaya çalıştıklarını şöyle aktardı:

...Diyor ki "Benim sadece elimden gelen, kendi çocuğumla babalarını yalnız bırakmamak, başka hiçbir şey yapamam; ben yasal süreci başlatamam, bir şey yapamam çünkü beni hemen öldürür ya da kabul etmez bunu." Kadın ayrılmış ama çocuklarıyla görüşüyor adam, sürekli erkek çocuklarıyla görüşmek istiyor. Kız çocuğu daha büyük ve babadan nefret ediyor. "Kızımla hiç bunu konuşamadım, acaba bir şey yaşamış mı, neden bu kadar babasına tepkili ama erkek çocuklarını ben göndermeyeyim," diyor, daha küçüklerdi çünkü erkek çocukları. "Eğer babanız evde yalnızsa, işte babaannen ya da deden evde yoksa, siz eve gelin olur mu?" diyebiliyor erkek çocuklara. "Ben ancak bunu yapabilirim," diyordu. "Çünkü ben korkuyorum eğer bunu açıklarsam işte bana ya da çocuklarıma zarar verir ya da işte ailemden birine zarar verir diye, sadece yapabildiğim ondan ayrılmak ve çocuklarımı ondan mümkün mertebe uzak tutmak."

Uzmanların anlattığı çoğu olayın aksine, bir psikiyatristin aktardığı ensest vakasında, olayı çocuğuna en az zarar gelecek şekilde halletmeyi başarabilmiş aktif, destekleyici bir anne örneği görüyoruz:

... yani öyle bir ailemiz vardı mesela, anne, bunu fark ettiği anda polise bildirmişti ve biz o çocuğu 2-3 ay tuttuk, tutmadık. Çünkü hiçbir belirtisi yoktu. Çünkü bağlandığı ve kalan şey, anne, onu korumuştu. ... Baba cezalandırıldı, cezaevine gönderildi. Annesiyle yeni bir yaşam düzenlendi, sosyal hizmet uzmanı da burada devreye girdi, onların aylık olarak kontrolü başladı. Ebeveynin yapması gereken görevleri anne yerine getirdiği için o çocuğu kısa sürede anneye geri verdik. Çocuğun, psikiyatrik belirtisi hiç olmadı, sadece oradaki aktivitelere ve şeylere katıldı. Ağır bir psikiyatrik tedavi almadı o çocuk, çünkü benlik saygısı çok zedelenmemişti. "Benim bir annem var ve üzerine düşeni yaptı. Babam da kötü bir davranışın cezasını çekti," diyordu.

Tartışma

Bu araştırmada, uzmanların ensestin yaşandığı ailelerdeki annelere dair görüşleri değerlendirilmeye çalışıldı. Uzmanlar, ensestle mücadelenin sürdürüldüğü sistemin kilit figürleri olmakla birlikte, yalnızca uzmanların görüşlerine dayandığı için bu çalışma belirli ölçüde sınırlılık taşımaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, birçok örnekte "anne" hakkındaki bilgi, alandaki uzmanların doğrudan gözlemlerine ve deneyimlerine dayanıyor olsa da onlar, başkalarından duydukları ensest vakalarına dayalı görüşlerini ve genellemelerini de aktarmışlardır. Dolayısıyla, doğrudan dahil olmadıkları vakalara ilişkin konuşurken, aslında belli vakalardaki annelerin davranış biçimlerini değil, o tür olaylarda annelerin genel olarak neler yapabileceğine ilişkin profesyonel görüşlerini aktarmışlardır. Çalışmaya sınırlılık getiren bir başka unsur ise, ensest şikâyetleriyle kamusal kurumlara başvuran kişilerin birçoğunun, genelde, alt sosyoekonomik katmanlardan olmasıdır. Bu nedenle, uzmanların görüşleri, daha çok ekonomik açıdan zayıf, eğitimsiz ve işsiz kadınlarla ilgili bilgi ve gözlemlere dayanmaktadır. Çocuklarını etkili bir biçimde destekleyebilecek koşullara sahip aktif kadınlardan, ender olarak söz edilmiştir. Buna bağlı olarak, ensestin yaşandığı ailelerdeki anneler, çoğu zaman belirli bir grup anneye özgü niteliklerle özdeşleştirilmiş durumdadır ki, bu tür olayların yaşandığı ailelerin tümünün alt sosyoekonomik katmanlardan olmadığını biliyoruz. Sonuç olarak, yapılan görüşmelerden ve uzmanların açıklamalarından, ensestin yaşandığı ailelerin çeşitliliğini ve annelerin birbirinden farklarını ayrıntılarıyla anlamamız olanaklı değil.

Uzmanların tümü, anneleri, ensestin açığa çıkarılması ve istismar mağdurlarına verebilecekleri destek açısından kritik konumda değerlendirmektedirler. Annelerin kritik rolü hakkındaki görüşlerini de esas olarak onların ailede olup biten her şeyin farkında oldukları varsayımlarına dayandırıyorlar. Olayı bizzat fark edemese bile, mağdurun bu tür sorunları bir şekilde dile getirdiği kişi, genellikle

ailedeki anne oluyor. Anne teslimiyetçi olduğunda, olayı görmezden geldiğinde ya da mağdura inanmadığında, mağdurun da kendisini güvensiz hissedip bir çeşit sessizliğe gömüldüğü düşünülüyor. Bu ise istismarın açığa çıkarılmasının daha da gecikmesine neden oluyor. Bununla birlikte, ensestin ortaya çıkarılması, birçok etkenin devreye girdiği ve tüm kadınların ipuçlarını doğru bir şekilde ya da aynı süre içinde anlamlandıramadığı bir süreçtir (Plummer 2006). Anne bir şeylerin ters gittiğinden şüphelenebilir, ancak koşullarına ve kendisini etkileyen bütün diğer iç ve dış etkenlere bağlı olarak, ensestin gerçekleşmiş olduğunu kabul etmesi ve harekete geçmesi zaman alabilir.

Çocukları enseste uğrayan annelerin gücünü ya da zayıflığını anlayabilmek için toplumsal bağlamı da göz önünde bulundurmak gerekir. Toplumsal bağlamla ilişkili olarak tekrar tekrar gündeme gelen soru şudur: Ensestin gerçekleşmesinde sosyoekonomik statünün etkisi düşünüldüğünde bu tür istismarların alt ekonomik statüdeki ailelerde daha yaygın olduğu söylenebilir mi? Pek çok araştırma, cinsel istismar ile alt sosyoekonomik statü arasında bir bağlantı olduğu varsayımını doğrulamamaktadır. Tam aksine, ensestin her türden sosyoekonomik ve kültürel ortamda var olabileceği ortaya konmuştur. Öte yandan birçok araştırmacı, ensest vakalarının üst sosyoekonomik statüye sahip ailelerde genelde daha saklı kaldığı ve yetkililere bildirilmediğine işaret etmekte ve bu yüzden de ensestin bu gibi ortamlarda çok daha az olduğu zannedilmektedir (Çavlin-Bozbeyoğlu 2009: 17). Ayrıca, üst katmanlardan olan aileler, özel kurumlardan yardım almak veya özel seanslarla psikologlarla görüşmek gibi ensestle başa çıkmaya yönelik daha etkili yolları kullanma imkânlarına sahip olabiliyorlar.

Bunlara ilaveten uzmanlar, ensest vakalarında annelerin rolünü belirleyen bir etken olarak, onların ailenin birliğini koruma kaygısını da gündeme getirdiler. Eğer annelerin, ailenin birliğine öncelikli önem veren kültürel bir arka planı varsa, her ne olursa olsun, çocuklarının istismar edilmesine verdikleri tepki buna uygun olarak şekillenecektir (Alaggia 2002). Türkiye'de ailelerin yapısal açıdan

küçülüyor olması, aile üyelerinin birbirlerine olan maddi bağımlılıklarını bir ölçüde azaltmıştır, ancak araştırmalar psikolojik anlamda karşılıklı bağımlılıkların devam ettiğini göstermektedir (Kâğıtçıbaşı 2002: 23-31).

Aile içinde ensest olayıyla karşı karşıya gelen annenin davranışını etkileyen bir başka faktör de annenin çocukluğunda yaşamış olabileceği travmadır. Kim ve çalışma arkadaşlarının bulgularına göre (2007: 349), çocukluklarında cinsel istismara maruz kalmış anneler için bu olayların yaşanması, daha ağır ve zor bir süreç anlamına geliyor. Bununla birlikte, kendi çocuklarına destek sağlama bakımından, çocukluklarında cinsel istismara maruz kalmış anneler ile çocukken böyle bir şey yaşamamış anneler arasındaki farklar halen sorgulanmaya devam ediyor (Kim vd. 2010) ve bu tür vakalarda pasif bir tavır benimsemenin gerekçelerinin birden fazla etkene bağlı olduğu anlaşılıyor.

Annenin Güçlenme İhtiyacı

Ensest, annelerin yaşamında travmaya yol açıyor. Çocuklarını koruma ile ailenin birliğini koruma arasında gidip gelebiliyorlar. Çoğu kez, gerek anne gerek eş olmak bakımından kendilerini eksik bulabiliyorlar. Ensesti anlamlandırmaya çalışırken ve ona karşı mücadele etmenin yollarını bulmaya uğraşırken ızdıraplı bir süreçten geçiyorlar. Bu süreç, annenin ensest öncesinde ve sonraki aşamalarda benimsediği stratejiler, enseste maruz kalma süresi ve şiddetinin yanı sıra, içsel/bireysel ve dışsal/toplumsal birçok faktörden etkileniyor (de Young 1994). Bolen ve Lamb (2007), çocukları eşleri tarafından istismar edilmiş annelerin, ifşa sonrasındaki tepkileri konusunda yaptıkları araştırmalarında, duygu karmaşası ve ebeveyn desteği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Geleneksel yaklaşımlarda duygu karmaşası yetersiz desteğin bir göstergesi olarak ele alınmakla birlikte, söz konusu araştırmacıların bulgularına göre, cinsel istismarın ifşa olmasından sonra, annelerin çocuklarına karşı çelişkili duyguları ve davranışları olsa da onları desteklemektedirler.

Uzmanların, annelerin yetersizliğini ve tutarsızlığını anlama ve değerlendirme tarzları, sorunu çözme sürecinde anneyi konumlandırdıkları yer ve onunla kurdukları ilişki açısından önemlidir. İfadelerinde anneleri çoğu zaman "muhtaç, güçsüz ve aciz", "ne yapacağını ve nereye gideceğini bilemez durumda" diye tanımlayan uzmanların, kadınların kırılganlığını, cinsiyet eşitsizlikleri ve ayrımcılık içeren ataerkil sistemin sonucu olarak gördükleri çoğu kez açık değildir. Bazı ifadeler, onların bu durumu, bizatihi kadınların bireysel zafiyetinin sonucu olarak değerlendirme eğiliminde olduklarını yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak da uzmanların birçoğu, genelde kadınların ekonomik yetersizliklerinin altını çizmekte ve kadının güçlenmesinin esas olarak ekonomik desteğin sağlanması ile mümkün olabileceğini ifade etmektedirler.

Eğer annelerin toplumsal ve psikolojik durumunun karmaşıklığı hafife alınır ve onların duygu karmaşası "cahillik ve zayıflık" olarak değerlendirilirse, bu yaklaşım sonucunda uzmanlar, anneyi, ensest sorununu çözme yolunda bir engel olarak da görebilirler. Anneleri, sadece ekonomik açıdan değil çokyönlü olarak güçlendirmek, ensest vakalarında daha çabuk harekete geçmelerine ve ensesti ifşa etme cesareti bulmalarına yardımcı olacaktır.

Uzmanlar evde olan biten her şeyden sorumlu, "mutlak güce sahip anne" imgesini bir kenara bırakıp annelerin tepkilerinin ve sınırlılıklarının arkasındaki sebeplere odaklanan yaklaşımlara yönelmeyi de öğrenebilirler. En nihayetinde, uzmanların anneleri daha iyi anlamak için sarf edeceği çabalar, onlara koşullarına uygun bir hassaslık derecesi/türüyle yaklaşmaları, sorunu çözme sürecinde kendilerine gereken ilgi ve desteği sağlamaları, gerek annelerin gerek ensest mağdurlarının karşı karşıya olduğu travmayı hafifletecektir. Ensest vakalarının çözümü konusunda anneleri mercek altına alan bu makalede, kurumlar ve uzmanların işbirliğiyle yürütülmesi gereken destek sisteminde, annelerin yaşamsal paydaşlar olarak tasavvur edilmesi gerektiği görüşü vurgulanmıştır. Dolayısıyla, annelere bir başka açıdan bakmak, onları daha iyi anlamak, benzerliklerini ve farklılıklarını hesaba katmak, onların ihti-

yaçlarını ve imkânlarını göz önünde bulundurarak güçlendirmek gerekiyor.

Öneriler

Anneleri desteklemeleri ve onlarla daha iyi bir işbirliği kurmaları için uzmanların kendi alanlarında yararlı olacak bazı bilgi ve becerilere sahip olmaları gerekiyor. Bu doğrultuda, yükseköğrenim programları, müfredatlar yeniden düzenlenebilir ve konuyla ilgili mesleklerden tüm uzmanlara toplumsal cinsiyet farkındalığı, kadın ve çocuk hakları, cinsel sağlık, cinsel istismar ve ensest hakkında dersler sunulabilir. Halen çalışma yaşamında olanlar için ise bu konularda hizmet içi eğitimler verilmelidir. Ayrıca, bu tür eğitimlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, eğitimci yetiştirmek üzere eğitici eğitimi programları düzenlenmelidir.

Çeşitli meslek grupları arasında deneyimlerin ve sorunların sürekli olarak paylaşılması amacıyla fırsatlar yaratmak yararlı olabilir. Enseste karşı mücadele, birden fazla disiplinin desteğini gerektirdiği için, farklı mesleklerden kişilerin birbirlerini anlamaları ve ensesti değişik bakış açılarından inceleme becerisi kazanmaları önemlidir. Özellikle de sağlık hizmeti ve eğitim alanlarında çalışan kişilerin, meslekleri gereği ensest vakalarının açığa çıkarılması açısından etkili olmaları olasılığı yüksektir. Bu alanlarda çalışan kişilerin, ensest vakalarını gerekli yerlere bildirmesini kolaylaştırmak için, mahremiyeti koruyan ve uzmanların bireysel güvenliğini garanti altına alan etkili ve işlevsel bildirim mekanizmaları da geliştirilmelidir. İlgili kurumlarda çeşitli birimlerin, sözgelimi barolarda çocuk ve kadın komisyonlarının veya hastanelerde çocuk istismarı ve ihmali konusunda çalışan birimlerin kurulması sağlanmalıdır. Şüpheli vakaların değerlendirilmesi ve ensestin açığa çıkarılmasından sonra gerekli prosedürlerin gerçekleştirilmesi amacıyla standartlaştırılmış yöntemlerin geliştirilmesi de önemlidir. Ayrıca, ev içi şiddet ve cinsel istismar alanında çalışan STK'lar kadınları güçlendiren ve gerekli rehberliği sağlayan örgütler olarak tanınıp desteklenmelidir.

Çocukların farkındalığını artırmak için, cinsel istismar ve cinsel sağlık konusundaki eğitimin, okul hayatının ilk yıllarında başlaması gerekir. Bu da müfredatın yeniden düzenlenmesini ve bunu gerçekleştirecek personelin eğitilmesini gerektirir. Ebeveynlere de çocuk hakları, çocukların psikososyal ve cinsel gelişimi, çocuk istismarı ve ensest gibi birbiriyle ilişkili konularda eğitim verilmelidir. Bu tür eğitimler, ilgili STK'larla işbirliği içinde yerel yetkililerce sağlanabilir.

Ebeveynlere şiddet ve istismara ilişkin yasalar ile ev içi şiddet ve cinsel istismar konularında kılavuzluk ve destek sağlayan örgütler hakkında bilgi verilmelidir. Özellikle annelerin bu gibi örgütlere erişebilmesi son derece önemlidir. Cinsel istismar olduğunda, gerek mağdur gerek anne gerekli ekonomik desteği, sağlık kontrollerini ve diğer türden rehabilitasyon hizmetlerini alabilmelidir. Bunların yanı sıra, ensest olaylarının travmatik niteliği, uzmanları etkileyebilir; bundan dolayı, kişisel sağlıklarını koruyabilmeleri için onlara da gereken destek sağlanmalıdır.

Bu çalışma, Türkiye'de ensest ve özellikle de ensest mağdurlarının anneleriyle ilgili daha fazla araştırma yapılması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Mevcut araştırmaların çoğu, klinik vakalar ya da dava dosyaları aracılığıyla ensest mağdurlarının psikososyal koşullarının incelenmesi şeklindedir. Cinsel istismarın failleri hakkında ve koruma, rehabilitasyon süreçlerine dair de az sayıda araştırma bulunmaktadır. Genel olarak ensest ve özel olarak farklı sosyoekonomik gruplardan failler ve "saldırgan olmayan anneler" üzerine, farklı aile türlerini ve ensestin farklı biçimlerde yaşanmasını da hesaba katarak daha fazla araştırma yapmak, özellikle de disiplinler arası incelemeler yapmak gerektiği apaçık ortadadır.

6

Çocuk Bedene Sığmayan Bebekler: Ensest Gebeliği ve Travma Döngüsü[1]

Gonca Çelik, Ayşe Avcı, Ayşegül Tahiroğlu

HER YAŞAM DÖNEMİNİN, kendine özgü gelişimsel özellikleri vardır. Genetik olarak kodlanan fiziksel ve cinsel farklılıkların bütünleşmesi, sağlıklı beden imgesinin oluşumu, duygusal ilgi ve ilişkilerin başlaması, akran ilişkileri, okul başarısı, ebeveynden ayrılma ve önemli diğer erişkinlere güven duyulması, ergenlik döneminin en önemli gelişimsel aşamalarındandır. Böylesi yoğun gelişim ve değişim dizgesinde herhangi bir stres etkeni bile fırtınalar yaratabilirken, aile içi cinsel istismar, hele de istismarın gebelikle sonuçlanmasının etkilerinin neler olabileceği, yaşamın hangi döneminde hangi şartlar altında ve nasıl ortaya çıkabileceği belirsizdir. Ergenlik döneminde cinsel istismar sonrası gebelik, biyolojik ve ruhsal açıdan yaşam boyu süregelen pek çok soruna öncül olabilmektedir. Ergenlerde travmatik yaşantılara bağlı olarak, gebeliğin yadsınması (inkâr), dissosiasyon (dağılma), ajitasyon (taşkınlık), infantisid (bebeği öldürme) ve özkıyım (intihar) davranışlarına varan geniş bir yelpazede, karmaşık pek çok klinik görünüm ortaya çıkabilmektedir. Ergen, henüz kendi bedensel ve ruhsal değişimiyle baş edemez-

1. Bize kazandırdıkları çalışma deneyimlerinin ve paylaştıkları öykülerin diğer mağdurlara da yol gösterici olmasını diliyor ve her birine teşekkür ediyoruz.

ken, cinsel travmanın en somut kanıtı olan bir ürüne (bebeğe) sahip olmanın getirdiği duygusal ve nesnel yükü taşımak zorunda kalmaktadır.

Bu çalışmada, cinsel taciz mağduru olarak yataklı koruma merkezinde tedavi edilen, kimliği ve diğer tanımlayıcı özellikleri gizli tutulan çocuk ve ergen hastalarımız ile ilgili klinik deneyimlerimiz literatür eşliğinde özetlenecektir.

Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) belirtileri, ergenlik döneminde, aşırı ve uygunsuz cinsel davranışlardan, kendine zarar verici davranışlara kadar değişen bir klinik yelpazede görülebilir. Dahası, yaşanan gebelikler, ilerde, cinsel ilişkide ve evlilik yaşamında ve meslek yaşamında güçlüklere, alkol, madde kullanımı ve bunların yarattığı sorunlara ve cinsel yolla bulaşıcı hastalıklara yol açabilmektedir.

Klinik uygulamada sık olarak kullandığımız Amerikan Psikiyatri Birliği (2000) Tanı Sınıflandırma Sistemi'ne (DSM-IV-TR) göre, TSSB'nin tanımı ve kapsadığı bozukluklar, çocukluk ve ergenlik döneminde uzun süre travmaya maruz kalma sonucunda ortaya çıkan ruhsal bozuklukları tanımlamada yeterli değildir. DSM-IV-TR sisteminde hastalıklar, bazı ruhsal belirti kümelerine göre gruplandırılır ve bu belirtilerin şiddetine göre tanı konulur. Özetle TSSB'de tanı koydurucu belirtiler şu şekildedir: Travma (afet, ölüm, taciz... gibi beklenmedik zorlu yaşam olayları) sonrasında görülebilen ruhsal belirtileri tanımlayan ölçütler, daha çok *aşırı uyarılmışlık* (uykuya dalmakta veya uykuyu sürdürmekte güçlük, öfke patlamaları, düşüncelerini belirli bir konu üzerinde yoğunlaştırmakta zorluk çekme, aşırı irkilme tepkisi gösterme...), *yeniden yaşantılama* (olayın elde olmadan tekrar tekrar anımsanması, travmatik olay sanki yeniden oluyormuş gibi davranma ya da hissetme...) ve *kaçınma* (travmatik olayın bir yönünü çağrıştıran ya da andıran iç ya da dış olaylarla karşılaşma durumunda yoğun bir psikolojik sıkıntı duyma...).

Psikiyatrik bozuklukların tanılama ve sınıflandırma sistemleri, çocuk ve ergenler için TSSB'yi tanımlamada çoğu zaman yetersiz

kalmaktadır. Çünkü çocuk ve genç, büyümeye ve gelişmeye devam etmektedir. Bu süreçte kimliği, bedeni ve değer yargıları dinamik bir biçimde değişir. Gelişimsel bakış açısıyla değerlendirildiğinde, uzun süreli aile içi istismarın etkilerinin hangi yaşam döneminde (erken çocukluk, ergenlik ya da erişkinlik) ortaya çıkabileceğinin belirsizliği üzerinde durulur. Belirtilerden daha çok, mağdurun içinde yaşadığı sosyokültürel yapının ruhsal belirtilerle etkileşimine odaklanılır. Buna göre aile içinde, uzun süreden beri devam eden ve bazen de gebelikle sonuçlanan istismarın olası etkilerini, Kompleks (karmaşık) Travma Sonrası Stres Bozukluğu içerisinde değerlendirmek daha uygun görünmektedir. Merkezde tedavi gören kız çocukların, travmaya ilişkin ikincil ruhsal bozukluklarını ortaya koymada, erişkinlerde kullanılan klasik tanı sınıflandırma sistemleriyle değerlendirme yetersiz kalmaktadır. Travma sonrası ruhsal bozukluğun ortaya çıkması, çocuğun içinde bulunduğu sosyokültürel yapı, travmanın süresi ve şiddeti, sonrasında çocuğa sağlanan sosyal destek sistemlerine varıncaya dek pek çok etken tarafından şekillenebilir. Uzun süren istismarın mağdurdaki çaresizlik, şaşkınlık gibi etkileri, zamanla yerini adaptasyon (uyum gösterme - kabullenme - normalleştirme) ve cinsel dürtülerde artma gibi diğer belirtilere bırakabilir.

Örneğin, 10 yaşında, tecavüz sonrasında herhangi bir ruhsal belirti göstermeyen bir kız çocuğu, evlendiği zaman cinsel ilişkiye girememe nedeniyle psikiyatriste başvurabilir. O nedenle cinsel istismarın ne zaman ve hangi şartlarda ruhsal bozukluk ortaya çıkarabileceği klasik psikiyatrik tanı sistemlerine göre öngörülemez. Kompleks Travma Bozukluğu, çocuk-ergen mağduru değerlendirmede, gelişimsel bakış açısı nedeniyle daha değerlidir. Herman ve Van Der Kolk tarafından tanımlanan Kompleks Travma Bozukluğu, bireyin diğer kişilerle arasındaki etkileşime göre süregelen kişilik gelişimine odaklanmaktadır. Kompleks Travma Bozukluğu ölçütleri, erken dönemde yoğun biçimde kişiler arası travmaya maruz kalma durumunda (tutsaklık, savaş mahkûmu olmak, esir kampından sağ olarak kurtulmak, bazı dini kültlere üyelik, aile içi şiddet,

çocukluk çağı fiziksel ya da cinsel istismarı ya da organize cinsel sömürüye maruz kalmak gibi), ruhsal yapıda kronik ve yineleyici bozukluğa neden olabilir. Özellikle, kendine zarar verme; öfke denetim güçlükleri; hafıza ve bilinç dağılmaları; sürekli olarak kendini suçlu, kirlenmiş ve sorumlu hissetme; saldırganı olduğundan fazla güçlü görme, hatta doğaüstü gücünün olabileceğini düşünme; dünyanın ve diğer insanların güvenilmez olduğunu düşünme; yakın ilişki kuramama; tıbbi nedenlerle açıklanamayan ağrılar; olumsuz kendilik ve olumsuz düşünce sistemlerinin oluşması, ruhsal yapıdaki bozukluklar arasında sayılabilir (Herman 1992 ve Van der Kolk vd. 1993).

Çocuk İstismarı Alanındaki Çalışma Deneyimlerimiz

2005 yılından bu yana, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk-Ergen Psikiyatrisi Başkanlığı'nda haftada iki defa toplanan, istismara uğramış çocukların değerlendirildiği adli heyetimiz bulunmaktadır. Ekipte halen süregelmekte olan adli tıp, sosyal pediatri, çocuk cerrahisi bölümlerinin katılımıyla, multidisipliner bir değerlendirme sonucunda, mağdurların ruhsal ve fiziksel değerlendirmeleri yapılmakta, gerekirse tedavileri planlanmaktadır. Ekibimiz, bölgedeki önemli bir merkez konumunda olup, Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye başta olmak üzere birçok ilden başvuran cinsel istismar olgularını, ruh sağlığında bozulma olup olmadığının belirlenmesi amaçlı değerlendirmektedir. 2011 yılından itibaren haftada ortalama 20 yeni cinsel istismar olgusu başvurmaktadır. Bunun yanında Türkiye'de cinsel istismar olgularının yatarak tedavi edildiği ilk Rezidental Tedavi Kurumu'nun psikiyatrik tedavi ve konsültasyonu bölümümüzce başlatılmıştır. Sosyal Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Adana il merkezinde, istismar ve ihmale uğramış, alkol, madde kullanan, ruhsal sorunları nedeniyle tedaviye ihtiyaç duyan, sokakta yaşayan 8-18 yaş arası kızların tedavi ve rehabilitasyonu amacıyla, 2004 yılında kurulmuştur. Kurumda, bireysel ve grup terapileri sırasında, travmanın neden olduğu ruhsal belirtilerin yanın-

da, travmanın günlük yaşam üzerine etkileri ve oluşan yeni düzene uyum çabaları üzerinde durulur. Bilgisayar, resim, seramik eğitimi ve elişi uygulamalarının yanında, mesleki eğitim de verilmektedir. Bilişsel davranışçı teknikler ile duygusal ve bedensel farkındalığı artırma ve öfke denetimiyle ilgili egzersizler uygulanmaktadır. Psikiyatrik ilaçlar da merkezde uygulanan tedaviler arasındadır. 2011 yılında çocuk ve ergen ruh sağlığı doktorları olarak, kurum içi yaşanan yetki ve sorumluluk alanlarındaki idari güçlükler nedeniyle, kurumdan ayrılmış bulunmaktayız. Halen Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak görevlendirilmiş pratisyen hekim arkadaşımız, kızların temel sağlık hizmetlerine yönelik çalışmasına devam etmektedir.

Ensestte, Baba-Mağdur-Anne İlişki Örüntüsü ve İstismarın Bildirimi: Pandoranın Kutusu Ne Zaman Açılır?

İstismar bildirimi, tek bir adli-psikiyatrik görüşme ile mümkün olmayabilir. İstismar şüphesi bulunan bir olayda, mağdurun süreklilik gösteren terapötik (tedavi edici) bir ilişki temelinde, mümkünse aynı ruh sağlığı çalışanı (hekim ya da psikolog) tarafından, uzun süreli takip edilmesi gereklidir. Söz konusu ensest olduğunda, bu süreklilik/aynılık, istismarın açığa çıkarılmasında anahtar rol oynamaktadır.

Çalışma grubumuzdaki ensest suçluların çoğu literatürdeki bazı çalışmalara benzer şekilde, psikopatik kişilik yapısında olup alkol ve madde kullanımı olan kişilerdir (Blume 1990). Bilindiği gibi alkol bağımlılarının savunma mekanizmalarından olan "suçlamayı inkâr", "karşılarındaki kişiyi sorumlu tutma" ve "mağdur izlenimi yaratma" gibi içgörü yoksunluğu, ensest suçlularında da ortak bir tutumdur. Suçun inkârı ayrıca toplumsal damgalanma ve cezaevinde bile dışlama gerekçeleri ile de ilişkili görünmektedir.

Ancak, literatürde belirgin bir psikopatoloji sergilemeyen bir saldırgan profilinden de söz edilmektedir (Dadds vd. 1991). Merkezimizdeki olguların çoğunun, erken çocukluklarından bu yana, eğitim, sağlık ve temel bakım alanlarında ihmale uğramış olmaları,

hatta taciz eden tarafından fiziksel şiddete uğramış olmaları da babanın psikopatolojisiyle ilgili olabilir. Ensest için belirgin risk etkenleri arasında, annenin yokluğu, yetersizliği, annenin kronik fiziksel ya da ruhsal hastalığı, kaotik aile yaşantıları ve aile içi fiziksel şiddet sayılabilir. Saldırganın mağdur (çocuk) ile ilişkisi, duygusal olmaktan çok, duygusal ve bilişsel olarak çaresiz bırakma ve zorlama gibi güç savaşına yöneliktir (Meloy 2002). Dahası, çocuk saldırganla empati kurarken, kendinin bu davranışa maruz kalmayı "hak ettiğini" içselleştirerek, genel olarak diğer insanlara ve dış dünyaya yönelik kalıcı, olumsuz bilişsel inanışlar geliştirebilir:

"Ben kötüyüm ki, bu beni buldu... Bütün erkekler, kadınlar ve bütün insanlar, herkes güvenilmezdir. Ben kirliyim ve pisim... Herkes bu olayı biliyormuş gibi yüzüme bakıyor... Benim hayatım artık rayından çıktı, asla düzelmeyecek..." (13 yaşından itibaren babanın cinsel istismarına maruz kalmış ve annenin de bu istismarda babaya açık olarak destek verdiği kız ergen.)

Merkezimizde tedavi gören kız çocuklardan biri, babasının dokunuşunun farklı ve yanlış olduğunu ancak ergenliğe doğru anlamış, arkadaşlarıyla sınıfta konuşurken, babaların normalde kızlarının özel bölgelerine dokunmaması gerektiğini ayırt etmiş ve suç duyurusunda bulunmuştu. Bu tür tecavüz öncülü olabilecek davranışlar, çok erken çocuklukta başladığında, mağdur, tacizi "normal"-leştirebilir. Erken çocukluktan beri bakım, koruma, ilgi ve sevgi gibi temel ihtiyaçları eksik olan çocuklar, sevilmiş olmak uğruna enseste bir süre katlanabilmektedir. Hatta babanın ilgisi azaldığında, intihar gibi kendine zarar verici davranışlar sergileyebilir. Babanın ya da mağdurun yeni bir flörtünde ya da cinsel ilişkisinde, geçmişteki tacizin ilk sinyalleri gözlenebilir. Yıllarca kendisinin taciz edilmesine ses çıkaramayan çocuk, kardeşlerine de taciz başladığında istismarı bildirebilir. Özetle, mağdurun cinsel tacizi ne zaman açıklayacağı, kendi kişilik özellikleri başta olmak üzere, çevre ve mağdurun etkileşimine de bağlıdır. Bununla birlikte, istismar sonucu gebelik ve gebeliğin fark edilmesi, süregelen bir tacizin ortaya çıkmasında ve dolayısıyla mağdura ulaşmada önemli bir aşamadır.

Babanın İstismarına Uğramış Üç Kız Kardeşin Öyküsü

9, 10 ve 12 yaşlarındaki üç kız kardeş, annenin şizofreni nedeniyle yatarak ruh sağlığı tedavisi görmesiyle başlayan üç yıllık sürede, yoğun fiziksel şiddet ve cinsel istismara maruz kalmışlar. 12 yaşındaki abla, babası tarafından anal ve vajinal yoldan istismar edilmiş, diğer kardeşler de buna tanıklık etmek ve memelerine dokunulması biçiminde istismara uğramıştı. Babanın, ablaya, genelde "Sen benim karımsın" diye hitap ettiği ve tecavüz ettiği belirtilmekteydi. Ablayı ağaca asıp mutfak tüpüyle dövdüğü bir sırada komşuların polise şikâyet etmesiyle olay açığa çıkmış ve üç kız kardeş koruma altına alınmıştı.

Abla, merkezde yattığı süre içinde bir taraftan kardeşlerini koruma, besleme gibi annelik rolünü sürdürmesi, bir yandan da erkeksi tavırları ile dikkat çekiyordu. Genel olarak güçlü ve sağlıklı bir ruhsal organizasyonu bulunan ablanın, yapılan ruhsal değerlendirme sonuçlarına göre aktif bir psikiyatrik bozukluğu da bulunamamıştı. Ancak, diğer iki kız kardeş, çekingenlik, tedavi ekibine aşırı bağımlılık ve oyuncak bebekle uyuma gibi regresif davranışlar (yaşından küçük, bebeksi davranış biçimi) sergilemekteydiler. Büyüsel düşüncelerle (sihir yapma, üstün güçlerinin olması gibi) aşırı uğraşılarının olduğu gözleniyordu. Oyunlarında ve fantezilerinde tümüyle üstün güçlerinin olmasını ve dünyadaki her kötülükten korunmayı dilediklerini belirtiyorlardı. Abla da dahil olmak üzere, her üçünün de babalarının şu anda bile onları kontrol edebilecek derecede sihirli güçlerinin olabileceği, babanın her şeyi bilebilme ve öğrenme gücünün olduğu ve bu nedenle babalarının onların doktorlarıyla ne konuştuklarını bile bir şekilde hissedebileceği şeklinde düşünceleri vardı. Bir görüşme sırasında "Babaların, kızların kızlık zarını bozabilme ve tamir etme güçleri var. Biz ne söylersek söyleyelim onun içine doğar ve bilir" diye ifade etmişlerdi.

Ancak, merkeze yatışlarının birinci ayında, bu çarpık düşünce yapıları tümüyle değişmişti. Bunda istismar ortamından tamamıyla

uzaklaşmalarının büyük payı olduğunu düşünüyoruz. Gösterdikleri gelişim süreciyle bu üç kız kardeş, davranışçı ya da farmakolojik herhangi bir tedavi edici girişim olmasa bile, travma ortamından uzaklaşmanın, kendi başına iyileştirici ya da iyileşmeyi kolaylaştırıcı olabileceği sonucunu görebilmemiz açısından en başarılı hasta grubumuzdu.

Ensest ve Ruhsal Belirtilerin Dinamiği: Çocuk Ruhunun Katli

Shengold, özellikle ensest başta olmak üzere, tüm çocuk ihmal ve istismarını, çocuğun ruhsal dinamizminin katli (*soul murder*) olarak tanımlamıştır (1979). Bu tanım elbette ki kimlik, kendilik ve genel olarak var olma durumunun geri dönüşümsüz hasarını en iyi şekilde özetlemektedir. Ancak, istismarın süresi ve zorlayıcılığına bağlı olarak, ruhsal cinayetin tamamlanması veya yarım bırakılması, hastanın ruhsal zararlarını belirlediği kadar, terapistin tedavi için yapabileceklerini de sınırlayabilir.

Ensest mağdurlarında gerçek ve fantezi ayrımı yapabilmek güçleşir (Ehrenberg 1987). Baba ile başlayan cinsel saldırı, kendini koruma becerisinin gelişmesini engelleyebilir ve kendini mağdur edecek diğer partnerler bulmayla sürüp gidebilir. Bununla birlikte istismarcının kötülüğünü içselleştirerek, kendi kişiliği içine alır ve ebeveyni ile bağını yaşam boyu diğer kişi figürleriyle benzer biçimde kurmaya devam eder (Herman 1992).

Bedene saldırının tekrarı, self mutilasyon (Kendine zarar verme davranışı)

Dayanılmaz acıyı dindirme çabası, kendi bedenine zarar verme (kesici aletle kollarını kesme, çizme, kanatma gibi) davranışına neden olabilir. Erkek arkadaşı tarafından istismara uğrayan 14 yaşındaki bir kız çocuk, 6 yaşında iken evlat edinilmişti. Biyolojik annesi seks işçisi olduğu için, 2 yaşında, Sosyal Hizmetler Kurumu tarafından koruyucu aileye verilmişti. Eve geç gelme, evden ve okuldan kaçma

gibi nedenler yüzünden anne ve baba ile tartışıyordu. Koruyucu annesinin her tartışmada "Sen o kadının kanını taşıyorsun, ona çektin!" sözleri sonrasında "O zaman o kötü kanı akıtalım!" diye kollarını jiletle kesmişti.

Kişinin kendi bedenine acı vermesi, cinsel risk içeren davranışlardan kendini kusmaya zorlama ve tekrar eden intihar davranışlarına kadar değişen biçimlerde görülebilir. Bu çocukların kendi duygu ve davranışlarını kontrol becerileri gelişmediği için ilkel ve patolojik düzeyde bunu sağlamaya çalışırlar. Belki de tecavüz sırasında kaybettikleri kontrol duygusunu bu şekilde yeniden elde ederler. Bedenine zarar verme yetkisi böylece sadece kendisine ait olmuş olur.

Yakınlaşma alerjisi

Mağdur, kendisine değil tacizciye empati ve sorumluluk duyup, bütün dünya ve gelecekle ilgili kalıcı olumsuz biliş yapısı geliştirecektir. Herman'a (1992) göre, travmada roller son derece keskindir: Fail, mağdur ve seyirciler... Ya bir kurtarıcı bulma çabası ya da yeniden mağdur olma arasında gidip gelen ilişkiler kurulur. Cinsel içerikli olsun olmasın her türlü kişisel yakınlaşma travma için bir hatırlatıcı olabilir. Yörükoğlu (1966), ensestin her zaman beklendiği gibi gürültülü bir tabloda değil rekabet, kıskançlık ve cinsel olarak baştan çıkarıcı bazı davranış biçimleri gibi ödipal çatışmaların ön planda olduğu bir tabloda görülebileceğini de vurgular.

Yadsıma/İnkâr

"Ben yanlış anladım, babam kendinde değildi" gibi gerçeği çarpıtma ya da inkâr sık başvurulan savunma mekanizmalarından biridir. Acısı azaltılmış senaryolar ve makul açıklamalar hem mağdurun geçici iyilik durumuna hem de aile bütünlüğünün korunmasına hizmet eder. İnkârın en ileri biçimi dissosiasyon (dağılma) gerçekten tümüyle uzaklaşma, transa geçme, bedensel duyumları sanki dışarıdan izliyormuş konumuna geçmedir. "Bana olanlar" yerine "bana

değil ona oluyor" düşüncesi etrafında yeni ve patolojik bir kişilik yapısı organize olmaya başlar. Yaşam boyu diğer insanlarla etkileşiminde önemli olabilecek kendilik gelişimi ciddi biçimde sekteye uğrar (Saporta 2003).

Ensest mağdurlarının asılsız istismar bildiriminde bulunmaları (gerçek faili söyleyemedikleri için), ilk istismar bildirimlerini geri almaları, inkârın bilince çıkması sonucu sık görülen davranış biçimleri olabilir. Baba dışındaki herkes suçludur. Dahası kendi bile daha suçludur ki, babayı baştan çıkartmıştır...

Tecavüzü, bebeğin rahim içi varlığını, doğum eylemini inkâr etme, acı verici gerçeğe karşı en sık kullanılan savunma mekanizmalarıdır. Merkezimizdeki ensest mağduru gebelerin tamamına yakını doğum yapmış olmalarına karşılık cinselliği ve doğumu yadsımaktaydılar. Mağdurlardan biri, daha yoğun ruhsal travma belirtisi göstermiş ve bebeği öldürmek istemiştir. Benzer biçimde ensest mağduru gebelerin de en sık kullandığı savunma mekanizması "inkâr"dır. İnkâr, bilişselden ziyade emosyoneldir (duygusal). Cinsel istismara uğrayan bireylerin, "gerçek" ve "algılanan" tehlikeyle ilgili çarpıtılmış bilişsel algıları, emzirme başta olmak üzere annelik becerilerine de yansımaktadır. Örneğin, emzirme güçlüğü yaşayan anneler, yetersiz kendilik ve öğrenilmiş çaresizlik yaşamaktadır (Kendall-Tackett 1998). Çalışmalarda, ergen annelerde, erişkin annelere göre daha yüksek kortizol (stres hormonu) düzeyi; daha yüksek duygu dışavurumu ve enerji seviyesi olduğuna vurgu yapılmıştır. Yüksek kortizol düzeyinin, emzirmeyle ilişkili olabileceği ama emzirme ve duygu durum düzeyi arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığı öne sürülmüştür. Genellikle, ergen olan ve istismar sonucu gebe kalan bir anne, eğer çocukluğunda herhangi bir erişkinden (ebeveyni dışında da) emosyonel destek almışsa, kendi çocuğunu daha az istismar ediyor ve kuşaklararası istismar döngüsü kırılıyor (Alexander vd. 1998). Benzer biçimde, yataklı tedavi birimimizdeki istismar mağdurlarının tedavi ekibiyle kurduğu destekleyici ilişkinin, sonraki yaşam dönemindeki ruhsal iyilik haline yardımcı olduğunu gözlemledik.

Cinsel İstismarın Yaşam Boyu Üreme Sağlığına Etkileri

Cinsel istismar sonrasında görülen üreme sağlığı sorunlarının başlıcaları, vaginismus (cinsel ilişkiye izin vermeyecek derecede vajinal kasılma olması), endometriozis (rahim içi yapışma), cinsel yolla bulaşan hastalıklara açık olma, erken doğum, tekrarlayan düşükler, ağrı hassasiyeti, ağrılı cinsel ilişki, cinsel ilişki sırasında orgazm olamama olarak sıralanabilir. Dahası, tecavüz sonrası gebelik, daha sonra doğurulan bebeklere bağlanmama sorunları da getirebilir.

Özellikle çocukluk çağında cinsel istismara uğramış kadınların, erişkinlik dönemindeki gebeliklerinde de doğum sırasındaki ruhsal yapıları/annelik becerileri, geçmiş travmatik yaşantıya göre şekillenir.

Rhodes ve Hutchinson (1994) istismar mağdurlarında dört tip doğum biçimi tanımlamışlardır:

1) Savaşçı: Doğum sancıları sırasında bakım verene öfke, panik, kaygı

2) Kontrolcü: Bakımındaki her kişiye ve her vücut duyumuna karşı aşırı kontrolcü

3) Teslimiyetçi: İtaatkâr ve bağımlı

4) Dağılan: Dissosiasyon (ruhsal-bilişsel dağılma) sonucu, bedensel duyumların kaybolması/ağrı şoku

Gebelik ve Travma Sonrası Büyüme/Travmatik Adaptasyon

Tecavüze uğrayan ergenin, istismarı bildirememesinden, doğuma kadar geçen istismar edildiği tüm sürecin biriktirici travmatik etkisi, bebeğin dünyaya gelmesiyle yeniden yaşanmaktadır.

Bebeğin doğumu ve doğum kanalına baskı sırasında yaşanan ağrı, tecavüzü hatırlatan flash back (yeniden yaşantılama) görüntülerine neden olabilir. Bu nedenle tecavüz mağdurlarında sezaryen doğumun daha uygun olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, bebeğe

karşı olumlu duygular geliştirip bağlanabilen anneler için "bebek sahibi olma"nın travmayı iyileştirici olabileceği de düşünülmektedir. Rubin (1967), annelik dönemine geçişi, "posttravmatik büyüme - travmatik adaptasyon" ile gelişimsel bir görev tamamlanması olarak değerlendirmektedir. Başka bir ifadeyle mağdurlar için anne olmaya bağlı yaşanan büyüme bazı hallerde tecavüz sonrası yaşanan travmadan kurtulmaya yardımcı olabilir. Ancak, ergenlik dönemi söz konusu olduğunda, bebekle birlikte kalmalarının mı ayrılmalarının mı daha sağlıklı olacağı belirsizdir. Deneyimlerimiz, bize, ülkemiz şartlarında tecavüz ürünü bebek ve ergen annenin birlikte desteklenerek takip edilmesi ve denetlenmesinin oldukça güç olduğunu göstermektedir.

Kuşaktan Kuşağa Geçen Travma/İstismar Döngüsü

Hayvan çalışmalarına göre yavrular, kendi annelerinden aldıkları bakımın niteliği kadar annelik davranışı gösterebilir (Hofer ve Sullivan 2001). Lafir ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada ise, istismara uğrayan annelerin %30'u kendi çocuklarına fiziksel istismar uygularken, istismar yaşantısı olmayanlarda bu oran %5'tir. Dahası, saldırganın "baba" olduğu durumlarda, mağdurun annesinin psikososyal olarak desteklenmesi hem mağdurun hem de annenin ruhsal iyileşmesine katkıda bulunabilir (Lafir 2000).

Bu alandaki çalışmalar, çoğu ergen annenin, tecavüz ürünü çocuklarının kendilerine bakmaları ve kendilerini korumaları gerektiğiyle ilgili sağlıksız bilişsel inanışa sahip olduğunu göstermektedir. Bu aşırı beklenti de bebeklerine ileriki yaşamda ihmal ve fiziksel istismar uygulayabileceklerini öngörmektedir. Bazıları ise, aşırı koruyucu kollayıcı davranabilirler. Özellikle bunda, bebeğin cinsiyetinin etkili olduğu düşünülmektedir. Dahası, yine çalışmalara (Dubowitz vd. 2001) göre, kendisi çocukken istismara uğrayan bir annenin, çocuğu istismara uğradığında hem çocuğun hem annenin ruhsal bozukluğu çok daha şiddetli ortaya çıkmakta ve kalıcı olabilmektedir.

Enseste neden olan bozuk aile ilişkileri, geri çekilme ve izolasyon/dışlanmayı artırmaktadır. Bu durum, bozuk olan aile işlevselliğinin daha çok zedelenmesine ve sürdürülmesine neden olarak, olası diğer travmaları da kuşaktan kuşağa geçirebilir. Her durumda mağdurun annesinin koruyucu ve destekleyici olması, ensest olgusunu tedavi etmede klinisyenlerin işini kolaylaştıracaktır.

Literatürde (Boyer ve Fine 1993; de Paul 2000), taciz sonrası ergen gebeliğiyle ilgili bazı rakamlar şu şekildedir:

- Ergen gebelerin %62'si, önceden tecavüz ya da tacize uğramaktadır.
- %11-20 ergen, ilk tecavüzden sonra gebe kalmaktadır.
- %23'ü, kronik tacizden sonra gebe kalmaktadır.
- Tacizcilerin %70'i erişkin erkek, sadece %18'i mağdurun yaşıtıdır.

Bizim kendi deneyimlerimiz de literatürle bazı örtüşmeler göstermektedir. Literatürle uyumlu olarak, gebelik öyküsü olan toplam 21 kız çocuğundan üçü ilk ve tek tecavüz sonrası gebe kalmıştır.

Yataklı Tedavi Merkezimizde İzlediğimiz Ergen Gebeler

Bugüne kadar, merkezde, cinsel istismar sonrası gebeliği olan 21 hasta izlenmiştir. Hastaların 12'si, 2011 yılı ortalarında alınan bilgilere göre, davranış sorunu olmaksızın sorunsuz kurum bakımına halen devam ediyor.

- 21 gebe hastanın 4'ünün gebeliği, merkeze alınmadan önce istismar sonrası tıbbi müdahale olmadan kendiliğinden sonlanmıştı.
- 8'i il içi, 13'ü diğer illerden başvurmuştu.
- 21 kişiden 3'ü, ilk ve tek tecavüz sonrası gebe kalmıştı.
- 15'i, erken çocukluktan itibaren ebeveynlerden yoğun fiziksel şiddet görmüş ve temel bakımları ihmal edilmişti.
- Bir gebe, doğum ânında bebeği öldürmüş, bir diğeri gebelik sırasında rahim içine çatal ve bıçak sokarak bebeği öldürme girişiminde bulunmuştu.

• İstismarcıların 10'u, baba dışında kan bağı olan bir erkek akraba; 4'ü baba, 7'si mağdura yabancı bir kişidir.

• 21 kızın 17'sine, 4 yıl sonra, Sosyal Hizmetler Kurumu aracılığıyla tekrar ulaşıldı.

• 2'si, yabancı saldırganın istismarı sonucu yeniden gebe kalmış ve kürtaj yapılmadan miadında doğum yapmışlardı. Bebekler Sosyal Hizmetler Kurumu'na verilmişti.

• Bir kız çocuğu şu anda memur olarak çalışıyor, evli. Yeni ruhsal travması ya da ruhsal bozukluğu yok.

• Kurum bakımı devam eden 2 kişi, cinsel davranış bozuklukları (cinsel ilgide artış, korunmasız cinsel ilişki, sık partner değiştirme gibi riskli cinsel davranış biçimleri) göstermekte idi.

Görüldüğü gibi cinsel travma ve sonrasında gelişen gebelik, bireylerde farklı farklı tepkiler çıkarabilmektedir. Kurum bakımında ve sonrasında, günlük yaşam döngüsünü normal olarak sürdürebilecek kadar tedaviden yarar görenler olabileceği gibi yeniden gebe kalma, riskli cinsel davranışlar sergileme gibi tam tersi davranış biçimleri de gözlenebilir.

Şimdi bizlerde olduğu kadar okurlarda da iz bırakabileceğini düşündüğümüz öyküleri özetlemek istiyoruz.

Gebe Kalmış Çocuk Mağdur Öyküleri

Birinci öykü

12 yaşında Urfa'dan geliyor. 8 kardeşin 6'ncısı; tek tecavüz sonrası gebe kalmış.

Ailece gittikleri düğünde sık sık tuvalete gidiyor ve aşırı kanama başlıyor, çok şiddetli âdet olduğunu düşünürken, bebek olduğunu fark ediyor. İnanması güç ve trajik ama yaşı küçük olduğundan, kendisi de ailesi de doğuma kadar gebeliğin farkında değil. Ailesine söyleyemediği için bebeği tuvalete atıp düğüne geri dönüyor...

Acil servise aşırı kanamayla ailesi tarafından getirilen bu hasta, çocuk polisi tarafından korunmaya alınıyor. Aile, kızlarının yabancı

(aile dışından) biri tarafından tecavüze uğradığını öğrendikten sonra, yaklaşık olarak elli milyar lira başlık parası almak şartıyla, şikâyetçi olmayacaklarını söylemiş ve kızlarını tecavüzcüyle evlendirmek istiyordu. Çocuğun hem ailesinden hem de tecavüzcüden korunması ve tedavi edilmesi amacıyla gençlik merkezine yatışı yapılıyor. Yatışında dissosiyatif (dağınık) bir klinik tabloda olan hasta, ilk iki ay boyunca çöp kutularından bebek sesi geldiğini, çöpten çıkan bebek gördüğünü belirtiyordu. Göbek bağını nasıl kestiğini, doğumu nasıl yaptığını, dört yıl sonra yaptığımız psikiyatrik görüşmede bile hatırlamıyordu.

Tecavüzü tüm ayrıntılarıyla anlatmasına karşılık, doğum ve bebekle ilgili belli sahneleri hatırlamadığını belirtmekteydi. Yaygın somatizasyon (ruhsal sıkıntıyı bedende ağrı, uyuşma, kas güçsüzlüğü gibi belirtilerle ifade etme/bedenselleştirme) ve bayılma yakınmaları vardı. Tecavüzden daha çok bebeği ölüme terk etmekle ilgili ruhsal travması mevcuttu. İlaç tedavisi ve davranışçı tedaviye başlandı. Yaklaşık iki yıl takip edilen hasta, yatışının dördüncü ayında istismarla ilgili yeterli öykü verebildi. Öyküden sonra altıncı aydan itibaren işitsel ve görsel halüsinasyonları tamamen bitti. Şu anda ruhsal tedavisine, ayakta, polikliniğimizde devam ediliyor. Bu arada kendisi aşçılık sertifikası aldı ve sosyal hizmetlere bağlı bir kurumda işe başlatıldı.

İkinci öykü

16 yaşında, çoklu cinsel istismar ve babanın cinsel istismarı sonrasında ortaya çıkan gebelik. 10 yaşından bu yana annesine baba tarafından zorla fuhuş yaptırılmaktaydı. Anne seks işçisi olduğu için erken çocukluktan bu yana temel bakım gereksinimleri ve eğitimi ihmale uğramış bir çocuk. Hem baba hem de annenin birlikte olduğu erkeklerin cinsel tacizine uğramış. İlkokul üçüncü sınıftan sonra okula gönderilmeyen gencin, eve gelen yabancı erkekler tarafından bir defa anal yoldan bir defa da oral yoldan cinsel tacize uğradığı belirtilmişti.

Kadın sığınma evinde, doğumdan sonra bir ay kadar bebekle birlikte kalmış. Bu süre içerisinde bebeğe şiddet uygulaması, öldürmeye çalışması gibi nedenlerle bebeği yanından alınıp, kurum bakımına verilmişti. Kendine zarar verici davranışları çok yoğundu. Bir dönem bulduğu bütün çivi, iğne parçaları, radyo antenleri gibi metalleri yutuyordu. Dürtü denetim bozukluğu ve kompleks travma sonrası stres bozukluğu tanılarıyla merkezde izlendi. Halen erişkin psikiyatri tarafından, borderline (sınır) kişilik bozukluğu tanısıyla takip edilmektedir.

Üçüncü öykü

13 yaşında, 8. sınıf öğrencisi. Ellerinde şişme ve kilo alma şikâyetleriyle sağlık ocağına başvuruyor ve rutin incelemeleri normal olarak değerlendiriliyor, önerilerle eve gönderiliyor.

Yaklaşık bir ay sonra kilosunda artma ve âdette gecikme şikâyetiyle aynı ilin devlet hastanesine başvuruyor, pelvik USG sonucunda yaklaşık 8 aylık gebe olduğu belirleniyor. Merkezimize yatışının yirminci gününde, tecavüzcünün, öz abisi olduğunu açıklayabildi. İlk iki hafta herhangi bir sözel iletişime girmedi. Yattığı süre içerisinde uyumlu ve itaatkârdı. Doğum sonrasında bebek Sosyal Hizmetler Kurumu'na verildi. Bebeğe acıdığını ama ona bakamayacağını bildiğini belirtiyor, günlüğünde sık sık bebeğine şiirler yazıyordu. Yattığı sürede bebeği görmeye yönelik herhangi bir girişimi olmadı. Bir yıllık tedavinin ardından sağlığı açısından sorunsuz olarak il dışı bir sosyal hizmet kurumuna devredildi.

Dördüncü öykü

15 yaşında ve baba tacizi sonrasında gebe kalmış olan mağdur, doğum yaptıktan sonra kurum bakımına verilen bebeğini terk etmiş olmakla ilgili yoğun kaygılar yaşıyor. Anlattığı rüya, kaygılarının bir yansıması:

Dün gece çok tuhaf bir rüya gördüm. Eski kırık dökük bir evde bir bebek vardı. Sürekli ağlıyordu, ona yöneldiğimde ayağımın altındaki

tahtalar açılmaya başladı ve büyük bir uçuruma dönüştü, bebeğin ağlamasına bir kadının ağlaması da karıştı; düşecek gibiydim, çok tuhaftı... Odaya vardığımda odada bebek yoktu sadece kıyafetleri vardı. Sonra oradan çıkmak istedim çıkamadım, bebeği almak zorundaydım alamadım...

KÜTÜPHANE

Beşinci öykü

Ensest ürünü bebeği, doğum sonrasında kurum bakımına alınan 15 yaşındaki bir başka hastanın, doktoruna yazdığı mektup:

Senin doğduğun gün ben de doğdum... Senden ayrıldığım vakit hiçbir şey yoktu içimde; içim bomboştu sanki. Dünyaya ilk gözlerini açtığını, sesini, hiç unutmayacağım... Senin benden çıkışını, benden sökülüp alındığını bile gördüm... Sen çok tatlıydın... Sonra seni masaya koydular, üzerine yeşil çarşaf örttüler... Sen hiç ağlamadın... Bana "onu görmeyecek misin?" dediler? Ben de "görmeyeceğim" dedim. Çok pişman oldum, BENİ AFFET OĞLUM... Uyuyamıyorum, ağlayamıyorum... İlaçlarımı kesin de ağlayabileyim. Doktor abla uyumam için bana oyuncak bebek verin...

İstismar Mağduru ile Çalışırken Karşılaşılan Güçlükler

"Sessizlik Komplosu" metaforuyla Butler (1978) temelde ensest oluşumunda, mağdurdan sağlık çalışanlarına kadar toplumsal düzeyde genel bir inkâr ve sessizlik durumunu işaret etmektedir. Benzer biçimde ülkemizde ergen cinselliğinin normal gelişim sürecinde bile tabu olarak görülmesi, istismara bağlı, üstelik aile içi istismara bağlı gebelikte izlenecek adli, etik ve tıbbi uygulamaları da kısıtlamakta ve bu durumlarda sıklıkla özel çözümlere gidilmesini gerektirmektedir. Ensest mağduru hastayla çalışan hekimler olarak, yaşadığımız güçlüklerin özetlenmesinin, sonraki sosyal politika ve çalışmalar açısından öğretici olacağını düşünmekteyiz. Bu güçlükler, hasta kaynaklı, toplum kaynaklı, hekim ve sosyal çalışmacılar kaynaklı, hukuk ve etik kaynaklı güçlükler olmak üzere sıralanmaktadır.

1) Hasta kaynaklı güçlükler

Küçük yaştan bu yana ihmal ve çeşitli kötü muamelelere maruz kalan çocukla çalışırken, ergenlik dönemi gibi stresli bir dönemin etkisiyle beraber, ebeveyn bakım ve sevgisinden yoksun kalan çocuklar için psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanları ya da diğer hekimler, ebeveynlerin (zaten var olmayan ya da sağlıksız ebeveynlerin) yerini alırlar. Dolayısıyla, istismarcı olsun olmasın tüm ebeveynlere yöneltilen öfke, sevgi, utanç, kin ya da yasak da olsa "aşk" duyguları hekime ya da tedavi ekibindeki diğer çalışanlara aktarılabilir.

Birinci basamak hekimliğinden üniversite hastanelerine kadar tüm sağlık çalışanlarının, her ergen gebeliğini aksi ispatlanana kadar cinsel istismar olarak değerlendirmesi gereklidir. Deneyimlerimiz ve literatüre göre ensest olgusu ancak hastayla güvenli bir terapötik (tedavi edici) ilişki kurulduktan sonra mağdurun olayı açıklamasıyla ortaya çıkmaktadır. Çoğu mağdur, ilk adli/psikiyatrik görüşmede yeterli ve güvenilir bilgiyi veremez. Mağdurun zedelenmiş güven duygusu, verdiği öykünün gerçekliğini etkileyecektir. Dahası, izlediğimiz olguların çoğu ilk tacizin failini bilmediklerini ya da yabancı biri olduğunu belirtmiş, yatış süresinde tedavi ekibine güven duyduktan sonra, gerçek öyküyü verebilmiştir. Öykü verildikten sonra, travmanın ruhsal bulguları artık daha net olarak ortaya çıkabilir.

2) Toplum kaynaklı güçlükler

Mağdur kadar diğer aile üyeleri de toplumun damgalamasıyla baş etmek zorundadır. Ayrıca mağdurlar, adli sürecin işleyişinden ya da uzamasından da ikinci defa travmatize olabilmektedirler. Ortaya çıkan ruhsal belirtilerin ne kadarının adli sürece, ne kadarının cinsel travmaya bağlı olduğunu ayırt etmek en deneyimli klinisyenler için bile güç olabilmektedir. İstismarın bildiriminden tedavi sürecine kadar tüm süre boyunca, hastaların mahremiyetine özen gösterilmesi, olası ikincil travmaları da önleyebilecektir. Ayrıca, ailedeki

diğer bireylerin de travmatik olduğu, tedaviye dahil edilmeleri gerektiği düşünüldüğünde, özellikle annenin ruhsal ve sosyal açıdan desteklenmesinin, tedavinin etkinliği ve kalıcılığı üzerine olumlu etkisi olduğu görülmektedir.

3) Hekim ve sosyal çalışmacıların iletişim güçlükleri

Multidisipliner ekiple çalışmanın diğer bir güçlüğü, çocukların bakımı ve tedavisiyle ilgili alınacak kararlarda, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetleri alanındaki rol çatışmalarıdır. Nisan 2004'ten Mayıs 2011'e kadar Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı olarak hizmet verdiğimiz Türkiye'deki ilk ve tek yataklı tedavi merkezinden fiilen ayrılma nedenlerimiz arasında, kurumlararası çatışmalar nedeniyle hastaların ruhsal tedavi gerekliliklerinin (hastaların kabulü ve taburcu edilmesi, istismarcıyla görüştürülmemesi, gizlilik, hasta mahremiyeti gibi konularda) sekteye uğratılması yer almaktadır. Gebelik açığa çıktıktan sonra, gebeliğin sonlandırılmasında disiplinlerarası iletişim(sizlik) gebeliğin sonlandırılmasında ve gebelik materyalinin (fetüsün) saklanmasında bazı gecikmelere yol açabilir. Dahası yasal prosedürlerin uzaması, gebelik haftasının ilerlemesine ve yapılacak kürtaj işleminin komplikasyonlarının daha şiddetli yaşanmasına neden olabilir.

4) Hukuki-etik güçlükler: Ne kadar sorumluyuz? Hangi kimlikle?

Özellikle tecavüz gebeliklerinin sonlandırılması sırasında yasal güçlükler, gebeliğin ilerlemesine ve sonlandırılamamasına neden olabilir. Örneğin, tecavüzcünün babalık hakkının olup olmadığı bazı ülkelerde tartışılmaktadır. Alınan gebelik ürününün (fetüsün) saklanması, failin belirlenmesinde yasal süreç açısından gereklidir. Ancak, bu konudaki yasal düzenlemeler halen belirsizdir. Bunun yanı sıra, hekimi ya da diğer çalışanları, olası herhangi bir yasal yaptırıma karşı koruma da yetersizdir.

Sonuç

Mağdurun ruhsal tedavisini düzenleyebilmek, yaşam güvenliğinin (hem hekimin hem de mağdurun) sağlanamadığı bir ortamda olası değildir. Çocuğun/gencin yaşamış olduğu travmada en önce, zedelenmiş olan "güvende olmama/çaresizlik" hissine cevap verildikten sonra ruhsal sağaltımdan söz edilebilir. Bu nedenle, koruma altına alınma, tedavinin ilk ayağını oluşturur. Ancak, çalışmalarımız sırasında da gördüğümüz gibi, istismarcı da olsa bir ebeveynden ve hatta tüm aileden ayrılmış olmanın yaratacağı ruhsal travma da tedavi sürecinde akılda tutulmalıdır.

Ruh Cinayeti = Toplumun Ölümü

Çocuk istismarının her türlüsünün, bireyselden toplumsala doğru bir tehdit unsuru oluşturduğu bilinmektedir. Ancak savaş tecavüzlerindeki gibi genç kadınlar hedef kitle olduğunda, travmanın sosyolojik boyutunun ve kuşaktan kuşağa geçişinin önemi vurgulanmaktadır (Patterson 1982).

Ensest ile mücadelede her mesleki kimlik adına öncelikle mağdur ve içinde yaşadığı toplumun kültürel şartlarına özgü yol çizilmelidir.

Multidisipliner ekip olmanın güçlüklerini yaşamış olmamıza karşın, deneyimlerimiz, ruhsal ve tıbbi tedavi temel alınarak yeni sistemler geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Her şeyden önce çocuk istismarı alanında çalışmak, hangi meslekten olursa olsun temelde gönüllülük esasına dayalıdır. Bu nedenle alanda verilecek hizmetin belli standartlarda olması ve denetlenmesi de gereklidir.

Adli olguları değerlendirmenin hekimler üzerinde yoğun iş yükü yaratmasının yanı sıra duygusal ve sosyal pek çok nedenle dönem dönem istismarcı ailelerden sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalınmasına da yol açılmaktadır. Bu nedenle hekimlerin yasal olarak

korunması, uygun fiziksel ve güvenlikli koşullar oluşturulmadan, objektif ve sağlıklı bir değerlendirme yapılamayacağının anlaşılması gerekmektedir.

Ensestle mücadele, sadece mağduru koruma ve psikiyatrik yardım alanında yapılacakların daha etkili hale getirilmesiyle kalmaz, toplumun değer yargıları ve bürokrasi ile de mücadele etmeyi gerektirir. Böylece, temelde hastanın güvenliğinden, toplumsal şartların güvenliğine kadar bir süreklilik sağlanacaktır. Aksi şartlarda tedavi edilen mağdur, tacizi doğuran ailesel ya da toplumsal şartların içine gönderildiğinde tedavinin yararlılığı kalmayacaktır.

7

Ensest Vaka ve Suçlarının Medyada Temsil Edilme(me)si: Eleştirel Bir Yeniden Okuma

Hanife Aliefendioğlu

HABER MEDYASI incelendiğinde, eksik ya da yanlış temsil edilen veya hiç temsil edilmeyen konulardan ve sorun alanlarından biri de ensest konulu haberlerdir. Bu çalışmanın amacı, kamusal alanda çok az yer verilen ensest vakalarının, ana akım haber medyasında nasıl temsil edildiğini incelemektir. Bunu anlamak için öncelikle medyanın, daha özelde haber medyasının nasıl bir altyapı içinden, nasıl bir anlayışla ve toplumun hangi kesimlerine yönelik olarak haber yaptığına bakmak gerekir. Yaygın medyada habercilik, toplumda var olan, kabul görmüş, genel geçer dili ödünç alan, toplumsal "kalıp yargıları" ve ideolojileri yeniden üreten ve güçlüden yana konum alan bir anlayıştan beslenir. Toplumun kültür haritasındaki "doğru-yanlış", "kabul edilebilir-kabul edilemez" gibi yargıları medya çoğunlukla sorgulamadan, yeniden yeniden kullanır ve kalıcılaşmasına katkıda bulunur. Erk sahibinden yana olduğu için de medya, kadınlar ve çocuklar gibi sesini duyuramayan kesimlere karşı, kapitalizm, neoliberalizm ve ataerkillik gibi birbiriyle işbirliği içinde olan baskı mekanizmalarının yanında yer alır.

Eleştirel medya çalışmaları alanı, modern toplumlarda medya içeriklerine bağlı olarak anlamın nasıl oluşturulduğuyla ilgilenir (Lacey 2009: 148). Fiske'nin dile getirdiği gibi (2004), medya me-

tinlerini olduğu gibi kabul etmeyen ve onlarla aktif bir şekilde müzakere eden okurlar için, medyanın gerçeklikle ilişkisi ve medyanın kurgusu sorunludur. Medyanın cinsiyetçi kurgusu, ona yönelik eleştirel feminist bir okumayla daha da belirgin hale gelecektir. Bu çerçevede, Türkiye'de kadın ve kız çocuğu olmakla, mağdur olarak temsil edilmek arasında doğrudan bir ilişki vardır (Alat 2006: 297). Kadınların medyada temsili gerçekliği yansıtmamaktadır. Kadınları fiziksel görünüşlerine indirgeyen haber ve habercilik pratiği yaygındır (Gill 2007: 115). Bu anlamda kadınların nasıl göründükleri yaptıklarından ve görüşlerinden daha önemlidir (Yuan 1999: 4, Gill 2007: 116). İkincil sayılan ve ötekileştirilen kadınlar, bazı hallerde haber olabilmektedir: Ünlü olarak veya ünlü bir erkeğin hayatındaki kadın olarak ya da skandallara konu olarak. Hiç kuşkusuz aile içi şiddet ve taciz durumlarında kadınların çoğunlukla tanıdıkları ve sevdikleri bir erkek tarafından şiddete maruz bırakılması haber değeri taşıdığı kadar bir hak ihlalidir.

Radyo ve televizyon haberciliği tarafından gölgede bırakılan gazete haberciliğinin, okurun ilgisini çekmek için magazin haberciliğine yönelmesi gazetecilik tarihinde bir dönüm noktası olarak görülür. Giderek, bu habercilik anlayışı yeni medyada da bir yer bulmuş, üçüncü sayfa haberciliği yaygın medyada kalıcı hale gelmiştir. Medya, metinlerin gerçeği temsil ettiğini iddia etmek suretiyle neyin gerçek olduğunu bize hegemonik biçimde dayatmış olur (Carter ve Steiner 2009: 2). İşte bu "dayatılmış" gerçeklikler arasında üçüncü sayfa haberciliği olarak bilinen, genellikle bir toplumsal soruna işaret etmeyen ya da işaret etse bile, onunla ilgili bir farkındalık ve bilgi sağlamayan habercilik de vardır.[1] Toplumsal bir sorun

1. Üçüncü sayfa haberleri ya da haberciliği İngilizcedeki tabloid haberlerin bir çevirisidir. Kaza, cinayet, hırsızlık, yangın ve tecavüz gibi adli olayların işlendiği bu habercilik anlayışı, gazeteleri aşmış, başta TV olmak üzere, medyanın her alanında popüler bir anlatı haline gelmiştir. İngiltere'de *The Sun* gazetesinin 43 yıldır üçüncü sayfasında yayımladığı çıplak kadın fotoğrafları, "üçüncü sayfa güzeli" olarak anılmaktadır. Bu habercilik ya da sayfa anlayışı, eleştirilere ve aleyhindeki birçok kampanyaya rağmen sürmektedir.

olan kadına ve çocuklara yönelik sistematik şiddet vakalarının sıradışı olaylar olarak temsil edilmesi, çoğunlukla bu tür habercilik anlayışının bir ürünüdür. Bu gazetecilik ve habercilik pratikleri içinde, bu toplumsal sorundan arınmış yaşanabilir bir sosyal çevre yaratmaya dönük, bütüncül, yapıcı ve çözüme yönelik bir yaklaşımın izini bulmak mümkün görünmemektedir.

Globalleşmeyle birlikte refah devleti zayıflamış, sosyal hareketlilikler artmış, istihdam daha kırılgan bir hale gelmiş ve kişisel ilişkilerde güvensizlik artmıştır. Geçmişteki kimlik inşa etme kanal ve kaynakları ortadan tamamen kalkmıştır (Bauman 2008: 11). Globalleşmeyle medya içeriklerinin hayatımızın her alanına girmiş olması, dünyanın bir küre olarak nasıl devindiği, nasıl bir dünyada yaşadığımız konusunda bir fikir verirken, sessiz kalmış kimlikleri de tanınır hale getirmiştir. İşte bu dönüşüm, kitlelerde ötekine karşı bir merak ve duyarlılık geliştirmiş; medya, bildik konulara doymuş kitlelerin dikkatini çekecek değişik konular ararken, duygu ve tepki uyandıran içerikler yeni bir önem kazanmıştır. Bu magazinleşme ve "pornografik" merak, halihazırda haber medyasına vicdansız babaları, sapık dayıları, canavar amcaları, acayip aileleri, iğrenç hikâyeleri, utanç verici haberleri sığdıracak anlayışlara ev sahipliği yapabilmektedir. İlerleyen bölümlerde irdeleyeceğimiz ensest içerikli haberlerin, çoğunlukla bu anlayışın ürünü olduğu söylenebilir.[2]

Öncelikle ensest vakalarının, bir toplumsal sorun olarak, kadın hareketi içinde ve feminist medyada nasıl değerlendirildiğine bakarak başlamak gerekir. Haber medyasındaki üçüncü sayfa haberi niteliğindeki örneklere yönelik eleştirilerin, kadına yönelik şiddet, ev içi şiddet ya da erkek şiddeti olarak özetlenebilecek bu sorun konusunda, yeni yeni ve yavaş gelişen bir farkındalık oluşturmaya baş-

2. Bu çalışma haber metinleri üzerine bir analiz içermektedir. Bunun yanı sıra, ensest konusunu ele alan diğer medya metinleri olarak Ebubekir Çetinkaya'nın yönettiği *Yuva* (2012) belgeseli, Semih Kaplanoğlu'nun yönetmenliğini yaptığı *Meleğin Düşüşü* (2005), İlksen Başarır'ın yönettiği *Atlıkarınca* (2010), Çağatay Tosun'un yönettiği *Derin Düşünce* (2012), Yeşim Ustaoğlu'nun yönettiği *Tereddüt* (2016) filmlerini de hatırlamakta yarar vardır.

ladığı söylenebilir.[3] Bu anlamda Carter ve Steiner'in feminist medya içeriklerinin, medya çalışmaları ve toplumsal cinsiyet çalışmaları üzerinde dönüştürücü bir etki yarattığına ilişkin saptamasını hatırlamakta yarar vardır (2009: 9).

Medya temsillerine bakarak, kadınların özel ve kamusal alanda sosyal ve fiziksel hareket potansiyellerinin, erkeklerinkinden sadece farklı olmakla kalmayıp, aynı zamanda daha az değerli olduğunu da anlarız (1). Ataerkil ideolojiden beslenen erkek dili ve söylemi ile sunulan temsil, toplumun geniş kesimlerinin gözünde olgusal gerçeklere, cinsiyetsiz, ayrımcılık içermeyen, tarafsız ve nötr olana işaret etmektedir. Dolayısıyla bu hegemonik temsilin müzakere edilmesi, sınanması, eleştirilmesi, yeniden kurulumu veya yapısökümü çağrıları, okunma oranı ve reyting yarışı nedeniyle yanıtsız kalır (3). Gill'in (2007: 114) belirttiği gibi hab-eğlencenin[4] habercilik alanını doldurduğu içinde bulunduğumuz zamanlarda kadınların görünmezliğini, haberlerde kadınların cinselliğe indirgenmesini ve acayipleştirilmesini yaygın bir gazetecilik pratiği olarak deneyimliyoruz.

Kadına yönelik şiddet haberleri üzerine yapılan saptamalar, ensest vakaları ve çocuklara yönelik cinsel taciz haberleri için de büyük ölçüde geçerlidir. Özel alanda, yani bizi "dışarı"dan, "bilinmeyen"den koruduğuna inanılan "güvenli" yuvalarda gerçekleşen bu şiddet vakalarının medyada temsili, zaten şiddete maruz bırakılmış olan kadın ve çocukları daha da korunmasız hale getirmektedir. Türkiye'deki, itici gücünü Batılı ikinci dalga feminist hareketten alan kadın hareketi, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren kadına yönelik şiddet konusunda bir gündem oluşturup kamuoyu yaratırken,

3. Altınay ve Arat, kadına yönelik şiddetle ilgili olarak iki tür yaklaşımdan, "aile içi şiddet" paradigması ve "erkek şiddeti" paradigmasından bahsetmektedirler (2007: 51). Ancak bu yazı bağlamında böyle bir paradigmatik ayrıma başvurulmadan, her iki kavram da kullanılacaktır.

4. İngilizcedeki bilgi, haber (*information*) ve eğlence (*entertainment*) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan *infotainment* kavramının Türkçe karşılığıdır. Haber metinleri içeriklerinde eğlencelik unsurların artışını kavramsallaştırmak için önerilmiştir.

mücadele alanlarından biri, medyanın kadınları ve kadına yönelik şiddet sorununu nasıl temsil ettiğini irdelemek olmuştur. Bu çaba ve katkılarla, o tarihten bu yana, şiddet vakalarının medyada ele alınma biçiminde bazı olumlu değişmeler olmuştur. Aynı şekilde ensest konusunun gündeme gelmesinde ev içi şiddet ve kadına yönelik şiddet haberlerindeki görece duyarlı temsilin olumlu katkısı olmuştur.

Ana akım medya haberciliğine sızan bu yeni duyarlı haberciliğin, dünyadaki ve Türkiye'deki feminist medya eleştirisinin bir başarısı olduğunu ileri süreceğim. Örneklerini daha sonra irdeleyeceğim erkek şiddeti haberlerine kabaca bakıldığında, bir yandan bildik üçüncü sayfa haberciliği sürerken, bir yandan alternatif ve duyarlı habercilik örnekleriyle de ana akım medyada karşılaşmak mümkündür. Bu iki türden habercilik yan yana, zaman zaman birbirine değerek durmaktadır. Ana akım medya, ev içi şiddet haberlerini, ailenin sorgulanamaz ve eleştirilemez kutsallığına zarar verecek nitelikte bulduğundan olsa gerek, süregelen bir sorun olarak değil de her seferinde okuru hayrete düşüren, devamlılık arz etmeyen, birbirinden kopuk, sıradışı bir haber niteliğinde sunmaktadır. Bu tutum, ailenin karanlık yönlerini, bu vakaların sıklık ve benzerliklerini (her birinin içinde sistematik bir erkek şiddeti olduğu gerçeğini) dile getirmeyerek şiddet uygulayanları canavarlaştırıp, onları sistemin kabul görmüş, normal işleyişini bozan sıradışı istisnalar/sapkınlar olarak damgalayarak, erkek şiddetinin nedenlerini görünmez kılar. Ben bu yazıda bu haberleri ve haberciliği irdeleyeceğim.

Kadına yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olduğu, 1993 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konferansı'nda uluslararası belgelere geçmiştir. Alemany'nin de kaydettiği gibi feminist hareket, şiddetin en çok yaşandığı yer olan "sıcak aile yuvası"nı sorgulayabilmesi bakımından büyük ve dönüştürücü bir adım atmıştır (2009: 316). Artık kadınlar ve çocuklara yönelik şiddete mazeret bulmak, şiddeti normalleştirmek, sıradanlaştırmak, iktidarı elinde tutanlar için giderek daha güç hale gelmektedir (314). 1990'ların ikinci yarısından itibaren feminist hareket ve feminist medya

çalışmaları, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanıyla işbirliği içinde medyayı yakın takibe almıştır.[5] Kendi gazetelerini yayımlayıp kendi programlarını yapmışlar, bir yandan da medya izleme grupları ile araştırmacı, aktivist ve akademisyen olarak ciddi bir bilgi birikimi ve kuramsal çerçeve sağlamışlardır. Kadın hareketi, zamanla şiddetin türlerini ve boyutlarını ortaya çıkarmış ve böylece ensest meselesi de aile içi şiddetin bir türü ve çocuk tacizi/istismarı olarak gündeme gelebilmiştir. Şiddetin türleri ve medyada yer alış biçimleri konusundaki toplumsal kabule ilişkin tepki giderek büyümektedir. Öncelikle kadın hareketinin aile içi şiddeti, kısaca erkek şiddetini gündeme getirmesi, bu konuda medyayı izlemeye alması, medyayı eleştirmesi ve nihayet kendi medyasını ve dilini kurmasıyla duyarlılıkta bir artış kaydedilmiştir.

Yöntem: Eleştirel Metin Analizi

Bu çalışmada, ensest konulu haberler için, haber medyası içinde ağırlıkla yazılı basına bağlı elektronik haber ortamlarına bakılmıştır. Araştırma yapılan dönemin en çok okunan gazetelerinden *Hürriyet* ve *Habertürk*, bu çalışmanın içeriğinin derlendiği günlük gazeteler olarak seçilmiştir. *Hürriyet*[6] gazetesi en eski, geleneksel üçüncü sayfa haberciliği yapan bir örnek olarak; *Habertürk*[7] ise, bu

5. 1990'larda medyanın kadın çalışmaları tarafından ve feminist perspektiften ilk eleştirel değerlendirilme örneklerinden birkaçı için bkz. Saktanber (1995), Kural-Alankuş (1997), Acar (1995) ve Timisi (1996).

6. 1948 yılından bu yana yayımlanan gazete, Simavi ailesinin yönetiminden, 1994'te Doğan Holding Grubu'na geçmiştir (kitabın baskıya hazırlandığı sırada el değiştirmiştir). 1973 yılında ofset baskıya geçen *Hürriyet* gazetesi, 1997'den bu yana internet ortamında da yayımlanmaktadır. Haziran 2011'de gazetenin internet sitesi 9,5 milyon ziyaretçisiyle Avrupa dördüncüsü olmuştur ("Tirajlardaki düşüş sürüyor"). 2013 yılı, 31 Aralık-6 Ocak tarihleri arasında 447.006 ile üçüncü sırada olan *Hürriyet*'in, 4 Kasım 2013 ve 6 Kasım 2013 tarihleri arasındaki tirajı 393.936'dır ve üçüncü sıradadır ("Gazete Tirajları"). Oda TV haberine göre ise, *Hürriyet* gazetesinin bayi satış rakamları 360.663'tür ("İşte gazetelerin gerçek tiraj rakamları"). Alexa verilerine göre *Hürriyet*, Türkiye'de 5., küresel düzeyde 321. sıradadır. www.alexa.com/siteinfo/hurriyet.com.tr.

alandaki en yeni ve en çok okunan kaynaklar arasında yer aldığı için araştırma kapsamına alınmıştır. *Habertürk*'ün görece yeni bir gazete olmasına ve "Gücü Özgürlüğünde" sloganı ile yayın hayatına girmesine rağmen, yaygın medya haberciliğindeki temayülleri aynen izlediği görülmektedir.

Hürriyet ve *Habertürk* gazetesi online arşivinde, 1 Ocak 2012 ve 31 Ekim 2013 arasındaki dönem araştırma kapsamına alınmıştır. Ensest anahtar sözcüğüyle yapılan aramada haber ve köşe yazılarının ensest sözcüğünü değil, tecavüz sözcüğünü kullandığı görülmüştür. Ensest konulu haberlerde fiil tecavüz olarak geçtiği için arama bu sözcükle yapılmış ve ensest haberleri bunların arasından derlenmiştir. En yaygın form olan babanın öz veya üvey kız(lar)ına cinsel saldırısı vakalarıyla ilgili haberlerle karşılaşılmıştır. Babanın oğula ya da yetişkin bir aile üyesinin erkek çocuğa yönelik cinsel saldırısı örneğine, incelenen dönem içinde rastlanmamıştır. İçinde ensest sözcüğü geçen hiçbir haberin ensest vakası haberi olmadığı, gazetelerin sözcüğü bir eğretileme/metafor olarak kullandığı görülmüştür. Ensest konusunu ele alan yasal düzenlemeler, uzmanlarla röportajlar ve ensest sözcüğünü haber içinde kullanan örneğe de rastlanmamıştır. Ensest, haberin içinde veya başlığında, okurun akıl yürütmeyle bulabileceği bir eylem olarak gizlidir. Eylemi nitelemek için kullanılan sözcük, tecavüzdür.[8]

7. Haziran 2000 yılından bu yana yayımlanan *Habertürk*, "Gücü Özgürlüğünde" sloganıyla çıkmaktadır. Ciner Yayın Holding'in bir yayın kuruluşu olan *Habertürk*, Türkiye'de 19., küresel düzeyde 747. sıradadır. www.alexa.com/ siteinfo/haberturk.com. Ocak 2012'de 245.969 ile 5. sırada olan *Habertürk*, Aralık 2012'de, 213.894'e gerilemiş ancak 5. sıradaki yerini korumuştur ("Yeni yılın ilk haftasının tirajları").

Michael Billig'in "banal milliyetçilik" kavramı ve çalışmasından hareketle, *Habertürk*'ün sıradan bir günde (22 Aralık 2010) etnik-kültürel gruplara karşı ne denli dışlayıcı, kutuplaştırıcı bir tutumla yaklaştığı konusundaki eleştirel metin analizi çalışması için bkz. Doğanay ve Karaarslan-Şanlı (2011).

8. Ensest sözcüğünün haber içinde zikredilmemesi, bu konudaki uluslararası etik temayüllerden kaynaklanabilir. Ancak bu gerekçelerle kullanılmıyorsa, bu kavramın kullanılmamasını, üzerinde düşünülmesi gereken bir habercilik eksiği olarak kaydetmek gerekir.

Çalışmada, eleştirel medya çalışmalarının öne sürdüğü gibi, okurun pasif alıcı olmadığından, medya içeriklerini değiştirerek, dönüştürerek veya muhalif bir gözle okuyabileceğinden hareket edilmiştir. Buna bağlı olarak haber metinleri, başlıkları, içerikleri, fotoğrafları, dili ve bakış açısı bakımından yeniden yakın okumaya alınmıştır (Carter ve Steiner 2009: 7). Bu okuma sırasında Fairclough'un eleştirel söylem analizi kullanılmaya çalışılmıştır. Fairclough (1995), medyanın iktidara hizmet eden, baskıcı ilişkiler yaratan niteliğine işaret ederek, medyanın söyleminde özel ve kamusal arasındaki çatışma kadar, bilgi verme ve eğlendirme arasındaki bir çatışmadan da beslendiğini aktarır. Medyanın biz-onlar ikileminden gücünü alan bir benlik kurgusu ve kültürel değerler yarattığını ve kitlelere elitlerin diliyle seslendiğini belirtir (18-19). Bağlı olarak Fairclough medyada mağdurların sesinin duyulmamasına ya da arka plana atılmasına dikkat çeker (104).

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, Pekin Eylem Platformu ve onu izleyen diğer dokümanlar, kız çocukların insan haklarını, geleceğin özneleri olacak bir özel ilgi grubu sayarak kabul etmiştir. Pekin Eylem Platformu, ayrıca, medyaya yönelik çalışmaları ve medyanın bu konudaki görevlerini de on iki temel kritik alandan biri olarak almıştır. Bu arada medyanın kadın ve çocuklara ilişkin görmezden gelen tavrındaki paralellik her iki grubun da güçsüzleştirilmiş ve sessizleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Alankuş, çocukların medya tarafından "melek" veya "şeytan" diye niteleyebileceğimiz iki aşırı uçta temsil edildiklerini belirtmektedir (2008: 35, 2016: 41). Örneklere bakarak, kadınlar için de benzer bir tespiti yapmak mümkündür. Nasıl çocukların medyada temsili "harika çocuk" ya da "tinerci çocuk/sokak çocuğu" olmak arasında gidip geliyorsa; kadınlar da ya "fedakâr eş/mükemmel anne" ya da "arzu uyandıran/şuh kadın" olarak, ünlü erkeklerin eşleri veya sevgilileri, ya da güçlü kamusal yüzü olan kadınlar olarak temsil edilmek arasında gidip gelmektedir. Yani medyanın ötekileri olarak kadınlar, sıradışı konumlar/durumlar dışında medyada yer bulamamaktadırlar. Kadınların felaketlerin kurbanları ve ünlü erkeklerin hayatlarında-

kiler olarak, aileleri ve çocukları için yaptıkları fedakârlıklar ve konu oldukları skandallar dışında haber kaynağı olması, kendi adına konuşması ancak politik kimlik taşıyan kadınlara sunulan bir ayrıcalıktır (MEDİZ 2008; Aliefendioğlu ve Arslan 2005: 35). Bir kadın ancak bir skandala karıştığında, şiddete maruz kaldığında, öldürüldüğünde haber olur. Kişisel başarısıyla haber olan kadın çok azdır.

Kadın ve çocuklara ilişkin temsil sorunu, şiddetin temsilindeki sorunla örtüşmektedir. Batı'da, 1960'larda başlayan feminist medya eleştirisi, aradan geçen on yıllar içinde o kadar az kazanım elde etmiştir ki, ilk eleştiriler hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Haber medyasının toplumun sessizleştirilmiş kesimlerinin temsiline yönelik, olumlu ve yapıcı bir adım atacağı konusunda karamsar olmak için birçok neden vardır.

Polisiye ve Adli Vakalar Olarak Ensest Konulu Haberler

"Tecavüz" anahtar sözcüğü ile taranan haberler içinde, akraba (öncelikle baba) bir yetişkin tarafından cinsel ve fiziksel şiddete uğrayan çocuk ve gençlerle ilgili, *Hürriyet* gazetesinde toplam 26, *Habertürk* gazetesinde toplam 22 habere ulaşılmıştır. Haberlerin değerlendirilmesine geçmeden önce bu haberleri temel bazı niteliklerine göre ayırmak gerekir. Bu haberlerin bir kısmı bu konuda belli araştırmaları veya verileri ortaya koyan haberlerdir; başka bir deyişle ensestin ne olduğuna ya da enseste karşı ne tür önlemler alınabileceğine ilişkin bilgi sağlayan olgusal haberlerdir. Bir diğer grup haber, yasaların, karar alıcıların veya devletin belli kurumlarının bazı çalışmalarının bu konuya yaklaşımını açıklayan içeriklere sahiptir. Dilini ve çerçevesini sorunsallaştıracağımız haberler ise, bizzat ensest saldırı vakalarını anlatan haberlerdir.

Cinsiyete ve iktidara dayalı özel bir şiddet türü ve ataerkinin bir dışavurumu olan ensest vakalarıyla ilgili haberler, en çok, polis ve suç raporları olarak ya da mahkeme kararlarının değerlendirilmesi olarak medyada yer bulmaktadır. Suçun, şiddetin ayrıntılarını –örneğin, nerede ve nasıl olduğunu veya daha önce kaç defa olduğunu–

vermekte ya da mahkeme süreç ve kararlarına değinmektedir. Saldırganın ne iş yaptığı, akıl ve ruh sağlığı, tutum, davranış ve alışkanlıkları gibi ayrıntılar da haberde yer almaktadır.[9]

Aşağıdaki örneklerde de aktarılacağı gibi medya, ensest haberleri söz konusu olduğunda baskın ideolojinin üreticisi, yeniden üreticisi ve taşıyıcısı olarak, "milli değerleri ve aile yapısını" doğrudan veya dolaylı olarak koruyan bir konumu benimsemiştir. Aile, karar vericilerin, otoritenin hep pozitif bir vurguyla andığı, kutsal, toplumsal bütünlüğe ve homojenliğe hizmet eden ve olumsuz yanları vurgulanmayan bir kurumdur. Ana akım medya da ensest vakalarını haber yaparken hâkim ideolojinin üreticisi, yeniden üreticisi ve taşıyıcısı olarak, "milli değerleri ve aile yapısını" doğrudan veya dolaylı olarak koruyan bir ideolojik duruşun savunucusu konumunu benimsemiştir.

Başlıklar, haber içerikleri hakkında çok şey söyler. Başlıklarda baba, öz baba, üvey baba ifadesine sıkça rastlanmakta, akraba ve yetişkin olarak babanın kabul edilemeyecek eylemi, sıklıkla başlığa yargılayıcı bir tonda taşınmaktadır. Haberlerin başlıkları, saldırganı ve saldırıyı öne çıkaran niteliktedir. Bu kategorideki haberler, benzer nitelik göstermektedir ya da başka bir deyişle bu nitelikteki haber başlıklarından bir kategori yapmak mümkündür. Haberlerin bildik başlıklarla verilmesi, soruna ilişkin kalıplaşmış bir söylemin geliştirilmiş olduğunu göstermektedir. Bu başlıklarla yapılacak herhangi bir tarama, ne kadar çok aynı başlıkla yazılı ve görüntülü haber olduğunu ortaya çıkartacaktır. Saldırganın davranışını öne çıkaran "öz baba kızına tecavüz etti", "baba kızına tecavüz etti", "bu nasıl baba", "sapık baba" gibi anahtar sözcüklerle tarama yapıldığında, bu başlıkların TV haberciliği de dahil olmak üzere yaygın olarak kullanılmakta olduğu görülecektir.

Ensest vakalarıyla ilgili haberlerin dilinde, mahkeme kararı verilmeden önce ve sonra bazı değişiklikler olmaktadır. Önceki ha-

9. Ancak cinsel saldırı ve tecavüz haberlerinde yaygın olduğu üzere, haberin dilinde ve çerçevelenmesinde, mağduru neredeyse suçlu gösteren, saldırganı koruyan bir gayret veya çabadan söz edemeyiz.

berlerde gelişmelerin "iddia" olarak aktarıldığı ve çoğunlukla mağdurun ve zaman zaman saldırganın kimliğinin saklandığı görülmektedir. Bu noktada haber üretiminin ve dilinin temel gazetecilik, habercilik ve medya etiği gereklerine uygun olduğu söylenebilir. Mahkeme kararlarından sonra ise, haber dili, kararı onaylayıcı ve yargılayıcı bir tona bürünmekte ve kimliklerin artık gizlenmediği gözlenmektedir. Yukarıda anılan örneklerde olduğu gibi saldırgana ilişkin "sapık", "utanmaz" ve "iğrenç" gibi sıfatlar başlıklara taşınmaktadır.

Bu haber başlıklarının seçimi bakımından, *Hürriyet* ve *Habertürk* arasında belirgin bir farklılık görülmemiştir. *Hürriyet* gazetesinde yer alan başlıklara baktığımızda "Sapık baba kendini astı", "Tecavüzcü anne-babaya 70'er yıl hapis", "Tecavüzcü babaya ceza yağdı", "Üvey kızına tecavüz eden babaya 30 yıl hapis" gibi başlıklar karşımıza çıkmaktadır.

Hürriyet'teki bazı haber başlıkları yargı kararlarını eleştiren niteliktedir: "Kızına tecavüz eden babaya 30 yıl çok bulundu" gibi. Bazı haber başlıkları ahlaki bir paniğin habercisidir: "Türkiye böyle aile görmedi" veya "İnsanlık ölmüş dedirten haber" gibi. Ensest vakalarının haber başlıkları, *Habertürk*'te de saldırganı ve fiili öne çıkarmaktadır: "İki kızına tecavüz eden adam kendini astı", "Aydın'da tecavüz rezaleti", "İki kızına tecavüz etti iddiası", "İzmir'de skandal", "Zihinsel engelli kuzenine tecavüz etti" gibi.

Yine başlıklara bakarak yargı kararlarını haber yapan ya da öne çıkaran bir kategoriden söz edebiliriz. Yargı kararlarına ilişkin haberler ya kararı desteklemekte ("Üvey kızına tecavüz eden babaya 30 yıl hapis", "Üvey kızına tecavüz eden zanlı tutuklandı", "Tecavüzcü babaya ceza yağdı") ya yetersiz bulmakta ya da yargının kararlarındaki çelişkileri dile getirerek, haberin/habercinin mağdurun yanında yer aldığına işaret etmektedir. Saldırgan ve fiili öne çıkaran haberlerde saldırganı yargılayan, onun ahlaki zayıflığına vurgu yapan başlıklar da karşımıza çıkmaktadır: "Bu nasıl baba", "'Utanç' davasında tutuklama kararı", "Utanmaz baba tutuklandı" gibi.

Ensestin "kötülüğünü" ve "sıradışılığını" anlatmak için "Günün

en iğrenç haberi" başlığını örnek verebiliriz. Haber başlıklarına kimi zaman "Tecavüz skandalında flaş gelişme" başlıklı haber gibi, magazin içeriklerinden tanıdığımız ifadelerle dikkat çekme çabalarına da rastlanmaktadır.

Haberciler ve habercilik açısından bakıldığında bu haberlerdeki imzaların tamamı erkek gazetecilere ait olmasa da eril bir dille yazılmış olduğunu; haberlerin başlıklarında, ataerkinin erkekler arasındaki bir hiyerarşisinin, normal erkeklerin ve erkekliğin sapkın erkekleri ve erkekliği daha aşağı konumlandırdığını izlemekteyiz.

Saldırganın sosyoekonomik durumu, statüsü, mesleği, ilişki içinde bulunduğu kişiler ve mağdura yakınlığı, haber öyküsünün temel öğelerindendir. Haberlerin dilinde ve kurgusunda sınıfsal bir hiyerarşinin izleri de açıkça gözlenmektedir. Örneğin "Aydın'da tecavüz rezaleti" başlıklı haber, 15 yaşındaki kız çocuğunun, saldırganı "öz babası" olarak bildiği, saldırganın "biçerdöver operatörü" olarak çalıştığı ve çocuğun annesiyle "nikâhsız" yaşadığı ayrıntılarını içermektedir. Saldırgan erkeğin ne iş yaptığı bilgisi kadar tekrarlanan bir başka konu da annenin ya da saldırganla ilişkisi olan yetişkin kadının suça katılması veya katılmaya zorlanmasıdır. "Bu nasıl baba" başlıklı haber, "babasının tecavüzüne uğrayan 17 yaşındaki E.A.'nın annesinin, evde E.A.'ya doğum yaptırdığı" bilgisini de içermektedir. Bu haber henüz iddia aşamasında iken, bir sonraki haber ("Tecavüzcü babaya ceza yağdı") babanın çobanlık yaptığı bilgisine yer vermektedir. "Günün en iğrenç haberi"nde, beraber olduğu evli kadının kız çocuğuna tecavüz iddiasıyla tutuklanan saldırganın, "dolmuşlarda şoförlük yaptığı" bilgisine yer verilmekte ve genç kızın "Anneme söyledim, ama bana inanmadı" dediğine işaret edilmektedir.[10]

Habertürk'ün "Adalet 'zara' takıldı" haberi, yakın okuma gerektiren bir haber metnidir. Haber metni içinde ana öğe, down sendromlu bir kız çocuğunun, babasının tecavüzü sonucu hamile kal-

10. Bu haberle ilgili olarak kaydedilmesi gereken olumlu bir nokta, hâkimin genç kızın "ruh sağlığının bozulup bozulmadığının araştırılması için" duruşmayı ertelemiş olduğu bilgisidir.

ması hakkındaki mahkeme kararıdır. Buna karşın olayın tüm aşamaları ve arka plan bilgisi, haber metninde yer almaktadır. Haber metni içinde ilk altbaşlık "Adalette bekâret sendromu! İşte utandıran kararın öyküsü..."dür. "Yüzde 99.99 ondan" altbaşlığında, hamile kalan ve kürtaj olan genç kızın bebeğinin babasından olduğu belirtilmektedir. Hamile kaldığı halde bekâreti bozulmadığı için cezanın düşük tutulması "Bekâret sendromu" ve "utanç" sözcüklerini başlığa taşımıştır. "Rezaleti anlattı" altbaşlığı, okuldaki rehber öğretmenin nasıl şüphelenerek kız çocuğunun konuyu kendisine açmasını sağladığını; "Anne: Eşim de olabilir" başlığı altında ise, annenin, eşinin suçun faili olabileceği konusundaki şüphesini aktarmaktadır.

"Adalet 'zara' takıldı" başlıklı haberin "Ceza üst sınırdan verildi", "Nasıl olduğu açıklansın", "Basit cinsel istismar", "Bir hâkim muhalif kaldı" altbaşlıklarında ise mahkeme süreci, ilk kararın temyizde nasıl bozulduğu, üst mahkemenin cezayı neden fazla bulduğu aktarılmaktadır. "Kanunlar ne diyor?" altbaşlığı, konuya ilişkin TCK'nın ilgili maddelerini vermekte, ancak, üst mahkemenin sadece ilk fıkranın gerektirdiği cezayı öngördüğü aktarılmaktadır. Mahkemenin kararını onamayan Yargıtay 14. Dairesi'nin kamuoyunda N.Ç. Davası olarak bilinen davada mağdur N.Ç.'nin sanıklarla rızasıyla birlikte olduğu yönündeki kararı onayan daire olduğu bilgisi verilmekte, ilgili Daire'nin tamamen erkek hâkimlerden oluştuğu belirtilmekte ve ret oyu veren hâkim dahil bütün hâkimlerin adı verilmektedir.[11] Bu haber, gazetenin haberi izlemesi ve okura bütünlüklü bir resim, bir arka plan bilgisi sunması bakımından önemli bir örnektir.

11. Haberde hatırlatılan Yargıtay 14. Daire'nin verdiği çok tartışılan karar N.Ç. hakkındaydı. 13 yaşında bir kız çocuğu olan N.Ç., 26 erkeğin tecavüzüne uğramış, dava 8 yıl kadar sürmüştü. Üst mahkeme sanığın rızası olduğu yönünde karar vermiş ve cezaları düşük tutmuştu. Bu konuda bazı haberler için bkz. "'Utanç Davası'nda Karar" (*Habertürk*, 16 Ocak 2013); Anıl Demir, "Eroğlu: N.Ç. dörtten fazla ameliyat oldu" (*Hürriyet*, 3 Kasım 2011); "N.Ç. davası utançla bitti" (NTV, 25 Kasım 2011).

Annenin de bildiği ya da tanık olduğu ensest vakalarında, bazen saldırgan babayı değil aileyi öne çıkaran bir başlık tercih edilmektedir: Örneğin "Türkiye böyle aile görmedi" başlıklı haberde, Tokat Zile'de, kızlarına tecavüz eden astsubay babanın, eşi ile birlikte kızlarına cinsel şiddet uygulaması hakkındadır (*Hürriyet*, 20 Nisan 2012).[12] Haberler aile içi ilişkilerin kutsallığına, akrabalar arasındaki dayanışmaya değinen ifadeler içermekte, hikâye aile içi dayanışmanın yıkılması teması üzerine kurulmaktadır. Örneğin, "Türkiye' nin ilk ensest nikâhı" başlıklı haberde, "ilkokul mezunu" amcanın, "kendisini büyüten" abisinin, "üniversite öğrencisi" olan kızıyla gizlice evlendiği belirtilirken, evliliğin ahlaki olarak sorunlu olması kadar, kardeşin kendisini büyüten abisine gönül borcuna ve evlenenler arasındaki sosyoekonomik düzey farkına da işaret edilmektedir. Kısaca haber metni, geniş aile ilişkileri içinde aile üyelerinin birbirlerine karşı ahlaki sorumluluklarını veri kabul ederek, bundan sapmaları olağandışı ve iddialı bir dille, "Türkiye'nin ilk ensest nikâhı" başlığı ile vermektedir.

2009 yılında yayımlanan ve kapsamlı bir ilk çalışma olan "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" başlıklı raporun, 2009 yılında ve izleyen dönemde medyada nasıl haber olduğu önemlidir. Bu rapor, NTVMSNBC, Bianet, *Radikal*, Haber53, En Son Haber sitelerinde haber olarak yayımlanmışken, birçok meslek örgütünün sitelerinde ve birçok blogda haber kaynaklarından aynen alınarak yayımlanmış ya da referans olarak gösterilmiştir. NTVMSNBC, 22 Haziran 2009 tarihinde rapor hakkında ayrıntılı bir haber vermiştir. Haberde, "3-4 yaşında başlayıp", "Ensest ne demek", "Mağdur her yaştan kız ve erkek çocuklar", "Kız çocuklar daha fazla", "Hediye vermekten ölüm tehdidine", "Anneler bu habere dikkat", "Kimler

12. Bu yazı yayımlanırken anne ve baba cezaevine gönderilmiş ve iki kız kardeş devlet korumasına alınmıştı. Üniversite eğitimine başlayan kardeşlerden biri kaldığı yurtta intihar etti. Bu haber her iki gazetede de bir önceki vaka ile ilişkilendirilerek verildi. *Hürriyet* gazetesinin online sayısında habere yer verilmemişti. *Habertürk*'teki haber için bkz. "İstismarcı babanın acısına dayanamayan Senem canına kıydı" (8 Aralık 2016).

ensest saldırganı oluyor", "Biz oyun oynuyoruz babamla", "En sık yaşanan istismar baba-kız, baba-oğul arasında", "Yüksek gelir grubunda örtbas etmek daha kolay", "Sonuç: Ensest ortadan kaldırılamaz ama" altbaşlıkları yer almaktadır. "Anneler bu habere dikkat" altbaşlığı anneye bir gözleme ve önlem alma çağrısı yaparak bir sorumluluk yüklemekte ve dolayısıyla anneyi suçlamaktadır. Bianet'te Sema Buz imzası ile "Ensest: En yakındakinden gelen en görünmez istismar" başlıklı haberin ise (Bianet, 24 Haziran 2009) saldırının yakınlardan geleceğini bildiren daha eleştirel bir dille yazıldığı gözlenmektedir. *Radikal*'de Elif Ekinci imzasıyla yayımlanan "Gizli gerçek: Ensest" başlıklı haber (10 Nisan 2011), rapordan çeşitli örneklere yer değinirken, dünya ve Türkiye'deki rakamlara, ensest vakalarında başvurulacak kurumlara yer vermesi bakımından olumlu ve sorumlu bir habercilik örneği olarak dikkat çekmektedir.

Hürriyet ve *Habertürk*, bir yandan bu haberleri çarpıcı başlıklarla verirken bir yandan da bu konudaki olumlu gelişmeleri haber yapmaktadır. Haberler hem mağdurları destekleyen ve güçlendiren hem de eleştirel bir dil ve çerçeveleme ile yer alabilmektedir. Adalet Bakanlığı'nın Beşinci Yargı Reformu Paketi'nde çocuk tacizi konusundaki haberi "5. Pakette 'çocuk' sürprizi" başlığıyla haber olurken; "Adalet 'zara' takıldı", "En ayıp suçun hukukta adı yok", "'Erkek şiddeti' rakamları açıklandı", "'Hadım' yasası geliyor!", "Şiddet mazur gösteriliyor", "Yargıda 'çocuk tacizi' anlaşmazlığı", "Çocuklar ailelerine karşı da korunacak", "Ensest davası yargı paketine girdi", "Cinsel istismara 15 yaş ayarı" gibi bilgi veren haberler de göze çarpmaktadır. Örneğin son haberde, başlığın hemen altında, "Çocuk istismarıyla mücadelede yeni dönem: 15 yaşını bitiren çocukla rızasıyla olsa bile cinsel ilişki kuran istismardan yargılanacak. İstismar mağduru tüm çocukların ruh sağlığının bozulduğu kabul edilecek. Ensest yapan ailenin cezası iki kat artıyor" ifadelerine yer verilmektedir.

Türkiye dışından gelen ensest haberlerinin temsilinde, Batılı toplumların yozlaşmış ve bozulmuş olmasına ilişkin kalıp yargı kolayca devreye girmekte ve yargılayıcı ifadelere daha kolay başvu-

rulabilmekte, Türkiye'den haberler ise "aslında bizde böyle şeyler olmaz" süzgecinden geçirilmiş daha dikkatli ve özenli bir dille aktarılmaktadır. Örneğin "İzmir'de skandal!" (*Habertürk*, 27 Mayıs 2012) başlıklı haberde, haberden önce yer alan kısa giriş önemlidir: "Avusturya'da evinin bodrumuna hapsettiği öz kızına 24 yıl boyunca tecavüz eden sapık baba Josef Fritzl dehşetinin benzeri, İzmir'de yaşandı." Bu ifade ensest saldırının "biz"den olmaması, yani Türkiye dışındaki ülkelerde olan vakalara referans verilmesinin daha kolay olduğuna bir örnek olarak gösterilebilir. Bu haber, daha sonra "Türkiye'nin Fritzl'ine ibretlik ceza" (*Habertürk*, 29 Kasım 2012) başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. J. Fritzl vakası haberi, uzun süre ensest vakası haberlerinin referans gösterdiği en uç örnek olarak kendine yer edinmiş görünmektedir. Yine Maldiv adalarından bir haberde, üvey babasının tecavüzüne uğrayan genç kızın başka bir erkekle cinsel ilişkiye girdiği için kırbaçlanabileceği haberi "Tecavüz mağduru ama kırbaçlanabilir" (*Hürriyet*, Ocak 2013) başlığıyla mağduru koruyan bir tonda verilmektedir. Buradaki "kötü", "bizim gibi" laik bir hukuk sisteminden yoksun olan Maldiv adalarındaki şeriattır. Bu haberlerin dilindeki hayret, Türkiye'de sistematik ve sıklıkla meydana gelen kadın cinayetleri sanki sadece çok uzak coğrafyalarda oluyormuş izlenimini yaratmaktadır.[13]

"Evlatlık kızla evlilik yasası!" başlıklı haberde, "İran'da aile reisinin evlatlık kızıyla evlenmesine izin veren madde parlamentodan geçti. Üstelik maddenin yer aldığı yasa 'çocukların korunmasıyla

13. Teyzesinin oğlundan hamile kalan ve çocuğunu doğuran Güldünya Tören, Şubat 2004'te kardeşleri tarafından önce silahla yaralanmış, kaldırıldığı hastanede erkek kardeşi tarafından öldürülmüştü.

Şemse Allak 2003 yılında evlilik dışı hamile kaldığı gerekçesiyle ailesi tarafından taşlanarak ağır yaralanmış yedi ay yoğun bakımda kaldıktan sonra hastanede ölmüştü. Daha yakın tarihten örneklere bakılacak olursa, 2010 yılında eşi tarafından öldürülen Ayşe Paşalı hatırlanabilir. 2017 yılında 290 kadın ve 22 çocuğun öldürüldüğü, 417 kadının şiddet sonucu yaralandığı ve 348 kadın ve 376 kız çocuğuna cinsel istismarda bulunulduğu belirtilmektedir (Tahaoğlu 2018). Bianet Erkek Şiddeti Çetelesi tutmaya, raporlarını aylık olarak yayımlamaya devam ediyor.

ilgili!'" biçiminde başlık altında özetle verilmiştir. Habere, biri al duvakla yüzü örtülmüş her iki yanında sarı ve yeşil eşarplarıyla duran üç kız çocuğunun fotoğrafı eşlik etmektedir. Kısaca bu haber dili, bu sorunu dünyadaki "yozlaşmış" veya "köktendinci" ülke ve kültürlerde yaygın olsa bile, Türkiye'de bilinmediğine, yaygın olmamasını da aile değerlerine bağlılığa atfeden bir görmezden gelme içindedir.[14] Ensest vakalarının nasıl ele alınacağı konusundaki istikrarsızlık ve görmezden gelmenin, bir yandan ailenin dönüşümünü bir çöküş olarak sunma ve ahlaki panik yaratma çabası, bir yandan da çok değer atfedilen ailenin yüceliğini kutsama çabası arasındaki dengesizlikten kaynaklandığı düşünülebilir. Haber çerçevelenmesi ve dili ensest vakalarına anormal vurgusu yaparak, ensest saldırganlarını "sapkın", "sapık" kişiler olarak göstererek dolaylı olarak da olsa Türkiye'de ensest vakalarının yaygın olamayacağı vurgusunu pekiştiren bir söylemsel tercihi yansıtmaktadır.

Haber metinleri, başlıklardakine benzer bir anlayışla görsel materyalle desteklenmektedir. Örneğin, ağzı, kirli bir (erkek) el ile kapatılmış, gözleri dehşetle açılmış bakımlı bir kadın yüzü fotoğrafındaki kirli erkek eli ve bakımlı kadın yüzü arasındaki zıtlık, şiddetin ve kötülüğün alt sınıf, tekinsiz insanlardan geleceğine ilişkin bir çağrışıma yol açmaktadır. Aynı şekilde çıplak veya giysili, elleri ile yüzünü kapatmış erkek veya kadın yüzü, yüzünü dizlerinin arasına gömmüş bir erkek çocuğun başı, sıkça kullanılan görüntü bankasından alınmış "anonim" fotoğraflardandır.

Ensest vakalarının medyada bir sorun olarak gündeme gelmesi için, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet vakalarının saptanması ve sorun olarak tanınmasına ilişkin sürece benzer bir seyir izlemesi beklenebilir. Ev içi şiddet vakalarındaki uzun süren kabullenememe, ihmal ve sistematik görmezden gelme, kadın hareketinin çaba-

14. Çalışmamız yazılı basınla sınırlı olmakla birlikte Yalçın Doğan'ın "RTÜK son üç yılda yağdırdı: 902 Ceza" başlıklı haberinde, televizyon ve radyolardaki cezaların müstehcenlik, Türk aile yapısına aykırılık, milli ve manevi değerlerimize aykırılık gibi gerekçelerle verildiğini belirtmektedir (*Hürriyet*, 27 Nisan 2012).

ları, yasal mevzuattaki değişiklikler, medyanın bu konuda daha duyarlı habercilik yapması gibi bir dizi etkenle bir ölçüde kırılmıştır. Ensest sorununun tanınması ve bu konuda farkındalık gelişmesi için de benzer bir sürece ihtiyaç olduğu öngörülebilir.

Bu konuda imzalı veya imzasız haberden çok yorum ve köşe yazıları karşımıza çıkmaktadır. *Hürriyet*'te Aylin Anne'nin yazıları,[15] Ayşe Arman'ın yazıları[16] bu soruna sıkça değinmektedir. Arman'ın "Elma şekerinden çok 'gel sana oyun yükleyeyim' tehlikesi" başlıklı röportajında, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Bölümü'nden Prof. Dr. Şevki Sözen'le çocuklara yönelik cinsel taciz konusu ele alınmaktadır.

"Şiddet mazur gösteriliyor" (*Habertürk*, 27 Mayıs 2013) başlıklı haber bir vakadan çok bir uzman görüşünü yansıtması bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Haber, Sağlık Bakanlığı tarafından kadın ve çocuğa yönelik şiddet haberlerinin dört ulusal gazete ve yedi televizyon kanalında izlenmesiyle ortaya çıkan rapor hakkındadır: "Bakanlığın çalışmasının öneriler bölümünde, şiddet içeren olayların haberleştirilmesi sürecinde, gazetecilere çocukların korunması ve ayrımcılığın önlenmesi konularında, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler hakkında yeterli bilgilendirme yapılmasının, en azından asgari ve etik kaygı düzeyinin oluşmasını sağlaya-

15. Aralık 2016'ya dek *Hürriyet*'te Aylin Anne köşesi yer almaktaydı. Köşe yazıları sona ermekle birlikte Aylin Çalışkan hem bir çocuk hakları aktivisti, hem de bir blogger olarak kendi sitesinden ve Aylin Anne adını taşıyan sosyal medya hesaplarından annelik üzerine yazmaya ve deneyimlerini paylaşmaya devam etmektedir. Bkz. aylinanne.com; www.instagram.com/aylinanne/?hl=en; www.facebook.com/aylinanne1/. Aylin Anne köşe yazıları için bkz. www.hurriyet.com.tr/yazarlar/aylin-anne/.

16. Ayşe Arman'ın 23 Nisan 2010 tarihli "Gazetemle gurur duyuyorum" başlıklı, *Hürriyet* gazetesinin Aile İçi Şiddete Son Kampanyası ile ilgili yazısında şu ifadeler var: "Beni en çok etkileyen ise Türkiye'de başka bir örneği olmayan Aile İçi Şiddet Acil Yardım Hattı. Sıkı durun, 2 yılda 18 bin kişi aradı. 8 bin 573 kişiye bire bir destek verildi. 500'e yakın acil vaka çözümlendi. Ve müthiş bir farkındalık yarattı." Arman yazısında "Eskiden konuşulmayan şeylerdi bunlar, hele aile içi istismar haberleri yapılmazdı, 'Tiraj düşer, bu halk ensest okumak istemez' denirdi," demektedir.

bileceği belirtildi." Pek az haberin raporda önerilen yaklaşımla yapıldığını göz önüne alırsak, bu uyarının önemi anlaşılacaktır.

Bazı görüşler ise cinsel taciz ve saldırılar için önleyici girişimcilerin çok yavaş gelmesinden duyulan bıkkınlıkla olsa gerek nefret söylemi sınırlarını zorlayan intikamcı cezalar verilmesine çağrı yapmaktadır. Uzun yıllar yerel ve ulusal basında gazetecilik yapan ve Fox Türkiye'de Müge Anlı ile yaptığı Dobra Dobra programı ile tanınan gazeteci Şenay Düdek *Hürriyet*'teki köşesinde "Tecavüzcüler hadım edilsin, İdam cezası geri gelsin" (5 Mayıs 2010) başlıklı yazısında ensest suçlarını da içerecek şekilde yeni düzenlemeler önerirken, kamuoyunu rasyonel olmayan bir dille desteğe çağırmaktadır.[17]

Habercilikte, bildikleriyle sınırlı olan gazetecilerin yaptıkları olgusal haberler, içine polis jargonundan aktarılan ahlaki eklemeler yapılmış, yargılayıcı ancak yardım etmeyen, çözüm önermeyen, süreklilik arz etmeyen ve kapalı öyküler olarak kalmaktadır. Mağdurların başvurabileceği destek merkezleri, hangi durumda nereye baş-

17. Yazıda Düdek şu ifadelere yer veriyor. "Çevremdeki insanlar benim ne kadar duygusal olduğumu bilirler. Ama ensest ilişkilere, sübyancılara, fiili livata yapanlara ve de suçsuz, günahsız bir insanı öldürenlere karşı çok acımasızımdır. Allah'tan başka da kimseden korkmam. 'Dobra Dobra' programımı izleyenler bilirler. İnşallah geri döneceğiz. Ekranlarda neler yapılacağını yine göstereceğiz. Neyse uzatmayayım, tecavüz ettiği öz kızından doğan ve aynı zamanda torunu olan kızına da cinsel tacizde bulunan şerefsizi, kasabın et dövme aletiyle hadım ederim. Yine Siirt'te 8 erkek öğrencinin 2-3 yaşlarındaki bebeklere tecavüz etmelerine de vereceğim ceza aynı olur. Yazarken insanın tüylerini diken diken eden, yüreğimi dağlayan ve sizlerin de yüreklerini acıtan bu tecavüz olaylarından kurtulmamız ya da caydırıcı olması için bunların hadım edilmesi şart. Ayrıca, günahsız bir insanı acımasızca katleden kişi de derhal idam edilmeli. Sevgili okurlar, sizleri bu konuda birlik ve beraberliğe çağırıyorum. Başta Sayın Başbakanımız Tayyip Erdoğan olmak üzere, Adalet Bakanı'nı, Kadın ve Aileden Sorumlu Bakan olan ama bugüne değin yetersiz kalan Selma Aliye Kavaf'ı mail yağmuruna tutun. Kadın dernekleri Ankara'ya yürüyün. Gazete yöneticileri bu konuda birleşin. Artık Türkiye'de kadının bir adı bir yeri olsun. Yetti artık. Kadın cinsel meta olarak görülmekten kurtulsun. Çünkü verilen cezalar yetersiz. Çıkan aflarla bu katiller, ırz düşmanları aramıza elini kolunu sallayarak dönüyorlar ve yaptıklarıyla kalıyorlar. Üstelik hasta ruhlar olarak yapmaya da devam ediyorlar."

vurulacağı konusunda bilgi veren içeriklere rastlanmamaktadır. Bu tür bir bilgi içeren, yardım edecek yol ve yön gösteren arka plan öyküleri, okurlar bakımından çok değerli olabilir. Ancak, bu konuda bir altyapı olmaması, yani başvurulacak uzman ve merkezlerin yetersizliği, haberciliği öyküyü dramatize etmenin ötesine geçmeyen bir döngüye sürüklemektedir. Hak ihlallerini politik bağlamından koparan, şiddetin kamusal ve özel alanda bir suç olduğunu gözden kaçıran bir habercilik anlayışı ve dili ile bir dönüşüm beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Haberin dramatize edilmesi kadar takip edilmemesi de bir sorundur. Nacaroğlu'nun belirttiği gibi bu tür haberler toplumsal bir soruna işaret eden, farkındalık yaratmayı amaçlayan bir dille yazılmaz, failler gizlenir ve yaptırımlar ertelenir ya da yerine getirilmez ise toplum vicdanı yara alır. O nedenle çocuğu (ve kadınları) koruyan bir kurgu ve dil, habere hâkim olmalıdır (2011: 204).

Haber kendi başına önleyici ya da teşvik edici olamaz. Haberlerin uzman sesleri, görüşleri ve önerileriyle desteklenmesi gerekir. Törelerin yasalardan daha çok sözünün geçtiği bu coğrafyada, devletin yasaların uygulanması ve destek hizmetleriyle ilgili eksiklikleri de eklenince, haberler polisiye ve adli vakaların sıralandığı listeler haline gelebilmektedir. Haberciler ensest haberlerinin olgusal gerçekler olduğunu, kendilerinin de olanı biteni yazmaktan fazlasını yapmadıklarını söyleyebilirler. Ancak daha sonra önerileceği gibi, hak odaklı dokunuşlarla bu haberlerde ve bu tür habercilikte fark yaratılabilir. Habercilikte duygu uyandıran bir dili özellikle seçtiği görülen medya, şiddet, taciz ve ensest haberlerini bu dille ele almakta, haberleri birbirinden kopuk, kapalı hikâyeler olarak sıralamakta, bireysel ve toplumsal arasında zıtlık kurmakta, konuyu bir toplumsal sorun olarak ele almamaktadır. Haber medyasının kendine eleştirel bakışı, bu türden haberlerin dramatik, binde bir rastlanan ya da sadece yoksul ve eğitimsiz kesimlerde ortaya çıkan bir istisna/felaket olarak değil de çokboyutluluğu ihmal edilen bir toplumsal sorunun görünen yüzü olarak temsil edilmesinin yolunu açacaktır. "Olduktan sonra" değil "olmadan önce" bilinç ve farkındalık

yaratma sorumluluğu ile haber medyası, medyanın diğer ayakları ile birlikte uzun vadeli ve sorumlu bir habercilik örneği sergilemek durumundadır.

İnsan Hakları Konusunda Daha "Farkında" Bir Gazetecilik: Hak Haberciliği

Öncelikle "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" raporunun medyada sorunun temsili konusunu dikkate aldığını hatırlatalım: "Ensestin, genel olarak tüm istismar türleri gibi, medyada duyurulması sırasında mağdur için yol gösterici ve olayı açığa çıkarma yönünde cesaretlendirici olması, şüpheli durumların kesinleşmiş davalar gibi yansıtılmaması, mahremiyete özen gösterilmesi, mağdurun ruhsal travmasını artıracak haberlerden kaçınılması, belirli bir sosyoekonomik grubu damgalayıcı şekilde haber yapılmaması ve istismar davranışı için özendiricilik teşkil etmemesi gereklidir" (Çavlin-Bozbeyoğlu 2009: 37). Buradan yola çıkarak haberlerde, başvurulacak kurum ve mekanizmalara, yardım hatlarına, uzman kişilerin adlarına, eski vakalara, kararlara, kamuoyunda ortaya çıkan tartışmalara yer verilmesinin, sorunun vahametini aktarmaktan çok çözümüne yönelik adımlar olacağı açıktır. Haber metni için gerekli olmayan ayrıntılara, daha önce örneğini verdiğimiz gibi saldırganın ne iş yaptığına vb. yer verilerek bu sorunun daha çok alt sosyoekonomik düzeyden gelenlerin yaşadığı/karşılaştığı bir sorun gibi gösterilmesinin önüne geçilebilir. Habere konu olan mağdurun ya da diğer mağdurların kendilerini bir kez daha çaresizlik içinde bulacakları, travmalarını artıracak dramatik bir dilden vazgeçerek, onları cesaretlendirip güçlendirebilecek yapıcı bir dil kurulmalıdır.

Çok açık olan bir konu, medyanın üçüncü sayfa haberciliğinden uzaklaşması gerektiğidir. Gencel Bek'in (2011) de belirttiği gibi insanları üzerek, ağlatarak, tiksinti uyandırarak bir-iki baba, dede, amca veya anneyi işaret ederek sorunun odağını değiştirmiş oluruz. "Kötüler yoksullardan çıkar" kalıp yargısından arınmış, sorunun kökeni ve çözüm yolları üzerine tartışma yaratan bir gazetecilik ge-

rekmektedir. Bir yol, alternatif medya kuruluşları ve alternatif habercilik anlayışlarını tanıtmak ve sosyal medyadan da yararlanarak ana akım medyadan farklı nişler kurmak ve ana akım medyanın duyarsız kalamayacağı bir kararlılık ve süreklilikte çalışma ve haber üretmektir. Biliyoruz ki, haber bir hikâyedir ve her zaman başka türlü öyküleme mümkündür (Fairclough 1995: 14). Bu yazının nihai amacı da bu öykülemenin haber diline ve gazetecilik pratiklerine dahil edilmesi için küçük bir katkıda bulunmaktır.

Ortak bir alternatif medya tanımında uzlaşılamadığına dikkat çeken Carpentier, şöyle demektedir: "Küçük ölçekli ve farklılıklara saygı göstermek üzere özgül topluluklara, dezavantajlı gruplara seslenen; devlet ve pazardan bağımsız; yatay olarak örgütlenmiş; demokratikleşme ve çoğulculuk çerçevesinde, izleyicinin erişim ve katılımcılığına imkân veren; kendi kendini ifade etme imkânı tanıyarak, baskın olmayan (büyük ölçüde karşı hegemonik nitelikli) söylem ve temsillere dayanan medya." (Carpentier, Servaes ve Lie 2003: 56; aktaran Alankuş 2008: 207). Bu tanımla bazı noktalarda uzlaşsa da bundan daha kapsayıcı bir tanım ortaya koyan Alankuş'un "başka medyalar" kavramı bu konuda da elverişli olacaktır. Alankuş, "başka medyalar" kavramını önerirken, bu kavramla ana akım medyayı eleştirmek kadar bir adım daha atarak onun yapamadığını yapan medyalar yaratmanın önemine değinir. Hem ezilenler hem de ortalama çok satan, çok reyting alan medya ürünleri dışında beğenisi olanlar için başka medyaların gereğinden söz eder (190). Alankuş'a göre "başka medyalar", demokrasi ve çoğulculuğa yönelen ve odağı "bireysel" olandan "toplumsal" olana kaydıran bir bakışın gazetecilik pratiklerine işaret eder (191). Başka medyaların kurulması ve sürdürülebilir hale gelmesi ana akım medyayı başka türden bir temsile davet eden bir noktaya taşıyabilir.

Bianet'in yaygın medyanın bakış açısını ve dilini dönüştürmeye ve hak odaklı bir habercilik yapmaya yönelik eğitim çalışmalarının bir ürünü olan bir dizi kitaptan biri, *Çocuk Odaklı Habercilik*'te, Onat ve Akço (2007: 91-92) çocukları konu alan haberlerde şu önerileri sıralamaktadırlar: "Çocukların olumlu yönünü vurgulamak",

"Çocukları damgalayacak ifadelerden kaçınmak, 'sokak çocuğu' yerine 'sokakta yaşayan çocuk', 'suçlu çocuk' yerine 'suça itilen çocuk' gibi" ifadeler kullanmak, "Masumiyet karinesine uymak", "18 yaşından küçüklerin resimlerini ve kimliklerini yayımlamamak", "Ebeveynleri çocuklarla ilgili sorunlara ilişkin yardım mekanizmaları hakkında bilgilendirmek", "Çocukları medya süreçlerine dahil etmek", "Medya kuruluşları ve gazeteciler için çocuk hakları konusunda etik kurallar geliştirmek", "Yayının çocuklar üzerindeki olası etkisini düşünerek sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmek". Bu ilkeleri dikkate alan bir haber üretimi medyanın sessiz kitlesi çocukların sesi olma potansiyeli taşıyacaktır.

Mater ve Çalışlar, kadın odaklı bir habercilik için içerilmesi gereken unsurlara yer vermektedir: Buna göre gazeteciler "Kadınlarla ilgili yasal düzenlemeleri, hakları, uygulamaları; kadınların mücadelelerini; bu alanda çalışan örgütlerin etkinliklerini ve uzmanların görüş ve önerilerini vererek; kadınları bizzat haber kaynağı yaparak ve farklı kadın portreleri vererek dönüşümün yolunu açabilirler" (2007: 193-94). Haberlerin istenmeyen kötülükleri temsil ederken bunlara karşı alınabilecek önlemler olduğunu, bu konuda çalışan aktörler olduğunu aktarması da bir sorumluluktur.

Medyanın ensest sorunuyla mücadelede iyi işleyen bir dinleme, saptama, yardım ve iyileştirme mekanizmasının kurulması ve geliştirilmesi için sosyal sorumluluğu vardır. Bu türden bütün toplumsal sorunlara ilişkin medyadan beklenen, daha duyarlı, kapsayıcı bir dil ve temsildir. Haber medyası yazdığı/yayımladığı her şeyi başka türlü yazabilir. Bu başka gazetecilik için ilk öneri, ensest vakalarının (ve onlar gibi medyada sessizleştirilmiş kitleler olan kadın ve çocuklara ilişkin haberlerin) insanın beden bütünlüğüne saldıran bir insan hakkı ihlali ve suç olduğu vurgusuyla verilmesi olacaktır. Bu konuda Alankuş (2016) haberin, düzçizgisel anlatıdan uzaklaşarak sonuç değil süreç odaklı kılınmasını önermektedir (19). Dolayısıyla konu medyanın insan haklarına saygılı olma ilkesiyle doğrudan ilgilidir. Aile içinde ortaya çıktığı için mağdurları ve tanıkları çaresizliğe iten, uzun süre sürdüğü halde saklanan bir sorun olarak,

medyanın bu konuda bilgilendirme sorumluluğu, hakları ihlal edilenden/ezilenden yana olma sorumluluğu ve sessizlerin sesini duyurma sorumluluğu daha da önemlidir. Hak kültürü gelişmemiş, insan hakları karnesi zayıf bir ülke olan Türkiye'de, hak odaklı habercilik için hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkesinin benimsenmesi önemlidir. Ayrıca haberin, insan hakları farkındalığını geliştirmesi, dezavantajlı gruplar üzerinde olumlu etki yapacak biçimde tasarlanması, haber kaynağı ilişkisinde süreklilik ilkesinin benimsenmesi önerilmektedir (Arcan 2011). Son olarak Bianet'in yaygınlaştırmaya çalıştığı gibi, hak haberciliği ve Alankuş'un deyimiyle hak odaklı barış gazeteciliği, geçici olarak denenen bir stratejiden çok, haber insanla ilgili olduğu için, bir metin olarak hakları ile insanı içerdiği için, bir etik habercilik ilkesine dönüşmelidir. Böyle bir bakış açısıyla yapılan haberler görülenin değil görülmesi gerekenin haberini de yapmalı ve dolayısıyla haberi arayıp bulmalıdır.

Yazıda Gönderme Yapılan Gazete Haberleri:

Habertürk

"Adalet 'zara' takıldı" (14 Ağustos 2012) www.haberturk.com/gundem/haber/767112-adalet-zara-takildi (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"Artık hiçbir şey eskisi gibi değil" (31 Temmuz 2013) www.haberturk.com/polemik/haber/865173-artik-hicbir-sey-eskisi-gibi-degil (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"Aydın'da tecavüz rezaleti" (4 Temmuz 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/857619-aydinda-tecavuz-rezaleti (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"5. Pakette 'Çocuk' Sürprizi" (14 Mayıs 2013) www.haberturk. com/gundem/haber/844279-5-pakette-cocuk-surprizi (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"Bu nasıl baba?" (10 Şubat 2012) www.haberturk.com/yasam/haber/714741-bunasil-baba (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"En ayıp suçun hukukta adı yok" (9 Aralık 2012) www.haberturk.com/gundem/haber/801605-en-ayip-sucun-hukukta-adi-yok (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"'Erkek şiddeti' rakamları açıklandı" (8 Temmuz 2013) www.haberturk.com/yasam/haber/858712-erkek-siddeti-rakamlari-aciklandi (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"Günün en iğrenç haberi" (19 Eylül 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/878961-gunun-en-igrenc-haberi (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).

"'Hadım' yasası geliyor!" (2 Ağustos 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/865912-hadim-yasasi-geliyor (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).
"İki kızına tecavüz eden adam kendini astı" (17 Eylül 2013), www.haberturk.com/gundem/haber/878388-2-kizina-tecavuz-eden-adam-kendini-asti (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).
"İki kızına tecavüz etti iddiası" (5 Ekim 2012) www.haberturk.com/gundem/haber/782774-iki-kizina-tecavuz-etti-iddiasi (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013).
"İzmir'de skandal!" (27 Mayıs 2012) www.haberturk.com/gundem/haber/745554-izmirde-skandal (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013).
"Öz kızına tecavüzden tutuklandı" (19 Kasım 2012) www.haberturk.com/gundem/haber/795616-oz-kizina-tecavuzden-tutuklandi (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013).
"Şiddet mazur gösteriliyor" (27 Mayıs 2013) www.haberturk.com/saglik/haber/847950-siddet-mazur-gosteriliyor (Erişim tarihi: 21Ekim 2013).
"Tecavüz skandalında flaş gelişme" (2 Ağustos 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/877641-tecavuz-skandalinda-flas-gelisme (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).
"Tecavüzcü babaya ceza yağdı" (23 Ağustos 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/871480-tecavuzcu-babaya-ceza-yagdi (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013).
"Türkiye'nin Friltz'ine ibretlik ceza" (29 Kasım 2012) www.haberturk.com/gundem/haber/798501-turkiyenin-fritzline-ibretlik-ceza (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013)
"Utanç davasından tutuklama kararı" (19 Temmuz 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/861923-utanc-davasinda-tutuklama-karari (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013).
"Utanmaz baba tutuklandı" (13 Şubat 2012) www.haberturk.com/yasam/haber/715497-utanmaz-baba-tutuklandi (Erişim tarihi: 21Ekim 2013).
"Üvey kızına tecavüz eden zanlı tutuklandı" (18 Mart 2012) www.haberturk.com/yasam/haber/725681-uvey-kizina-tecavuz-eden-zanli-tutuklandi (Erişim tarihi: 21Ekim 2013).
"Yargıda 'çocuk tacizi' anlaşmazlığı" (30 Eylül 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/881795-yargida-cocuk-tacizi-anlasmazligi (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013).
"Zihinsel engelli kuzenine tecavüz etti" (26 Eylül 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/881033-zihinsel-engelli-kuzenine-tecavuz-etti (Erişim tarihi: 21 Ekim 2013).

Hürriyet

"ABD'den iki inanılmaz hikâye" (7 Aralık 2012) www.hurriyet.com.tr/planet/22096338.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Cinsel istismara 15 yaş ayarı" (15 Temmuz 2012) www.hurriyet.com.tr/gundem/20988389.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Cinsel saldırı suçlarına verilen cezalar artıyor" (1 Ağustos 2013) www.hurriyet.

com.tr/gundem/24439583.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Çocuklar ailelerine karşı da korunacak" (8 Ocak 2012) www. hurriyet.com.tr/gundem/19630619.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Elma şekerinden çok 'gel sana oyun yükleyeyim' tehlikesi" (13 Ağustos 2013) www.hurriyet.com.tr/elma-sekerinden-cok-gel-sana-oyun-yukleyeyim-tehlikesi-24507895 (Erişim tarihi: 22 Ekim 2013).
"Ensest davası yargı paketine girdi" (23 Ocak 2012) www.hurriyet.com.tr/gundem/19747749.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Ensestte korkunç iddia" (19 Aralık 2012) www.hurriyet.com.tr/ankara/22186554.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Evlatlık kızla evlilik yasası!" (29 Eylül 2013) www.hurriyet.com.tr/planet/24804836.asp (Erişim tarihi: 20 Kasım 2013).
"Gazetemle gurur duyuyorum" (23 Nisan 2010) hurarsiv.hurriyet. com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=14508024 (Erişim tarihi: 22 Ekim 2013).
"'Hadım' yasası geliyor!" (2 Ağustos 2013) www.haberturk.com/gundem/haber/865912-hadim-yasasi-geliyor (Erişim tarihi: 7 Ekim 2013).
"Hayat daha ahlaksız" (28 Nisan 2012) www.hurriyet.com.tr/yazarlar/20437155.asp (30 Kasım 2013).
"İnsanlık ölmüş' dedirten haber" (16 Ekim 2012) hurarsiv.hurriyet. com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=21633010 (Erişim tarihi: 23 Ekim 2013).
"İstismarcı babanın acısına dayanamayan Senem canına kıydı" (8 Aralık 2016) www.haberturk.com/gundem/haber/1333810-istismarci-babanin-acisina-dayanamayan-senem-canina-kiydi (Erişim tarihi: 5 Haziran 2017).
"Kara haber Batman Çayı'ndan çıktı" (26 Aralık 2013) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=22233236 (Erişim tarihi: 23 Ekim 2013).
"Kızına tecavüz eden babaya 30 yıl çok bulundu" (14 Kasım 2012) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=21923662 (Erişim tarihi: 23 Ekim 2013).
"N.Ç.'nin çektikleri G.Ü.'yü 'kurtardı'" (21 Eylül 2012) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=21517392 (Erişim tarihi: 23 Ekim 2013).
"RTÜK son üç yılda yağdırdı: 902 Ceza" (27 Nisan 2012) www. hurriyet.com.tr/yazarlar/20430905.asp.
"Sapık baba kendini astı" (18 Eylül 2013) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=24732811 (Erişim tarihi: 22 Ekim 2013).
"85 kadın 40 kadının örgütlü çalışmasıyla bugün hayatta" (2 Temmuz 2006) www.hurriyet.com.tr/pazar/4682971.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Şiddet mazur gösteriliyor" (27 Mayıs 2013) www.hurriyet.com.tr/saglik/23375201.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Tecavüz mağduru ama kırbaçlanabilir" (8 Ocak 2013) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=22310550 (Erişim tarihi: 23 Ekim 2013).
"Tecavüzcü anne-babaya 70'er yıl hapis" (15 Eylül 2013) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=24713924 (Erişim tarihi: 22 Ekim 2013).
"Tecavüzcü babaya ceza yağdı" (28 Ağustos 2013) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=24582213 (Erişim tarihi: 22 Ekim 2013).

"Tecavüzcüler hadım edilsin, idam cezası geri gelsin" (5 Mayıs 2010) www.hurriyet.com.tr/super-star-a-super-show-14621498.
"Türkiye böyle aile görmedi" (20 Nisan 2012) www.hurriyet. com.tr/gundem/turkiye-boyle-aile-gormedi-20383092 (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Türkiye'nin acı gerçeği" (9 Ağustos 2013) www.hurriyet.com.tr/yazarlar/24485580.asp (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Türkiye'nin ilk ensest nikâhı" (29 Nisan 2012) www.hurriyet.com.tr/gundem/20445404.asp (Erişim tarihi: 20 Kasım 2013).
"Üvey kızına tecavüz eden babaya 30 yıl hapis" (3 Temmuz 2013) hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=24582213 (Erişim tarihi: 22 Ekim 2013).

"Anneler, bu habere dikkat!" (22 Haziran 2009) www.ntv.com.tr/turkiye/anneler-bu-habere-dikkat,QBWbXx93mUS0ThvDarq9rA?_ref=infinite.
"Ensest: En yakındakinden gelen, en görünmez istismar..." (24 Haziran 2009) bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/115433-ensest-en-yakindakinden-gelen-en-gorunmez-istismar.
"N.Ç. davası utançla bitti", www.ntv.com.tr/turkiye/n-c-davasi-utancla-bitti, PvXNReEdE0uGR0HHcsowDQ (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).

İkinci Bölüm

ENSESTLE MÜCADELE: FARKLI ALANLAR

8

Ensest Olgularında Adli-Tıbbi Değerlendirme ve Hekim Sorumluluğu

M. Şevki Sözen, Birgül Tüzün

GÜNÜMÜZÜN ve gelecek nesillerin sağlıklı gelişimini tehdit eden en büyük risklerden biri çocuğun cinsel istismarıdır. Cinsel istismar, psikososyal gelişimini tamamlamamış çocuğun, bir yetişkin tarafından cinsel uyarılma amacı ile kullanılmasıdır. Çocuk pornografisi, teşhircilik, cinselliği kışkırtan konuşmalar, pornografik film seyrettirme, cinsel organları okşama ve oral, vajinal ve anal penetrasyona kadar değişen eylemler, cinsel istismar spektrumu içinde değerlendirilmektedir. Bunların içinde olayın ensest niteliğinde olanları, aile içi cinsel ilişkiyi kapsadığından, en ağır ruhsal travmayı oluşturan saldırı olarak ele alınmaktadır.

Ensest kelimesi, Latincede lekelemek, kirletmek anlamına gelen *incestare* ve kirli anlamına gelen *incestus* kelimelerinden türemiştir. Sadece kan bağı olan kişiler değil, çocuğun bakımından birinci derecede sorumlu kişiler arasındaki cinsel ilişki anlamına da gelmektedir. Diğer taraftan kan bağı olan kişiler arasında, cinsel ilişki dışında cinsel amaca yönelik her türlü davranış da ensest tanımı içinde değerlendirilmektedir.

Tarih boyunca ensest, tüm toplumlarda var olan bir olgu olsa da, dinsel, geleneksel ve hatta hukuksal anlamda bile konuşulması bir tabu olarak görülmüş ve yok sayılmıştır. Ancak, çocukluk dönemi cinsel travmalarının son on yıl içerisinde hızlı artışı, ensest gerçe-

ğinin kabulünü ve önlem alınması gerekliliği fikrini yaygınlaştırmıştır.

Ensest olgularının tanısı, tedavisi, ihbarı ile yasal sürecin başlatılması, tıbbi ve hukuki sürecin takibi çok önemlidir.

Cinsel istismara uğradığı iddia edilen çocuğun muayene ve adli-tıbbi raporlandırma sürecinde ailenin öncelikle izleyeceği yol:

• Bir üniversite hastanesinin adli tıp anabilim dalına doğrudan başvuru.

• Adli makamlara (mahalle karakolu veya cumhuriyet savcılığı) doğrudan başvuru.

• Çocuk koruma merkezlerine doğrudan başvuru.

İstismar olasılığı bulunan koşullar:

a) Çocuk, istismara ait delilin olmadığı bir durumda ancak risk grubunda ise,

• Fiziksel veya cinsel istismar açısından risk altında olduğu düşünülen, ancak, öyküsünde özellik bulunmayan ve olayla doğrudan ilişkilendirilemeyen okul başarısında düşüş ve içe kapanma gibi davranışsal değişiklikleri bulunan çocuklar, risk grubunda değerlendirilir ve yakın takibi gerekli olarak ele alınır.

b) İstismar olasılığı varsa,

• Cinsel istismar riski taşıyan ortamda yaşayan ve anlamlı cinsel içerikli davranışsal değişiklikler gösteren çocuklar.

• İstismar öyküsü vermeyen fakat özellikle fiziksel şiddet ya da cinsel içerikli davranışsal değişiklikler sergileyen çocuklar.

• İstismar öyküsü olmayan, normal muayene bulgularına rağmen, cinsel istismarla uyumlu hastalıklar (Condyloma veya Herpes 1) gösteren çocuklar.

• Çocuğun istismarla ilgili detaylı, tutarlı, ısrarlı olmamakla birlikte şüpheli sözel açıklamalarda bulunduğu koşullar.

• İstismar şüphesi taşıyan fiziksel bulgulara rağmen, sözel istismar açıklaması olmayan çocuklar.

• Tüm bu koşullarda, ilgili merkez, üniversite hastaneleri ya da hekimlerden destek alınmalıdır.

c) İstismar olasılığı yüksek ise,

• İstismar bulgularının varlığı ya da yokluğunun yanı sıra çocuğun açık, tutarlı, detaylı istismar anlatımı.

• Kaza sonucu yaralanma öyküsüne ait olmayacak nitelikte, genital bölge travma bulgularının varlığı.

• İstismar öyküsü olsun ya da olmasın penetrasyon (organ veya yabancı cisim sokulması) şüphesi ya da penetrasyonun açık kanıtı olan bulguların varlığı.

• 2-10 yaş arasındaki çocuklarda kültür ile kanıtlanmış cinsel yolla bulaşan hastalıkların (Clamydia Trachomatis bulunması, kültür ile kanıtlanmış Herpes 2) saptanması.

Aileler, bu koşullarda, çocuklarına yönlendirici sorular sormaktan kaçınmalı, çocukta bilgi kirliliği oluşturmadan ve çocuğu hiçbir şekilde suçlamadan, söz konusu merkez ya da hastanelerle iletişime geçerek, hekim desteği ve adli-tıbbi yardım almalıdırlar. İstismar olasılığı saptandığında, hekim desteği dışında yasal prosedürün başlatılması da şarttır.

Bu olgularda, adli-tıbbi süreçte tıbbi, sosyal ve hukuksal yönden değerlendirme yapan çokdisiplinli yaklaşım uygulanmaktadır. Böylece, çocuk ve aile tekrarlayan görüşme ve muayenelerden korunmuş, çocuğun deneyimli ve çocuk dostu bir ortamda ele alınması sağlanmış olmaktadır. Aksi takdirde, çocuğun, tanı sürecinde ve sonrasında çeşitli aşamalarda karşılaştığı sorunlar nedeniyle, ağır biçimde zarar görmesi mümkündür. "Çocuk Koruma Sistemi" içinde çalışan kişilerin bilgi eksikliği veya yeterli duyarlılığa sahip olmamaları durumunda ise, çocuğun ikincil bir istismara uğraması söz konusu olmaktadır. Ayrıca ülkemizde Ceza Muhakemesi Kanunu ile özellikle çocuk mağdurların sistem tarafından ikinci kez mağdur edilmemeleri için düzenlemeler yapılmıştır. Mağdur çocuğa ücretsiz avukat atanması, zorunlu olmadıkça ifadesine bir kez başvurulması ve tanıklığı sırasında yanında uzman bulundurulması, bu düzenlemelerin en önemlileridir.

Yasal Boyut

Türk Ceza Kanunu'nun 103. maddesinde, çocuğa karşı işlenen cinsel istismar davranışları tanımlanmıştır. Bu maddeye göre, çocuklara karşı yapılan cinsel istismar, "15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış", "Diğer çocuklara (15 yaşını bitirmiş ama henüz 18 yaşını bitirmemiş olanlar) karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar" olarak tanımlanmıştır. Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, sekiz yıldan, on beş yıla kadar hapis cezası verilmektedir. Cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı, üvey baba, evlat edinen kişi, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılmaktadır. Bu da kanunlarımızda, ensestin diğer cinsel istismar olgularına göre daha ağır bir suç olarak görüldüğünün vurgulanması açısından önem arz etmektedir. Cinsel istismar eylemine maruz kalan çocuğun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, saldırgana on beş yıldan az olmamak üzere hapis cezası verilmektedir.

Çocuk ihmal ve istismarının saptanması ve uygulayanların cezalandırılması için başvuruların adli makamlara yapılması gereklidir. Aile bireyleri arasında gerçekleşen fiziksel ve cinsel istismarlar çoğunlukla aileyi korumak adına, adli makamlara bildirilmemekte, yalnızca çocuğun tedavisi sağlanıp, eylemi gerçekleştirenler cezalandırılmamaktadır. Bunun sonucu olarak istismar sürmekte, çocuk korunamamaktadır. Bu nedenle, Türk Ceza Kanunu 278. ve 279. maddelerinde istismarı bildirmeyen kişilerin de ceza yaptırımları ile karşılaşacağına dair düzenlemeler bulunmaktadır.

Türk Ceza Kanunu'nun 280. maddesinde, "Görevini yaptığı sırada bir suç belirtisi ile karşılaşan sağlık görevlisi, durumu yetkili makamlara bildirmez ya da gecikirse, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır" şeklinde bir yasal düzenleme de yer almaktadır. Sağlık görevlisi tanımlamasından hekim, ebe, hemşire, psikolog ve pedagog gibi çocukla birebir temas kuran kişiler anlaşılmaktadır.

Nüfusbilim Derneği tarafından, 2009 yılında yapılan ve bu kitapta da yer alan (Çavlin-Bozbeyoğlu) "Uzmanların Görüş ve Deneyimleri Işığında Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" makalesinde bazı sonuçları değerlendirilen "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" adlı saha çalışmasında, ensest sorununa çözüm geliştirmek için dört temel nokta belirlenmiştir. Bunlar, rehber öğretmenlerin eğitimi; hukuk çalışanlarının farkındalığının artırılması; ruhsal değerlendirmelerin alanında uzman kişiler tarafından yapılması; sağlık kuruluşlarında çocuk sağlığı uzmanı, çocuk ruh sağlığı uzmanı, adli tıp uzmanı ve sosyal hizmet uzmanının birlikte çalıştığı çokdisiplinli merkezlerin oluşturulmasıdır.

Ensest, fiziksel, ruhsal ve sosyal sonuçları en ağır toplumsal sorunlardan biridir ve etkilerinin ömür boyu devam ettiği unutulmamalıdır. Ensestin önlenmesi, ağırlıklı olarak çocuğa yönelik cinsel istismarın önlenmesine bağlıdır. Bu konuda, sağlık ve sosyal hizmet sisteminin sağlayacağı desteğin yanı sıra çocuğun hızlı bir şekilde koruma altına alınarak, saldırgandan uzaklaştırılması gerekmektedir. Bunun için de yapılacak adli-tıbbi değerlendirme büyük önem taşmaktadır.

Adli-Tıbbi Değerlendirme

Ensest mağduru çocuklarda tıbbi delil niteliği taşıyan her türlü materyal korunarak, muayenenin en kısa süre içerisinde yapılması hem saldırıya uğrayan çocuğun haklarının korunması hem de saldırganın belirlenmesi açısından çok önemlidir. Adli olgu niteliği taşıyan bu muayeneler, çoğunlukla adli-tıbbi hizmet veren Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu'na bağlı yapılanmalar veya üniversitelerin ço-

cuk koruma merkezleri veya adli tıp anabilim dalları ya da Sağlık Bakanlığı'na bağlı sağlık kuruluşlarının acil servislerinde adli tabiplik uygulamaları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, farklı kurumların muayeneye yaklaşımları da çeşitlilik içermektedir. Bu çeşitlilik, deneyimli ve duyarlı uzman kadro olmaması ya da yeterli zaman ayrılmaması durumunda, zaman zaman tıbbi delillerin kaybına ya da değerlendirme hatalarına yol açabilmektedir. Oysa ki, yaşanan travmanın hem fiziksel hem de ruhsal etkilerinin en kısa sürede tespit ve tedavisi gerektiğinden, bu tür olgularda muayenenin uygun tıbbi koşulların eksiksiz sağlandığı tek bir merkezde, mümkün olan en kısa sürede ve bir kerede gerçekleşmesi hedeflenmelidir.

I. Adli muayenenin talep edilmesi

Pratikte, cumhuriyet savcılıkları veya emniyet müdürlükleri, saldırıya uğradığı iddia edilen kişinin muayenesini yazı ile adli tabiplikten istemektedir. Bu talebin hemen her zaman yazılı olmasına dikkat edilmeli ve gelen tüm yazılar dosyalanmalıdır. Muayeneye başlamadan önce kişinin kimlik bilgileri tespit edilir ve bu bilgiler dosyaya kaydedilir. Muayenenin saati, günü ve tarihi, incelemede hazır bulunanların isimleri ve saldırı ile muayene saati arasındaki süre mutlaka kayda geçmelidir. Tüm cinsel saldırı olgularının muayenesinde, hazır formlar hem uygulamanın eksiksiz olması hem de standart davranabilmeyi sağlaması açısından kolaylık oluşturmaktadır. Bir cinsel saldırıdan sonra, doğrudan bir sağlık kurumuna başvurulması durumunda, adli makamlara gerekli ihbar yükümlülüğünün gerçekleştirilmesi ile birlikte muayene bulgularının titizlikle kayıt edilmesi gereklidir.

II. Muayene koşulları ve gerekli aletler

Muayenenin hem mağdurlar hem de hekim için en uygun şartlarda yapılmasına dikkat edilmelidir. Yetersiz çalışma şartlarında tam bir klinik muayenenin yapılması ve gerekli örneklerin alınması oldukça zor olacaktır. Muayene, iyi aydınlatılmış, ısıtılmış ve gerekli

aletler ile donatılmış bir odada yapılmalıdır. Muayene odasının aydınlatmasında "gün ışığı" tipi floresan kullanılmalıdır. Böylece renkler, doğal renklerine daha yakın olarak görünecektir. İstismar mağdurlarının emniyet birimlerinde veya cezaevlerinde muayene edilmesi talep edilebilir, bu gibi durumlarda onların mutlaka uygun bir sağlık kuruluşuna nakilleri istenmelidir.

Muayene odasının içinde tuvalet ve duş bulunması, bu şekilde muayeneden sonra mağdurun odadan çıkmadan yıkanabilmesinin uygun olacağı önerilmektedir. Kullanılan tuvaletlerin de muayene odasına açılması ve içeriden kilitlenemeyecek şekilde yapılması önerilmektedir.

Muayene odasında bulunması gereken diğer bir ışık kaynağı da "wood lambası" olarak bilinen ultraviyole ışığıdır. Bu ışık kaynağı, elbiseler ve vücut üzerindeki semen lekelerinin tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Ne yazık ki, muayenelerin yapıldığı pek çok birim bu özellikleri taşımamaktadır.

III. Muayenenin amacı

Muayene çokyönlü olup, başlıca amaçları şöyle sıralanabilir:

- Tıbbi delilleri korumak
- Fiziksel travmanın tıbbi bulgularını belirlemek
- Oral, vajinal ve anal penetrasyonun fiziki bulgularını saptamak
- Ruhsal travmatik bulguları saptamak, mental durum incelemesi yapmak
- Saldırıyı ve saldırganın kimliğini kanıtlayabilecek materyali toplamak, örnek almak, incelemek
- Uyutucu, uyuşturucu ve alkol gibi merkezi sinir sistemi üzerinde etkili maddelerin belirlenmesi için örnek almak
- Gerekiyorsa yaş tespiti yapmak

IV. Muayene sırasında fotoğraf çekilmesi

Fotoğraf ile yapılan kayıtlar, ileride kullanılabilmektedir. Delil olarak kullanılacak fotoğrafların bu konuda uzmanlaşmış bir personel tarafından çekilmesi en idealidir. Ancak, bu her zaman mümkün de-

ğildir. Bu koşullarda hekimin ya da yardımcı sağlık personelinin, hekimin yönlendirmesi ve kişilerin onayı alınmak koşulu ile etik kurallara uyarak fotoğraflamayı yapması mümkündür.

V. Çocuğun izninin alınması

Olayı kavrayabilecek olgunluktaki tüm çocukların ve özellikle 15 yaş üstü çocuğun isteği dışında muayenesi hiçbir şekilde mümkün değildir. Çocuğa, yapılacak tıbbi incelemeler, bu incelemelerin nasıl ve ne amaçla yapıldığı, hangi tıbbi materyallerin nasıl ve ne şekilde alınacağı ile birlikte, yapılması gerekli tüm adli ve idari işlemler hakkında bilgi verilmeli ve rızası alınmalıdır. Bu rızanın yazılı olarak alınması ve saklanması gereklidir. Bu amaçla önceden hazırlanmış formların kullanılması uygundur.

Özellikle kız çocuklardan muayene için rıza alınması gerekir. Muayeneleri sırasında bir hemşirenin ya da bir kadın sağlık personelinin de odada bulunması faydalı olacaktır. Diğer tüm muayenelerde olduğu gibi kolluk kuvvetleri kesinlikle muayene odası dışında bulunmalıdır. Mağdurun annesi veya yakını muayene sırasında odada kalmak isteyebilecektir. Bu istek makul karşılanmalı ve çocuğun rızası ile müsaade edilmelidir.

VI. Anamnez (öykü alma)

Kısa bir genel tıbbi hikâyenin alınması yararlıdır. Çocuğun geçirdiği hastalıklar, operasyonlar, halen bir tedavi altında olup olmadığı, son 24 saatte alkol ve başka bir ilaç kullanıp kullanmadığı, varsa gebelikleri, düşükleri, doğumları, son âdet tarihi, kontraseptif kullanılıp kullanılmadığı sorulmalıdır. Özellikle belli bir yaşın üzerindeki kız çocuklarında genel olarak ve son günlerdeki cinsel yaşamı hakkında bilgi alınmalıdır. Bu bilgiler bazı olgularda, yapılacak semen incelemelerinin yorumlanmasını etkileyebilecek niteliktedir.

Anamnez sırasında, çocuğun mental durumu hakkında bilgi edinilmeye çalışılmalıdır. Bir akıl hastalığı ihtimali olup olmadığına dikkat edilmelidir. Mağdurun zekâ düzeyi, eğitimi, kişiliği, yaşı,

ilaç kullanıp kullanmadığı ve davranışları değerlendirilmeye çalışılmalıdır.

Daha sonra eylem ile ilgili olarak zamanı, sıklığı, yeri, çevre şartları ve şikâyetin ne zaman yapıldığı, elbiselerin değiştirilip değiştirilmediği, kişinin yıkanıp yıkanmadığı ve tampon kullanıp kullanmadığı sorularak not edilmelidir. Eylem sırasında zor kullanılıp kullanılmadığı, kişinin pozisyonu, direnç gösterip gösteremediği, birden fazla kişi olup olmadığı, saldırıda ejakülasyon (boşalma) olup olmadığı mutlaka sorulmalıdır. Son olarak da vücudundaki ağrılı bölgeler ve vajinal akıntısı olup olmadığı araştırılmalıdır.

Çocuklarla görüşmede, istismara uğrayan çocukların, yaşadıklarını, okul öncesi dönemde farkında olmadıklarından, ergenlik döneminde ise açığa çıkartmamak amacıyla söylemedikleri belirtilmektedir. Genellikle kız çocuklar, erkek çocuklara göre daha ayrıntılı açıklama yapmaktadır. Çocukların yaşadıkları istismarı açıklamalarında, anne desteği, kandırma ya da baskı yaşamaları, istismarcı ile ilişkileri, istismarın biçimi ve yaşadıkları stres düzeyi gibi faktörlerin etkin olduğu ve sıklıkla kendiliğinden açıklama yapmadıkları bildirilmektedir. Bundan dolayı, cinsel istismar bildiriminde bulunan çocuklarla yapılacak ilk görüşmenin kolay anlaşılır, açık uçlu olarak tanımlanan sorulardan oluşturularak yapılandırılması gerektiği belirtilmektedir. Çocuklar ile yapılacak görüşmelerin, bu konuda eğitim almış kişiler tarafından, çocuğun dikkatini dağıtmayan ve kendini rahat hissedeceği bir ortamda yapılması büyük önem taşımaktadır.

Özellikle küçük çocukların sözlü anlatımlarının gelişmemiş olması, aile sırlarını açıklamaktan korkmaları ve istismar davranışlarının anlamını bilmemeleri nedeniyle, onlarla yapılan görüşmeler yeterli olamayabileceğinden, çocuklar çizebildikleriyle de kendilerini anlatabilirler. Çocukların çizimlerinin analizi yüzyılın başından beri sürmektedir. Bu çizimlerde istismarın her türüne ait göstergeler tanımlanmaktadır. Cinsel istismarın çocukların çizimlerindeki göstergeleri, insan figürü (*Human Figure Drawing*) ve aile ilişkileri (*Kinetic Family Drawing*) çizimlerinde değerlendirilmektedir. Cin-

sel istismar göstergeleri; genital bölgenin açıkça çizimi, penis, vajina, pubik kıllar ya da memelerin gösterilmesi, genital bölgenin örtülmesi, başka objelerin genital bölgeler üzerine yerleştirilmesi, genital bölgenin atlanması, bedenin orta kısmını ve/veya memeleri silme, karşı cinsin genital organlarının çizilmesi şeklinde olmaktadır. Çocukların çizimlerinin analizi, yalnızca tanı amaçlı görüşmelerde değil, rehabilitasyon sürecinde de uzmanlar tarafından kullanılmakta, çizimler çocuğun ruhsal durumundaki gelişmeleri gösterebilmektedir.

VII. Fizik muayene

Cinsel saldırıya maruz kalan kişi ağır bir travma yaşadığı için muayenenin bu travmayı en aza indirgeyecek şekilde organize edilmesi şarttır. Bu nedenle, kişiyi bir anda tamamen çıplak olarak soymak doğru değildir. Kişinin bir paravan arkasında soyunması sağlanarak, önceden hazır bulunan önden ve arkadan açılabilir (bağlı ya da çıtçıtlı) önlüklerin giydirilerek, muayenenin tüm vücudu inceleyecek şekilde, ancak, sistematik ve bölgesel olarak yapılması daha uygundur.

Muayeneyi gerçekleştiren hekim, dışarıdan bulaşmayı engellemek için önlük giymelidir. Mağdur, hekimin bir cerrahi işlem yapar gibi giyinmesinden ürkebilir. Kendisine yapılacak işlemler konusunda bilgi verilerek rahatlatılmalıdır.

Kişinin elbiselerini çıkarması sırasında önemli deliller elde edilebilmektedir. Bu amaçla kişinin geniş bir kâğıt üzerinde soyunması önerilir. Kişi soyunurken her bir eşya ayrı ayrı alınmalı ve eğer incelemeye gönderilecek ise ayrı ayrı paketlenmelidir. Elbiseler, incelenmek üzere uzak bir laboratuvara gönderilecek veya bekleyecek ise, mutlaka önce kurutulmalı ondan sonra plastik olmayan, kâğıt torbalar ile gönderilmeli veya saklanmalıdır. Plastik torbanın kullanılması mantar üremesini hızlandırmakta, bu da yapılacak incelemeleri olanaksız hale getirmektedir. Paketlenen eşyalar tek tek etiketlenmeli ve delil nakline uygun gönderilmelidir.

Kişinin saldırı ânında giydiği tüm elbiseler incelenmelidir. El-

biselerde bulunan şüpheli lekeler daire içine alınarak laboratuvara gönderilir. Fark edilmemiş semenin bulunabilmesi için kişiye elbiselerinde ıslaklık hissedip hissetmediği de sorulabilir.

Fizik muayeneye her zaman genital bölge dışından başlanmalıdır. Böylece kişinin güveni kazanılmakta ve tüm vücut incelenebilmektedir. Genital lezyonların minimal olduğu olgularda, vücudun diğer bölgelerindeki lezyonlar, cinsel bir saldırı meydana geldiğini kanıtlamada çok daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Muayeneye başlamadan önce elbiselerin incelenmek üzere alınması gerekeceğinden kişiye yedek giysiler getirtilmelidir.

Muayenenin başarılı olabilmesi için hazır formlar ve mümkünse hazır kitler kullanılmalıdır. Böylece önemli noktalar atlanmamış ve laboratuvara daha standart örnekler gönderilebilmiş olunur. Ülkemizde henüz bu amaçla geliştirilmiş hazır kitler satılmamaktadır. Bu nedenle pek çok merkezde kitlere uygun materyaller ayrı ayrı temin edilip kullanılmaktadır. Diğer merkezlerde de bu yolun izlenmesi mümkündür. Amaç materyalin doğru toplanmasıdır. Doğru yöntemlerle toplanılmamış örnekler hem saldırganın tespitini güçleştirecek hem de delil niteliği taşımayacaktır.

Çocukların muayenesinde önce çocuğun güveni kazanılmalıdır. Çocukların genital muayenesi dahil tüm muayenesi, gerekirse çocuğun istek ve gelişimine göre, özellikle 7 yaşın altındaki çocuklarda, annesinin kucağında yapılabilir. Bu konuda ısrarlı olmamak gerekmektedir. Ayrıca küçük çocukların muayenesini bir kerede bitirecek şekilde organize olunmalıdır. Teknik olanaklar ve tecrübe eksikliği durumunda, çocuğun muayenesinin ve tedavisinin daha geniş olanakların bulunduğu bir kadın hastalıkları ve doğum uzmanına veya bu konuda çalışan bir merkeze sevk edilmesi, çocuğun tekrar tekrar muayenesini engelleyecektir.

Özellikle, aile hekimlerine başvuran ve genital (üreme organlarıyla ilgili) bölgede ciddi yaralanmaları bulunan kişilerin muayene bulgularının, tedavi amaçlı girişimlerin de kaydedildiği bir rapor ile birlikte konu ile ilgili en yakın merkeze sevk edilmesi daha uygun olacaktır.

Yaralanmaların özellikleri

Cinsel saldırı iddiası ile muayenesi yapılan kişilerde, özellikle ensest vakalarının büyük bir bölümünde, gözle görülebilen bir lezyon bulunamamaktadır. Bu da vakaların yorumlanmasını zorlaştırmaktadır.

Yaralanma sıklığı konusunda farklı oranlar bildirilmektedir. Cinsel amaçlı saldırıların 3/4'ünde vücutlarının herhangi bir bölgesinde yaralanma olduğu, fakat bu yaralanmaların içinde genital bölge yaralanmalarının çok seyrek olduğu belirtilmektedir. Cinsel istismara maruz kalan çocuklarda ise, genital bölge dışı yaralanmaların nadir olduğu belirtilmektedir. Adli tıp kurumunda yapılan diğer bir çalışmada ise, toplam 390 olgu içinde, 10-19 yaş arasındaki 315 olgunun 237'sinde (%75) bulgu bulunmadığı belirtilmektedir.

Cinsel Saldırıda Görülmesi Olası Lezyonlar

Bu tür saldırılarda, öldürmeye yönelik bir davranış ya da ileri boyutta sadistçe bir eylem yoksa, izler genellikle iki nedenle meydana gelir. Bunlar, kişinin direncini kırmak, susturmak ya da karşı çıkmasını engellemek amaçlı davranışlar ile ağız, boyun, memeler, kalça, bacaklar ve genital bölge başta olmak üzere cinsel haz bölgelerine yönelik hareketlerdir. Bu hareketlerin sonucunda, boğuşma sırasında doku içi kanamalar (morluklar) ve sıyrıklar oluşabilir, el ve ayakların bağlanması sonucu bağ izleri, sürüklenmeye bağlı kanamalı izler ve ayrıca ısırık ve emme izleri görülebilir.

Fiziksel bulguların ve laboratuvar incelemelerinin değerlendirilmesi çok önemlidir. Özellikle ensest olgularında fiziksel bulguların çok az ya da hiç olmayabileceği düşünüldüğünde, ruhsal travma bulguları daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle muayenenin adli tıp uzmanı, çocuk psikiyatristi, psikolog veya pedagog eşliğinde çokdisiplinli yaklaşımla yapılması gereklidir.

Adli rapor düzenlemede ise, standart adli muayene formlarının kullanılması önemlidir. Bu formlar, Sağlık Bakanlığı tarafından bu

tür muayenelerin yapıldığı merkezlerde dağıtılmalı ve kullanımı teşvik edilmelidir.

Cinsel istismar nedeniyle yapılan bir adli-tıbbi muayene sonrası hazırlanacak raporda mutlaka

- Muayene saati, günü ve tarihi (saldırı ile muayene saati arasında geçen süre),
- Muayenede hazır bulunanların isimleri,
- Gönderen makam,
- Mağdurun tıbbi kimliği (yaş, cins, boy, kilo, saç rengi, göz rengi, izler vb.),
- Olayın öyküsü,
- Muayene için kişi onayı,
- Fizik muayene (genel beden muayenesi), tüm fiziksel travmatik lezyonlar not edilir, gerekirse fotoğraflanır,
- Genital bölge yaralanmaları,
- Laboratuvar incelemeleri (alınan materyal),
- Konsültasyon istekleri (psikiyatri, kadın-doğum, enfeksiyon...)

ve tüm istismarlarda ruhsal durum muayenesi yer almalıdır.

Cinsel istismar sonrası tedavi, istismarın tanısı kadar önemlidir. İstismarın tekrar etme riski ortadan kaldırılmalı; travmanın niteliğine uygun branşlardan konsültasyon istenmeli, gerekirse çocuğun yatışı sağlanmalı ve gözlem altında tutulmalı; akut anksiyete (endişe) belirtilerine yönelik girişimler uygulanmalı; gebelik riskine karşı önlemler alınmalı; cinsel yolla bulaşan hastalıklar için koruyucu tedavi yapılmalı veya tedavi endikasyonları aranmalı; vaka takip edilmeli; şüpheli istismarcının çocuktan ayrılması, koruyucu gündüz bakımı ve profesyonel bir kişinin evi ziyareti sağlanmalı; istismarı takiben iki hafta içerisinde yeniden değerlendirme yapılarak, gebelik kuşkusu ekarte edilmeli; istismarı takiben birinci ve üçüncü ayda danışmanlık hizmeti verilmeli; çocuğa ve aile bireylerine psikolojik destek ve gerekiyorsa tedavi olanağı sağlanmalıdır.

İzleme Gerekliliği

Fiziksel ve özellikle cinsel istismar olgularında travmanın özellikle ruhsal izleri, yıllar sonra dahi görülür. Ayrıca bu çocukların tekrar istismara uğrama riski diğer çocuklara oranla çok daha yüksektir. Erişkin olduklarında ise, kendilerinin de istismarcı olma olasılıkları bulunduğu gözardı edilemez bir gerçektir. Bu nedenle cinsel istismara uğramış tüm çocuk olguların düzenli bir izleme programına alınması çok önemlidir. İzleme programları aile, öğretmen ve hekim işbirliği içerisinde gerçekleştirilir.

9

Ensest Olgularına Bütüncül Yaklaşım: Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezlerinin Rolü

Figen Şahin Dağlı, M. Ayşin Taşar

ÇOCUĞA YÖNELİK cinsel istismar, çocuğun bir erişkin ya da yaş veya gelişimsel olarak kendinden büyük bir çocuk tarafından, bu kişilerin cinsel doyumlarının karşılanması amacıyla kullanılmasıdır (Amerikan Pediatri Akademisi 1999, Kellogg vd. 2005). Bu durumda çocuk, ne anlama geldiğini kavrayamayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı, onay veremeyeceği, çocuk haklarına, beden dokunulmazlığına, yasalara ve toplumsal normlara aykırı bir eylemle karşı karşıya kalır; sağlığı ve gelişimi tehdit altına girer. Kısa ve uzun vadede çocuğa zarar verdiği bilimsel olarak kanıtlanmış olan cinsel istismarın, çocuğun en güvendiği kişiler tarafından gerçekleştirilmesi olan ensest ise, çok daha ağır sonuçlar yaratır. Ensest en genel tanımıyla yasalara ve toplumsal kurallara göre evlenmeleri kabul edilmeyen aile üyeleri arasındaki cinsel davranışı tarif eder (Johnson 2008). Ancak çocuk istismarının bir türü olan ensest çocuğa yönelik bir cinsel saldırı türüdür. Genellikle çocuğun anlam veremeyeceği bir yaşta başladığı için çocuk bunun yanlış olduğunu kavrayıp yardım isteyene kadar uzun yıllar geçer. Anlam vermeye başladığı ergenlik yıllarında ise, açığa çıkarıldığında aile bütünlüğünün bozulması; failin baba olduğu ve evin geçimini sağladığı du-

rumlarda ekonomik sorunların ortaya çıkabileceği gibi tehditler nedeniyle yine sessiz kalıp bu sırrı saklamaya devam edebilir (Finkel 1994, Finkel ve Dejong 2001, Şahin ve Beyazova 2003). Ensest ilişki, istismarın süresi, faille mağdurun yakınlık düzeyi, istismarın ağırlığı gibi etmenlere bağlı olarak çocuğun gelecekteki yaşamında değişen derecelerde psikolojik ve fiziksel sorunlar ortaya çıkarır (Kendall-Tackett vd. 1993, Finkel 1994, Ovayolu vd. 2007).

Ensest ve cinsel istismar olgularında çocuğun, tanı sürecinde ve sonrasında çeşitli aşamalarda karşılaştığı sorunlar nedeniyle, ağır biçimde zarar görmesi mümkündür. Çocuklar, aile yapısının korunması için aile ve toplum tarafından istismarı yadsımaya veya ortaya çıkarmamaya zorlanırken, ülkemizdeki hastanelerin çoğunda ekip çalışması anlayışı yerleşmemiş olduğundan, hastaneye başvurduğunda da bölümler arasında dolaşmakta ve sistem tarafından ikinci kez mağdur edilmektedirler (Finkelhor 1994b, Şahin 2006, Topçu 2009).

Ülkemizin şu andaki sisteminde, genel olarak, çocuğun hastaneye ilk başvuruda karşılaştığı hekim genellikle bu konuda uzmanlığı olmayan biri olmakta, ilk öykü ve muayene sıklıkla acil ya da poliklinik gibi hastanenin en kalabalık bölümlerinde, çocuğun değerlendirilmesi için uygun olmayan koşullarda yapılmaktadır. Ayrıca, bir ekip olarak çalışılmaması nedeniyle, hastayı değerlendirmesi gereken değişik bölümlerde öykü defalarca alınmakta ve bazen fizik muayene de birkaç kez yapılmaktadır. Olayın yıpratıcı etkisinin üstüne bu travmatik olayı defalarca farklı kişilere anlatmak ve özellikle genital bölge muayenesi gibi erişkinleri bile zorlayan bir muayeneye hem de birkaç kez katlanmak zorunda kalmak, çocuğu bazen olayın kendisinden bile daha fazla etkilemektedir. Ayrıca çocuk psikiyatrisi gibi bazı bölümlerden randevu alınmasının zorlukları, randevuların çok ileri tarihlere verilmesi gibi sıkıntılarla da karşılaşılmaktadır (Beyazova ve Şahin 2007, Şahin 2006).

Toplumsal açıdan bakıldığında da ülkemizde çocuk cinsel istismarının %10'un üstünde olduğu bildirilmekte olup, istismara uğrayan çocukların başvuracakları uygun merkezler bulunmadığı için

tedavisiz kalmakta ya da başvurduklarında iyi işlemeyen sistemler nedeniyle bir kez daha örselenmektedirler (Alikaşifoğlu vd. 2006). Bu da uzun erimde ruh ve beden sağlığı iyi olmayan bireyler yetişmesine yol açmakta ve toplumun yapısı giderek sağlıksız duruma gelmektedir. Ensest olgularında olayın tıbbi, sosyal ve hukuksal yönlerini bütüncül olarak ele almak, var olan sorunları tedavi edebilmek ve çocuğun gelecekte yaşayabileceği sorunları önleyebilmek için çok önemli bir yaklaşım tarzıdır. Böylece, çocuk, tekrarlayan görüşme ve muayenelerden korunmuş, deneyimli ve çocuk dostu bir ortamda ele alınmış olur. Aksi takdirde, çocuğun tanı sürecinde ve sonrasında çeşitli aşamalarda karşılaştığı sorunlar nedeniyle, ağır biçimde zarar görmesi mümkündür. Bu nedenle "Çocuk Koruma Sistemi"ni oluşturan tıp, sosyal hizmet ve hukuk alanlarının çalışanları hem kendi sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmek hem de bu disiplinlerarası işbirliğini gerçekleştirmek zorundadır (Amerikan Pediatri Akademisi 1999, Şahin 2008).

Ülkemizde son 10 yıldır adli sistemde ve kanunlarda yapılan yeni düzenlemeler (mağdur çocuğa ücretsiz avukat atanması, ifadesine zorunlu olmadıkça yalnızca bir kez başvurulması, tanıklığı sırasında yanında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanından bir uzman bulundurulması ve ifadenin görüntü ve sesli kaydının alınması vb.), bazı açılardan olumlu değişiklikler yaratmış olsa da uygulamada daha pek çok sıkıntının yaşandığı görülmektedir. Örneğin, adli süreçte ilk basamağı oluşturan polisin, olayları değerlendirirken, kendi geleneksel bakış açısını işe katarak "aile içindeki sorunları dışarıya duyurmayın, aile namusunuza laf gelmesin" gibi düşüncelerle aileyi yönlendirmesi, olayın adli sürecinin başlamasını engelleyebilmektedir. Aynı düşünce, toplumun benzer değer yargılarıyla yetiştirilmiş pek çok bireyinde yerleşmiş olduğu için, zaten yetkili makamlara başvurma konusunda zorluk yaşayan bir çocuğu sistem de desteklemediğinde hem suçlunun cezalandırılması hem de çocuğun korunması için alınması gereken hukuki ve diğer önlemler yetersiz kalmaktadır. Adli süreç başlasa bile polisin çocukla uygun görüşme tekniklerini bilmiyor olması, çocuğun sorgulanmış

hatta yargılanmış hissetmesine neden olabilir. Mahkeme sürecinde de olayları tekrar tekrar anlatmak zorunda kalmak, çoğu zaman erişkinlerin bile çok zorlandığı bir durum olan hâkimin karşısında ifade vermek, çocuk için korkutucu ve yıpratıcıdır. Ayrıca, tacizci ile mahkemede tekrar karşılaşmak ve onunla aynı ortamda ifade vermek çok zor, hatta imkânsız olabilir. Özellikle de mahkemeye çıkana kadar geçen sürede ailenin ve çevrenin baskıları, tacizci ve ailesinin olası tehditleri, çocuğu ifade vermekten alıkoyabilir. Bu nedenle mahkemede, ilk verilen ifadeyi reddetme ya da hiç konuşmama gibi sorunlarla sık karşılaşılmaktadır (Şahin ve Beyazova 2003, Topçu 2009, Şahin 2008).

Mahkeme sürecinde, cinsel istismara uğramış çocuğun ruh ve beden muayenesiyle ilgili tıbbi rapor bir hastaneden alınmış olsa bile, çoğu kez çocuğun bir kez de adli tıp kurumunda muayene edilmesi istenmektedir. Bu muayenenin tekrarlanması, daha önce de belirtildiği gibi çocuk için zorlayıcı ve yıpratıcıdır. Ayrıca, bu ortamlar çoğu kez çocuk dostu değildir, çocuğun ikincil örselenmesine neden olabilir (Şahin 2008).

Bu alanda son yıllarda gerçekleşen önemli bir gelişme, Sağlık Bakanlığı tarafından "Çocuk İzlem Merkezleri" adı verilen, çocuğun ifadesinin bir uzman tarafından alınırken, savcının aynalı cam aracılığıyla diğer odadan izlediği ve çocuğun olayı tekrar anlatmak zorunda kalmadığı bir sistemin kurulmuş olmasıdır (Sağlık Bakanlığı 2011). İlk merkez, 2011 yılında Ankara'da açılmış olup cinsel istismar olguları doğrudan bu merkezlere gelmekte, çocuğun ifadesi burada alındıktan sonra muayenesi yapılıp raporu düzenlenmekte ve psikolojik tedavi için yönlendirilmektedir. Bu sistemde de çocuğun sonraki aşamada ihtiyaç duyduğu desteğin sağlanması konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. İstismara uğramış olan çocuğun psikolojik/psikiyatrik desteğe ek olarak, sosyal açıdan da desteklenmeye, istismarı gerçekleştiren kişi aile içinden, çocuğu korumakla yükümlü biri ise, o bireyden korunmaya gereksinimi vardır. Bu konuda sosyal hizmetler devreye girmelidir. Ülkemizde bu hizmet, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilmektedir.

Bu bakanlığın 81 ilde il müdürlükleri bulunmaktadır. Ancak, eleman ve maddi kaynak açısından yetersizlikler yaşandığından, çocuk koruma sisteminin bu ayağı da zorlukla işlemektedir.

İstismara Uğrayan Çocuğa İdeal Yaklaşım

İdeal yaklaşım, çocuğun tek bir merkezde, bütüncül değerlendirme yapabilen uzman bir ekip tarafından ele alınarak, hukuki süreç için gereken tanısal yaklaşımın yanı sıra tıbbi ve psikolojik tedavisinin yapılması; bu arada hukuki ve sosyal desteğin de o merkezin temasa geçeceği uzmanlar tarafından sağlanması ve çocuğun uzun süreli psikososyal izleminin bu merkezde sürdürülmesidir. Böyle bir koruma şemsiyesi altındaki çocuk, kendisini izleyen uzmana her gereksinim duyduğunda ulaşabilir, danışmanlık hizmeti alabilir; gerektiğinde okulda ona destek olacak kişiler ve sosyal hizmet görevlileri ile işbirliği kurularak, çocuğa bütüncül bir destek sağlanır (Kellogg vd. 2005, Beyazova ve Şahin 2007).

Üniversitelerde kurulan "Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri" hem yaşadığı travma nedeniyle zaten incinmiş olan hastanın bölümden bölüme dolaşmak zorunda kalmadan, tüm tanı ve tedavi yaklaşımlarının tek elden, hızla, en nitelikli biçimde gerçekleşebileceği hem de böyle bir hizmetin nasıl olması gerektiği konusunda bilimsel araştırmalara dayanan programların geliştirilip uygulanabileceği bir ortam sağlaması açısından, yukarıda anlatılan ideal yaklaşıma en uygun oluşumlardır. Böyle bir merkezin kurulması hem farklı meslek ve disiplinlerin çocuk istismarı konusundaki bilgi, beceri ve deneyimlerini paylaşarak soruna çok yönlü ve sistemli müdahale edilmesine hem de daha etkili izlem ve değerlendirmeye olanak sağlanmaktadır. Böyle bir merkez bünyesinde yapılacak araştırmalar da farklı mesleklerin soruna yaklaşımlarını ortaya koyarak, farklı boyutlarda çözümler üretilmesine katkıda bulunacaktır.

Son yıllarda, ülkemizde çocuk istismarının tıbbi boyutunun ele alınmasında multidisipliner ekip çalışmasının önemi anlaşılmış ve

üniversite hastanelerinde yukarıda söz edilen merkezler kurulmaya başlamıştır. Ankara'da 2006 yılında Gazi Üniversitesi bünyesinde kurulmuş olan Çocuk Koruma Araştırma ve Uygulama Merkezi bu anlamda resmi olarak oluşturulmuş ilk merkezdir. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti ve UNICEF işbirliği ile 2008-2009 yıllarında Avrupa Birliği'nin mali desteği ile gerçekleştirilen "Önce Çocuklar: Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi" projesi çerçevesinde, bir alt proje olarak, diğer pilot illerin üniversitelerinde de çocuk koruma uygulama ve araştırma merkezleri kurulması hedeflenmiştir. Bu projenin sonunda, 2009 yılında İstanbul'da Marmara Üniversitesi'nde, daha sonra da Adana, Kayseri, Mersin, Kocaeli, Sivas, İstanbul, Hacettepe üniversiteleri bünyesinde, benzer merkezler oluşturulmuştur. Sonrasında Trabzon, Muğla, Ordu ve Eskişehir illerinde de üniversitelerde Çocuk Koruma Merkezleri kurulmuş ve günümüzde üniversite temelli Çocuk Koruma Merkezlerinin sayısı 13'e ulaşmıştır.

Üniversitelerde Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezlerinin Kurulması

Üniversiteler bünyesinde bir uygulama ve araştırma merkezi kurulabilmesi, ilgili üniversite senatosunun teklifi ve Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) izni ve onayı ile gerçekleşebilmektedir. YÖK tarafından belirlenmiş merkez açma kuralları esas alınarak, merkez kurulma gerekçesi ve yönetmelik hazırlanarak, üniversite senatosuna başvurulmakta, YÖK'ün onayından sonra da resmi olarak merkez açılmış olmaktadır. Yukarıda sözü edilen üniversitelerde bu resmi işlem tamamlanmış durumdadır.

Merkezin amacı, yönetim organları ve çalışma birimleri

Üniversitelerde kurulan çocuk koruma merkezleri, istismara uğrayan çocuklara tanı, tedavi ve izlem hizmetleri sunmanın yanı sıra, çocuk istismarının önlenmesi konusunda çalışmalar yapma, konuyla ilgili bilimsel araştırmalar gerçekleştirme ve eğitim verme gibi

çeşitli amaçlar taşımaktadır (Dağlı ve İnanıcı 2011).

Merkezlerin yönetim organları; merkez müdürü, merkez müdür yardımcısı ve merkez yönetim kurulundan oluşmaktadır. Merkezin çalışma birimleri ise merkezin etkinliklerine göre gereken sayı ve yapıda oluşturulabilir. Örneğin, koruyucu, önleyici hizmetlere ağırlık veren bir çalışma birimi, istismara uğrayan çocuğun adli-tıbbi değerlendirme ve raporlamasını yapan bir diğer çalışma birimi ya da istismara uğrayan çocukların psikososyal izlemlerini sürdüren bir çalışma birimi, ayrı ayrı ancak birbirleriyle işbirliği ve eşgüdüm içerisinde çalışabilir.

İstismara uğrayan çocuklara tanı ve tedavi hizmeti sunan çocuk koruma biriminde; çocuk polikliniği, çocuk acil polikliniği ya da hastanenin çocuk muayene edilen diğer danışılan polikliniklerinden (çocuk psikiyatrisi, kadın-doğum, ortopedi, beyin cerrahisi vb.) doğrudan güvenlik ya da sosyal hizmet birimlerinden veya rehber öğretmenler tarafından yönlendirilen ya da kendiliklerinden başvuran hastalar değerlendirilir. İlk görüşme ve öykünün alınması, bir hekim (çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı, tercihen sosyal pediatri alanında uzman bir hekim), bir sosyal hizmet uzmanı ya da bir psikolog tarafından yapılır. Bu görüşme, merkezin aynalı odasında kayıt alınarak yapıldığı takdirde, daha sonra başka hekimler tarafından tekrarlanması gerekmeyeceği için yararlı olur. Ancak henüz Sağlık Bakanlığı bünyesindeki Çocuk İzlem Merkezlerinde olduğu gibi, savcı ya da polis tarafından izlenmediği için, bu görüşmeler, adli görüşme olarak kullanılmamaktadır. Yakın bir zamanda yapılması planlanan bir protokolle bu eksiğin de giderilmesi hedeflenmektedir.

Merkezde fizik inceleme çocuk hekimi ve adli tıp uzmanları tarafından gerçekleştirilir. Gebelik gibi ek bir sorun varsa, kadın doğum uzmanları ile görüşülüp gereken izlemin yapılması sağlanır. Hasta, tanının kesinleşmesi ve psikolojik tedavinin planlanması aşamasında, merkezin çocuk psikiyatristi tarafından değerlendirilir. Bireysel ya da grup tedavileri, merkezde görev alan psikolog tarafından yürütülür, hasta ile ilgili adli rapor adli tıp uzmanı tarafından

hazırlanır. Örselenen çocuğun anne-babası ya da istismar eden, gerektiğinde merkezin erişkin psikiyatristi tarafından görülebilmektedir. Çocuğun yaşadığı ev ortamı, fiziksel koşullar ve sosyal çevrenin değerlendirilmesi, merkezde görevli sosyal hizmet uzmanı ve il sosyal hizmetler müdürlüğü tarafından yapılır. Sosyal inceleme sonunda olgunun raporu yazılır. Adli makamlara, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü birimlerine bildirim yapılır. Hastaların takibi, sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılır. Merkezin sosyal hizmet uzmanı, sosyal hizmetler müdürlüğünce aileye yapılacak ayni ya da nakdi yardım, çocuğun koruma altına alınması gibi hizmetleri de izler, gerektiğinde destek olur.

Çalışma birimi, merkez tarafından izlenen olguları tartışmak, sağaltım ve izlenmeleri konusunda yöntemler belirlemek ve izlem sonuçlarını değerlendirmek üzere haftada bir toplanır. Hastane ekibinin yaptığı toplantılara, sosyal hizmetler müdürlüğü ve barodan hukukçuların katılması ile olguların her yönüyle tartışılması sağlanır. Her hastaya ilişkin bilgiler ve toplantı tutanakları özel dosyalarda saklanır. Ayrıca, ilgili üniversitenin hukuk fakültesi, eğitim fakültesi, hemşirelik, çocuk gelişimi yüksekokulları gibi bölümlerinden öğretim elemanlarının da toplantılara katılması hem etkinlikleri güçlendirir hem de ilgili fakültelerde konu hakkında yapılacak eğitimleri, deneyime ve pratiğe dayalı hale getirir.

Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezlerinin İnsan Kaynağı Gücü ve Donanımları

Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezlerinde, çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı, çocuk ruh sağlığı uzmanı, çocuk cerrahisi uzmanı, adli tıp uzmanı, hemşire, psikolog ve hastane sosyal hizmet uzmanından oluşan bir çekirdek ekip çalışmaktadır. Gerektiğinde dermatoloji, kadın doğum, ortopedi, beyin cerrahisi, radyoloji ve psikiyatri gibi diğer uzmanlık alanlarından da konsültasyon istenmektedir. Bu ekipteki tüm bireylerin, takım ruhu içinde çalışması esastır. Şu anda ülkemizde, etkinliklerini sürdürmekte olan değişik

merkezlerde ekip içindeki işbölümü, hastanedeki yapılanmaya ve ekipteki kişilere göre esneklik gösterebilmektedir. Örnek olarak, bir hastanede vakaların izlemini ve ekibin koordinasyonunu ekibin hemşiresi sağlarken, bazı merkezlerde sosyal hizmet uzmanı bu görevi üstlenmekte; adli rapor yazma ağırlıklı çalışan bir ekipte adli tıp uzmanları başı çekerken, ağırlıklı olarak koruyucu etkinlikler yürüten bir başka ekipte çocuk hekimleri daha etkin olmaktadır (Dağlı ve İnanıcı 2011).

Ekipte görev ve sorumlulukların dağılımı

Ekipte yer alan *çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı*, öncelikle henüz örselenmemiş çocukların korunmasına yönelik çalışmalar yürütür. Bu konuda çalışmalar ideal olarak bebek henüz anne karnındayken başlamalı, gebelik izlemleri sırasında şiddete maruz kalan anne, aile içi geçimsizlik, istenmeyen gebelik gibi risk taşıyan durumlar erken fark edilerek gerekli önlemler alınmalıdır. Sağlam çocuk izlemi ya da hastalık gibi nedenlerle hastaneye başvuran bebeklerde de istismar açısından risk etmenleri (ana-babada psikiyatrik sorunlar olması, çok çocuklu aile, ekonomik sıkıntılar, işsizlik, alkol ve/veya uyuşturucu madde kullanımı, parçalanmış aile, üvey ana-baba vb.) iyi değerlendirilip, riskli ailelere danışmanlık, sosyal ya da tıbbi destek verilmesi sağlanmalıdır. Yine sağlam çocuk izlemeleri sırasında, aile, normal cinsel gelişim ve çocuğun örselenme riskleri konusunda bilgilendirilmelidir. Bu sırada çocuğa da bedeninin özel bölgeleri, özel bölgelerin dokunulmazlığı, dokunmak isteyen olursa ortamdan uzaklaşmaya çalışmaları ve güvendikleri birine olayı anlatmaları konusunda eğitim verilebilir. Çocuk hekimi, ayrıca, hastanede çocuk ile karşılaşan tüm hekimlere bu konuda bilgi akışını sağlamalıdır. Önlemler alınmasına karşın, örselenmiş çocuklarla karşılaşmak kaçınılmazdır. Böyle bir durumda da ekipte yer alan çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı örselenme kuşkusu ile getirilen olgularda aile ve çocuk ile ilk görüşmeyi kendisi yapabilir ya da ekipteki sosyal hizmet uzmanının yaptığı görüşmeyi izler, çocuğun tüm sağlık incelemelerini gerçekleştirir. Çocuk doktorunun

bir diğer sorumluluğu da cinsel örselenme olgularında cinsel yolla bulaşan hastalıklar için önlemler almak, gerektiğinde tedavilerini planlamaktır.

Ekipteki *adli tıp uzmanı* ise, hastanın adli muayenesi, kanıt toplama ve adli bildirimlerin yapılması gibi konularda ekibin vazgeçilmez bir parçasıdır. Ekipte çocukla görüşme tekniğini bilen, çocuk dostu bir ortamda muayene yapıp çocuğu örselemeden kanıt toplama işlemlerini gerçekleştirebilen bir adli tıp uzmanının olması, değerlendirmenin çocuk açısından en duyarlı ve acı verici bölümünün kolaylıkla tamamlanmasını sağlar. Bu kişinin ekipten olması, çocuğun hekime güvenini artırır. Bu muayene sonrasında çocuğun bir kez daha, başka bir resmi kurum tarafından değerlendirilmesinin mahkeme tarafından istenmesine gerek kalmaması için bulguların fotoğraflanması, kanıt toplama kitleri kullanılarak gerekli tüm incelemelerin yapılması ve bu kanıtların değerlendirileceği laboratuvar olanaklarının yeterli olması yararlı olacaktır. Adli tıp uzmanı, adli bildirimi gerçekleştirir ve gerektiğinde adli süreçte bilirkişilik yapar. Adli tıp uzmanının, ekibin daha sonra toplanarak çocukla ilgili vereceği izlem kararına katkısı da çok önemlidir.

Ekipte yer alan *çocuk psikiyatri uzmanı*, bazen olayın başlangıcında, bazen de olguların tedavi ve izlemleri sürecinde işe katılır. Özellikle küçük çocuklarda daha belirgin olmak üzere ilk görüşmede çocukların tanımadıkları ve güvenmedikleri birisine başından geçenleri anlatması güç olmaktadır. Bu da mahkemede çok önemli bir kanıt olabilecek olan ifadenin eksik kalmasına neden olur. Deneyimli bir çocuk psikiyatrının bu aşamada işin içine girerek, oyun terapisi ya da resim çizdirme gibi yöntemlerle çocuktan bilgi alması, mahkemenin sonuçlanmasını kolaylaştırır. Olguların belki de tanısından daha zor olan bölümü ise, örselenmiş çocukların sağaltımı ve izlenmesi sürecidir; çünkü bu süreç hem çok zahmetli hem de çok uzun olup çocuk psikiyatrının çok zaman ve emek harcaması gerekmektedir. Çocukların tedaviye düzenli ve istekli olarak devamı ve tedaviye tam uyumu başarılı bir sonuç için şarttır. Ekipte çocuk psikiyatrına ek olarak, erişkin psikiyatrının da bulunması hem

örselenmiş çocuğun aile bireylerinin duygusal sarsıntısını hafifletmesi hem de gerektiğinde istismarcının da tedavisini sağlaması yönünden gereklidir.

Örselenmiş çocukla görüşme, psikolojik testleri yapma ve değerlendirme aşamalarında, çocuğa ve ailesine duygusal desteğin ve psikolojik tedavinin sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla ekipte bir *psikolog* da yer almalıdır. Özellikle oyun terapisi, grup terapisi gibi terapötik süreçler, deneyimli psikologlarca yürütüldüklerinde oldukça başarılı olmaktadır. Psikolog istismarın önlenmesi ve çocuğun korunmasına yönelik klinik ve toplum temelli eğitimlerde, bilgilendirme programlarında ve bilimsel araştırma etkinliklerinde görev alır.

Örselenmiş ya da örselenme kuşkusu olan olgular değerlendirilirken, hastanelerin çekirdek ekibinde mutlaka bir *sosyal hizmet uzmanı* da bulunmalıdır. Ekipte yer alan sosyal hizmet uzmanı, olgunun değerlendirilmeye başlandığı ilk andan itibaren süreçte aktif olarak rol oynar. Aile ve çocukla ilk görüşme ve psikososyal öykünün alınması, görüşme kayıtlarının tutulması, rapor hazırlanması, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirim yapılması, gerektiğinde telefonla, zaman zaman ev, okul ya da çocuğun barındığı kurumlara ziyaretlerle olguların süreç boyunca izlemi sosyal hizmet uzmanı tarafından yürütülür. Ayrıca çocuğun izlemi sırasında gerektiğinde, devletin sosyal hizmet kurumları ve çocuğun davasını yürüten hukukçularla temasa geçerek, çocuğun üstün yararının korunmasına ilişkin çalışmalar yürütmektedir.

Ekipte bir *hemşirenin* olmasında da yarar vardır. Örselenme durumlarında, muayene ortamının hazırlanması, muayene ve testler sırasında hekime destek, test gereçlerinin laboratuvara gönderilmesi gibi işleri hemşire üstlenebilir. Çocuk koruma polikliniğine başvuran hastaların, diğer bölümlerle randevularını ayarlayıp, tıbbi destek gereken durumlarda bölümler arası koordinasyonu sağlamak da ekibin hemşiresinin gerçekleştirdiği önemli bir roldür. Ayrıca koruyucu çalışmalar da hemşirenin temel görevleri arasındadır. Merkezde yürütülen aile eğitimlerinin koordinasyonu, standardize

edilmiş bazı eğitimlerde düzenli olarak eğitimlerin yürütülmesi gibi etkinlikler, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, bir hemşire tarafından yapıldığında çok olumlu sonuçlar vermektedir.

Tıbbi sekreter, hasta ile ilgili kayıtların tutulması yanında, kaydı tutulan tıbbi bilgilerin dosyalanması ve arşivlenmesi çalışmalarını yapar.

Olguların yönetiminde bütüncül yaklaşım

Çocuk Koruma Birimi'nin çalışanları belirli aralıklarla toplanarak olguları değerlendirmeli ve olgular konusunda ortak izlem kararı alınmalıdır. Olgu yönetimi toplantılarında aşağıdaki bilgiler sistemli bir şekilde sunulur:

- Olaya ilişkin ayrıntılı öykü ve adli dosyadaki bilgiler,
- Çocuğun daha önce yaşadığı travmalar,
- Çocuğun yaşadığı sosyal çevre ve içinde bulunduğu psikososyal koşullarla ilgili bilgiler,
- Ruhsal muayene bulguları ve test sonuçları,
- Fizik muayene bulguları,
- Çocuğun ve ailenin güçlü ve zayıf yanları.

Tüm bu bilgiler ışığında:

- Ruhsal bozukluk veya fiziksel hastalıklara yönelik tedavi planı çıkarılır.
- Aileye yönelik müdahale yöntemleri, tedavi edici ve destekleyici hizmetler tespit edilir.
- Çocuğun sosyalleşmesine yardımcı olacak etkinlikler belirlenir.
- Çocuğun barınma, eğitim gibi tedbirlerle ilgili ihtiyaçları saptanır.
- Çocuğun takibinde izlenecek yönteme karar verilir.
- Tüm bu süreçte bağlantı kurulacak kurum ya da kişiler belirlenir.
- Raporlandırma öncesindeki bu aşamada adli yetkililere iletilecek bilgiler netleştirilir.

Mekânın fiziksel ve teknik donanımı

Merkezin, istismara uğramış çocukların değerlendirildiği *Çocuk Koruma Birimi*, hastane içinde, ancak hasta yoğunluğunun çok olmadığı, polikliniklerden bağımsız bir mekânda, ayrı bir girişle ulaşılan ve hastane güvenliğinin de kolay ulaşılabileceği bir yerde olmalıdır. Birimin tamamı çocuk dostu bir dekorasyon içermeli ve olanaklar ölçüsünde 5-6 odalı bir alana yerleştirilmelidir. Her bir oda ise işlevine göre yapılandırılmalıdır. Önerilen odalar: (1) Bekleme odası, (2) Görüşme odası, (3) Toplantı odası, (4) Muayene odaları ve (5) Arşiv odasıdır. Olanakların uygun olmaması halinde bekleme salonu, görüşme odası ve muayene odasından oluşan bir fiziksel ortam sağlanmalıdır.

Bekleme odasında çocuğun oynayabileceği bir alan ya da ilgilenebileceği kitap, dergi, boya kalemi gibi malzemeler olmalıdır.

Görüşme odası sade ve rahatlatıcı olmalı, çocuğun dikkatini dağıtacak, görüşmeden uzaklaştıracak eşyalar bulunmamalıdır. Görüşme odasında rahatça oturulacak iki koltuk ya da yer minderi, gerektiğinde kullanılacak küçük bir masa, kâğıtlar, renkli kalemler ve yazı yazılacak bir tahta, tahta kalemleri; okul öncesi çocuklarla görüşme yapılırken gereğinde kullanılacak oyuncak ve gerekli malzemelerin bulunması uygun olur. Görüşme odası camlı-aynalı bölme ile ayrılmış iç içe iki odadan oluşmalı, diğer odadan görüşmenin yapıldığı oda izlenebilmelidir. Görüşme odasında görüşmeyi kaydedecek bir video kamera, diğer odada ise görüntünün aktarıldığı bir bilgisayar ya da monitör ve kayıt aygıtı bulunmalıdır.

Muayene odaları fizik muayenenin tam olarak yapılabilmesine ve gerekli örneklerin alınabilmesine olanak sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Muayene odasında, jinekolojik muayene için kullanılabilecek bir masa ve görüntüyü ekrana yansıtıp fotoğraf çekebilen bir videokolposkop dijital fotoğraf makinesi gereklidir.

Ekibin, hasta değerlendirmesinde standardizasyonu sağlayabilmesi için oluşturulmuş bir protokolü olmalı ve hasta bilgileri standart formlara işlenmelidir.

Çocuk Koruma Merkezleri Arasında İşbirliği ve Eşgüdüm

Üniversitelerde kurulmuş ve kurulacak olan çocuk koruma uygulama ve araştırma merkezleri/birimleri arasında ortak ilke ve ölçütlerin geliştirilmesi amaçlı bir eşgüdüm kurulunun kurulması gereklidir. Bu görüşten yola çıkarak, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi'nin Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkez ve Birimlerinin öğretim üyeleri, Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği ve Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği'nin temsilcileri, Haziran 2010 yılında bir araya gelmişlerdir. Amacı, üniversite çocuk koruma uygulama ve araştırma merkezleri/birimleri arasında eşgüdümü sağlamak olan bu toplantıya katılan biliminsanları, üniversitelerimizin çocuk koruma uygulama ve araştırma merkez/birimleri arasında eşgüdümün nasıl sağlanacağı, çocuk istismarı konusunu değerlendirme ve yönlendirmede standardizasyonun nasıl oluşturulacağı, hastane temelli çocuk koruma birimlerinde çalışacak olan uzmanların bilgi ve becerilerinin nasıl geliştirileceği ve destekleneceği konularında fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

Bu toplantı sonucunda, "Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkez/Birimleri"nin standartları belirlenmiş, birimlerde görev alacak uzmanların eğitimlerinin desteklenmesi adına bir eğitim programı taslağı oluşturulmuş, "Çocuk Koruma Merkezleri Eşgüdüm Kurulu"nun kurulması için ortak görüşe varılmış ve ilke kararlarına ulaşılmıştır. 2010 yılında başlayan bu işbirliği ve eşgüdüm çalışması, merkezlerde çalışacak profesyonellerin eğitiminde standardizasyon sağlayan eğitim programının ve eğitim kitabının oluşturulmasıyla meyvesini vermiştir.

Sonuç olarak ülkemizde çocuk istismarı olgularının ele alınması ve istismarın önlenmesi konusunda, pek çok olumlu gelişme sağlanmıştır. Bunlardan biri olan, "Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri"nin ülkemizin tüm üniversitelerinin hastanelerinde kurulması ve geliştirilmesi, çocuk istismarı alanında yaşanan birçok sorunun çözümünde yarar sağlayacaktır.

10

Yasalarda ve Uygulamada Cinsel İstismar: Tanıklıklar

Türkay Asma

Çocuğun duygusal ve fiziksel olarak ağır bir biçimde tahribatına yol açan ve gelişimini olumsuz bir biçimde etkileyen cinsel istismar konusunda, günümüzde çok sayıda araştırma yapılmış durumda. 2011 yılında işlenen cinsel suçlara ilişkin 38.839 davanın % 47'si çocuklara karşı işlenmiş olup, 2012 yılında 112 bin çocuk mağdur olarak kaydedilmiş.[1]

BU YAZIDA, hukuk sisteminin cinsel istismar mağduru çocuğu nasıl ele aldığını açıklamaya çalışacağım. Çocuğun ne gibi hakları olduğu konusunu, bizzat izlediğim, tanıklığını yaptığım vakalar ve örneklerle işleyeceğim. Öte yandan, çocuk hakları savunuculuğu yapan sivil toplum örgütlerinin büyük emekleri ile yasalar düzeyinde çocuklar lehine gelişmeleri de tarih sırasıyla gözden geçirmeye çalışacağım.

765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu'na (TCK) değişiklikten önce baktığımızda, çocuğun cinsel istismarını tanımlamadığı, istismarın oluşması için sadece tecavüzü esas almakla yetindiğini görmekteyiz. "Tecavüz" için ise, erkek cinsel organının, kadın cinsel organına girmiş olmasını şart koşmuştur.[2] Bununla da yetinmemiş, kadının tecavüzcü ile evlenmesi halinde, erkeğin ceza almaması ilke-

1. Çocuk hakları ve bu hakların ihlali alanında, Türkiye'de yapılmış ciddi bir istatistiki çalışma olmadığından, oranlar, katıldığımız çeşitli kongre ve konferanslarda sunulan bildiri ve tez çalışmalarının derlenmesinden elde edilmiştir.

2. 765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu, sadece erkeğin kadına yönelik cinsel saldırısını tanımlamıştır. Erkeğe yönelik cinsel saldırı tanımlanmamıştır.

sini yasaya yerleştirmiştir. Bu bakış açısına göre, tecavüze uğrayan kadının, erkekle evlenirse namusunu korumuş olacağı ve tecavüz nedeniyle uğradığı zararların giderileceği düşünülmüştür. Çoğu durumda yaşanan çocuk yaştaki kızların tecavüzcü ile –üstelik hâkim kararlarıyla– evlendirilip, kendisine tecavüz eden adamla yaşamaya zorlanmasıdır. Ülkemizde çok sayıda hâkimin de bu bakış açısını yadırgamadıklarını rahatlıkla ifade edebilirim. Oysa gerçekte tecavüzcüyü cezadan kurtarmak için yapılan bu zoraki evlilik, çoğu durumda fiziksel ve sözel şiddetin kaynağı olmakta, kanundaki beş yıllık süre dolar dolmaz, tecavüzcü, evlendiği kadından çeşitli bahanelerle boşanmaktadır.

Bu alandaki mücadele ile ilgili ilk çabalar, 1980'li yılların sonunda Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği'nin kurulması ile çocuğun ihmal ve istismarının, onun sağlıklı büyümesinin önündeki en büyük engel olduğunu çocuğa hizmet veren birimlere anlatmakla başladı.[3] 30-35 yıllık bu süreçte önemli mesafeler alındı. Çocuk hakları savunucularının ilk başarısı, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (Birleşmiş Milletler) onaylanmasını sağlamak oldu. 27.01.1995'te gerçekleşen bu onayı takiben, sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve devletin yetkili birimleri tarafından, Türkiye'de ihmal ve istismar edilerek hakları çiğnenen çocukların profili çıkarıldı; yapılacaklar ve öncelikler tespit edildi. İlk gündeme gelen şey devletten bağımsız çalışan, üst düzey yetkilerle donatılmış bir çocuk hakları merkezinin kurulması önerisiydi. Bu görev, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne (SHÇEK) verildi.[4] Kurumun, Türkiye'nin her tarafında

3. 1988 yılında kurulan Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği'nin amaçları arasında, çocuk istismar ve ihmali ile ilgili bilgi elde etmek, üretmek, yaymak; bu alanda çalışanların bilgilerini ve deneyimlerini birbirlerine iletebileceği ortamı sağlamak, istismar ve ihmal edilen çocukların tedavisi konusunda danışmanlık yapmak gibi konular yer almaktadır.

4. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun, 10-15 milyon nüfuslu bir Türkiye'de, 1 milyonun üstündeki çocuğa bakıp gözetebilecek bir kurum olarak hayata geçtiğini hatırlamakta yarar vardır. Bugün, nüfusu 80 milyona çıkan Türkiye'de, 15-16 bin çocuğa bakım sağlanabilmektedir. (2011 yılında 633 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal

örgütlü bir kurum olması nedeniyle, sözleşmede çocuklara tanınan hakların Türkiye genelinde yaygınlaştırılması bekleniyordu, ancak beklenen gerçekleşmedi.[5]

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,[6] çocukların yaşama, gelişim, katılım, korunma haklarının varlığını tanımayı ve çocukların da haklarını bilen, kullanabilen ve başkalarının haklarına saygılı, özgüvenli, kendi ayakları üzerinde durabilen bireyler olarak yetişmesini amaçlamıştır. Sözleşmenin konumuzla ilgili 19. maddesi ise, bizi bugüne taşıyan ve çocuklar lehine olan tüm yasal değişikliklerin temelini oluşturmuştur. Taraf devletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye imza atarak, 19. maddesiyle[7] hiçbir çocuğun ihmal ve istismar edilmemesinin sağlanmasının sorumlulukları olduğunu, bunun için her tür ihmal ve istismar olayının belirlenmesi, önlenmesi; idare ve mahkemenin konuya el koyması, soruşturulması ve cezalandırılması için gereken her tür önlemin alınması; ihmal ve istismar mağduru çocuğun rehabilitasyonu, gerektiğinde ailesinden alınması yönünde her türlü tedbirin uygulanması sorumluluklarını üstlenmiştir.

Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla SHÇEK kapatılmış, işlevleri Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. –*e.n.*)

5. Bu aşamadan sonraki öneri, bu kurumun içinde bağımsız bir çocuk hakları dairesinin kurulması idi. Ona da karşı çıkıldı. Üçüncü önerimiz, yine bu kurumda bir bilgi işlem merkezi kurularak, hakların kullanılması ve ihlallerin bir veri tabanında toplanarak, sözleşmenin kabulünden sonra hakların tanıtımı ve kullanılmasındaki ilerlemelerin ve hak ihlallerinin sayısal olarak ortaya çıkarılmasıydı. Başarı ve başarısızlığın paylaşılarak çözüm önerilerinin tespiti istenmişti. Bu öneriye de sıcak bakılmadı ve gerçekleştirilmedi. Dolayısıyla hâlâ çocuklarımızın haklarını kullanma ya da ihlali konusunda ciddi verilere sahip değiliz. Hâlâ el yordamı ile sayılara ulaşmaya çalışıyoruz.

6. Bkz.www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf (Erişim tarihi: 9 Mayıs 2015).

7. "Bu tür koruyucu önlemler, burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir." Bkz. www.unicef.org/turkey/crc/cr23c.html.

Sözleşmenin bu maddesi, bütünü ile incelendiğinde, ihmal ve istismar mağduru çocuğun bir devlet kurumu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) tarafından korunma ve bakımının sağlanmasının, sağlık kuruluşlarınca tedavi ve terapisinin gerçekleştirilmesinin ve saldırganın yargılanması ve cezalandırılması (yargı-hukuk) ile ilgili haklarının kullandırılmasının, taraf devletin sorumluluğunda olduğu görülmektedir.

1995 yılının başında yürürlüğe giren sözleşme, ihmal ve istismara uğrayan çocukların hukuksal haklarını ayrıntılı bir biçimde anlatarak, onların topluma yeniden sağlıklı bireyler olarak katılımını sağlayacak ilkeleri koymasına rağmen, 2004 yılına kadar yasal anlamda bu konuda ciddi bir değişiklik olmamıştır. Yine de çocuk hakları savunucularının çocuk istismarının çocuklar üzerindeki olumsuzluklarını dile getirip, toplumun istismar edilen çocuğu damgalayıp istismarcıyı koruyan bakış açısını değiştirme çabaları ufak da olsa sonuçlar vermeye başlamıştır. Ancak, bu değişikliklerin, çocuğun damgalanıp istismarcının korunmasına yönelik anlayışta bir terslik, bir yanlışlık olduğunu düşünen az sayıda hukukçu ve bu alanda çalışan aktivistlerde kendini gösterebildiğini söyleyebiliriz. Nitekim 26.09.2004 tarihinde kabul edilip 12.10.2004 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren TCK'nın 5237 sayılı yasasında çocuklara karşı işlenen cinsel suçlara bakış açısı ve yaklaşım değişmiştir. Şu anda yürürlükte olan 5237 sayılı yasa, 15 yaşın altındaki çocukların kendi iradeleri ile bir cinsel eylemin içinde olamayacaklarını kabul etmiştir.

Bu kabul doğrultusunda 103. maddeyle çocukların cinsel istismarı başlığı altında yeni bir düzenleme getirilmiştir. Bu düzenleme ile 0-15 yaş grubundaki çocuklara yönelen cinsel eylemlerde ancak bir başkasının cinsel doyum amacıyla çocuğu istismar edebileceği, çocuğun kendi iradesinin olamayacağı yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım ile cinsel istismara uğrayan çocuğun; cinsel dokunulmazlığı, cinsel gelişimi ve cinsel bütünlüğü hukuken korunmuştur.

Çocuğa karşı işlenen cinsel istismar suçunun faili kadın, erkek veya çocuk olabilmektedir. Çocukların çocuklara karşı işledikleri

cinsel istismar suçunda, her iki tarafın da çocuk olması, algılama yetersizliği, hakları bilmemek ve koruyamamaktan oluşan unsurların gözardı edildiği haklı tartışmalara ve bazen adaletsizliklere sebep olmaktadır. 15-18 yaşlarındaki cinsel eylemlerde taraflardan biri şikâyet ettiğinde diğer taraf cezalandırılabildiğinden her iki tarafın da çocuk olduğu durumlarda kanun yaşıtları koruma konusunda yetersiz kalmaktadır. Nitekim yasanın "reşit olmayanla cinsel ilişki" başlıklı 104. maddesine konulan "yaş farkı 5 yaştan fazla ise şikâyete bağlı olmayarak kamu adına failin cezalandırılması" düzenlemesi Anayasa Mahkemesi'nce eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir (Anayasa Mahkemesi 23.11.2005, 2005/103 2005/189 sayılı kanun). Oysa Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesi ile idarenin sosyal hizmet kuruluşlarının ve mahkemelerin kararlarında çocuğun üstün yararının esas alınacağı ilkesi kabul edilmiştir. Ayrıca, Anayasa, çocuklara pozitif ayrımcılık yapılacağı ilkesine yer vermiştir. Yasaların açık hükmüne rağmen çocuklar lehine ve onları korumak amacıyla konulan bu maddenin eşitlik ilkesi gerekçesiyle iptal edilmesi çocuk haklarının hâlâ en üst düzey mahkemelerce bile içselleştirilmediğini göstermektedir. Nitekim yaşıtların korunabilmesi için daha sonra Anayasa Mahkemesi'nin 103. maddesinin 1. fıkrasının iptali sonucu, 6545 sayılı yasa ile çocuğa yönelik cinsel istismar suçunun sarkıntılık düzeyinde kalması halinde fail çocuk ise soruşturma ve kovuşturma yapılmasını mağdurun velisinin veya vasisinin şikâyetine tabi tutarak bu adaletsizliği kısmen gidermeye çalışmıştır.

TCK'nın 103. maddesinin, çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçunun mağduru konumundaki çocukları iki yaş grubuna ayırarak düzenleme yaptığını belirtmiştik. Birinci grup 0-15 yaş grubu, ikinci grup 15-18 yaş grubudur. Bu ayrımda mağdurun yaşı belirlenirken suç teşkil eden fiilin işlendiği tarihteki yaşı esas alınır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, erken yaşta reşit olmadıkça[8] her bi-

8. Medeni Kanun'a göre 18 yaş altında resmi evlilik gerçekleştiği durumlarda çocuk reşit sayılır.

rey 18 yaşına kadar çocuk sayılır, hükmünü koymuştur.

Türkiye'deki yasalarda ise TCK 6/b maddesi, henüz 18 yaşını doldurmamış kişiyi; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 3. maddesi ise, çocuk daha erken yaşta reşit olsa bile 18 yaşını doldurmamış kişiyi çocuk kabul etmiştir. Bu durum çocuğun üstün yararı açısından olumlu ileri bir adımdır. 0-15 yaş grubunda, yaşın yanı sıra çocuğun algılama yeteneğinin gelişmiş olması da aranmaktadır. Maddeye göre 15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş çocuklar da bu kapsama dahil edilmişlerdir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi 15 yaşından küçük olan, ya da 15 yaşından büyük olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yetenekleri gelişmemiş çocuklara yönelik cinsel istismar fiillerinde çocukların kendi iradelerinin olamayacağı kabul edilmiştir. Bu yaştaki çocuklar için cinsel istismarın tehdit ve hile ile oluşması, suçun işlenmesi için şart değildir. Tehdit ve hilenin varlığı suça verilecek cezayı artırır. Bu nedenle 0-15 yaş grubunda olan çocukların rızalarının ya da onamlarının olduğundan bahsedilemez. Şikâyet aranmaksızın resen soruşturma ve kovuşturma yürütülür.

15 yaşından küçük ya da algılama yeteneği gelişmemiş çocuk "rızam vardı" şeklinde beyanda bulunsa dahi fail cezalandırılacaktır. Yasa, ikinci grupta 15 yaşını tamamlamış ve fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmiş çocukların cinsel özgürlüğünü kabul etmekte, rıza ve onamlarını geçerli saymaktadır.

Bu yaş grubu çocukların cinsel davranışa gösterdikleri rıza, suçun oluşmasını engeller. Ancak 15 yaşını tamamlamış, fiilin anlam ve sonuçlarını algılayabilen çocuklara yönelik cinsel davranışın cebir, tehdit, hile veya çocuğun iradesini etkileyen başka bir unsurla gerçekleştirilmiş olması halinde yine cinsel istismar suçu oluşur. Bu arada kamu resen davayı açar, soruşturma ve kovuşturmayı yürütür.

TCK 103/1 maddesinde tanımı yapılan 15 yaşın altında ve fiili algılama yeteneği gelişmemiş çocuklara karşı işlenen cinsel istismar suçunda, failin cinsel arzularının tatminine yönelik olması ye-

terlidir. TCK 103/1 maddesi ile sadece cinsel arzuların tatmini için çocuğa yaklaşımı cezalandırılmıştır. Madde, 2. fıkrasıyla tecavüzü yani vücuda organ ya da başka bir cisim sokmayı esas almıştır. Vücuda oral, anal ya da vajinal yoldan penis ya da sert cisim sokulması halinde suç işlenmiş olmaktadır.

Yasa koyucu, maddenin 3. bendiyle suçun birden fazla kişi tarafından işlenmesi halinde cezanın ağırlaştırılmasını gerektirmiştir. Ağırlaştırmanın uygulanabilmesi için cinsel istismar suçunun aynı zamanda ve yerde birden fazla kişi tarafından birlikte gerçekleştirilmesi gereklidir.

Yasa, 103/3b bendi ile yatılı okul ve yurtlar gibi sürekli bir arada yaşama zorunluluğu nedeniyle cinsel suçların işlenmesinin daha kolay olduğu yerler için bir önlem almıştır. Yasa koyucu bunu göz önüne alarak bu gibi yerlerde işlenmesi halinde daha ağır ceza ile cezalandırılmasını hükme bağlamış ve bu gibi yerlerde yaşamak ve barınmak zorunda kalan çocukları cinsel istismardan korumayı amaçlamıştır.

103. maddenin 3c bendi, suçun çocuğun bir yakını tarafından işlenmesi halinde de cezayı artırmıştır. Üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, ana, üvey kardeş veya evlat edinen tarafından suçun işlenmesi durumunda verilecek cezalar artırılacaktır. Ancak son yıllarda ensestin tanımının TCK'da yer almamasının, çocuk taciz ve tecavüzlerinin ciddi bir yaptırıma tabi tutulmamasının nedenlerinden biri olduğu konuşulmaya başlamıştır. Bu çerçevede oluşan kamuoyu baskısı sonucunda 18.06.2014 tarihinde 6545 sayılı kanunun 59. maddesinde bir değişiklik yapılmış ve evlenme yasağı bulunan tüm yakınların çocuğa karşı işledikleri suçlar için ağırlaştırılmış cezalar konulmuştur.

Yasa koyucu bununla da yetinmemiştir. TCK 103/3d bendinde, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, koruyucu aile veya sağlık hizmeti veren ya da koruma bakım gözetim yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından suçun işlenmesi de cezayı ağırlaştırıcı nitelikte hal olarak düzenlemiştir; böylece failin kamu yararına olan işini veya bu hiz-

met ilişkisinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanılması halinde cezanın ağırlaştırılacağı hükme bağlanmıştır. 6545 sayılı yasa ile 103. maddede yapılan değişiklik ile kamu görevinin ifası sırasında hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuzun kötüye kullanılması, yasa koyucu tarafından daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hal olarak kanuna ilave edilmiştir.

103. maddenin son fıkrasında "çocuğun suçun sonucunda beden ve ruh sağlığının bozulması halinde 15 yıldan az olmamak üzere hapis cezası hükmolunur" maddesi, çocukların ikinci kez istismarına yol açmıştır. Çocuklar ruh sağlıklarının bozulup bozulmadığının tespiti için Adli Tıp'a sevk edilmekte ve bu süreç yıllara yayılabilmektedir. Adli Tıp Kurumu'nun yıllarca bu raporu düzenleyip mahkemelere gönderemediği vakidir. Çocuklar kollarına mühür basılarak Adli Tıp Kurumu'nun kapısında olaydan aylar yıllar sonra, başlarından geçenleri tekrar anlatmak zorunda bırakılmıştır. Başlangıçta kurum hemen her dosyada mağdurun ruh sağlığının bozulmadığı yönünde raporlar vermiştir. Kamuoyunun baskıları ve çocukların ruh sağlığının bozulmamasının mümkün olmadığı yolundaki tepkiler üzerine, kurum, bu kez tersi yönde "ruh sağlığı bozulmuştur" raporları vermeye başlamıştır. Bu nedenle uzayan yargılamalar, çocuğun daha çok mağdur olmasına neden olmuştur. Bu konudaki kamuoyu baskılarının artması sonucu, 18.06.2014 tarihli 6545 sayılı kanunun 59. maddesi ile bu madde yürürlükten kaldırılmıştır.

TCK 103. maddenin 1. fıkrasında yer alan 15 yaşını tamamlamış ifadesi Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmişse de kamuoyu baskıları sonucu 103. madde 6763 sayılı yasanın 13. maddesi ile şu şekle dönüşmüştür:

Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz. Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin

şikâyetine bağlıdır. Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır.[9]

Cinsel istismara ilişkin cezalar verilirken ise istismarın şekli, faillerin sayısı ve mağdura yakınlığı, çocuğun istismara zorlanma durumu, istismara eşlik eden fiziksel şiddet ve şiddet sonrası sağlık durumunu gösteren aşağıdaki beş unsur dikkate alınır:

(2) Cinsel istismarın vücuda organ veya sert bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza on sekiz yıldan az olamaz.

(3) Suçun;

a) Birden fazla kişi tarafından birlikte,

b) İnsanların toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunda bulunduğu ortamların sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle,

c) Üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş veya evlat edinen tarafından,

d) Vasi, eğitimci, öğretici, bakıcı, koruyucu aile veya sağlık hizmeti veren ya da koruma, bakım veya gözetim yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından,

e) Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle

işlenmesi hâlinde yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Cinsel istismarın, birinci fıkranın (a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehditle ya da (b) bendindeki çocuklara karşı silah kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

9. TCK 103. madde için bkz. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf.

(5) Cinsel istismar için başvurulan cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması hâlinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(6) Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü hâlinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

Toparlayacak olursak, 2005 yılından itibaren TCK'da yapılan değişiklerle çocukların cinsel istismar suçu, 15 yaşından küçük çocuklar için BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 19. maddesi doğrultusunda 103. madde ile 0-15 yaş grubu için, 104. madde ile 15-18 yaş grubu için ve çocuklara yönelik cinsel taciz suçu ise 105. maddede düzenlenmiştir. Ancak çocuğa yönelik müstehcenlik, pornografi, fuhuş gibi istismar türlerinin TCK'nın farklı madde başlıklarında yer alması, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 19. maddesindeki kurallara ve bu maddenin amacına uygun değildir.

Ayrıca, yasa koyucu, cinsel istismar suçlarını Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda (CMK) 253/5 maddesi uyarınca uzlaşmaya tabi suçlar grubuna almamıştır. Gerek TCK'da gerekse CMK'da, adli süreçte çocuğun ikinci kez istismarının önüne geçmek için çocuk lehine düzenlemeler yapılmıştır. CMK 52/3 maddesi ile mağdur konumundaki çocuğun ifadesinin ses ve görüntülü olarak kayıt altına alınması, CMK 236/3 ile çocuğun bir kez ifadesinin alınmasıyla yetinilmesi ve dinlenilmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması hükmü konulmuştur. Ayrıca çocuğun beden muayenesi yapılmasına gerek duyulması hallerinde mağdurun rızasının bulunması gerekmektedir. CMK 76/2 hasta hakları yönetmeliği gereğince çocuğun rızasının bulunmadığı hallerde ancak cumhuriyet savcısının istemi ve bu isteğin hâkim kararıyla onanması halinde bu inceleme yapılabilecektir.

Bu düzenlemelere rağmen mağdur çocuğun ikinci defa örselenmesi önlenememiştir. Mahkemeler çocukların kayıt altına alınmış ifadelerini yetersiz bularak onları tekrar duruşmaya çağırmakta, CMK 182. madde uyarınca duruşmanın gizli yapılması isteği çoğu kez olumlu karşılanmamaktadır.

Bunun çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini ve damgalanma

riskini ortadan kaldırmak için Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 19. maddesindeki temel ilkeler esas alınarak, 01.10.2010 tarihinde Ankara'da Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) kurulmuştur. Daha sonra 28 ile yayılan ve toplam 31 adet olan çocuk izlem merkezlerinde, cumhuriyet savcısının hazır bulunduğu, adli görüşmeci eğitimi almış uzmanlarca aynalı ve çocuk dostu şeklinde düzenlenmiş bir ortamda çocuğun ifadesi alınmaktadır.

Merkez, 7/24 hizmet vermekte, ses ve görüntü kayıtlı bu ifade alımı çocuğun yaşına göre, gerek görülürse oyuncak bebekler kullanılarak, ucu açık sorular sorularak ve çocuğa resim çizdirilerek yapılabilmektedir. Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın işbirliği ile 04.10.2012 tarih 28431 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan bir genelge ile çalışan bu merkezler, genellikle Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastanelerde kurulmuştur. Merkezler, görüşme uzmanlarının yanı sıra doktor, adli tıp uzmanı, hemşire ve sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı kurumlardır. Buraya cinsel istismara uğradığı kuşkusu bulunan çocuklar, çocuk polisi eşliğinde getirilmekte; nöbetçi savcı, çocuğa baro tarafından atanan ücretsiz avukat ve temsilcinin yanında ön görüşme, adli görüşme yapmakta ve düzenlenen ses ve görüntü kaydı mahkemeye gönderilmektedir.

Bu görüşme sonucu takibini yapan sosyal hizmet uzmanı, çocuğun korunmasına gerek duyması halinde, Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan danışmanlık, eğitim, sağlık ve barınma gibi tedbirlerin uygulanması için çocuk mahkemesine başvurabilecektir.

Uygulamada ise, genelgedeki açık ifadeye rağmen çocuğun korunması ve izlenmesi yönünde herhangi bir işlem yapılmadığı, çocuk izleme merkezlerinin sadece ifade alma merkezi gibi çalıştıkları görülmektedir.

Yine genelge uyarınca, çocuğun, temsilcilerinin, sivil toplum örgütlerinin, vatandaşların, aile ve sosyal politikalar il müdürlüklerinin, kısacası çocuğun istismarından kuşku duyan herkesin ÇİM'e başvurma hakkı olduğu halde, çocuklar sadece çocuk polisi aracılığıyla ÇİM'e alınmaktadır. Bu durum ÇİM'in kuruluş amacına ve uygulama yönetmeliğine aykırıdır.

Çocuğun istismarı yasalarımıza göre suçtur. Bu suçu duyan, gören ve bilen herkesin suçu ihbar etme yükümlülüğü vardır. TCK 278/1. maddesine göre işlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

TCK'nın 279. maddesine göre kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden kamu görevlisi, iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

TCK 280. maddesi, görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır hükmünü amirdir. Bu amir hükümlere rağmen ihbar etme alışkanlığı hukukumuza yerleşmemiştir. Bunun nedeni ihbar eden kişiyi koruyan mekanizmaların mevcut olmaması ve hukukumuzun ihbarcıyı koruyamamasıdır. Çoğu kez ihbar mekanizmasını işleten kişiler faile iftira atmakla suçlanmaktadırlar. Sistemimizde bu konunun failleri, çocuklarımızdan daha çok korunduğu için, cumhuriyet savcılıkları iftira suçu nedeniyle ihbarda bulunanlar aleyhine davalar açabilmektedir.

Takip ettiğim bir davada karı-koca öğretmen olan aile, 3 yaşındaki çocuklarının bakımını komşularına bırakmıştır. Çocuklarının komşu ailenin 18 yaşındaki oğlunun cinsel istismarına uğradığını öğrenen aile, çocuğun bakımını onlardan alıp cumhuriyet savcılığına suçu ihbar etmiştir. Ancak cumhuriyet savcılığının delil yetersizliğinden verdiği takipsizlik kararına itiraz etmeyip, çocuğun tedavisine ve terapisine yönelmişlerdir. Takipsizlik kararı üzerine fail kendisine iftira atıldığı gerekçesiyle aile aleyhine maddi ve manevi tazminat davası açmıştır. Bu evrede devreye onların savunucusu olarak girdim. Anayasamızın hak arama özgürlüğünün suç olamayacağı, herkesin bu hakkı kullanabileceğine ilişkin açık hükmüne rağmen, mahkeme davayı kabul ederek müvekkillerimin tazminat ödemesine karar verdi. Bu kararı Yargıtay nezdinde bozdurarak failin hem suçlu hem güçlü olmasını önleyebildik.

Yine 3,5 yaşındaki çocuğuna babası tarafından cinsel istismarda bulunulduğunu ÇİM raporu ve üniversitelerin çocuk koruma birimi raporu gibi güçlü delillerle yargıya taşıyan bir annenin, kayınpederinin iftira attı suçlamasıyla yıllarca sanık olarak yargılanmasının önüne geçemedik. Sonunda anne için aldığımız beraat kararı hâlâ Yargıtay'da inceleme aşamasındadır. Bu nedenle bu sistemde çocuklara karşı işlenen istismar suçunun ihbarı pek kolay olmamaktadır.

Nitekim bugünlerde çocuklar ölmesin diye suç duyurusunda bulunan bir öğretmenin aldığı cezanın kesinleşmesi nedeniyle cezaevine girmekte olduğu sosyal medyada tartışılmaktadır.* Bu örnekler yargı sistemimizin çocuğu koruma ilkesi ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan, mahkemelerin çocuğun öncelikli yararını korumakla yükümlü olduğu ilkesiyle çelişmektedir.

Ancak güzel örneklere de rastlamaktayız. Bugünlerde Akhisar Ağır Ceza Mahkemesi'nde sonlanan, failini oldukça yüksek cezalar vererek tutuklayan bir mahkeme kararına da değinmek istiyorum. Davanın mağduru konumundaki çocuk, 11-12 yaşlarında birkaç sınıf arkadaşı ile birlikte öğretmeninin cinsel istismarına uğrar. Ailesine haber verir. Çocuğun sınıfı değiştirilir. Okuluna devam eder. On yıl sonra bir üniversitede psikoloji bölümünü kazanır. Bu konudaki bilgisinin artması ona istismarcının cezalandırılması gerektiği fikrini kazandırır. Kendisi ile birlikte 11-12 yaşlarında öğretmeninin istismarına uğrayan arkadaşlarını sosyal medya aracılığıyla bulur. Birlikte istismarcıları cezalandırmak fikrini paylaşırlar. Bizlerden

* 8 Ocak 2016 tarihinde Kanal D'de yayınlanan Beyaz Şov programına telefon bağlantısı ile katılan öğretmen Ayşe Çelik "Türkiye'nin Güneydoğusunda çocuklar ölmesin" dedi. 26 Nisan 2016 tarihinde Ayşe Çelik ve destek için kendilerini ihbar eden 38 sivil itaatsiz kişi aleyhine de dava açıldı. 38 kişi beraat ederken Ayşe Çelik 1 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırıldı ve cezası onandı. 21 Nisan 2018'de Ayşe Çelik 8 aylık bebeği ile cezaevine gönderildi. Kitap yayıma hazırlanırken Çelik, cezasının denetimli serbestlik ile sürmesi kaydıyla 4 Mayıs 2018 tarihinde tahliye edilmişti.

ve İzmir Barosu avukatlarından yardım alarak suç ihbarında bulunurlar. Her biri başından geçen olayı anlatır. Olaya tanıklık edecek arkadaşlarını da bulup tanıklıklarını sağlarlar. Cumhuriyet savcısı çocukların ve tanıkların ifadeleriyle davayı açar. Mahkeme her mağdur için ayrı ayrı üst sınırdan ceza vererek sanığı tutuklar. Bu dava yıllar sonra da sanığın cezalandırılabileceğini gösteren güzel bir örnek olmuştur.

Çocukların cinsel istismardan korunmasına yönelik başka bir uluslararası belge olan Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'ni (Lanzarote Sözleşmesi)* Türkiye 25.10.2007 tarihinde imzalayıp 18.07.2011 tarihinde kabul ederek 10.09.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlamıştır.

Bu sözleşme, Anayasamızın 90. maddesi uyarınca uyulması zorunlu bir iç hukuk normuna dönüşmüştür. Uluslararası bu sözleşme ile ilk kez cinsel istismar suçu tanımlanmaktadır. Sözleşme cinsel teklifler yapılmasını cinsel istismar suçunun unsuru olarak kabul etmektedir. Cinsel istismarın ve şiddetin çocuklarda psikolojik açıdan hasar yaratan ve kalıcı etkiler bırakan şiddet şekillerinden biri olduğu kabul edilmiştir. "Kandırma" kavramı ilk kez uluslararası bir anlaşmada yer almıştır. "Cinsel haz amacıyla çocuğu kullanmak, çocuğu cinsel istismara hazırlamak" da suç olarak tanımlanmıştır. Sözleşmede çocuklara kendilerini korumalarının öğretilmesi, bu konuda bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmelerinin sağlanmasına ilişkin hükümler yer almıştır. Yine sözleşme, danışmanlık hizmeti verilecek telefon ve internet acil yardım hatları kurulması için taraf devlete görevler yüklemektedir.

Sözleşmede yer verilen ilgili maddeler şöyledir:

• Çocuklara karşı işledikleri cinsel suçtan dolayı hüküm giymiş suçlular hakkındaki verilerin toplanıp saklanması,

* Lanzarote Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra, Avrupa'da her beş çocuktan birinin cinsel şiddet mağduru olması nedeniyle "beşte bir projesi" olarak bilinen, "çocuğa karşı cinsel şiddeti sonlandırma" kampanyası başlatılmıştır. Kampanya Türkiye'de Avrupa Konseyi ile Uluslararası Çocuk Merkezi'nin (UÇM) işbirliğiyle yürütülmektedir. Bkz. 5te1.cocukhaklariizleme.org. *–ed.n.*

• Çocuk mağdurların yargı işlemleri süresince iyi korunması ve yaşamış oldukları sarsıntının daha ağırlaşmasına izin verilmemesi,

• Çocuk mağdurların kimliğinin ve imajının korunması,

• Çocukların ve ailelerin haklarına saygı gösterilerek, mağdurların ihtiyaçlarına uygun tedbirlerin alınması,

• Çocuk mağdurlarla yapılan görüşme sayısının sınırlı tutulması, bu görüşmelerin güven verici ortamlarda, bu amaca yönelik eğitilmiş profesyonel kişilerce yapılması.

Sözleşmede ayrıca, bilgi ve veri toplanmasına katkıda bulunmak, sözleşmenin yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası her düzeyde uygulanmasını izlemek, sözleşme gereği oluşturulan izleme mekanizmasının denetlenmesini sağlamak ilkeleri mevcuttur.

Sözleşmenin yürürlüğe girmesini takiben, Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yayımlanan Prof. Dr. Runa İdil Uslu ve Prof. Dr. Emine Gül Kapçı tarafından 2014'te hazırlanan *Karanlığa Işık Tutmak* isimli derlemede, Türkiye'de son 12 yıl içinde çocuk istismarı konusunda sadece 49 araştırma yapıldığı, bunlardan sadece %28'inde yeterli bilgi ve kayıt bulunduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, kayıtlara geçen cinsel istismar vakalarının buzdağının görünen yüzü olduğu, rapor edilen vakaların azlığının, ihbar mekanizmalarının işlemediğini gösterdiği belirtilmektedir.

Bunu önlemek için sözleşmede aşağıdaki maddeler yer almaktadır:

1) Tarafların her biri, iç hukukun, çocuklarla temas halinde çalışan belirli meslek personeline getirdiği zorunlu gizlilik kurallarının, bu personelin, çocuğun cinsel sömürü veya cinsel istismar mağduru olduğuna dair makul nedenlerinin mevcut olduğu durumları, çocukların korunmasından sorumlu birimlere bildirmelerine engel teşkil etmesini önleyecek gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaktır.

2) Tarafların her biri, çocukların cinsel sömürüye veya cinsel istismara uğradığına dair kötü niyet taşımaksızın bir bilgisi veya şüphesi olan herhangi bir şahsın, bu bilgileri yetkili birimlere bildirmesini teşvik edecek gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaktır.

Örnek Vakalar, Deneyimler ve Hukuki Uygulamalar

Ankara'da yaşayan 12 yaşındaki kız çocuğu (9 yaşında bir erkek kardeşi de var), teyzesinin kızına, babasının kendisinin yatağına gelerek dudağından öpüp üstüne yattığını, onun babasının da onu bu şekilde sevip sevmediğini sorar. Çocuğun bu durumu annesine aktarması üzerine, teyze bize ulaştı. Okulundaki öğretmeni ile görüşüp, çocukla bir güven ilişkisi oluşturmasını ve durumu öğrenmeye çalışmasını istedik. Çocuk, rehber öğretmenine, babasının hemen her gece annesinin yatağından kalkarak kendi yatağına gelip, külotunu çıkarıp cinsel organını, onun cinsel organına sürerek boşaldığını, bazen de aynı şeyi arkadan yaptığını, o zaman canının çok yandığını ve çığlık attığını, ancak babasının ağzını kapatarak bağırmasını önlediğini, herhangi bir kişiye söylerse, annesini ve kardeşini öldüreceğini söylediğini aktarır.

Çocuğun bu anlatımı üzerine, polisle işbirliği yaparak eve baskın düzenlendi, baba gözaltına alındı. Gözaltındaki baba, kızının anlattıklarını doğruladığı gibi, kızının yaz tatillerinde babaannesinin yanına köye gönderildiğinde, dayanamayıp aynı eylemi oğluyla yaptığını anlattı. Kızının çok güzel olduğunu, onun tadına başkasının bakmasına tahammül edemeyeceğini ve bu durumun çok normal olduğunu, zira onun kendi çocuğu olduğunu, başkalarının bu işe karışmaması gerektiğini söyleyerek kendini savundu. Ancak, tutuklanıp cezaevine girdikten sonra, polisin bu ifadeyi baskı ve işkence yaparak aldığını belirterek önceki ifadelerini inkâr etti.

Cinsel istismar olaylarında fiziksel bulgular, 72 saat diliminde yok olduğu gibi, esasen bu vakada yasalara göre tecavüz de yoktur. Yani babanın organı kızın organına girmemiş, sadece sürtünerek boşalmış. "Arkadan fiili livata" dediğimiz cinsel istismar olayında ise, yargı aşamasında, mahkemece çocuğun adli tıbba gönderilmesi uzunca bir süre sonra gerçekleştiğinden, yine fiziksel bir bulguya rastlanılmamıştı.

Babanın ciddi bir ceza alması için çocuğun anlatımlarını yeterli bulmayan, genelde iki kişi arasında kapalı kapılar arkasında ve tehditle gerçekleşen böyle bir eylem için kanıt arayan bir yargı uygulaması mevcut olduğundan, kanıt aramamız gerekti. Babanın erkek çocuğuna da cinsel istismarda bulunduğu şeklindeki ifadesini, erkek kardeş doğruladı. Bu kez aklımıza anne geldi. Bir göz odada yatağından kalkıp kızının yatağına giden eşini görmemesi ve çığlıklar atan kızının sesini duymaması mümkün değildi. Başlangıçta böyle bir olay yaşandığını ısrarla inkâr eden anneyi ikna ettik. Anne ağlayarak vücudundaki kayış izlerini gösterdi. Bu durumu herhangi biriyle paylaşırsa eşinin kızını öldürebileceğini, kendisini de döveceğini söylediğini anlattı.

Bütün korkumuz, delil yetersizliğinden babanın tahliye olması ve eve dönmesi idi. Bu durumda iki çocuğu da anneyi de koruyamayacağımızı biliyorduk. Mahkemeyi yürüten ağır ceza mahkemesi başkanı, yargılamanın başından beri çocukların yanında yer almıştı. O tarihte çocuklar hem karakolda hem cumhuriyet savcılığında hem sorgu hâkimliğinde ve adli tıpta bütün bu olayları anlatmak zorunda kalıyorlardı. 2010 yılında ÇİM'lerin kurulmasıyla bu uygulamaya son verildi. Mahkeme başkanı, sanık avukatına adeta baskı yaparak, çocukları rencide edici sorular sormasını önlüyordu. Çocuklarla çok iyi ve güvene dayalı bir iletişim kurmuştu. Çocuklar, yine de o büyük salonun bir köşesinde benim elimi tutarak, titreyerek ifade veriyorlardı. O tarihteki yasal düzenlemelerde çocukların bir kereden daha fazla ifade vermelerini engelleyen bir hüküm olmadığı gibi ifadeleri sırasında bir uzman da mahkeme salonunda çocukların yanında yer almıyordu; bu görevi de avukatları olarak ben üstlenmiştim. Ancak, en büyük desteği, başta mahkeme başkanı olmak üzere, çocukların anlattıklarına inanan mahkeme heyeti sağladı.

Mahkeme başkanı ve heyetinin davranışında, çocukların terapi ve tedavilerinin yapıldığı Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü uzmanlarının düzenlediği raporlar ve bu inceleme sırasında çocuklara yaptırılan resimler de etkili olmuştu.[10] Mahkemece

babaya yirmi yılı aşkın bir ceza verildi. Anne ile yakın ilişki kurduk. Adana'daki erkek kardeşinin yani çocukların dayısının, onları yanına alabileceğini öğrendik. Sosyal hizmet kurumu aracılığıyla anne bir işe yerleştirildi. Ancak, baba çok kısa bir süre sonra "Rahşan Affı" diye bilinen afla tahliye oldu.[11] Çocuklara ulaşıp ulaşamadığını izleyemedik. Her ne kadar devletin güvenlik birimlerinin ve sosyal hizmet kuruluşlarının bu gibi durumları izleyip çocukları sonuna kadar korumaları gerekse de, böyle bir koruma sisteminin hâlâ oluşturulmadığını biliyoruz.

Cinsel istismar vakalarında suçun faili, büyük oranda çocuğun güven duyduğu ve tanıdığı kişiler oluyor. İstismarcı önce onu çok sevdiğini söyleyerek işe başlıyor. Çoğu kez ona diğer yakınlarından farklı davranıyor. Küçük armağanlar veriyor. Güven duygusunu pekiştiriyor. Çocuk bu sevginin diğer arkadaş, kardeş ve yakınlarından farklı olarak kendisine odaklandığını fark ederek bu durumdan başlangıçta hoşlanıyor, kendini farklı ve daha çok sevilmeye layık hissediyor.

Bu durumu, 1995 yılının sonlarında bir olayı gözler önüne sererek anlatmak istiyorum. Baba esnaf, anne ev hanımı olan bir ailenin özenerek büyüttüğü 13 yaşındaki kız çocuğu, ufak tefek, başarılı bir orta öğretim öğrencisi. Bir gün amcası onu telefonla arayarak, İstanbul'dan Ankara'ya taşındıklarını, Sincan'da bir ev kiraladıklarını, okul çıkışı eşyaların yerleştirilmesinde yengesine yardımcı olması için onlara gelmesini söylüyor. Çocuk da ailesinden izin alarak banliyö treni ile Sincan'a gidiyor. Amca onu istasyonda karşılıyor. Birlikte eve gittiklerinde yengenin orada olmadığı, İstanbul'dan henüz gelmediği, amcanın kendisiyle birlikte olmak için bu yalanı

10. Bu resimlerde baba, elinde kemeri ile onları kovalıyor, iki kardeş birbirlerinin elini tutarak evden ve ondan uzaklaşıyorlardı. Yine bu görüşmelerde, onlara sorulan sorulara verdikleri yanıtta, hayattaki en büyük korkuları, babalarının hapisten çıkıp kendilerine şiddet uygulayacağı idi.

11. 21.12.2000 tarihli 4616 sayılı, dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit'in önerisi ile çıkarılan "23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartla Salıvermeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun".

söylediği anlaşılıyor. Çocuğun itirazı ve evden ayrılmak istemesi, fiziksel şiddetle karşılanıyor ve amca çocuğa tecavüz ediyor.

Çocuğun "Bacaklarımdan kanlar akarak, ağlayarak kendimi sokağa attım" beyanı bugün bile kulaklarımdadır. "Ne yapacağımı şaşırmıştım. Olayı babama ve anneme anlatırsam babam amcamı öldürürdü. Babamın katil olmasını, hayatının kararmasını istemiyordum" diyordu. Bu acıyı omuzlarında taşıma kararı aldığını, ancak bu yükü daha fazla taşıyamadığını, okul başarısının düştüğünü, neşesini kaybettiğini, arkadaşlarıyla ilişki kurmaktan çekindiğini anlattı. Bu durumu fark eden edebiyat öğretmeninin kendisine bu değişikliğin nedenini sorduğunu, çok içten davrandığı için de ona açıldığını ve başından geçenleri anlattığını söyledi. Evli ve iki çocuk sahibi öğretmen, bu sırrı öğrendikten sonra kendisine şiirler yazarak, mektuplar göndererek, hayatında özel bir yeri olduğunu vurgulayarak, "Nasılsa artık kız değilsin, birlikte olmamızda bir sakınca yok," deyip, kendisini çok sevip arzuladığını belirterek, onunla ilişkiye girmeye başlar. Bu arada genç kız hamile olduğunu öğrenir. Öğretmen, bir doktor ayarlayarak kürtajla hamileliğin sona ermesini sağlar. Kürtaj sonrası kanama geçirmeye başlayınca, öğretmen, genç kızı bir otele yerleştirir. Kızlarının gece eve gelmemesi üzerine aile polise başvurur ve olay yargıya intikal eder.

Yargı sürecinde, yine o tarihteki yasalarımız gereği, genç kız başından geçenleri anne ve babasının avukatı olarak bana, polise, savcıya, sulh ceza hâkimine, adli tıp doktoruna, ağır ceza mahkemesi hâkimine ve adli tıp kurumuna kadar her seferinde tüm ayrıntılarıyla anlatmak durumunda kalmıştır. O tarihlerde çocuğun terapisini gerçekleştirecek kurumlar, yani bugün birçok üniversite bünyesinde kurulmuş çocuk koruma merkezleri de mevcut değildi. Dolayısıyla bu anlatımlarla ruh sağlığı her seferinde bir öncekine göre daha çok bozulan genç kızın tedavisi, hastanede yatılı olarak ailesinin olanaklarıyla sağlanmıştı.[12]

12. Bu süreç içerisinde de bu öyküyü tüm hastane personeli ve hastaların öğrendiğini ve her birinin odasının kapısında onu izlediğini ve bu koşulların onun

Yargılama evresinde de benzer bir dram yaşanmıştır. Mahkemeye hastaneden çıkıp gelen genç kız, profesyonel psikolojik destek sağlayacak hiçbir mekanizma olmadan duruşmalara katılmıştır. Elinden tutarak, güçlü olursa ve şikâyetini sürdürürse başarılı olacağımız konusunda ona güven vermeye çalışmamın, tek desteği olduğunu söyleyebilirim. Duruşmalara her iki sanık da biri ceza hukuku alanında uzmanlaşmış olan bir avukat grubu ile katıldılar. Çünkü, suçun TCK'daki cezası çok ağırdı. İşin içinde tecavüz, çocuk aldırma, alıkoyma gibi birçok fiil vardı. Müvekkilimi, bu işleri meslek edinmiş biri ve çok sayıda erkekle ilişkisi olan bir genç kadın olarak mahkemeye takdim ettiler. Ancak, iddialarını kanıtlayacak tek bir delil bulamadılar.

Mahkeme, dava açıldığında tutuklanmış olan sanıklardan ilk tecavüzü yapan amcaya yirmi üç, öğretmene otuz yılın üstünde ceza verdi. Bu vakada mağduru izleyebildik. Kendisi liseyi bitirir bitirmez evlendi, evliliğinden bir çocuğu oldu. Kısa sürede eşinden boşandı. Onu hayata bu çocuk bağladı. Açık öğretime devam etti, öyküler yazmaya başladı, iyi bir işe girdi. Çocuğuna gündüzleri annesi baktı. Bir kadın hakları savunucusu oldu.

Bu yargılamalarda yaşadığımız en önemli sıkıntılardan biri de savcı ve hâkimlerimizin pozitif kanıt arama alışkanlıklarını, cinsel istismar suçlarında da sürdürmeleridir. Çoğu kez çocukların anlatımlarına kuşku ile yaklaşma eğilimi vardır. Oysa bilimsel veriler bize, çocukların %90'ın üzerinde doğruyu söylediklerini ve yaşadıklarını anlattıklarını göstermektedir (Uslu ve Kapçı 2014).[13]

Cinsel istismar vakalarında, mağdurun anlatımına itibar etmek gerekir. Nitekim, uluslararası hukuk kurallarına göre bu tür suçlarda ceza hukukunun genel ilkelerinin dışına çıkılarak, mağdurun an-

---

travmasını ve rahatsızlığını bir kat daha artırdığını ayrıca belirtmek isterim. Bugün bu hususlar yani hastanın kimliğinin, özel hayatının, hastalığının gizliliği ilke olarak hasta hakları sözleşmelerine geçirilmiştir. Kaldı ki, o tarihte de yazılı bir metin olmamasına rağmen sağlık personelinin tıbbi, profesyonel ve etik kurallar çerçevesinde bu bilgilerin deşifre edilmesini önlemesi, hastanın özel hayatına ve kimliğine saygı gösterilmesi mümkündü.

latımlarının aksini yani bu suçun işlenmediğini kanıtlama yükümlülüğü sanığa aittir.

Ayrıca, cinsel istismar olgularında fiziksel bulgular 72 saat içinde kaybolmaktadır. İstismarı yaşayan çocuğun bunun bilincinde olarak, durumu hemen fark edip hukuku harekete geçirmesini beklemek, olayın gerçekleşme biçimine ve sürecine aykırıdır.

Çoğu kez çocuğun tanıdığı, güvendiği bir kişinin fail olduğu bu tür bir eylemde, çocuğun kendini toparlayıp, yapılanın ona zarar verdiğini, bunun bir suç olduğunu fark etmesi ve yetkili makamlara duyurması o kadar kolay değildir. Kaldı ki, birçok olayda çocuğun bu ilişkinin kötü bir şey olduğunu fark etmesinin bile bazen aylar, hatta yıllar aldığını izlemekteyiz. Ayrıca, çocuk çoğu kez yaşadıklarını kiminle paylaşacağını, kimin kendisine yardımcı olacağını da bilmemektedir.

Çocuğun en yakınında olan anneler de en azından başlangıçta, eşlerine ve yakınlarına yönelik suçlamalara tepki vermekte, babanın, ağabeyin, dedenin, amcanın veya dayının böyle bir şeyi yapmayacağını, çocuğun yalan söylediğini düşünmektedir. Bu durumda çocuk güvenebileceği başka bir destek aramaya başlamakta, bu da daha uzun bir sürenin daha geçmesi anlamına gelmektedir.

Ancak, yukarıda anlattığım yasal değişikliklerin uygulamaya yansıması biraz zor olduğu gibi halen de bu değişikliklerin mahkemelerce içselleştirilerek tam olarak uygulandıklarını söyleyemeyiz. Bu durumu bir örnekle sergilemeye çalışacağım. Konservatuvardan bir cinsel suç nedeniyle kovulmuş ve kamuoyunda "kasklı motosikletçi" olarak anılan saldırgan, motosikleti ile Ankara'da liselerin önüne giderek, okuldan eve giden ve evde yalnız olduğunu izlediği genç kızların güven duygusunu kötüye kullanarak onlara tecavüz

13. Esasen çocuğun anlatımına biraz dikkatli bir gözle baktığımızda, onun kendi yaşadıklarını anlattığını görürüz. Çocuklar çoğu kez bebekleriyle oynarken, gerçek hayatta yaşadıklarını aktarmakta, örneğin bazıları babalarının pipilerini çoğu kez popo olarak adlandırıp, büyüyüp küçüldüğünü, çiş yaptıklarını söylemektedirler. Böyle bir olayı yaşamayan çocuk, cinsel organın büyüyüp küçülmesinden, bir boşalma olmasından söz edemez.

etmektedir. Bir haftada 10 çocuk tecavüze uğramış, polisin çok özenli çalışmasıyla sanık yakalanmıştır. Bu olayla ilgili davada, eğitimli bir anne babanın tek çocuğu olan bir genç kızın savunmasını üstlenmiştim. Sanık, aynı yöntemle genç kızı izlemiş, evde yalnız olduğunu anlayınca bir bardak su istemiş ve su getirmeye giden çocuğun ardından içeri girerek tecavüz etmiş, yaralamış, ağzını bantlayarak evin banyosuna kilitlemiştir.

Polis bu olayda parmak izi, DNA verileri gibi birçok kanıtı toplamıştı. Çocuğun ifadesi de yasanın belirttiği şekilde, ilgili birimde görevli bir uzman eşliğinde ses ve görüntü kaydı yapılarak alındı. Çocuğun yaşadığı travmayı atlatması için ciddi desteğe ihtiyacı vardı. Çevresinde ve okulunda duyulması istenmiyordu. Çocuk her şeye, herkese isyan ediyor, kendisinin neden seçildiğini, neden kendisine böyle bir olayın yaşatıldığını sorguluyordu. Aile de en az çocuk kadar travma yaşıyordu. Ailenin ve çocuğun durumu böyle iken, mahkemeden hemen bir tebligat gelmiş, çocuğun derhal duruşmalara gelip sanığın da bulunduğu bir ortamda tekrar ifade vermesi, ayrıca mahkeme kaleminde koluna mühür vurularak yine tecavüzcü ile birlikte adli tıbba gitmesi istenmiş ve eğer gelmez ise polis zoru ile getirtileceği bildirilmişti. Aileye bunun yasalara aykırı olduğunu, çocuğun hiçbir şekilde bu ifadeyi tekrarlamak için mahkemeye götürülmeyeceğini ve adli tıbba gönderilmeyeceğini belirttim. Mahkemeye yasaları hatırlatıp bunu çözebileceğimi düşünüyordum. Ancak yanılmıştım. Bilgisine ve tecrübesine güvendiğim mahkeme başkanı, yeni bir yargılama sistemi oluşturmaya çalıştığımı, bunun mümkün olmadığını sert bir dille, adeta beni odasından kovarcasına söyledi. Direndim, yasaların mağduriyeti sona erdirmek için değiştiğini, çocuğun şu anda bir üniversitenin çocuk ruh sağlığı bölümünde tedavi gördüğünü söyledim. Yaşadıklarını kabullenememiş ve ruh sağlığı bozulmuş olan bir çocuğun, ağır ceza mahkemesinin olumsuz koşullarında, sanıkla aynı sahnede ve kendisine tepesinden bakan bir heyete yaşadıklarını tekrar anlatmasının mümkün olamayacağını, esasen adli tıpla ilgili tüm bilgilerin poliste toplandığını, çocuğun durumunu takip eden ekipte adli tıp

uzmanının da bulunduğunu belirttim. Çocuğun tekrar ifade vermesinin ve adli tıbba gitmesinin yargıya bir değer katmayacağını, ancak çocuğu kazanmamızı olanaksız hale getireceğini tekrar anlattım. Israrımı sürdürünce hâkim "Ben böyle yapsam bile Yargıtay bozar," dedi. Ben de "Siz ısrar ederseniz örnek bir karar oluşturursunuz. Bu da size çok yaraşır," diyerek onu ikna etmeye çalıştım ama sonuç alamadım. Aileye, çocuğu mahkemeye ve adli tıbba göndermeyeceğim konusunda tekrar söz verdim ama hâkimin direncini sürdürmesinden ve polis gücü ile çocuğu götürmeye kalkmasından endişe ediyordum. O nedenle, bu sefer de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden (AİHM) de örnekler vererek, olayı çocuk hakları ve yasalar çerçevesinde tekrar ele alıp, isteklerimi yeniden yazılı hale getirip verdim. Sonunda başkan da dosyayı tekrar tekrar okuduğunu, bu travmanın çok ağır olduğunu söyleyerek, isteklerimize uyacağı sözünü verdi.

Gerçekten de davada, çocuğun poliste alınan görüntülü ifadesi ve bir üniversiteden gelen rapora dayalı olarak karar verildi. Karar, mahkeme başkanının tahmin ettiği gibi Yargıtay'ca bozuldu. Mahkeme iyi bir gerekçe ile kararında ısrar etti. Ceza Genel Kurulu, üniversiteden alınan rapora, bu üniversitenin adli tıp uzmanının raporunun da eklenmesi kaydı ile karara uydu. Böylece çocukların uzman eşliğinde görüntü ve ses kayıtlı ifadelerinin yeterliliği ve adli tıp uzmanlığının yer aldığı üniversitelerden alınan raporların geçerli olacağı ve mağdurların tekrar adli tıp kurumuna gönderilmelerine gerek olmadığı içtihadı Türkiye'de yargı sistemine girmiş oldu.

Yargıtay bazı şekli kuralların yerine gelmemesi üzerine kararları bozmaktadır. Buna bağlı olarak da yargılamayı yürüten hâkimler ve savcılar bu değişikliğin nedeni niçinine eğilmeden, şekli olarak yerine getirme gayretine girmektedirler. Oysa burada irdelenmesi gereken, yasa koyucunun bu değişikliği yaparken neyi amaçladığının belirlenmesi ve o amaca uygun olarak kuralın işletilmesi olmalıdır. Örneğin, çocuğun ifadesi alınırken yanında bir uzman bulundurulmasındaki amaçlardan biri, çocuğun travmasını azaltmak, ona güven vermek, neden orada olduğunu anlatmak, hâkimlerin savcı-

ların onun haklarını korumak için çabaladıklarını belirtmek, güven duygusu aşılayıp çocuğun rahat konuşmasını sağlamaktır. İkinci amaç ise, çocuğun doğru ifade vermesini sağlamaktır. Bunun için de çocukla uzmanın önceden görüşmesi, uzmanın dosyayı okuyarak, çocuğun neden orada olduğunu bilmesi gereklidir. Bu bilgilerden yoksun bir uzmanın, görevini, yasa koyucunun amacı doğrultusunda gerçekleştirebileceği düşünülemez. Uzmanın görevini yapabilmesi, çocuğa, yargıya ve topluma yararlı bir hizmet sunabilmesi için de öncelikle mahkemenin, çocuğun dinlenme tarihinden önce uzmana dosyayı ve çocuğun adresini verip onun duruşmaya hazırlanmasını sağlaması gerekir. Ancak bazı durumlarda hemen o gün durumu uygun olan uzmandan, telefonla aranarak çocuğun yanında durması istenmektedir. Uzman da gelip orada, hiç tanımadığı, güvenini kazanmadığı çocuğun yanında bir yabancı gibi durarak ifadesinin alınmasını sağlamaktadır. Bu durumda hem uzman hem de mahkeme görevini yapmamış olmakta, Yargıtay incelemesine giden dosyada, şeklen uzman yanında çocuğun ifadesinin alındığı görülmektedir.

Böyle bir ortamda, yasanın açık ifadesine rağmen, sanığı salondan çıkartmakta zorlandık. Sanık çıkarılınca hâkim bey yasayı hatırladı. Mübaşire "Oğlum git hangi uzman boş ise al gel!" dedi. Derhal itiraz ettim ve çocuğun tanımadığı, çocuğu da tanımayan bir uzmanın bu çocuğa bir yarar sağlayamayacağını, uzmanın dosyayı okuyup çocukla özel bir odada güven ilişkisi sağladıktan sonra ifadesini alması isteğimi zorlukla kabul ettirdim.

Bir diğer önemli konu da cinsel istismar mağdurları arasındaki zihinsel engelli çocuklardır. İstismarcılar açısından bu çocukları kandırmak daha kolay olduğu gibi onların şikâyet ve anlatımlarının ciddiye alınmayacağının da bilincindedirler. Bu nedenle de zihinsel engelli çocukların korunmasında pozitif ayrımcılık ilkesi ulusal ve uluslararası yasalara geçmiştir. Buna rağmen, bu çocukların birden çok kişinin saldırısına uğradığı durumlar olduğu gibi bu saldırganların arasında toplumun eğitilmiş kesimi, kamu görevlileri gibi kişiler de bulunabiliyor.[14] Bu uygulamalar ceza mahkemelerinde de-

vam etmektedir. Çocuğu savunan avukat bu kuralları bilip, uygulanması yönünde direnirse bir sonuç alınabilir.

Cinsel istismar olgusunun baba tarafından gerçekleştirildiği davalarda en büyük sorun, babanın, anneyi kendisine iftira atmakla suçlamasıdır. Bu durumda yargı, çocuğun gerçekten böyle bir istismar yaşayıp yaşamadığının araştırılması ve sağlıklı bir sonuca ulaşılması için çaba sarf etmek yerine, karşılıklı suçlamaları sürdürme yolunu seçebiliyor. Bu da çocuğu, taraflar olarak anne ve babası arasında bırakmakta ve çok büyük travmalara yol açmaktadır.

Mahkemeler hâlâ ensesti bu toplumun insanlarına yakıştıramama tutumunu sürdürmektedir. Bu nedenle de çoğu kez sanık baba korunmakta, şikâyet eden çocuk ve temsilcisi ise aşağılanmakta ya da en hafifi ile kendilerine kuşku ile yaklaşılmaktadır. Bu da şikâyet edeni şikâyet ettiğine pişman konumuna getirmekte, çocuğun korunmasını ve haklarını kullanmasını zorlaştırmaktadır.

Yıllardır babasının tecavüze uğramış bir kız çocuğu yargılama evresinde kurum bakımına alınmıştır. Hep aile içinde yaşamış olan kız çocuğunu, kurumda yaşamak çok huzursuz etmiştir. Üstelik kurumda babasının tecavüzüne uğradığı bilgisi de yayılıp, çocuk rahatsız edilmeye başlamıştır. Baba tutuklandığında, çocuğun anne ve kardeşleriyle birlikte evinde yaşaması mümkün iken, annesinin onu yalan söylemekle itham edip, şikâyetinden vazgeçmeye zorlaması bu olanağı da elinden almıştır. Nitekim çocuk duruşmada "Ben babamın tacizine son vermek istedim. Ancak ailemi kaybettim," diyerek ağlamıştır. Mahkeme heyeti kendisine şikâyetinden vazgeçerek

14. Kamuoyunda N.Ç. davası olarak bilinen bu davada, 2002 yılında Mardin'de 13 yaşında olan N.Ç.'nin, iki kadın tarafından, aralarında devlet memurlarının da bulunduğu 26 kişiye para karşılığı pazarlandığının anlaşılması üzerine N.Ç. ile ilişkiye girenler ve küçük kızı pazarlayan iki kadın hakkında dava açılmıştı. Mardin 1. Ağır Ceza Mahkemesi 24 sanığa alt sınırdan beş yıl ceza vererek, N.Ç.'nin, kendi rızasıyla fuhuş yaptığı yorumuna imza atmış oldu. Uzun yıllar süren davanın son kararında ise, Yargıtay Başsavcılığı, yerel mahkemenin "kızın rızası vardı" gerekçesiyle verdiği hafif cezaları onaylayan Yargıtay 14. Ceza Dairesi'nin kararını hukuka uygun bulduğu için itiraz etmedi ("N.Ç. Davası Utançla Bitti", NTV, 25 Kasım 2011).

ailesine dönmesi için üstü örtülü biçimde telkinde bulunur. Bir üniversitenin çocuk ruh sağlığı bölümünde tedavisi süren mağdur, birkaç kere intihara teşebbüs etmiştir. Üniversitenin de desteğiyle şikâyetini geri aldırmadık, ağabeyi ikna ederek onunla birlikte yaşamaya yönlendirdik.

Bizler, çocuk hakları savunucuları olarak, Çocuk İzlem Merkezlerinin (ÇİM) kurulmasının, yasada 2005 yılından bu yana yapılan değişikliklerin çocukların lehine hayata geçirilmesinde olumlu gelişmelere yol açacağını düşünmüştük. Ancak, çok büyük başarı sağladığımız söylenemez. Mahkemelerin koskoca salonları yetişkinleri bile ürkütmektedir. Küçük bir çocuğun, burada, ona göre garip giysili ve tepesinden bakan kişilerle, istismarcı ile aynı ortamda sorgulanması doğru değildir. Tüm yasal düzenlemelere rağmen bu durum devam etmektedir. Rahat ve baskısız bir ortamda kişilerin kendini ifade edebilmesi, adil yargılamanın temelidir. Genelde, çocukların kendilerini rahat hissettikleri ve güven duydukları ortamlarda daha doğru ifade vermeleri söz konusu iken, hâlâ bazı hukukçular, mağdur çocuğa baskı yaparak doğru ifade alacaklarını düşünmektedirler.

Yargının önemli zayıflıklarından birinin de disiplinlerarası çalışma alışkanlığının edinilmemesinden kaynaklandığını söyleyebilirim. Özellikle çocukla iletişim kuran uzmanların raporlarının mahkeme hâkiminin görüşlerine uymadığı durumlarda, hâkimlerin uzmanlara sert çıkışlar yapmaları ve görüşlerini yok saymaları tanıklık ettiğimiz durumlardır. Bu sürecin sağlıklı işleyebilmesi için uzmanların da raporlarına güvenmeleri ve görüşlerinin doğruluğunu savunabilecek bilgi ve donanıma sahip olmaları beklenmelidir. Dolayısıyla yargıda disiplinlerarası çalışmanın önemi konusunda ciddi bir hizmet içi eğitim verilmelidir.

Yazımın başından beri yargılama evrelerini, tanığı olduğum olaylarla anlatmaya çalıştığım gibi, bu davalarda başarı ve çocukların haklarının gerektiği biçimde korunabilmesi, yasalardaki değişikliklerin bunu yaşama geçirecek kişi ve kurumlarca benimsenmiş ve içselleştirilmiş olmasına bağlıdır. Bunun için çocuk istismarı ile

ilgilenen yargı (hukuk), sağlık, koruma kurumlarındaki uzmanların, konunun önemi ve yapılan hataların bir çocuğun ve onunla birlikte onu sevenlerin yaşamını nasıl altüst edebildiğini, örneklerle görmelerini sağlayacak farkındalık eğitimlerinden geçmeleri gerekmektedir.

Özgüvenli, eğitimli, haklarını bilen ve arayabilen, başkalarının haklarına saygılı, sağlıklı çocuklar yetiştirebilmeyi başarırsak, bu çocuklara iyi bir gelecek vermiş oluruz.

Çocukların kendi bedenlerini korumaları ve haklarını bilmeleri kadar, bu hakları koruyacak profesyoneller de görevlerini empati kurarak gerçekleştirebilmelidir. Bunun için hukuk fakültelerinde hak temelli ciddi bir eğitim modeli geliştirilmelidir. Böyle bir eğitimden geçmeyen hukukçuların yürüttüğü yargılamalarda, dünyanın en gelişmiş yasalarını yapsanız da sonucu değiştiremezsiniz. Dileğimiz, Lanzarote Sözleşmesi'nin tüm hükümlerinin aynen uygulamaya geçirilmesi ve 6545 sayılı yasa ile çocukların cinsel istismarına ilişkin değişikliklerin, onların yararına yorumlanarak uygulanmasıdır.

—

Ensest Saldırılarında Başvuru Yolları ve Başvurulacak Kurumlar*

Bir çocuğun cinsel istismara uğradığı şüphesi üzerine sadece çocuğun kendisi, ailesi ya da yasal temsilcisi değil, bundan haberdar olan her vatandaş, adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları aşağıdaki birim ya da kurumlara başvurabilir ve onların yönlendirmesi ile yasal sürecin gerektirdiği adımları atabilir:

- 155 Polis İmdat Hattı
- 156 Jandarma İmdat Telefonu
- çocuk polisi
- en yakın polis karakolu
- Alo 183 Sosyal Destek Hattı
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlükleri
- cumhuriyet savcılıkları
- baroların çocuk hakları merkezleri
- Sağlık Bakanlığı'na ya da üniversitelere bağlı çocuk koruma birimleri
- Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM)

* Bu bölümün hazırlanmasındaki katkı ve önerileri için Avukat Türkay Asma'ya, Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi Başkanı Avukat Mustafa Kürşad Coşkun ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Sosyal Pediatri Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Betül Ulukol'a çok teşekkür ederiz.

Ensest saldırısı ile karşılaşıldığında resmi olarak bildirim yapılması gereken iki kurum var. İlki adli suçun tespit edilip suçlunun cezalandırılması için merciler. Bu polis ya da savcılık olabilir. İkinci kurum ise çocuğun korunması için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'dır ki kurumun her ildeki müdürlüğüne başvurulabilir.

Uzmanlar ensest saldırıları ile ilgili olarak bildirim yapılırken çocuğa ruh ve beden sağlığı, korunma vb. açılardan dikkatle yaklaşacak bir sağlık kurumundan destek alınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu kuruluşlar üniversite temelli çocuk koruma merkezleri ya da Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) olarak örgütlenmiştir. Türkiye'de şu andaki işleyişte savcılığa çocuk cinsel istismarı bildirimi yapıldığında, savcılık, çocuğun ifadesinin alınması ve muayenesinin yapılması için eğer o ilde varsa ÇİM'e, yoksa üniversite ya da devlet hastanesine yönlendirmektedir.

Adli süreç sırasında çocuğun mahkeme aşamasında yeniden ifadesi gerekiyorsa yeni oluşturulan "adli görüşme odaları" (AGO) devreye girmekte, bu odalarda bir uzman çocukla görüşme yaparken, ilgili savcı ekrandan izlemektedir.

İLGİLİ KAMU KURUMLARI

- Aile İçi Şiddet Acil Yardım Hattı
(0212) 656 96 96

- Adli Tıp Kurumu Başkanlığı
www.atk.gov.tr/
Fevzi Çakmak Mahallesi Sanayi Caddesi
Kımız Sokak No: 1 Bahçelievler, İstanbul
Tel: (0212) 454 15 00 Faks: (0212) 454 15 82
e-posta: atk@adalet.gov.tr

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlükleri
www.aile.gov.tr/iletisim/il-mudurlukleri-web-site-adresleri

- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
cocukhizmetleri.aile.gov.tr/

Eskişehir Yolu Söğütözü Mah.
2177 Sokak No:10/A Kat 10-13
Çankaya, Ankara
Tel: (0312) 705 50 00

- İl Emniyet Müdürlükleri
www.egm.gov.tr/sayfalar/ilemniyet.aspx

- İl İnsan Hakları Kurulları
ALO 150 telefon hattından veya Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) internet sitesinden yapılan başvurular konularına göre İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yönlendirilmektedir.
www.bimer.gov.tr/

- İl Milli Eğitim Müdürlükleri
www.meb.gov.tr/baglantilar/mem/index_ilmem.php
Rehberlik ve Araştırma Merkezleri
orgm.meb.gov.tr/

- Jandarma Çocuk Merkezleri
www.jandarma.gov.tr/asayis/cocuk_ks/Jandarma_Cocuk_Merkezleri.htm

- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
www.kadininstatusu.gov.tr
Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177 Sok. No: 10/A
Kat: 20-21 Çankaya, Ankara
Tel: (0312) 705 91 77-78 Faks: (0312) 705 91 92
e-posta: @Ksgm_aspb / info.ksgm@aile.gov.tr

- ŞÖNİM – Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/siddet-onleme-ve-izleme-merkezi
Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri için: bit.ly/2rK4lfh

- TC Sağlık Bakanlığı
www.saglik.gov.tr

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

■ Beş'te Bir Kampanyası
5te1.cocukhaklariizleme.org/
Bilkent Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Bilkent, Ankara
Tel: (0312) 290 27 14 Faks: (0312) 266 69 29

■ Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği
cinselsiddetlemucadele.org/
Rasimpaşa Mahallesi Yavuztürk Sokak No: 22/1
Kadıköy, İstanbul
Tel: (0542) 585 39 90
e-posta: info@cinselsiddetlemucadele.org

■ ÇARE-DER – Çocuk ve Aile Rehberliği Derneği
careder.org
Ahmet Vefik Paşa Cad. Şair Mehmet Emin Sok.
Gülçin Apt. No: 5/2 Fatih, İstanbul
Tel: (0212) 585 62 47 / (0212) 529 06 77 / (0533) 764 05 31
e-posta: care.der@gmail.com

■ Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı
www.cocugasiddetionluyoruz.net/

■ Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği
Necatibey Caddesi 50. Yıl İşhanı No: 19/9
Sıhhiye, Ankara
Faks: (0312) 231 23 98
e-posta: info@cocukistismarinionleme.org

■ Çocuk ve Bilgi Güvenliği Derneği
cbgd.org/
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Sosyal Pediatri Bilim Dalı
Cebeci, Ankara
Tel: (0312) 595 72 90
e-posta: bilgi@cbgd.org

■ ÇOKMED – Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği
cokmed.org/
Hüseyinağa Mahallesi Öğüt Sokak Çağatay Han
No: 2/52 Beyoğlu, İstanbul
Tel: (0216) 625 46 02 /(0216) 625 46 22 Faks: (0216) 397 15 81
info@cokmed.org

■ EGEDEN Çocuk ve Travma Vakfı
egeden.org.tr
Ege Mahallesi İşçiler Caddesi No: 105/31 Konak, İzmir
Tel: (0232) 459 83 69/ (0545) 255 80 35
e-mail: info@egeden.org.tr

■ Gelincik Hattı
444 03 46
www.gelincikprojesi.org.tr/index.php
Ihlamur Sokak No:1 Kızılay, Ankara
gelincik@ankarabarosu.org.tr

■ İnsan Hakları Savunucuları
www.insanhaklarisavunuculari.org/ihlal/index.php/kategoriler/cocuk-haklari

■ KAMER Vakfı
www.kamer.org.tr
(0530) 664 44 10 (24 Saat Destek Hattı)
Ali Emiri 3. Sok. Es-Şal Apt. Kat: 1 No: 1-2
Yenişehir, Diyarbakır
Tel: (0412) 228 10 53 Faks: (0412) 224 23 19
e-mail: d.kamervakfi@gmail.com / info@kamer.org.tr

■ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
www.morcati.org.tr
Katip Mustafa Çelebi Mah. Anadolu Sok. No: 23 D: 7-8
Beyoğlu, İstanbul
Tel: (0212) 292 52 31-32 Faks: (0212) 292 52 33
e-mail: morcati@morcati.org.tr

- Sosyal Pediatri Derneği
www.sosyalpediatri.org.tr
Prof Dr. Nusret Fişek Caddesi 1451 Sokak No: 5
Alsancak, İzmir
e-mail: info@sosyalpediatri.org.tr

- Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği
www.cogepder.org.tr/index.php/tr/
Cinnah Caddesi 35/12
Çankaya, Ankara
Tel: (0312) 440 12 57 / (0541) 440 33 54

- Türkiye Psikiyatri Derneği Genel Merkezi
www.psikiyatri.org.tr/
Tunus Caddesi 59/5
Kavaklıdere, Ankara
Tel: (0312) 468 74 97 Faks:(0312) 426 04 53
e-mail: tpd-myk@psikiyatri.org.tr

- Uluslararası Çocuk Merkezi
www.icc.org.tr/
Bilkent Üniversitesi, Merkez Kampüs,
Kütüphane Binası
Bilkent, Ankara
Tel: (312) 290 23 66 Faks: (312) 266 46 78
e-posta: icc@icc.org.tr

- Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği
www.yeniden.org.tr/
Halaskargazi Caddesi Küçükbahçe Sokak
Yuvam Apt. No: 35/1
Şişli, İstanbul
Tel: (0212) 219 0303 Faks: (0212) 219 4351
e-mail: yeniden@yeniden.org.tr

BAROLARIN ÇOCUK HAKLARI MERKEZLERİ

■ Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi
www.ankarabarosu.org.tr/Merkezler/CHM/tr-TR/BizeUlasin.html
Ankara Adalet Sarayı Kat: 2 No: 94
Sıhhiye, Ankara
Tel: (0312) 416 72 97 Faks: (0312) 309 22 37
e-posta: ankarabarosu@ankarabarosu.org.tr
cocukhaklarimerkezi@ankarabarosu.org.tr

■ Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi
cocukhaklari.diyarbakirbarosu.org.tr
Diyarbakır Barosu Adli Yardım Binası
Tel: (0412) 224 44 41 / 228 55 39 Faks: (0412) 224 12 11

■ Gaziantep Barosu Çocuk Hakları Merkezi
gaziantepbarosucocukhaklarimerkezi.com/
Tel: (0342) 231 52 90 / (0342) 221 07 89

■ İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi
www.istanbulbarosu.org.tr/FooterContent.aspx?ID=59&Desc=
Şahkulu Mah. Serdar-ı Ekrem Sok. No: 7
Beyoğlu, İstanbul
Tel: (0212) 251 63 25 Faks: (0212) 293 89 60
e-posta: info@istanbulbarosu.org.tr

■ İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi
baro.izmirbarosu.org.tr / bit.ly/2IMc7Px
1456 Sokak No. 14
Alsancak, İzmir
Tel: (0232) 463 00 14 / (0232) 400 00 00
Faks: (0232) 463 66 74
Aile İçi Şiddet Danışma Hattı: (0232) 400 00 04
e-posta: info@izmirbarosu.org.tr

- Mersin Barosu Çocuk Hakları Merkezi
www.mersinbarosu.org.tr/cocuk-haklari-merkezi/202/16263
Tel: (0324) 231 31 27
e-posta: info@mersinbarosu.org.tr

- Sakarya Barosu Çocuk Hakları Merkezi
www.sakaryabarosu.org.tr/sayfa/19/cocuk-haklari-merkezi.html
Resmi Daireler Kampüsü Zemin Kat Camili 2
Adapazarı, Sakarya
Tel: (0264) 251 37 96 Faks: (0264) 251 37 96

ÜNİVERSİTE TEMELLİ ÇOCUK KORUMA MERKEZLERİ

- Adana Çukurova Üniversitesi
Tel: (0322) 338 60 84 - 3639

- Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Tel: (0222) 239 37 50

- Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Araştırma ve Uygulama Merkezi
cocukkoruma.gazi.edu.tr/
Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi E Blok-1
Beşevler, Ankara
Tel: (0312) 202 75 52
e-posta: cocukkoruma@gazi.edu.tr

- Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Beytepe Kampüsü, Ankara
Tel: (0312) 297 63 64 (358)
e-posta: cohum@hacettepe.edu.tr

- İstanbul Üniversitesi
İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı
Tel: (0212) 414 20 00

■ Kayseri Erciyes Üniversitesi
Tel: (0352) 207 66 66 - 23450
e-posta: citem@erciyes.edu.tr

■ Kocaeli Üniversitesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı
Tel: (0262) 303 1000

■ Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi
macok.marmara.edu.tr
Başıbüyük Mahallesi Maltepe Başıbüyük Yolu No: 9/1
Maltepe, İstanbul
Tel: (0216) 625 46 22 Faks: (0216) 397 15 81
e-posta: tolga.dagli@marmara.edu.tr

■ Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi
Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi
Tel: (0324) 337 43 00

■ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Tel: (0252) 211 10 00 / (0252) 211 15 00

■ Ordu Üniversitesi
Tel: (0452) 226 52 00

■ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi
Tel: (0346) 258 00 00 - 0041

■ Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi
Çocuk Koruma ve İzlem Merkezi
www.ktu.edu.tr/cocukkorumauam
Tel: (0462) 377 51 75
trabzon.cocuk.izlem@gmail.com

ÇOCUK İZLEM MERKEZLERİ (ÇİM)

Sağlık, Adalet, İçişleri, Milli Eğitim bakanlıkları ile Adli Tıp Kurumu ve üniversitelerin çocuk birimlerinin yürüttüğü eş güdümlü çalışmaların sonucunda kurulan ÇİM'ler, halen 31 merkezde hizmet veriyor.

Merkezlerin bulunduğu iller: Adana, Afyon, Ankara, Antalya, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul (4), İzmir, Karabük, Kayseri, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Mersin, Sakarya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon, Van, Zonguldak.

İLGİLİ BAZI ULUSLARARASI KURULUŞLAR

- Child Rights International Network
www.crin.org

- Child Rights Net
www.childrightsnet.org/NGOGroup/

- Ending Sexual Exploitation of Children
www.ecpat.org

- European Commission Rights of the Child
ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child_en

- International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect
www.ispcan.org/

- Save the Children
www.savethechildren.org/

- UNICEF, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
www.unicef.org.tr

- United Nations committee on the Rights of the Child
www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx

Kaynakça

AAK (TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu) (1990) *Aile Şurası Kararları*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, ailetoplum.aile.gov.tr/aile-suralari.

— (1995) *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*, Ankara: Bizim Büro.

ABD Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2008) *Child Maltreatment 2006*, Washington DC: US Government Printing Office.

Abel, Gene G., J. V. Becker, J. Cunningham-Rathner, J. L. Rouleau (1988) "Multiple Paraphilic Diagnoses among Sex Offenders", *The Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law* 16(2): 153-68.

Acar, Feride (1995) "Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın", *Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, Şirin Tekeli (haz.), İstanbul: İletişim, s. 79-100.

Adalet Bakanlığı (2016) *Adalet İstatistikleri, Çocukların Cinsel İstismarı Suç ve Karar Sayıları (2005-2015)*, www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2015/CEZA/48.pdf (Erişim tarihi: 22 Haziran 2017).

Ağırtan, Canan, Taner Akar, vd. (2009) "Establishment of Interdisciplinary Child Protection Teams in Turkey 2002-2006: Identifying the Strongest Link can Make a Difference!", *Child Abuse & Neglect* 33: 247-55.

Akço, Seda, Ş. Aksel, A. R. Arman, U. Beyazova, T. Dağlı, H. Dokgöz, S. Gürpınar, M. A. İnanıcı, G. Oral, O. Polat, Ş. Sözen, F. Şahin, A. T. Tekeş, A. Y. Topuzoğlu (2003) *Çocuk İstismarı ve İhmali Kitabı*, İstanbul: UNICEF–Adli Tıp Kurumu.

Akşit, Elif Ekin (2015) *Kızların Sessizliği*, İstanbul: İletişim.

Alaggia, Ramona (2002) "Cultural and Religious Influences in Maternal Response to Intrafamilial Child Sexual Abuse: Charting New Territory for Research and Treatment", *Journal of Child Sexual Abuse* 2: 41-60.

Alankuş, Sevda (2008) "Türkiye'de 'Başka' Bir Demokrasi İçin 'Başka' Bir Medya ve Habercilik", *Uygun Adım Medya* içinde, İncilay Cangöz (haz.), Ankara: Ayraç, s. 179-227.

— (2016) *Barış Gazeteciliği Elkitabı*, İstanbul: bianet.

— (haz., 2007) *Çocuk Odaklı Habercilik*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

— (haz., 2012) *Kadın Odaklı Habercilik*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Alat, Zeynep (2006) "News Coverage of Violence Against Women: The Turkish Case", *Feminist Media Studies* 6(3): 295-314.

Alemany, Carmen (2009) "Şiddet (Biçimleri)", *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* içinde, H. Hirata, F. Laborie, H. Le Doare, D. Senotier (haz.), çev. Gülnur Acar-Savran, İstanbul: Kanat, s. 311-17.

Alexander, P., C. L. Anderson, B. Brand, C. M. Schaeffer, B. Z. Grelling, L. Kretz (1998) "Adult Attachment and Longterm Effects in Survivors of Incest", *Child Abuse & Neglect* 22: 45-61.

Aliefendioğlu, Hanife (2009) "Hak Haberciliği: Hak Haberciliğini Hakkıyla Yapabilmek", *Kültür ve İletişim* 12(1): 161-69.

Aliefendioğlu, Hanife ve Yetin Arslan (2005) "Gender and Media in Cyprus: The Turkish Cypriot Study", *The Gender and Media Handbook: Promoting Equality, Diversity and Employment* içinde, Lefkoşa: Mediterranean Institute of Gender Studies, s. 28-44.

Alikâşifoğlu, Müjgan, E. Erginöz, O. Ercan, D. Albayrak-Kaymak, O. Uysal, O. İlter (2006) "Sexual Abuse Among Female High School Students in Istanbul, Turkey", *Child Abuse & Neglect* 30(3): 247-55.

Altan-Arslan, Şengül (2000) *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*, Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.

Altınay, Ayşe Gül (haz., 2000) *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul: İletişim.

Altınay, Ayşe Gül ve Yeşim Arat (2007) *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet: Niteliksel Araştırma*, www.kadinayoneliksiddet.org (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).

— (2008) *Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul: Punto.

Amerikan Pediatri Akademisi (1999) "Guidelines for the Evaluation of Sexual Abuse of Children: Subject Review", *Pediatrics* 103:186.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2000) *DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı*, çev. E. Köroğlu, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

— (2013) *DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı*, çev. Prof. Dr. Ertuğrul Köroğlu, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Andrews, G., J. Corry, T. Slade, C. Issakidis, H. Swansto (2004) "Child Sexual Abuse", *Comparative Quantification of Health Risks: Global and Regional Burden of Disease Attributable to Selected Major Risk Factors* içinde, M. Ezzati (haz.), Cenevre: WHO.

Arat, Yeşim (1995) "Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisi'nin Düşündürdükleri", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Ş. Tekeli (haz.), İstanbul: İletişim, s. 101-13.

Arcan, Esra (2011) "Medya Bağlamında Çocuk Hakları", *Çocuk Hakları ve Medya* içinde, Mustafa R. Şahin (haz.), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 249-62.

Ashliman, Dee L. (2004) *Folk and Fairy Tales: A Handbook*, Westport: Greenwood Publishing.

ATGH (Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü) ailetoplum.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihce (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2017).

Atılmış, Ümit Ünüvar, T. Gündüz, K. Karbeyaz, Y. Balcı, R. Oral (2008) "Ensest Şüphesi İçeren Bir Olguda Tanı Güçlüğü", *Türkiye Klinikleri Adli Tıp Dergisi* 5: 156-61.

Aydın, Berna ve Başar Çolak (2004) "Samsun'da Ağır Ceza Mahkemesine Yansıyan Cinsel Suçlar", *Adli Tıp Bülteni* 9: 11-18.

Aydın, Murat (2012) *Çocukların Cinsel İstismarı ve Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu*, Ankara: Seçkin.

Aydoğdu, Halil İlhan, E. Özer, H. Okumuş, G. S. Kırcı, H. S. Y. Cömert, İ. Birincioğlu, S. Güven ve M. İmamoğlu (2016) "Penetrasyon Olmadan Gebelikle Sonuçlanan Ensest Olgusuna Tıbbi ve Hukuki Bakış", *Türkiye Klinikleri, Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences* 13(2): 55-59.

Ayral, Fatma (2010) *Çocukların Cinsel İstismar Suçu ve Bu Suçla Mücadele*, İstanbul: Yalın.

Baker, Elizabeth A., S. Homan, R. Schonhoff ve M. Kreuter (1999) "Principles of Practice for Academic/Practice/Community Research Partnerships", *American Journal of Preventive Medicine* 16(3), Ek 1: 86-93.

Baker, K. Abu ve M. Dwairy (2003) "Cultural Norms versus State Law in Treating Incest: A Suggested Model for Arab Families", *Child Abuse & Neglect* 27: 109-23.

Baker, Nancy V., P. R. Gregware, M. A. Cassidy (1999) "Family Killing Fields: Honour Rationales in the Murder of Women", *Violence Against Women* 5(2): 164-84.

Balkan, Damla ve Nilfer Şahin (2016) "Binge Eating Attacks Appearing After Incest: A Case Report", *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 17 (Ek 3): 80-83.

Barbaree, Haward E. ve Michael C. Seto (1994) "Comparisons Between Sexual and Nonsexual Rapist Subtypes", *Criminal Justice and Behavior* 21(1): 95-115.

Bauman, Zygmunt (2008) *Kimlik*, çev. Mesut Hazır, Ankara: Heretik, 2017.

Beyazova, Ufuk ve Figen Şahin (2007) "Çocuk İstismarı ve İhmaline Yaklaşımda Hastane Çocuk Koruma Birimleri", *Türk Pediatri Arşivi* 42, özel sayı: 16-18.

Blank, Hanne (2007) *Bekâretin "El Değmemiş" Tarihi*, çev. Emek Ergün, İstanbul: İletişim.

Blume, E. Sue (1990) *Secret Survivors: Uncovering Incest and Its Aftereffects in Women*, New York: John Wiley.

BM (Birleşmiş Milletler) (1979) Convention on the Elimination of All Forms of Violence against Women, www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/ (Erişim tarihi: 26 Ocak 2018).

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html.

Bolen, Rebecca M. ve J. Leah Lamb (2007) "Can Non-Offending Mothers of Sexually Abused Children Be Both Ambivalent and Supportive?", *Child Maltreatment* 12: 191-97.

Bora, Aksu (2015) *İradenin İyimserliği*, Ankara: Ayizi.

Boratav, Pertev Naili (2009) *Zaman Zaman İçinde*, Ankara: İmge Kitabevi.

Boyd, Susan B. (haz., 1997) "Introduction", *Challenging the Public/Private Divide: Feminism, Law and Public Policy*, Toronto: University of Toronto Press, s. 1-33.

Boyer, Debra K. ve David Fine (1993) "Sexual Abuse as a Factor in Adolescent

Pregnancy and Child Maltreatment", *Family Planning Perspectives* 24(2).
Breckenridge, Jan ve Eileen Baldry (1997) "Workers Dealing with Mother Blame in Child Sexual Assault Cases", *Journal of Child Sexual Abuse* 1: 66-80.
Briere, John ve Diana M. Elliot (1993) "Sexual Abuse, Family Environment and Psychological Symptoms: On The Validity of Statistical Control", *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 2: 284-88.
Bulut, Hüseyin (2016) "Pedophilic Disorder and Incest: a Case Report/Pedofilik Bozukluk ve Ensest: Olgu Sunumu", *Düşünen Adam: Journal of Psychiatry and Neurological Sciences* 29(3): 281-85.
Burk, Linnea R. ve Barry R. Burkhart (2003) "Disorganized Attachment as a Diathesis for Sexual Deviance. Developmental Experience and the Motivation for Sexual Offending", *Aggression and Violent Behavior* 8: 487-511.
Bushnell, J. A., J. E. Wells, M. A. Oakley-Browne (1992) "Long-Term Effects of Intrafamilial Sexual Abuse in Childhood", *Acta Psychiatr Scand* 85: 136-42.
Butler, Sandra (1978) *Conspiracy of Silence: The Trauma of Incest*, San Francisco: Volcano Press.
Cantürk, Gürol ve Nergis Cantürk (2006) "Cinsel Saldırı Mağdurlarının Muayene Prosedürü", *Cerrahi Tıp Bilimleri Acil Tıp Dergisi* 2(50): 49-55.
Carpentier, Nico, J. Servaes, R. Lie (2003) "Community Media: Muting the Democratic Media Discourse?", *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 17(1): 51-68.
Carter, Cynthia ve Linda Steiner (2009) "Introduction to Critical Readings: Media and Gender", *Media and Gender* içinde, C. Carter ve L. Steiner (haz.), Londra: Open University Press, s. 1-10.
Cockburn, Cynthia (2009) *Buradan Baktığımızda: Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi*, çev. Füsun Özlen, İstanbul: Metis.
Code, Lorraine (2002) *Encyclopedia of Feminist Theories*, Londra ve New York: Routledge.
Connell, R. W. (2003) *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı.
Crawford, Sharon L. (1999) "Intrafamilial Sexual Abuse: What We Think We Know About Mothers and Implications for Intervention", *Journal of Child Sexual Abuse* 3: 55-72.
Çarkoğlu, Ali ve Ersin Kalaycıoğlu (2013) *Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet 2012-2013*, İstanbul Politikalar Merkezi.
Çavlin-Bozbeyoğlu, Alanur (2009) *Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak* (Özet Rapor), Ankara: UNFPA ve Nüfus Bilimleri Derneği.
Çoban, Barış ve Zeynep Özarslan (2003) *Söylem ve İdeoloji*, İstanbul: Su.
Dadds, Mark, M. Smith, Y. Webber, A. Robinson (1991) "An Exploration of Family and Individual Profiles Following Father-Daughter Incest", *Child Abuse & Neglect* 15(4): 575-86.
Dağlı, E. Tolga ve Mehmet Akif İnanıcı (haz., 2011) *Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri İçin Başvuru Kitabı: İhmal ve İstismara Uğrayan Çocuğa Bütüncül Yaklaşım*, Ankara; cokmed.org/_ekurs/uploads/1_koruma_merkezi.

pdf (Erişim tarihi: Haziran 2017).

de Paul, Joaquín ve Leticia Domenech (2000) "Childhood History of Abuse and Child Abuse Potential in Adolescent Mothers: A Longitudinal Study", *Child Abuse & Neglect* 24(5): 701-13.

De Voe, Ellen R. ve Kathleen C. Faller (1999) "The Characteristics of Disclosure Among Children Who May Have Been Sexually Abused", *Child Maltreatment* 4(3): 217-27.

De Young, Mary (1994) "Women as Mothers and Wives in Paternally Incestuous Families: Coping with Role Conflict", *Child Abuse & Neglect* 1: 73-83.

Demirci, Şerafettin, K. H. Doğan, Z. Erkol, İ. Deniz (2008) "Konya'da Cinsel İstismar Yönünden Muayenesi Yapılan Çocuk Olguların Değerlendirilmesi", *Türkiye Klinikleri Adli Tıp Dergisi* 5: 43-49.

Dinsmore, Christine (1991) *From Surviving to Thriving: Incest, Feminism and Recovery*, New York: Suny Press.

Dobash, Rebecca Emerson ve Russell P. Dobash (1998) "Cross-Border Encounters: Challenges and Opportunities", *Rethinking Violence Against Women* içinde, R. E. Dobash ve R. P. Dobash (haz.), Thousand Oaks: Sage.

Doğanay, Ülkü ve Halise Karaarslan-Şanlı (2011) "Yazılı Basında Irkçı ve Ayrımcı Söylemlerin Olağanlaştırılması: *Habertürk* Gazetesinin 'Sıradan Bir Gün'deki Haberleri Üzerine Bir İnceleme", *Kültür ve İletişim / Culture and Communication* 14(2): 41-70.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1985-1989) www.kalkinma.gov.tr/Lists/kalkınma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf.

— "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1990-1994) esk.dpt.gov.tr/DocObjects/View/13741/plan6.pdf.

— "Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1996-2000) ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/.

— "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" (2001-2005) ekutup.dpt.gov/tr/plan/viii/plan8str.pdf.

— "Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı" (2007-2013) oik699.pdf.

Duben, Alan ve Cem Behar (2014) *İstanbul Haneleri: Evlilik Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Dubowitz, H. I., M. M. Black, M. A. Kerr, J. M. Hussey, T. M. Morrel, M. D. Everson, R. Starr (2001) "Type and Timing of Mothers' Victimization: Effects on Mothers and Children", *Pediatrics* 107(4): 728-35.

Dursun, Çiler (2010) "Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği", *Fe Dergi* 2(1): 19-32, cins.ankara.edu.tr/20101.html (Erişim tarihi: 3 Şubat 2014).

Duyvendak, Jan Willem (2011) *The Politics of Home*, New York: Palgrave.

Ehrenberg, Darlene B. (1987) "Abuse and Desire: A Case of Father-Daughter Incest", *Contemporary Psychoanalysis* 24: 593-604.

Ekinci, Elif (2011) "Gizli Gerçek: Ensest", www.radikal.com.tr/radikal2/gizli_gercek_ensest-1045837 (Erişim tarihi: 15 Kasım 2013).

Elsberg, Mary ve Lori Heise (2005) *Researching Violence Against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists*, Wahington DC: WHO, PATH.

Ertürk, Yakın (2015) *Sınır Tanımayan Şiddet*, İstanbul: Metis.

Eskin, Mehmet, Hadiye Kaynak-Demir, Sinem Demir (2005) "Same-Sex Sexual Orientation, Childhood Sexual Abuse, and Suicidal Behavior in University Students in Turkey", *Archives of Sexual Behavior* 34: 185, doi.org/10.1007/s 10508-005-1796-8 (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2017).

Fairclough, Norman (1995) *Media Discourse*, Londra ve New York: Edward Arnold.

Faller, Katleen C. (1988) "Child Sexual Abuse: An Interdisciplinary Manual for Diagnosis", *Case Management and Treatment*, New York: Columbia University Press, s. 244-320.

Feng, Yuan (1999) "A Resource for Rights: Women and Media in China", Kadınların Dünyası 1999 Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Kongresi'ne sunulan makale, Tromso, Norveç.

Ferguson C. J. ve Meehan D. C. (2005) "An Analysis of Females Convicted of Sex Crimes in The State of Florida", *Journal of Child Sexual Abuse* 14: 75-89.

Finkel, K. C. (1994) "Sexual Abuse and Incest. What Can You Do?", *Can Fam Physician* 40: 935-44.

Finkel, Martin A. ve Allan R. Dejong (2001) "Medical Findings in Child Sexual Abuse", *Child Abuse: Medical Diagnosis and Management* içinde, R. M. Reece, S. Ludwig (haz.), Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, s. 207-86.

Finkelhor, David (1984) *Child Sexual Abuse: New Theory and Research*, New York: Free Press.

— (1994a) "The International Epidemiology of Child Sexual Abuse", *Child Abuse & Neglect* 18: 409-17.

— (1994b) "Current Information on the Scope and Nature of Child Sexual Abuse", *Future Child* 4(2): 31-53.

Finkelhor, D., G. Hotaling, I. A. Lewis, C. Smith (1990) "Sexual Abuse in a National Study of Adult Men and Women: Prevalence, Characteristics and Risk Factors", *Child Abuse & Neglect* 14: 19-28.

Fiske, John (2004) *Introduction to Communication Studies*, Londra ve New York: Routledge.

Gallagher B., M. Bradford, K. Pease (2002) "The Sexual Abuse of Children by Strangers: Its Extent, Nature and Victims' Characteristics", *Children & Society* 16: 346-59.

Garcia-Moreno, Claudia (2010) "Sexual and Intimate Partner Violence, The Global Picture", *Routledge Handbook of Sexuality, Health and Rights* içinde, P. Aggleton ve R. Parker (haz.), ABD ve Kanada: Routledge, s. 281-90.

Garcia-Moreno, C., L. Heise, C. Watts, H. A. F. M. Jansen, M. Ellsberg (2005) *Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women*, Cenevre: WHO.

Gencel Bek, Mine (2011) "Medyada Çocuk Hakları ve Etik İlkeler", *Çocuk Hakları ve Medya* içinde, M. Ruhi Şahin (haz.), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 23-46.

Gencer, Özlem, Aylin Özbek, Gonca Özyurt, Canem Kavurma (2016) "A Comparison of Extra and Intra-Familial Sexual Abuse of Children and Adolescents", *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 17(1): 56-64.

Gill, Rosalind (2007) *Gender and the Media*, Cambridge: Polity Press.

Glasser M., I. Kolvin, D. Campbell, A. Glasser, I. Leitch, S. Farrelly (2001) "Cycle of Child Abuse: Links Between Being a Victim and Becoming a Perpetrator", *Br. J. Psychiatry* 179: 482-94.

Goldstein, Seth L. (1987) *The Sexual Exploitation of Children*, Boca Raton: CRC Press, s. 45-96.

Gonzalez-Lopez, Gloria (2015) *Family Secrets: Stories of Incest and Sexual Violence in Mexico*, New York ve Londra: New York University Press.

Goodman-Brown, T. B., R. S. Edelstein, G. S. Goodman, D. P. Jones, D. S. Gordon (2003) "Why Children Tell: A Model of Children's Disclosure of Sexual Abuse", *Child Abuse & Neglect* 27(5): 525-40.

Goretsky, Sharon R. ve Barbara E. Smith (1992) "The Controversial Role of The Non-Offending Parent in Child Sexual Abuse Cases", *Children's Legal Rights Journal* 18: 18-22.

Gölge, Zeynep Belma (2005) "Cinsel Saldırıda Etkili Faktörler ve Suçlu Profili", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.

Gudjonsson, Gisli H. ve Jon F. Sigurdsson (2000) "Differences and Similarities Between Violent Offenders and Sex Offenders", *Child Abuse & Neglect* 24(3): 363-72.

Gümüşoğlu-Helvacıoğlu, Firdevs (2016) *Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Gündel, Ahmet (2009) *Cinsel Saldırı Cinsel İstismar*, Ankara: Seçkin.

Gündüz, Tarık, Kenan Karbeyaz, Ünal Ayrancı (2011) "Evaluation of the Adjudicated Incest Cases in Turkey: Difficulties in Notification of Incestuous Relationships", *Journal of Forensic Sciences* 56: 438-43.

Hanson, R. K. Karl, R. Gizzarelli, H. Scott (1994) "The Attitudes of Incest Offenders: Sexual Entitlement and Acceptance of Sex with Children", *Criminal Justice and Behavior* 21: 187-202.

Haraway, Donna (2004) "Konumlu Bilgiler: Feminizmde Bilim Meselesi ve Kısmi Perspektifin Ayrıcalığı", *Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar* içinde, çev. Güçsal Pusar, İstanbul: Metis, 2010, s. 91-119.

Harding, Sandra G. (haz., 2004) *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*, New York ve Londra: Routledge.

Hartley, Carolyn Copps (2001) "Incest Offenders' Perceptions of Their Motives to Sexually Offend Within Their Past and Current Life Context", *Journal of Interpersonal Violence* 16/5: 459-75.

Hartsock, Nancy C. M. (2004) "The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism", *The Feminist Standpoint Theory Reader* içinde, S. Harding (haz.), New York ve Londra: Routledge.

Hedin, Lena Widding (2000) "Physical and Sexual Abuse Against Women and Children", *Current Opinion Obstetrics Gynecology* 12: 349-55.

Heise, L., J. Pitanguy ve A. Germain (1994) *Violence Against Women: The Hidden Health Burden*, Washington, D.C.: The World Bank.

Herman, Judith Lewis (1992) *Travma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları*, çev. Tamer Tosun, İstanbul: Literatür, 2007.

Hofer, M. A. ve R. M. Sullivan (2001) "Toward a Neurobiology of Attachment", *Handbook of Developmental Cognitive Neuroscience* içinde, C. A. Nelson ve M. Luciana (haz.), Londra: MIT Press.

Human Rights Watch (1999) *World Report, 1999*, www.hrw.org/worldreport99/women/women3.html (Erişim tarihi: 5 Ocak 2018).

HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) (1968) *Türkiye Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.

— (1973) *Türkiye Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

— (1978, 1980, 1983, 1988) *Türkiye Doğurganlık ve Aile Yapısı Araştırması*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Indest, G. F. (1989) "Medico-Legal Issues in Detecting and Proving the Sexual Abuse of Children in Legal Medicine", *Journal of Sexual Marital Therapy* 15(2): 141-60.

İlkkaracan, Pınar, Leyla Gülçür, Canan Arın (1996) *Sıcak Yuva Masalı: Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz*, İstanbul: Metis.

İlyasoğlu, Aynur ve Necla Akgökçe (haz., 2001) *Yerli Bir Feminizme Doğru*, İstanbul: Sel.

Jacobs, Janet Liebman (1990) "Reassessing Mother Blame in Incest", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 3: 500-14.

Jansen, Henrica A. F. M., İlknur Yüksel, Pelin Çağatay (2009) "Kadına Yönelik Şiddetin Yaygınlığı", *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Ankara: KSGM ve HÜNEE.

Jewkes, Rachel, J. Levin, N. Mbananga, D. Bradshaw (2002) "Rape of Girls in South Africa", *Lancet* 359: 319-20.

Johnson, Charles F. (2008) "Abuse and Neglect of Children", *Nelson Textbook of Pediatrics*, R. E. Behrman (haz.), Philadephia: Saunders, s. 178-82.

Johnston, Frances A. ve Shawn A. Johnston (1997) "A Cognitive Approach to Validation of the Fixated-Regressed Typology of Child Molesters", *Journal of Clinical Psychology* 53 (4): 361-68.

Joyce, Patricia A. (1997) "Mothers of Sexually Abused Children and the Concept of Collusion: A Literature Review", *Journal of Child Sexual Abuse* 2: 75-92.

— (2007) "The Production of Therapy: The Social Process of Construction of the Mother of a Sexually Abused Child", *Journal of Child Sexual Abuse* 3: 1-18.

Justice, Blair ve Rita Justice (1979) *The Broken Taboo: Sex in the Family*, New York: Human Sciences Press.

Kâğıtçıbaşı, Çiğdem (2002) "Cross-Cultural Perspectives on Family Change", *Transactions: Autonomy and Dependence in the Family* içinde, R. Liljeström ve E. Özdalga (haz.), İstanbul: Swedish Research Institute, s. 19-38.

Kalichman Seth C. (1991) "Psychopathology and Personality Characteristics of

Criminal Sexual Offenders as a Function of Victim Age", *Archives of Sexual Behavior* 20(2): 187-97.

KAMER (2011) "İstersek Biter", www.kamer.org.tr/menuis/istersekbiter_2011_20160826_150404.pdf.

Kancı, Tuba (2015) "Türkiye'de Eğitim, Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Noktaları", *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet* içinde, Simten Coşar ve Aylin Özman (haz.), İstanbul: İletişim, s. 77-109.

Kandiyoti, Deniz (1988) "Bargaining with Patriarchy", *Gender and Society*, 2(3): 274-290; Türkçesi "İslam ve Ataerkillik: Karşılaştırmalı Bir Perspektif", *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, çev. Aksu Bora vd., İstanbul: Metis, 1997.

Kardam, Filiz (2005) *Türkiye'de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri*, Ankara: Koza.

Kardam, Filiz ve Emine Bademci (2013) "Mothers in Cases of Incest in Turkey: Views and Experiences of Professionals", *Journal of Family Violence* 28: 253-63.

Kellogg, Nancy ve American Academy of Pediatrics Committee on Child Abuse and Neglect (2005) "The Evaluation of Sexual Abuse in Children", *Pediatrics* 116(2): 506-12.

Kendall-Tackett, Kathleen (1998) "Breastfeeding and the Sexual Abuse Survivor", *J. Hum Lact.* 14(2): 125-30.

Kendall-Tackett, Kathleen, L. M. Williams, D. Finkelhor (1993) "Impact of Sexual Abuse on Children: A Review and Synthesis of Recent Empirical Studies", *Psychol Bull.* 113(1): 164-80.

Keser, İnan (2011) *Çocuk Cinsel İstismarı Diyarbakır Örneği*, Ankara: Karahan Kitapevi.

Kim, Kihyun, J. G. Noll, F. W. Putnam, P. K. Trickett (2007) "Psychosocial Characteristics of Nonoffending Mothers of Sexually Abused Girls: Findings from a Prospective, Multigenerational Study", *Child Maltreatment* 12: 338-51.

— (2010) "Childhood Experiences of Sexual Abuse and Later Parenting Practices Among Non-Offending Mothers of Sexually Abused and Comparison Girls", *Child Abuse & Neglect* 34: 610-22.

Koç, Sermet ve Muhammet Can (haz., 2011) *Birinci Basamakta Adli Tıp*, İstanbul: Türk Tabipleri Birliği - İstanbul Tabip Odası.

Kolektif (1998) *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kongar, Emre (1972) *İzmir'de Kentsel Aile*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Koverola, Catherine (2007) "Perpetuating Mother-Blaming Rhetoric: A Commentary", *Journal of Child Sexual Abuse* 1: 137-43.

KSGM (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü) (2012) "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Planı 2012-2015", www.kadininstatusu.gov.tr/tr/19091/Kadina-Yonelik-Siddetle-Mucadele-Ulusal-Eylem-Plani (11 Ocak 2014).

KSGM ve Hacettepe Üniversitesi (2009, 2015) *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara.

Kulish, Nancy ve Deanna Holtzman (2008) *A Story of Her Own: The Female Oedipus Complex Reexamined and Renamed*, NY-Toronto: Jason Aronson.

Kural-Alankuş, Sevda (1997) "Alternatif Kamular/Gruplar ve İslamcı Kadın Kimliği", *Toplum ve Bilim* 72: 5-44.

Lacey, Nick (2009) *Image and Representation: Key Concepts in Media Studies*, New York: Plagra ve Macmillan.

Lafir, Kaneeza (2000) "Review of the Literature Regarding Nonoffending Caregivers of Sexually Abused Children: An Emphasis On Parallel Group Treatment", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Biola University.

Lafleur, Camille T. (2009) "Mothers' Reactions to Disclosures of Sibling Sexual Abuse", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kansas State University, hdl.handle.net/2097/1370.

Lamoureux, Diane (2004) "Kamusal/Özel", *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* içinde, F. Laborie, H. Le Doare, D. Senotier (haz.), çev. Gülnur Acar-Savran, İstanbul: Kanat, s. 243-48.

Lamphere, Louise (1997) "Whatever Happened to Kinship Studies", Amerikan Antropoloji Birliği 96. Yıllık Toplantısına sunulan makale, Philadelphia, 19-23 Kasım.

Lanning, Kenneth V. (1992) *Child Molesters: A Behavioral Analysis. For Law Enforcement Officers Investigating Cases of Child Sexual Exploitation*, Behavioral Science Unit Federal Bureau of Investigation FBI Academy Quantico, Virginia, s. 1-22.

— (1995) "Child Molestation: A Law Enforcement Typology", *Practical Aspects of Rape Investigation: A Multidisciplinary Approach* içinde, R. R. Hazelwood, A. W. Burgess (haz.), Boca Raton: CRC Press, s. 323-35.

Lee, Joseph K. P., H. J. Jackson, P. Pattison, T. Ward (2002) "Developmental Risk Factors for Sexual Offending", *Child Abuse & Neglect* 26: 73-92.

Lu, Yi-Ching ve Far-Wey Lung (2012) "Perceived Parental Attachment, Personality Characteristics, and Cognition in Male Incest", *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 56(4): 557-72.

Magalhães, Teresa, M. J. Carneiro de Sousa, A. Gomes da Silva, D. Pinto da Costa, A. C. Grams, C. Ribeiro, R. Gonzalez, J. Pinto da Costa (1998) "Child Sexual Abuse: A Preliminary Study", *J. Clin. Forensic Med.* 5: 176-82.

Malcolm P. Bruce, D. A. Andrews, V. L. Quinsey (1993) "Discriminant and Predictive Validity on Phallometrically Measured Sexual Age and Gender Preferences", *Journal of Interpersonal Violence* 8: 486-501.

Marshall, W. L., D. Anderson, F. Champagne (1997) "Self-Esteem and Its Relationship to Sexual Offending", *Psychology, Crime & Law* 3: 161-86.

Marshall William L. ve G. A. Serran (2000) "Current Issues in the Assessment and Treatment of Sexual Offenders", *Clinical Psychology and Psychotherapy* 7: 85-96.

Mason, J. K. ve B. N. Purdue (haz., 2000) *The Pathology of Trauma*, Londra: Arnold.

Mater, Nadire ve İpek Çalışlar (2007) "Medyadaki Durumu Tersine Çevirmek",

Kadın Odaklı Habercilik içinde, S. Alankuş (haz.), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, s.169-97.

McCarthy, Jane B., Megan Doolittle, Shelley Day Sclater (2012) *Understanding Family Meaning: A Reflexive Text*, Bristol: The Policy Press.

McCormack, Julie (2002) "Sexual Offenders' Perceptions of Their Early Interpersonal Relationships: An Attachment Perspective", *Journal of Sex Research* 39 (2): 1-10.

McDowell, Linda (1999) *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies*, Mineapolis: University of Minnesota Press.

McElvaney, Rosaleen (2013) "Disclosure of Child Sexual Abuse: Delays, Non-disclosure and Partial Disclosure: What the Research Tells Us and Implications for Practice", *Child Abuse Review* 24(3): 159-69.

MEDİZ (2008) *Medyada Cinsiyetçiliğe Son*, İstanbul: Medya İzleme Grubu.

Meloy, J. Reid (2002) "The Polymorphously Perverse Psychopath: Understanding a Strong Empirical Relationship", *Bulletin of the Menninger Clinic* 66(3): 273-87.

Miller, Laurence (2013) "Sexual Offenses Against Children: Patterns and Motives", *Aggression and Violent Behavior* 18: 506-19.

Mutlu, Erol (2004) *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat.

Nacaroğlu, Derya (2011) "Yazılı Basın ve İnternet Gazetelerinde Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddet Haberlerinin Sunumu", *Çocuk Hakları ve Medya* içinde, M. Ruhi Şirin (haz.), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 209-31.

Nathanson, M. ve A. H. Heger (2000) "The Physically and Emotionally Abused Child, Sexual Violence", *The Pathology of Trauma* içinde, J. K. Mason, B. N. Purdue (haz.), Londra: Arnold Publishing, s. 155-90.

Nüfus Bilim Derneği (2005) *Türkiye'deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri, Eylem Programı İçin Öneriler Sonuç Raporu*, Ankara: Koza.

Oaksford, Karen L. ve Neil Frude (2001) "The Prevalence and Nature of Child Sexual Abuse: Evidence from a Female University Sample in the UK", *Child Abuse Review* 10: 49-59.

Onat, Yasemin ve Seda Akço (2007) "Çocuk ve Habercilik", *Çocuk Odaklı Habercilik* içinde, S. Alankuş (haz.), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yay., s. 75-134.

Oral, R., D. Can, S. Kaplan vd. (2001) "Child Abuse in Turkey: An Experience in Overcoming Denial and a Description of 50 Cases", *Child Abuse & Neglect* 25: 279-90.

Orbach, Y., I. Hershkowitz, M. E. Lamb, K. J. Sternberg, P. W. Esplin, D. Horowitz (2000) "Assessing the Value of Structured Protocols for Forensic Interviews of Alleged Child Abuse Victims", *Child Abuse & Neglect* 24(6): 733-52.

Ovayolu, Nimet, Özlem Uçan, Selver Serindağ (2007) "Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri", *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2(4): 13-22.

Özbay, Ferhunde (2016) *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*, İstanbul: İletişim.

Özdemir, Bora, O. Çelbiş, M. İris, İ. Üzün (2012) "Doğumla Sonuçlanan Baba-Kız Ensesti: Olgu Sunumu", *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 19(1): 30-2.

Öztürk, Aslıhan Burcu (2009) "Çocuğun Cinsel İstismarı ve Aileyle Çalışma", *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 20: 89-98.

Patterson, Orlando (1982) *Slavery and Social Death: A Comparative Study*, Cambridge: Harvard University Press.

Pennebaker, James W. ve Joan R. Susman (1988) "Disclosure of Traumas and Psychosomatic Processes", *Social Science & Medicine* 26(3): 327-32.

Pereda, Noemí, G. Guilera, M. Forns, J. Gómez-Benito (2009) "The international epidemiology of child sexual abuse: A Continuation of Finkelhor" (1994), *Child Abuse & Neglect* 33(6): 331-42.

Pizarro, Rodrigo A. ve Stephen B. Billick (1999) "Current Issues in Child Abuse", *Current Opinion Pediatry* 12: 665-68.

Plummer, Carol A. (2006) "The Discovery Process: What Mothers See and Do in Gaining Awareness of the Sexual Abuse of Their Children", *Child Abuse & Neglect* 11: 1227-37.

Polat, Oğuz (2006) *Klinik Adli Tıp: Adli Tıp Uygulamaları*, Ankara: Seçkin.

Porter, S., D. Fairweather, J. Drugge, H. Herve, A. Birt, D. P. Boer (2000) "Profiles of Psychopathy in Incarcerated Sexual Offenders", *Criminal Justice and Behavior* 27: 216-34.

Resmi Gazete (2002) "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi", www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020918.htm#2 (Erişim tarihi: 5 Ocak 2018).

Rhodes, Naomi ve Sally Hutchinson (1994) "Labor Experiences of Childhood Sexual Abuse Survivors", *Birth* 21(4): 213-20.

Rubin, Reva (1967) "Attainment of the Maternal Role: Part I. Processes", *Nursing Research* 16: 237-45.

Rudd, Jane M. ve Sharon D. Herzberger (1999) "Brother-Sister Incest, Father-Daughter Incest: A Comparison of Characteristics and Consequences", *Child Abuse & Neglect* 23(9): 915-28.

Saktanber, Ayşe (1995) "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, Ş. Tekeli (haz.), İstanbul: İletişim, s. 211-32.

Salaçin, Serpil, B. Alper, H. Uçkan (1991) "Seksüel Saldırılarda Mağdurun Muayenesinde Karşılaşılan Sorunlar", *Adli Tıp Dergisi* 7: 133-39.

Salter Anna C. (1988) *Treating Child Sex Offenders and Victims: A Practical Guide*, Londra: Sage Publication.

Sancar, Serpil (2012) *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim.

Saporta, Jose (2003) "Synthesizing Psychoanalytic and Biological Approaches to Trauma: Some Theoretical Proposals", *Neuro-Psychoanalysis* 5: 97-110.

Sariola, Heikki ve Antti Uutela (1996) "The Prevalence and Context of Incest Abuse in Finland", *Child Abuse & Neglect* 20: 843-50.

Saunders, B. A., D. G. Kilpatrick, H. S. Resnick, R. P. Tidwell (1989) "Brief Screening of Life Time History of Criminal Victimization About Mental Health Intake", *Journal of Interpersonal Violence* 4: 267-77.

Savaşçı, Bilgehan (2012) *Çocukların Cinsel İstismarı Suçu*, İstanbul: Legal.

Saygılıgil, Feryal (2016) *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, Ankara: Dipnot.

Seto, Michael C. ve Haward E. Barbaree (1999) "Psychopathy, Treatment Behavior, and Sex Offender Recidivism", *Journal of Interpersonal Violence* 14(12): 1235-48.

Sezgin, Ayşen Ufuk (1993) "Ensestin Psikososyal ve Adli Yönden İncelenmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniv. Adli Tıp Estitüsü.

— (1998) "Ensestin Ruhsal Değerlendirilmesinde Uzman Tanıklık", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Adli Tıp Estitüsü.

Shaw, J. A., J. E. Lewis, A. Loeb vd. (2001) "A Comparison of Hispanic and African-American Sexually Abused Girls and Their Families", *Child Abuse & Neglect* 25: 1363-79.

Shengold, Leonard L. (1979) "Child Abuse and Deprivation: Soul Murder", *J. Am Psychoanal Assoc.* 27(3): 533-59.

Smallbone, Stephen W. ve Mark R. Dadds (1998) "Childhood Attachment and Adult Attachment in Incarcerated Adult Male Sex Offenders", *Journal of Interpersonal Violence* 13: 555-73.

Smith, Doroty (2005) *Institutional Ethnography: A Sociology for People*, Lanham, New York: Altamira Press.

Smith, Holly ve Edie Israel (1987) "Siblings Incest: A Study of the Dynamics of 25 Cases", *Child Abuse & Neglect* 11: 101-8.

Sözen, M. Şevki ve Ercüment Aksoy (2010) "Cinsel Saldırılarda Hekim Sorumluluğu, Tıbbi ve Hukuki Yaklaşım", *Birinci Basamakta Adli Tıp* içinde, Sermet Koç ve Muhammet Can (haz.), İstanbul: T. T. Birliği - İstanbul Tabip Odası, s. 202-16.

Stechna, Sharon B. (2011) "Childhood Pregnancy as a Result of Incest: A Case Report and Literature Review with Suggested Management Strategies", *North American Society for Pediatric and Adolescent Gynecology* (24): 83-86.

Şahin, Figen (2006) "Örselenen Çocuğa Klinik Yaklaşım ve Olguların İzlemi", *Türkiye Klinikleri Pediatrik Bilimler Sosyal Pediatri* özel sayı 2(2): 84-90.

— (2008) "İstismara Uğrayan Çocuklar", *Türkiye Klinikleri Pediatrik Bilimler Risk Altındaki Çocuklar* özel sayı 4(6): 1-5.

Şahin, Figen ve Ufuk Beyazova (2003) "Çocuğun Cinsel İstismarında Adli Bildirim, Hekimin İkilemi", *Adli Tıp Dergisi* 17(2): 47-51.

Tahaoğlu, Çiçek (2018) "Erkekler 2017'de 290 Kadın ve 22 Çocuk Öldürdü", www.bianet.org/1/20/193661-erkekler-2017-de-290-kadin-ve-22-cocuk-oldurdu (Erişim tarihi: 25 Nisan 2018).

Tamraz, Djenane N. (1997) "Nonoffending Mothers of Sexually Abused Children: Comparison of Opinions and Research", *Journal of Child Sexual Abuse* 4: 75-104.

Tatar, Maria (2003) *The Hard Facts of Grimm's Fairy Tales*, Princeton: Princeton University Press.

TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011, 2014, 2016) *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması (TAYA)*, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.

TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu Genel Müdürlüğü (2006) *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması (TAYA)*, Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu.

TC Kalkınma Bakanlığı (2013) "Onuncu Kalkınma Planı" (2014-2018) Ankara, kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1(2014-2018).pdf

TC Sağlık Bakanlığı (2011) "Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023)", Ankara; www.psikolog.org.tr/doc/ulusal-ruh-sagligi-eylem-plani.pdf (Erişim tarihi: Haziran 2017).

Tekeli, Şirin (haz., 1995) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim.

Tillion, Germain (2006) *Harem ve Kuzenler*, çev. Nükhet Sirman ve Şirin Tekeli, İstanbul: Metis.

Timisi, Nilüfer (1996) *Medyada Cinsiyetçilik*, Ankara: KSSGM Yayınları.

Timur, Serim (1972) *Türkiye'de Aile Yapısı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tjaden, Patricia (2005) *Definion of and Measuring Violence Against Women: Background, Issues and Recommendations*, www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-stat-2005/docs/expert-papers/Tjaden.pdf.

Topçu, Sedat (2009) *Cinsel İstismar*, Ankara: Phoenix.

Trute, Barry, E. Adkins, G. Macdonald (1992) "Professional Attitudes Regarding the Sexual Abuse of Children: Comparing Police, Child Welfare and Community Mental Health", *Child Abuse & Neglect* 16(3): 359-68.

TÜİK (2016) *İstatistiklerde Kadın*, Ankara.

Türkiye Ensest Atlası Projesi (2014) *Özet Rapor*, Ankara: Kadın Dernekleri Federasyonu.

Türkiye'de Çocuklara Karşı Cinsel İstismar ve Sömürüye Ait Rakamlar, 5te1.cocukhaklariizleme.org, www.5te1.cocukhaklariizleme.org/bilgi-notu-turkiye-de-cocuga-karsi-cinsel-istismar-riski-sayilari.html (9 Mayıs 2015).

Ungar, Michael, L. M. Tutty, S. Mcconnell, K. Barter, J. Fairholm (2009) "What Canadian Youth Tell Us About Disclosing Abuse", *Child Abuse & Neglect* 33: 699-708.

UNICEF (2009) "Break the Silence and the Child Abuse", www.unicef.org/lac/Break_the_Silence_Initiative-Fact_sheet(1).pdf (Erişim: 29 Haziran 2017).

Uslu, Runa İdil ve Emine Gül Kapçı (2014) *Karanlığa Işık Tutmak: Türkiye'de Çocuğa Karşı Cinsel Sömürü ve İstismarı. Son 12 Yılda Yayınlanan Araştırmaların Sistematik Değerlendirilmesi*, Ankara: UÇM ve Beşte Bir.

Üstel, Füsun (2004) *Makbul Vatandaş'ın Peşinde*, İstanbul: İletişim.

Van der Kolk, B. A., S. Roth, D. Pelcovitz, F. Mandel (1993) *Complex PTSD: Results of the PTSD Field Trial for DSM-IV*, Washington, DC: American Psychiatric Association.

Wagner, William G. (1987) "Child Sexual Abuse: A Multidisciplinary Approach to Case Management", *Journal of Counseling & Development* 65(8): 435-40.

Walker, C. Eugene., Barbara L. Bonner, Keith L. Kaufman (1988) *Physically and*

Sexually Abused Child: Evalution and Treatment, New York: Pergamon Press.
Watts, Charlotte ve Cathy Zimmerman (2002) "Violence Against Women: Global Scope and Magnitude", *Lancet* 359: 1232-37.
Welchman, Lynn ve Sara Hossain (2005) *Honour: Crimes Paradigms and Violence Against Women*, Londra ve New York: Zed Books.
WHO (World Health Organization) (1999) *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention*, WHO/HSC/PVI/99.1, Cenevre. apps.who.int/iris/bitstream/10665/65900/1/WHO_HSC_PVI_99.1.pdf (Erişim tarihi: 13 Eylül 2017).
— (2001) *Putting Women First: Ethical and Safety Recommendations for Research on Domestic Violence Against Women*, WHO/FCH/GWH/01.1, Cenevre.
— (2003) *Guidelines for Medico-Legal Care for Victims of Sexual Violence*, Cenevre; whqlibdoc.who.int/publications/2004/924154628X.pdf (Erişim tarihi: 25.04.2018).
— (2004) *Preventing Violence: A Guide to Implementing the Recommendations of the World Report on Violence and Health*, Cenevre.
— (2005) *Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women*, Cenevre.
— (2016) Key Facts, www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/ (Erişim tarihi: 29 Haziran 2017).
Williams, Linda Meyer ve David Finkelhor (1990) "The Characteristics of Incestuous Fathers: A Review of Recent Studies", *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and Treatment of the Offender* içinde, W. L. Marshall, D. R. Laws ve H. E. Barbaree (haz.), New York: Plenum Press, s. 231-55.
Womack, Mary Ellen, Geri Miller, Pam Lassiter (1999) "Helping Mothers in Incestuous Families", *Women and Therapy 4*: 17-34.
Yıldırım, Ali ve Burak Gümüş (2011) "Difficulty in Revealing the Abuse Incest", *Cumhuriyet Medical Journal* (33): 114-18.
Yörükoğlu, Atalay (1966) "Children not Severely Damaged by Incest with a Parent", *Journal of the American Academy Child and Adolescent Psychiatry* 5(1): 111-24.
Yüksel-Kaptanoğlu, İlknur ve Alanur Çavlin (2015) "Kadına Yönelik Şiddet Yaygınlığı", *Türkiye'de Aile İçi Şiddet Araştırması 2014*, Ankara: KSGM ve HÜNEE.

Gazete ve internet haberleri

"Çocuklar tecavüzcüleriyle evlendirilecek!", *Cumhuriyet* (14 Mayıs 2016) www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/535085/TBMM_Bosanma_Komisyonu_Raporu_aciklandi__Cocuklar_tecavuzculeriyle_evlendirilecek_html (Erişim tarihi: 29 Temmuz 2017).
"Gazete Tirajları", www.gazeteciler.com/gazete-tirajlari.html (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"İşte gazetelerin gerçek tiraj rakamları", www.odatv.com/n.php?n=iste-gazetele-

rin-gercek-tiraj-rakamlari-2805131200 (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"N.Ç. davası utançla bitti", www.ntv.com.tr/turkiye/n-c-davasi-utancla-bitti,PvXNReEdE0uGR0HHcsowDQ (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Tirajlardaki düşüş sürüyor", www.dorduncukuvvetmedya.com.tr (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).
"Yeni yılın ilk haftasının tirajları", dorduncukuvvetmedya.com/?option=com_taxonomy&tag=tirajlar&view=tag (Erişim tarihi: 30 Kasım 2013).

Kanunlar ve Sözleşmeler

765 sayılı eski TCK, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.765.pdf.
2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, mevzuat.meb.gov.tr/html/132. html.
5237 sayılı TCK, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf.
5271 sayılı CMK, www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5271.htm.
5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf.
6545 sayılı TCK ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140628-9.htm.
Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (Lanzarote), www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_tur.pdf.
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, www.unicef.org/turkey/pdf/_cr23.pdf (Erişim tarihi: 25.02.2017).
Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/375-384.pdf.
Çocuk Koruma Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf (Erişim tarihi: 04.05.2017).
Yeni Türk Ceza Yasası, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5252.pdf (Erişim tarihi: 1.3.2017).

Yazarların Biyografileri

ALANUR ÇAVLİN: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde lisans, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Demografi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans ve doktora eğitimi aldı. 2007-2009 yılları arasında ODTÜ Sosyoloji Bölümü, 2009-2011 yılları arasında Queen's Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Gözetim Çalışmaları Merkezi'nde doktora sonrası araştırmacı olarak çalıştı. Kadına yönelik şiddet, cinsel istismar, doğurganlık kontrolü ve kürtaj, gözetim ve vatandaşlık ve nüfus kayıt sistemleri konularında çalışıyor. Halen Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde (HÜNEE) öğretim üyesidir. *Nüfusbilim Dergisi*'nin editörü olan Doç. Dr. Çavlin aynı zamanda kurucu üyesi olduğu Nüfusbilim Derneği'nin 2014 yılından beri yönetim kurulu başkanıdır.

ALTAN SUNGUR: Nüfusbilim Derneği'nin üyesi olan Altan Sungur, kadına yönelik şiddet, "namus cinayetlerinin" dinamikleri, ensest, cinsel istismar, nüfus ve sağlık gibi çok sayıda nüfus konusu üzerine yapılan araştırmaların saha çalışmasında görev aldı. Selçuk Üniversitesi Gazetecilik bölümünü bitirdikten sonra Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. HDP'de danışman olarak çalışan Altan Sungur, ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde doktora öğrenimine devam etmektedir. Erkeklik, şiddet ve Kürt meselesi gibi konular üzerinde çalışıyor.

AYŞE AVCI: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1983 yılında mezun oldu ve Diyarbakır Mardinkapı Sağlık Ocağı'nda iki yıl boyunca pratisyen hekim olarak zorunlu hizmetini tamamladı. Psikiyatri alanında uzmanlık eğitimini Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda aldıktan sonra, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda yan dal uzmanlık eğitimini 1992'de tamamladı. Aynı yıl Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda yardımcı doçent olarak çalışmaya başladı ve 1993'te bu bölüme bağlı Çocuk Psikiyatrisi Bilim Dalı'nı kurdu. 1995'te Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ala-

nında doçentlik unvanını hak etmesinin ardından 1996'da Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nı kurdu ve Anabilim Dalı Başkanlığı görevini üstlendi. 2000 yılında Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Profesörü olarak atandı. Başta çocuk istismarı ve ihmali olmak üzere farklı konularda çok sayıda bilimsel çalışmalar yaparak alanının gelişmesine önemli katkılar sağladı. 2014 yılında emekliye ayrılmasına karşın halen kurucusu olduğu bölümde gönüllü olarak eğitim vermeye devam etmektedir.

AYŞEGÜL TAHİROĞLU: Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1998 yılında mezun oldu ve aynı yıl Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda uzmanlık eğitimine başladı. Halen aynı üniversitede profesör doktor olarak hizmet vermektedir. Çocuk istismarı, nöropsikoimmünoloji ve internet bağımlılığı alanlarında akademik çalışmaları bulunmaktadır.

AYŞEN UFUK SEZGİN: Lisans derecesini İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden, yüksek lisans ve doktora derecelerini İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nden aldı. 1994-2007 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi, 2007-2010 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Prof. Dr. Sezgin halen İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir. Başta ensest olmak üzere cinsel istismar ve travma konularında çok sayıda araştırmada yer almış ve tez yürütmüş olan Sezgin'in ulusal ve uluslararası dergilerde bu alanlarda makaleleri yayımlanmıştır.

BİRGÜL TÜZÜN: İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi'nde yüksek lisans, İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda uzmanlık eğitimi almış olan Dr. Tüzün, 1995 yılından beri adli tıp uzmanı-öğretim görevlisi olarak İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda çalışmaktadır. Çocuk istismarı, ensest, suça sürüklenen çocuklar, çalışan çocuklar, kadına yönelik şiddet, yaşlı istismarı, hukuki ehliyet, ceza ehliyeti, tıbbi uygulama hataları, hekimlerin mesleki sorumluluğu, meslekte kazanma gücü kaybı gibi adli tıp konularında çalışmakta olup, yerli ve yabancı dergilerde yayımlanmış, kongre ve sempozyumlarda sunulmuş 100 civarı bilimsel çalışması bulunmaktadır. İstanbul Tabip Odası, Adli Tıp Uzmanlar Derneği, Çocuk İstismarı ve İhmalini Koruma ve Önleme Derneği ve Alzheimer Derneği üyesidir.

EGE KOYUNCU: Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi İktisat Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde tamamladı. Finans yöneticiliği kariyerine 2002 yılında ara veren Koyun-

cu, 2005-2007 yılları arasında "Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması" proje danışmanı, 2007-2009 yılları arasında "Türkiye'de Ensest Sorununu Anlamak" isimli araştırma projesinde koordinatör olarak çalıştı. Her iki araştırmanın yürütülmesi ve raporlarının yazım aşamalarında aktif rol aldı. Nüfusbilim Derneği üyesi olan Koyuncu 2014-2016 yılları arasında yönetim kurulu üyesi olarak da görev aldı.

EMİNE BADEMCİ: Lisans eğitimini Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini aynı üniversitenin Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde doktora çalışmalarına devam etmektedir. Göteborg Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuş, İsveç, Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri üzerine araştırma yürütmüştür. 2003 yılından beri sosyal bilimler ve popüler bilim alanında çeviriler yapmaktadır. Türkiye-AB ilişkileri, Türkiye siyaseti ve başta mülteci ve sığınmacılar olmak üzere yoksullara, insan ticareti ve ensest mağdurlarına yönelik sosyal politikalar alanlarında araştırmalar yapmış ve saha çalışmalarında görev almıştır. Halen mülteci ve sığınmacılara yönelik çalışmalar yürüten Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nde çalışmaktadır.

FİGEN ŞAHİN DAĞLI: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1989 yılında mezun oldu, 1994'te Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları ihtisasını tamamladı. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Sosyal Pediatri Bilim Dalı'nda 2004 yılında doçent, 2010 yılında da profesör oldu; 2017'de emekli olarak ayrıldı. Çocuk ruh ve beden sağlığının korunması, çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi, tıpta iletişim becerileri gibi konular temel ilgi alanlarıdır. Türkiye'nin ilk "Üniversite Temelli Çocuk Koruma Merkezi" olan Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma, Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurucularındandır. Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği 2005-2010 dönem başkanı olup halen yönetim kurulu üyesi olarak görev yapmaktadır. 2014 yılından beri de "International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect" (Uluslararası Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği) yönetim kurulu üyesidir. Çocuk sağlığı, çocuk istismarının ve ihmalinin önlenmesi, aile eğitimleri konularında yürütülen çeşitli projelerde görev almış ve danışmanlık yapmıştır.

FİLİZ KARDAM: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yaptığı lisans eğitiminin ardından Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde yüksek lisans, Londra Üniversitesi, London School of Economics and Political Science'da doktora eğitimini gerçekleştirdi. Yurtiçinde ve 12 yıl yaşadığı Berlin'de çok çeşitli araştırma projelerinde yürütücü, danışman ve

uzman araştırmacı olarak çalıştı. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve İstanbul İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi'nde 1971-1981 yılları arasında öğretim görevlisi olan Doç. Dr. Kardam 1999 yılından 2014'e yılına kadar Çankaya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Esas olarak sosyoloji ve sosyal araştırma yöntemleri dersleri veren Kardam'ın başta kadın alanına giren konular olmak üzere toplumsal tabakalaşma, vatandaşlık, yoksulluk, kadın istihdamı ve güçlenme, "namus cinayetleri", kadına yönelik eviçi şiddet ve ensest gibi konularda araştırmaları ve yayınları bulunmaktadır.

GONCA ÇELİK: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1999 yılında mezun oldu. 1999-2001 yılları arasında Batman Merkez Binatlı Köyü Sağlık Ocağı'nda pratisyen hekim olarak görev yaptı. 2001-2007 yıllarında Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda uzmanlık eğitimini tamamladı. 2007-2010 yıllarında Mersin Devlet Hastanesi'nde devlet hizmet yükümlülüğünü tamamladı. 2010 yılında Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda uzman doktor olarak öğretim görevlisi oldu ve 2011 yılında yardımcı doçent olarak öğretim üyeliğine atandı. 2014 yılından bu yana halen doçent doktor unvanı ile Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda görev yapmaktadır. Çocuk ihmal ve istismarı, gençlerde internet bağımlılığı ve travmatik yaşam deneyimleri alanlarında çalışmaları bulunmaktadır. Çevresel etkenlerin nörogelişimsel etkileri, nöropsikiyatrik bozukluklar ve sosyal psikiyatri alanlarında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

HANİFE ALİEFENDİOĞLU: Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede Antropoloji Bölümü'nden yüksek lisans ve doktora derecesi aldı. Kadının Satüsü Genel Müdürlüğü'nde ve Birleşmiş Milletler Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi'nde çalıştı. Uçan Süpürge'nin süreli yayını *Uçan Haber*'in kurucu ekibinde yer aldı. 2001 yılından bu yana Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor. DAÜ Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezinde ve Barış İçin Araştırma ve Gazetecilik Merkezi'nde yönetim kurulu üyesi olarak görev aldı. Halen Doğu Akdeniz Üniversitesi KAEM tarafından yayımlanan *Kadın/Woman 2000* dergisinin editörlüğünü (Fatma Güven Lisaniler ile birlikte) yapmaktadır. İletişim sosyolojisi, toplumsal cinsiyet ve medya, iletişimde yasal ve etik konular, kültürel çalışmalar, ben ve öteki gibi lisans ve yüksek lisans dersleri vermektedir. *Kuzey Kıbrıs'ta Medya ve Temsil* kitabının editörlüğünü (Nurten Kara ile birlikte) yaptı. Medyada toplumsal cinsiyet ve kadınların temsili, Kıbrıs'ta çalışan göçmen kadınlar, kadınlar göç ve sözlü tarih, kadın örgütleri ve ulusaşırı sosyal alan konularında makale ve kitap bölümleri ya-

yımlanmıştır. Doç. Dr. Aliefendioğlu Sosyoloji Derneği ve Nüfusbilim Derneği üyesidir.

İLKNUR YÜKSEL-KAPTANOĞLU: 1993 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İstatistik Bölümü'nden, 1997 yılında ise ODTÜ Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları yüksek lisans programından mezun oldu. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı desteği ile yürüttüğü Kadın ve Kalkınma Programı'nda 2000 yılına kadar proje asistanı olarak görev yaptıktan sonra akademik hayata geri dönerek Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nden (HÜNEE) 2008 yılında demografi doktoru unvanını aldı. London School of Hygiene and Tropical Medicine Gender and Health Birimi'nde kadına yönelik şiddet konusunda doktora sonrası misafir araştırmacı olarak bulundu. 2002 yılında araştırma görevlisi olarak başladığı Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde Aralık 2012 tarihinden itibaren doçent olarak çalışmaya devam etmektedir. "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları" (2003-2008-2013) başta olmak üzere HÜNEE tarafından yürütülen birçok araştırmada farklı statülerde görev aldı. Halen HÜNEE Sosyal Araştırma Yöntemleri Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapan Yüksel-Kaptanoğlu (2008 ve 2014 yıllarında yürütülen Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları da dahil) nitel araştırma yöntemleri, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet istatistikleri ve aile demografisi alanlarıyla ilgilidir.

MEDİNE AYŞİN TAŞAR: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Dr. Sami Ulus Çocuk Hastanesi'nden çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanlığı, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilimdalı'ndan sosyal pediatri doktorası aldı. Sarsılmış bebek sendromu önleme programı üzerinde çalışmalar yaptı. Halen Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Kliniği'nde çalışmaktadır. Aynı hastanede Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Kurulunda görev yapmıştır. Doç. Dr. Taşar Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği ve Sosyal Pediatri Derneği üyesidir.

MEHMET ŞEVKİ SÖZEN: 1987 yılında İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu'nda "Stres ve doğrudan öldürücü olmayan fiillere bağlı akut kalp hastalığı sonucu oluşan ölümlerin adli tıptaki yeri" konulu tez çalışması ile uzmanlık eğitimini tamamladı. 1991-1992 yıllarında ABD'de, Rutgers Üniversitesi'nde fiziksel ve cinsel istismar ile bağımlılık yapan maddeler konularında çalıştı. 1994 yılında adli tıp doçenliği, 2000 yılında adli tıp profesörlüğü unvanını aldı. 2001-2003 Adalet Bakanlığı Adli Tıp Kurumu 2. İhtisas Kurulu Başkanı olarak görev yaptı. Halen 2008-2013 yılları arasında başkanlığını yürüttüğü İstan-

bul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Aile içi şiddet, çocuk istismarı, cinsel istismar, fiziksel, ruhsal ve cinsel travmaların değerlendirilmesi, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, yaralanma ya da ölüm mekanizmasının belirlenmesi, uyuşturucu ve alışkanlık yapan maddeler, cezai ve hukuki ehliyet, adli psikiyatri, hekim sorumluluğu ve tıbbi uygulama hataları alanlarında çalışmaktadır. 300'ün üzerinde ulusal ve uluslararası dergi, kitap bölümü, kongre yazıları ve sunumları, ayrıca *Cinsellik, Şiddet ve Toplum* isimli bir kitabı bulunmaktadır.

TÜRKAY ASMA: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Asma, 1985 yılında Çocuk Hukuku ve Çocuk Mahkemeleri konusunda lisansüstü çalışma yaptı. 1988 yılında Çocuk İhmali ve İstismarını Önleme Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı; dernek başkanlığı ve yönetim kurulu üyeliği yaptı. Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Derneği ile Özgürlüğünden Yoksun Çocuklarla Dayanışma Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı, yönetimlerinde görev yaptı. Bu derneklerin yönetiminde bulundu. Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Derneği'nin ikinci başkanlığını yaptı. Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'nde Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları dersleri verdi. Çocuk hakları savunuculuğunu yapan Asma, avukatlık mesleğine devam etmektedir.

ZEYNEP BELMA GÖLGE: Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nde tamamladı; aynı bölümde "Cinsel Saldırıda Etkili Faktörler ve Saldırgan Profili" isimli tez çalışmasıyla doktorasını tamamladı. Şu an İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans ve doktora programında Adli Psikoloji ve Adli Psikiyatride Bilirkişilik, Adli Bilimlerde İstatistik, Kişilerarası Şiddet ve Ruhsal Travma, Cinsel Saldırılar ve Aile İçi Şiddet, Şiddetin Psikososyal Dinamiği dersleri, Arel Üniversitesi Psikoloji Yükseklisans programında Ruhsal Travma, Şiddetin Psikososyal Dinamiği ve Çocuk İstismarı ve İhmali dersleri vermektedir. Çalışmaları genellikle kadına yönelik şiddet, çocuk istismarı, cinsel suçlar, şiddet ve cinsiyet rolleri üzerinedir. Bu konular üzerine ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış pek çok çalışması bulunmaktadır.

Çavlin, Kardam ve Aliefendioğlu

Ailenin Karanlık Yüzü: Ensest

Ensest saldırı çocuğa cinsel istismarın özel bir şeklidir ve ağır ceza gerektiren bir suçtur. Ensestin en yıkıcı yanı bizi dışarıdaki anonim kötülükten koruyacağı, merhametle saracağı düşünülen aile ortamında gerçekleşiyor olmasıdır. Ataerkil iktidarın kanatları altında, ev içi mahremiyetinin arkasına gizlenen ensest saldırı suçuyla, ancak bireyi ailenin önüne koyan bir yaklaşımla mücadele edilebilir. Hedefi "her ne olursa olsun aileyi korumak" olan yaklaşımlar, ensest failini cezalandırma, mağduru ve mağdurla birlikte zarar gören diğer aile fertlerini sağaltma ve güçlendirme konularında tüm disiplinler için engel oluşturur. Ensest saldırı ile mücadelede çocukların güvenli şekilde istismardan uzaklaşabilecekleri olanakların sağlanması, bu olanakların kendileri ve istismarcı dışındaki aile bireyleri için sürdürülebilir olması büyük önem taşıyor.

Adli tıp, demografi, eleştirel medya çalışmaları, hukuk, kadın araştırmaları, pediatri, psikiyatri, psikoloji ve sosyoloji alanlarından uzmanların araştırma, uygulama ve gözleme dayalı birikimlerini bir araya getiren bu kitap, Türkiye'de yaşanan ensest gerçeğini görünür kılarak tartışmayı; son bulmasına, saldırganların cezalandırılmasına ve mağdura yönelik yardım süreçlerine katkıda bulunmayı amaçlıyor. Tüm yazarların ortaklaştığı nokta, ensest olgusunda aile bireylerinin, akrabaların, öğretmenlerin, sağlık personelinin, avukatların, hakimlerin, savcıların, medya çalışanlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve özellikle kamu otoritesinin yükümlülükleri olduğunu unutmamamız gerektiği.

Metis Edebiya
ISBN-13: 978-
35
9 786053 161349
Metis Yayınları
www.metiskitap.com